

భా ర తి

సచిత్ర మాసపత్రిక

అధిపతి

కా. నాగేశ్వరరావు

సంపాదకుడు

గన్నవరపు నుబ్బరామయ్య

సంపుటము ౧౨, సంచిక ౫

ఆంధ్రపత్రికా ముద్రాలయము, మద్రాసు

౧౯౩౫

Printed at the
ANDHRAPATRIKA PRESS
G. T., Madras.

వకుళమాలిక—శ్రీ శివశంకరశాస్త్రిగారు	౨౬౩-౨౬౪
రవపరిష్కారము—పాటిబండ మాధవశర్మగారు	౨౬౪-౨౬౬
నన్నెచోడును-వచనరచన—గొబ్బూరు వేంకటానందరావుగారు	౨౬౩-౨౬౩
“డాక్టర్ సాబ్!”—బొడ్డు బాపిరాజుగారు	౨౬౩-౨౬౪
అథునికాంధ్రవాఙ్మయము—స్త్రీలు—చిరుమామిళ్ల శివరామకృష్ణప్రసాదుగారు	౨౬౪-౨౬౪
కొండఱుకవులు-వారికాలము- ii జక్కన—యన్. వెంకటరమణయ్యగారు	౨౬౪-౨౬౪
విచిత్రవ్యక్తి—కె. వి. సుబ్బారావుగారు	౨౬౪-౨౬౪
కటికలోకం—దువ్వూరి సూర్యనారాయణమూర్తిగారు	౨౬౪-౨౬౪
వేనరాజు—జోన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తిగారు	౨౬౪-౨౬౪
ఎండమావులు—బుర్రా వెంకటసుబ్బాస్వామిగారు	౨౬౪-౨౬౪
వినోదశిల్పము: పోట్లాడెడిభటులు—కొ. నరసింహాచారిగారు	౨౬౪-౨౬౪
వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిలవారి జీవితము—వే. వేంకటరాయదుగారు	౨౬౪-౨౬౪
డబ్బాసీ—మ. విద్యరాజు, కపిస్థలం శ్రీరంగాచారిగారు	౨౬౪-౨౬౪
చిలుకూరి బుచ్చన్నపంతులు—‘సంగీతప్రియుడు’	౨౬౪-౨౬౪
వలసరాజ్యములందలి భారతీయశిల్పకళ—తలిశెట్టి రామారావుగారు	౨౬౪-౨౬౪
బెల్లము శుభ్రపరచుట—పూడివెద్ది వెంకటరమణయ్యగారు	౨౬౪-౨౬౪
‘సాహసే లక్ష్మీ’—దివాకర్ల శారదామణిగారు	౨౬౪-౨౬౪
ఆంధ్రగ్రంథములపట్టిక	౨౬౪-౨౬౪
నవాలోకము—మల్లవరపు విశ్వేశ్వరరావుగారు	౨౬౪-౨౬౪
ఆంధ్రవాచస్పత్యము—‘కుమారదేవ’	౨౬౪-౨౬౪
జీవవికాసము—కొమాండూరి శతగోపాచార్యులుగారు	౨౬౪-౨౬౪
కలగూరగంప—రామాయణమునుండి “ఇలియడ్” పుట్టివదా?; “వెట్టెఇండిస్”లోని	౨౬౪-౨౬౪
నింతలచారములు.	౨౬౪-౨౬౪

పండితసమ్మాన మహోత్సవములు
విమర్శనము
సాధిపాయవిశేషములు

చిత్రములు

చిత్రములు—భారతిసాంత్వనము; కృష్ణాష్టమి; కృష్ణనవమి.

సాధారణ చిత్రములు — రాజవీధి; కాళహస్తి: దేవాలయము, సువర్ణము, వంతెన, నగరభాగము; అస్తమయము (కుమారి వద్ద); ఉదయము (కన్యా); చంద్రాబింబము; కన్యాకుమార్యగము; మూడునముద్రములకూటమి (కన్యాకుమారి); తొమ్మిదిసూక్తములు తికమక; ఏకాంతవాసి; ఉదయిని; మిశ్రశిల్పము; తిరుమలనాయకుని సాధములు; రాజభవనము-తిరువనంతపురము పార్కుప్రక్కన; కొండపల్లిపల్లె; మూడవనము; తిరువనంతపురము; సూర్యాస్తమయము; ఉండవల్లిగుహలు;—వ్యంగ్య చిత్రములు: పోతనము; అత్తింట-తమయింట;— “వేత్తిగానరసం ఫణి”; ప్రతిక్ష; బకింగుహమ్ కాలువ-పడకలు; రజతోత్సవ చిత్రములు; ఇతరములును.

అమృతాంజనము

అమృతాంజనము చేత

అన్ని నొప్పులు గూడ

అట్టే శుభ మగుచుండ - మనసా!

పనికిమాలినయట్టి

పాడుమందులు వాడ

ప్రారభమట, పిచ్చి - మనసా!!

స్వాత్మత్వము నశించి

నేవకావృత్తిలో

నతత మేడ్చుడి నీకు - మనసా!

తల్లికడుపులోకి

తనను జేగేనరికి

తప్పదే తలనొప్పి - మనసా!!

తలనొప్పి కేర్పడిన

వెలలేని యావధము

కలియుగంబున నిదియె - మనసా!

ఇతరమందూలన్ని

విత్తనాశమెగాని

వెతలుదీర్చవె వెట్టి - మనసా!!

భ్రమపెట్టుచుండడి

ఇటులేవకా మందులను

గమనించవలె పిచ్చి - మనసా!

ప్రకటనల గమనించు

పంచభాషను చూస్తే

వంచనే గలుగజే - మనసా!!

రసమహిమగరభకా

లనలె గలువకయుంట

పవలేదనక, పిచ్చి - మనసా!

వ్యయము గణించకను

వసమూలికలజేయ

వాత్సర్య! యనించు-మనసా!!

అర్థహాసాయినీ

వ్యర్థపడనీ, నీనా

సార్థకంబా "డబ్బే!" మనసా!

పేరిన నెయ్యివలె

పరమ సువాసనతో

సురలుమెచ్చెడిమందె - మనసా!!

అలగావరి మొదలు

అవనీధవునివరకు

అందుబాటులొనుండ - మనసా!

అన్ని నొప్పులకును

అలోచనతో మంచి

యోగపథముచేరే - మనసా!!

ఒంటికేర్పడు ప్రిటు

వంటి నొప్పులనైన

వెంటనే పోగొట్టు - మనసా!

తేలుజ్వరీకాధ

కాలుగంటాలోన

కొలాచ్చనే వెట్టి-మనసా!!

జొట్టలో చిడ్డలకు

పేర్లుపెట్టుచుండు

పాశ్చాత్యవైద్యులె - మనసా!

"గడ్డు - గడ్డు"ని దీని

గుణము గ్రహించుకొని

"గడ్డు"వలె నేమిట - మనసా!!

ఇంతమహిమము గలిగి

ఎంతోచాకగ దొరకు

మితయా నీమందు - మనసా!

పట్టుబట్టి నీవు

ఎట్టులో కొని చేరి

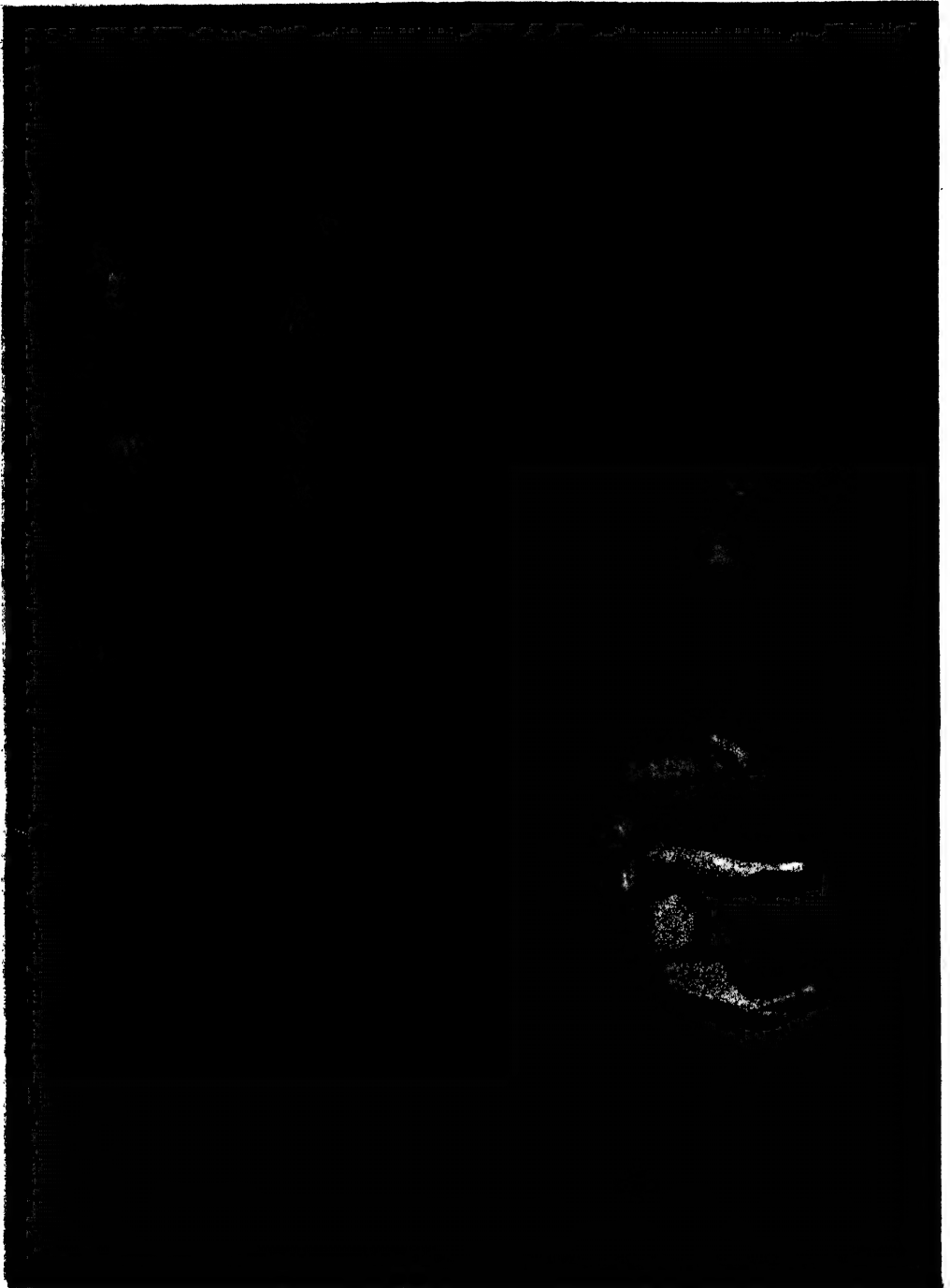
పెట్టెలోపలనుంచు - మనసా!!

అమృతాంజనం డిపో,

బొంబాయి - మద్రాసు - కలకత్తా

హాసం

సంపు ౧౨ యువసంవత్సరము, వై కాళిమాసము (మే ౧౯౩౫) సంఖ్య ౫

వకుళ మాలిక

శ్రీ శివంగర కావ్య

షెడ్యూలర్ గా రూపొందినది.

౧

ఎంత చక్కని వెలుతు
రెంత చక్కని వెలుతు!

రెంత చల్లని గాలి!
యెంత చల్లని గాలి!

ఎంత కాలంబాయె
ఈ పాదముల న్దాంచి!

మీ ముదలి పోవలయు
మీ ముదలి పోవలయు!

నూర్యకిరణాలలో
చొక్కిపోవలె నేడు.
పండువెన్నెలలోన
పరవళము కావలెను!

ఈ పటికాహర్య
మెవరు తెరచినవారు?
కానుపించదు స్వామి-
కరుణుపాలిక నేడు.

ఈ పాదముల న్దాంచి
మీ ముదలి పోవలయు!

నాస్వామి అర్జుదేంద్రి-
నాడేమొ అనుకొంటి.

ఎంత చక్కని వాడో!
ఎంత చల్లని వాడో!

ఎవ్వరో మీరు నా
కెరుగరా కున్నారు.

తీసివేయకుడు న
ద్దీసివేయకు డయ్య!

నాస్వామికోనమై
న న్నుండనిం డిచట.

ఎంత చక్కనిచేయి
ఎంత చల్లనిచేయి!

చిగురుటాకునుబోలు
చేయి నానాధునిది.

అతని హస్తముసోకి
నంతనే నామేన

అంకురించును పులక
లానందగరిమమున.

వాడిపోయినజీర్ణ
వకుళమాలగనెంచి

త్రోసివేయకుడు న
ద్దోసివేయకు డయ్య!

మీరు నానాధునకు
మిత్రులట్టులు తోచు :

కాకున్న ఈపేటి-
కను దెరచు పేలాగు?

ఎంచబోకుడు నన్ను
ఎండుపూదండగా

ప్రాణ మున్నది, నిండు
ప్రాణ మున్నదినాకు!

వింతచూపులతోడ
వీక్షింతు లేమిటికి?

ప్రసవదామమ్మునకు
ప్రాణ ముండగ రాదో?

ప్రాణ ముండుటె కాదు
ప్రమదంబు దుఃఖంబు

కలుగుచుండును నాకు
కారణంబునుబట్టి.

బాల్యయావనజరా-
ప్రముఖభేదము లెల్ల

సక్రమంబుగ నాకు
సంభవించిన వయ్య!

ఐన నెడనెడ స్వామి-
యమృతహస్తము తాళ

ఉదయ మొందును యశావ
నోద్రేక మెదలోన.

ఆనందతుందిలం
బగు నంతరంగంబు

చెలగు లావణ్యంబు
జీర్ణదేహముమీద.

నాస్వామి యేలాటి
నవనీత హృదయుండో!

కుమ్మమాలికగ న
స్వాడలే దెన్నండు.

ఆపురాలివిధాన

ఆదరించెడివాడు.

స్వీయసుఖదుఃఖాలు

చెప్పచుండెడివాడు.

కడచె రెండబ్బములు

కాలమింకెన్నాల్లో?

నాస్వామికోసమే

నశియించిపోకుండ

జీవించియున్నాను

శ్రీర్థదేహముతోడ..

ఏనుపోయిన ఆత

డెంత దుఃఖించునో!

పుష్పదాహమ్ముగా

పుట్టియుండన యేని,

పూబోణిగా నేను

పుట్టగల్గితి నేని

అతనినే వరియించి

ఆత్మవల్లభునిగా

కొగిలింతు తదీయ-

కంత మేవే శేను!

౨

అతిమనోహరమైన

దాత్రీయజన్మంబు

ఈశరీరం బాదవె

ఇందిరాదేవిచే

ఎంత చక్కనిచుక్క-

ఇందిరాలలితాంగి!

ఎంత కోమలహస్త

ఇందిరాకన్యకది!

చైతన్య మొదవంగ

సంభ్రమంబున నేను

నలుదెనలు కనుగొంటి!—

నల్లకల్వలబోలు

నయనాలతో నామె

నను విలోకించుచున్

కోమలాంగుభులతో

గుచ్చుచుండెను పూలు.

ఏమి చక్కనికన్ను

లిందిరాసుందరివి!

సారెసారెకు నాకె

సమ్మోద మొదపంగ

నాస్వామి ఆకన్నె-

నయనయుగ్మము కాంచి

ఆనందపరవశుం

డగుట చిత్రము కాదు!

అనురాగసూచి యా

అరుణసూత్రమువెంట

కుసుమముల్ మెల్లగా

గుచ్చుచుండెడివేళ

కిన్నరీకంతాన

గీత మాలాపించె,

విజనప్రదేశాన

వేదిపై కూర్చుండి :—

* * *

చల్లన్ని సాయాహ్వా
చక్కన్ని మార్గాన
నామెము చూచుచూ
నడచుచుండుగ మీర
ఎన్న డెరుగని మిమ్ము
ఈక్షించినంతనే
చెప్ప శక్యము కాక
స్నిగ్ధభావము కల్గె
బహువిధంబుల దాని
పరికించి చూచినా
తరచి చూచినకొద్ది
తాత్పర్యమే హెచ్చె
నాకునుండుయు నాకు
నవ్యజీవన ముచ్చె
చెక్కిటను చెయిచేర్చి
చింతించు మిముగూర్చి
నాకిప్పు డీలోక
నవ్యకాంతుల దోచు
సంసారసాగరం
స్పర్ధంగవలె దోచు
మీచరిత్రలు వినుట
మిగులకాతుక మొదవు
అకాశసౌధమృ
అన్యుతంబుగ గట్టు
అనువారలప్రేమ
అంతస్సులో నుండు
దైవతము మీకన్న
దాసురాలికి ఎవ్వ
మీపాదదాని నై
మెలగు టెన్నాళ్లకో
ఆనందపరసిలో
అనగాహ మెన్చుదో

[illegible]

పల్ల వారుణమైన
 పాణియుగ్మముతోడ
 పట్టుకొని యిందిరా-
 బాల న న్ముద్దాడి
 రక్షకాశేయాంబు-
 రము పరచి యున్నట్టి
 సుమనముద్గకమందు
 సొంపుగా నిల్వినది.
 కడచుచున్న కొలంది
 గడియ ఒక్కొక్కటే
 అంతకంతకు గంభ
 మతిశయించుచునుండ
 అంతరంగములోన
 అమోద భరిత నై
 కలయజల్లిలి నేను
 గదినిండ సారభము.
 పన్నెండుగడియ లీ
 పడిది సాగిన యంత
 ఇందిరాలలితాంగి
 ఈవలకు గొనివచ్చి
 తాను వాతాయన-
 ఫలమున స్వార్చుండి
 పాణిపద్మముతోడ
 పట్టుకొన్నది నన్ను.
 ధౌతకాశేయంబు
 ఫరియించినది అమె.
 కాసుంభరాగంపు
 కంచుకము తొడిగినది

పడుచుండ నొడలిపై
పండువెన్నెలరుచుల్
దేవకన్యకవోలె
తేజరిల సాగినది.

కర్ణపూరద్యుతుల్
గండయుగ్మముమీద
నవ్యమోహనముగా
నాట్యమాడుచునుండ,
తపనీయహారముల్

స్తనమండలమ్ముపై
కమనీయాలాస్యంబు
కావించుచుండంగ,

పాటలద్యుతులతో
ఫాలదేశమునందు
తిలకబిందువు సము-
ద్దీపించుచుండంగ,
దగ్ధాబ్ధిలోనుండి
తోతెంచు ఇందిరా

దేవిపోలిక నామె
తేజరిల్ల గసాగె!

అతివిశాలం బైన
ఆజాలకమునందు
ఆసీనయై ఆమె
ఆరామవాటిపై
విజయవజ్రంబులక
నిగుడించుచుండంగ
బంగారుబామ్మనే
పరికింపసాగితిని.

నల్లకల్వలబోలు
నయనాలు నాపైకి
తిప్పి ఆయమ నన్ను
తేరిచూచి ఒకింత
చిరునవ్వు మోముపై
చిందులాడుచునుండ
లాలించసాగినది
లలితగీతమ్ముతో :—

* * *

౨

కచ్చువేళాయె నా
వల్లభుం డిచటికే,
వచ్చి ప్రేమను వేగమే
మాలికా,

గ్రుచ్చి కాగిట జేర్చునే!
ఎంత చక్కనివాడో
హృదయాధినాగుండు
కాంచగల్గుదు విస్మయే
మాలికా,

కసులకరనే తీరగా!
చిరునవ్వు మలయు నా
జీవిలేకునిమోము
పండువెన్నెల కాయునే,
మాలికా,

నిండుపున్నమిబోలునే!
అమృతకుల్యము లైన
ఆరనివాక్కులు విన్న
ఆనంద ముప్పొంగునే,
మాలికా,

అవకత్యమే కల్లునే!
నానాగుసన్నిధి-

నమనందు నిలువంగ
అన్నిచింతలు వీడనే,
మాలికా,

అనంతమే నిండునే!
నాకోసమై ఎంతో
సవయ్యచున్నాడతడు,
అలరించుట కూడనే,

మాలికా,

అంగీకరింపవలెనే!
ప్రాణేశ్వరునిగాఢ—
సద్గతభక్తియు
విశ్వాసింపనే సర్వయా,

మాలికా,

విశ్వాస కలిసిపోనే!

* * *

అని లేచి వీక్షించి

ఆరామవాటికను

నానాధుడేతెంచి

నాడు, పోదము రమ్ము

విభుడు నాకోసమై

వేచియున్నాడదిగో,

అనుచు నుపవనిలోని

కరిగె సంభ్రమముతో.

ఎంత చక్కనినడక

ఇందిరాసుందరిది!

అందొలనమ్ములో

అడుగడ్డునకు నామె-

పాలిండ్లపై నున్న

పట్టురైకను చాకి

తేలిపోవుచునుంటి

దేవతామార్గాన!

జీవన ప్రభాతము

అనువాదకులు: శ్రీ పోలవరపు రామబ్రహ్మమూగారు, B A., Murugan the Tiller (మూగారు & టిల్లరు) అను పేరున శ్రీ కే. యస్. వెంకటరమణిగారు అంగ్ల భాషను రచించిన సుప్రసిద్ధనవల కిది యనువాదము. ఇది రమణీయమయిన సాంఘిక నవల. పాశ్చాత్య విద్యావిధానము, పాశ్చాత్య సంస్కారము, పాశ్చాత్య దర్శనములు మొదలగువానివలన గలుగు కష్టములు ఇందు చక్కగ వర్ణితములయినవి. ఆంధ్రవాఙ్మయమున నిట్టి కథావిధానము గల యీ నవల శ్రోత్రది. ఆంధ్రులెల్లరు చదువవలసినది. గ్రామ రక్షక పుటలు. వెల రు. ౧-౦-౦ మాత్రము.

మేనేజరు, ఆంధ్ర గ్రంథ మాల, 7, తంబుకెట్టి వీధి, మద్రాసు.

బ్రహ్మశ్రీ మల్లాది సూర్యనారాయణ శాస్త్రిలవారు తమ “ప్రేమతత్వము” అను గ్రంథమునందు “రసములు-ప్రేమ” అను శీర్షిక క్రింద రసములన్నియు ప్రేమమూలకములను సిద్ధాంతమును చేయుచు నిట్లు వ్రాసినారు:

“హన్యరతిశోకకోపభయాదులైన
స్థాయిభావంబులకు నెల్ల నదనమైన
మానసంబు ప్రవృత్తి ప్రేమమున నగుట
నకలరసములు ప్రేమమూలకములయ్యె.”
(పుట ౪౪, ప్రేమతత్వము)

శ్రీశాస్త్రిలవారు ఇది “కేవల సదాచీ తృకమైన యొక స్వతంత్రకావ్యము” అని పీఠికలో చెప్పుకొనినారు. “ప్రబుద్ధాంధ్ర” లో దీనిని పరామర్శించుచు శ్రీ ఇంద్రకంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి గారు ఇది శాస్త్రగ్రంథమే కాని * కావ్య మంతమాత్రము కాజాలదనియు, రసములన్నియు ప్రేమమూలకములను శాస్త్రిలవారిసిద్ధాంతము కేవలము సత్యదూరమనియు వ్రాసినారు.

“ప్రేమ-విశ్వమానవకళ్యాణము” అను చక్కనివ్యాసమును డిశంబరు ౩౪ భారతిలో ప్రకటించిన శ్రీజేమగుప్తాపు విశ్వేశ్వరరావు గారు తమ వ్యాసవిషయముతో పొంద

కున్నను రసములు ప్రేమమూలకములు కావు అను సిద్ధాంతము చేయుచు “ఒక సహృదయుని గ్రంథపరిశీలనమునుండి” అని ప్రబుద్ధాంధ్రలోని శ్రీహనుమచ్ఛాస్త్రిగారి వాక్యములనే ఉదాహరించుకొనినారు. శ్రీవిశ్వేశ్వరరావుగారు తమ వ్యాసమును ప్రేమను గూర్చిన ఒక “విజ్ఞానసర్వస్వము”గా తయారు చేయదలంచినట్లున్నది. వారి వ్యాసములోని ఇతర గుణదోషములతో నా కిట నిమిత్తము లేదు. కాని “సహృదయుని” విజ్ఞానము నెడగల విశ్వాసబలవత్తవలన ఆవాక్యములందలి శుద్ధిని విచారింపకయే ఉదాహరించుకొనిరని మాత్రము చెప్పకతీరదు.

రసములు ప్రేమమూలకములు అనుట సత్యసమ్మతమని నా సిద్ధాంతము. ఇందుకు శ్రీశాస్త్రిలవారిపద్యముల నిట నుదాహరింపబోవుటలేదు. శాస్త్రిలవారి వాదప్రకారము నట్లుంచి అసలు వారిసిద్ధాంతముయొక్క ఔచిత్యమును నిరూపించుటయే ఈ వ్యాసము నుద్దేశ్యము.

“స్వం స్వం నిమిత్త మాసాద్య
శాంతా ద్భావః ప్రవర్తతే;
పున ర్నిమిత్తాపాయేతు
శాంత ఏవ ప్రళీయతే.”

* ఇది కావ్యమా, కాదా యను విచారణచేయుటకు ఈవ్యాసమున సరకాకము లేదు. అవిషయము వేరొకరి పరిశీలింపగలను. పా. మా. శర్మ.

భా ర తి

ఈశోకమును అభినవగుత్తపాదాచార్యులు “అభినవభారతి” యను తమ భరతనాట్య శాస్త్ర వ్యాఖ్యానమునం దుదాహరించి యున్నారు. దీని యర్థము :

“తమతమ నిమిత్తములను పొంది సర్వ భావములును శాంతమునుండియే ఉద్భవించుచున్నవి. తిరిగి నిమిత్తాపాయమున శాంతము నందే లీనమగుచున్నవి.” దీనికి నా వ్యాఖ్యానము :

బ్రహ్మము నిర్గుణము. అది సగుణమైనప్పుడు దానినుండి యొకసంకల్పము పుట్టినది. ఈసంకల్పము బ్రహ్మమున కొకవికారము. ఈ వికారము ప్రవృత్తి నివృత్తి రూపముల ద్వివిధము. ప్రవృత్తి యనగా సంకల్పము స్థితి; ఉనికి. నివృత్తి తన్నుష్టి. సంకల్పరూపమగు నీ వికారమేసృష్టి. సృష్టియొక్కనివృత్తివికల్పము. (The positive and negative aspects of nature) సృష్టితోడనే ఈ వికారమునుండి రసములు పుట్టినవి. అవియు ప్రవృత్తి రసములు, నివృత్తిరసములు నని ద్వివిధము.

సృష్టికి బ్రహ్మమువలె రసములకు శాంతము మూలసీతము. ఇది నిర్గుణము (Neutral). దీని వికారము ప్రేమ. ఈప్రేమకు ప్రవృత్తి నివృత్తులు కలవు. ఈ రెండుశాఖలనుండియే అష్టరసములు పుట్టినవి. ప్రవృత్తినివృత్త్యా త్మకమైన సృష్టికి తిరిగి బ్రహ్మమునందు వలెనే రసము లన్నింటికి తిరిగి శాంతము నందే వినియోగము.

సంకల్పరూపమగు బ్రహ్మమునీకారము నుండి సృష్టి రెండుశాఖలుగా బయలుదేరి నట్లే శాంతమువికారమగు ప్రేమనుండి రసములు రెండుశాఖలుగా బయలుదేరినవి. శృంగార, హాస్య, వీర, అద్భుతములు ప్రవృత్తి రసములు. కరుణ, భయానక, రాద్ర, బీభత్సములు నివృత్తిరసములు. వీనికి క్రమముగ స్థాయిభావముల నెఱిగి యవి యెట్లు ప్రేమ యొక్క ప్రవృత్తినివృత్తిరూపములో పరిశీలించవలయును. ప్రవృత్తినిష్ఠియే నివృత్తి యని గుర్తుంచుకొనవలయును.

శృంగారరసమునకు రతి స్థాయి—ఇది ప్రేమకు ప్రవృత్తి.

కరుణరసమునకు శోకము స్థాయి—ఇది ప్రేమకు నివృత్తి.

హాస్యమునకు హాసము స్థాయి—ఇది ప్రవృత్తి.

భయానకమునకు భయము స్థాయి—ఇది నివృత్తి.

వీరమునకు ఉత్సాహము స్థాయి—ఇది ప్రవృత్తి.

రాద్రమునకు క్రోధము స్థాయి—ఇది నివృత్తి.

అద్భుతమునకు విస్మయము స్థాయి—ఇది ప్రవృత్తి.

బీభత్సమునకు జగుప్స స్థాయి—ఇది నివృత్తి.

ఇందు శృంగారరసమునకు ప్రేమ యొక్క ప్రవృత్తి కారణము. కరుణమునకు తన్నుప్తి, అనగా ప్రేమయొక్క నివృత్తి కారణము. నష్టి యనగా విఘాతము. ప్రేమ యొక్క ప్రవృత్తిస్వరూపము రతి. రతివిఘాత మైనచో శోకము. రతిస్థాయికము శృంగారము. శోకస్థాయికము కరుణము. ఇట్లే శృంగారము, హాస్యము, వీరము, అద్భుతము, ప్రేమయొక్క ప్రవృత్తివల్ల పుట్టిన రసములు. రతి, హాసము, ఉత్సాహము, విస్మయము అను స్థాయిభావములు ప్రేమయొక్క ప్రవృత్తి సూచకములు. శోకము, భయము, క్రోధము, జగుప్స అను స్థాయిభావములు ప్రేమయొక్క నివృత్తిని, అనగా విఘాతమును సూచించును.

“శమో వైరాగ్యాదినా నిర్వికారచిత్తత్వం”

“తత్ర సంభోగవిషయ ఇచ్ఛావిశేషో రతిః”

“ఇష్టజనవియోగాదినా ఆత్మని దుఃఖాతిభూమిః శోకః”

“వికృతి దర్శనాదిజన్యో మనోవికారో హాసః”

“రాద్రసందర్శనాదిభి రసద్ధాశంకనం భయం”

“లోకోత్తరేషు కార్యేషు స్థేయాకప్రయత్న ఉత్సాహః”

“శత్రుకృతాపచారేణ మనప్రజ్వలనం క్రోధః”

“అపూర్వార్థసందర్శనా చ్ఛిత్తవిస్తారో విస్మయః”

“అథానాం దోషసందర్శనాదిభి ర్గర్హణం జగుప్సా.”

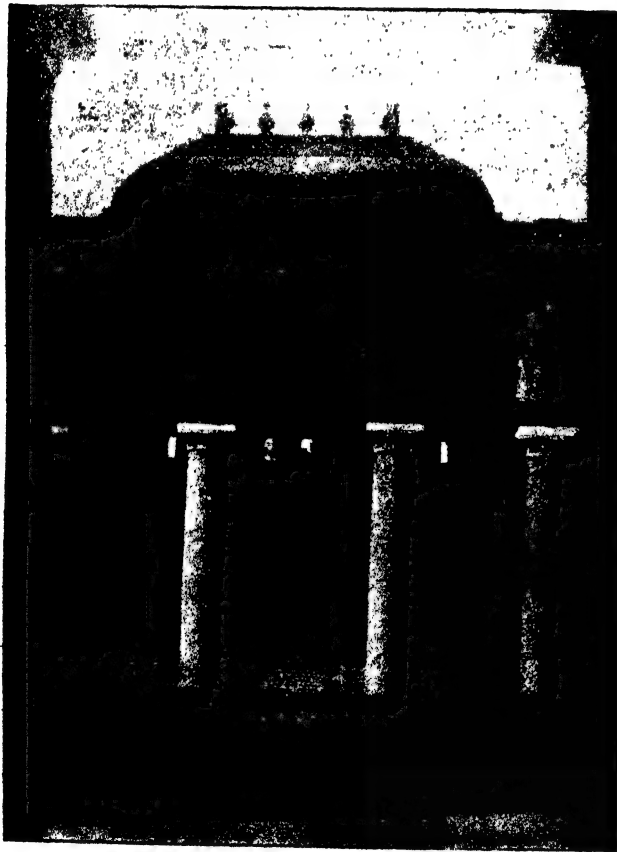
ఇట్లు విద్యానాథుడు స్థాయిభావములను నిర్వచించినాడు. ఈ నిర్వచనములు సంప్రదాయసిద్ధములే.

ఇందు శమము నిర్వికారస్థితియని చెప్పబడినది. సంభోగేచ్ఛ రతి. తద్విఘాతము శోకము. ఈజంటలో ప్రేమప్రవృత్తినివృత్తులు సుగమములు. ఇట్లే క్రిందిజంటలందును అన్వయించుకొనునది.

వికృతిదర్శనమువల్ల వస్తువునెడగల ఆదరముచే గల్లునది హాసము. ఇట వస్తువునెడ ప్రేమ కలదు. తద్విఘాతమగుచో, అనగా వస్తుదర్శనమున ప్రేమనశించినచో భయము. లోకోత్తరకార్యములందలి ప్రేమ ఉత్సాహము. తద్విఘాతము, అనగా క్షుద్రకార్యముల సాధించు “ఈర్ష్య” క్రోధము. అపూర్వ వస్తుదర్శనమున గల్లుప్రేమ విస్మయము. తద్విఘాతము, అనగా వస్తుదర్శనమున ప్రేమ తిరోహితమగుచో జగుప్స.

ఇట్లు పరిశీలించుటవల్ల శాంతము మూల రసమనియు, దానినుండి బయలుదేరినవే శృంగారాదులగు ప్రవృత్తిరసములు, కరుణాదు

లగు నివృత్తిరసములు సనియు, సర్వరసము చ్ఛాత్రిగారును, “వారియందలి విశ్వాస
లకు కారణము ప్రేమయనియు తేలుచున్నది. బలవత్”వల్ల విశ్వేశ్వరరావుగారును కేవలము
కనుక శ్రీ సూర్యనారాయణశాస్త్రుల పొరపడిరి. ఈ రసపరిష్కారమును విజ్ఞాన
వారి సిద్ధాంతము సత్యసమ్మతము. హనుమ పరిశీలించగోరినాను.

తిరుమలనాయకుని సౌధము
దక్షిణగృహము-మధుర.

V.M.R.

మాడెల్ నెం. 102

ఇవలెల్ల పనిపాటలలో అలసిపోలిన
మీకు ప్రశాంతి గలిగించుటకు "హిస్
మాస్టర్స్ వాయిస్" గ్రామోఫోను అత్యంత
వశ్యకము. ఇది మీ హృదయముల నుండి
వింపజేసి మిమ్ము నానందజ్ఞులొకరు
లాడించగలదు.

ధరలను వివరించు కేటలాగు ఉచిత
ముగా పొందుదు.

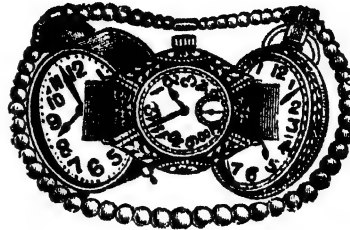
ది గ్రామోఫోను కంపెనీ

లిమిటెడ్.,

45. సౌతుపేట రోడ్ బెంగళూరు.

ఇంతవరకే వరు యెరుగరు.

అటో గులాల్ లేక హెనా మెదడునకు.

చలవ కలుగ
జేయును.
మంచి పరి
మళము. ఒక
సారి 12 బుడ్లు
రు. 1-15-0

లకు కొన్న వారికి పట్టాతో ఒక ఫ్యాబ్రికేషన్
రిస్టు వాది, గొలుసుతో బిడ్డల ఒక చక్కని
జేస్పిగడియారము, 10 సం॥లు గ్యారంటీ (ఒక
ఒక 'బీ' టైపీసు, ఒక యిమిటేషన్ కార్తూ హా
రము యినాముగా యివ్వబడును. ప్యాకింగు
పాస్టేజీ వేరు. (శృష్టికరముగా లేనివో సొమ్ము
వాపసు చేయబడును.)

Address:-INTERNATIONAL TRADING Co
Post Box No. 6714 Calcutta. (Sech No 8 AM

ఆశ్చర్యచరిత్ర ముండ్లి

దీర్ఘ రోగములయందు

"సర్వోత్తమ వైద్యము"
రక్షించును.

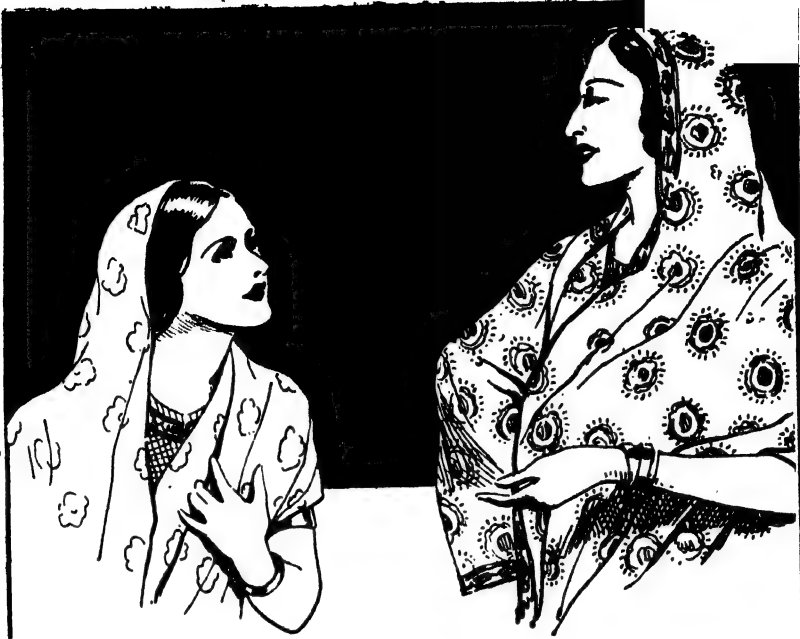
సమస్త దీర్ఘ రోగుల కిది యొక్కతే శరణ్యము.
మద్రాసు జనరల్ ఆస్పత్రిపంట్టి గొప్ప వైద్యులు
యందు సహితము నివారణ కాని ముండ్లివ్యాధులు
కుగుగుచున్నవి. భయంకరమైన క్షయవ్యాధిసహితము
లాంఛనున్నది. ఏవ్యాధి యైనను, ఎంతకాలము గడచి
నను భయము లేదు. దీర్ఘ రోగుల కిదియే చివరవైద్యము.
ఇదియే సంతోషి. రోగులు మావద్దకు వచ్చినచో వారికి
ననుసరించి కట్టుము పుచ్చుకొని వైద్యము చేయు
దుము. రాజాలసవారు మా "దీర్ఘ రోగ చికిత్సాపాఠము"
అను ప్రకృతివైద్య గ్రంథసహాయమున తమంతట తాము
చికిత్సనుపొందవచ్చును. ఇందు సర్వదీర్ఘ రోగములకు చికి
త్సలు వ్రాయబడినవి. దీనివల వి.పి.తో సహా రు 2/- లు.
ప్రత్యేక ఫలపాటకు ఫీజు రు 5/- లు ముందుగా పంపరలెను.

డాక్టరు, పాలపత్తి నరసింహాచార్య,

ప్రకృతివైద్యులు

చేటపాలెం.

నెం 219 రు, గుంటూరుజిల్లా M. S. M. Ry.

మీకు మంచిబలము, ఆరోగ్యము గల బిడ్డలు పుట్టవలెనన్నచో—

కల్జానా సేవింపుము

యువతులకు వయసుమీరిన స్త్రీలొసంగు సలహా యిదియే. గర్భిణులు కల్జానా తీసికొన్నయెడల మంచి దృఢమైన బిడ్డలు కలుగుతురని స్వానుభవమువలన ఆమెకు తెలియును. తనకు పుట్టినసంతానము ఆరోగ్యవంతులై బలయుతులై యున్నప్పుడు తల్లి కెంత ఆనందవాయకముగా నుండును!

కల్జానావలన తల్లికిగూడ చాలప్రయోజనము కలుగును. ఎందువల్లననగా, గర్భధారణ సమయమందు మామూలుగా కలుగుచుండు అనేకజబ్బులనుండి స్త్రీలను కల్జానా కాపాడును. బలహీనత, అలసట, వెండ్రుకలు రాలిపోవుట, వాంతులు మొదలయినవి ఆగిపోవును. కల్జానా సేవించినచో, ప్రసవమునకు ముందును తరువాతను స్త్రీలకు ఆరోగ్యము సౌఖ్యము కలుగును.

“నాసంతానము పుట్టుకముందును తరువాతను నేను కల్జానా తీసికొంటిని. దానివలన నా కెంతో ప్రయోజనము కలిగినది.” అని కల్జానావాడిన ఒకయువతి గ్రాయుచున్నది.

మీబిడ్డ, జననకాలమునందు దృఢముగా నుండవలసినయెడల, నేటినుండియే కల్జానా మొదలుపెట్టుము. ఆలస్యము చేయవద్దు. మీ కెంత శ్రమముగా ప్రారంభించెదరో అంతత్వరలో మీబిడ్డలకు లాభము కలుగును.

అన్నిచోట్లను దొరకును.

Kalzana

ఆరోగ్యదాయకముగ ఖనిజాహారము.

చేతితో స్పృశంపఱచియుండరాదు.

నన్నె చోడుడు - వచనరచన

(అనువృత్తము)

గోబుద్ధుడు వేంకటానందరాఘవరావు

నన్నయభట్టు - నన్నె చోడుడు

3

నన్నయభట్టు రచించిన వచనములంబోలు వచనములు కొన్ని నన్నె చోడునిరచనములయందు దగు పడుచున్నవి.

౧

నన్నయ్య. ఆది. ౪, ౧౪౧ గంగానదీతరంగముల వర్ణనలో "అనిలాలోల కల్లోలమాలాస్ఫూలన."

నన్నె చోడుడు I. ౧౧౬ "...అనేకజలచరకుల కులితలులితాలోలకల్లోలానూన ఫేనాయమాన..."

ఈ రెండురచనలయందును జలతరంగజాలము వలెనే సరళలకారము దీర్ఘమగుచు, ప్రాసవ్యమగుచు, నున్నతమగుచు, మేళవించుచు, ముందునకు సాగిపోయి తుదకు నిఘ్నరాక్షసంపర్కమున విరిగి కూలుచున్నది. ఇందు అర్థానుగుణమైన శబ్దసంఘటన గలదు.

2

నన్నయ. సభా I. ౨౦౬. భీమజరాసంఘల మల్లయుద్ధము. "ఒండొరులంబట్టియు గిట్టియు, నడచియుంబొడచియుం ; దాచియు ద్రోచియు మహాయుద్ధంబు చేసిరి. ఇందుకొక్క జతక్రియలలో మొదటియత్నము మాత్రము మార్చి తక్కినయత్నము లట్లే యుంచి యను ప్రాసము కూర్చబడినది.

నన్నె చోడు డిట్టిరచనలు రెండుగావించినాడు.

I. ౨౧౬. దత్తునిభయము : "అతిభయభ్రాంతుడై కన్నవారలకు మ్రొక్కుచు స్రుక్కుచు లోనుచు దాగుచు" I. ౬౩౧. "పార్వతిని తపోనిశ్చయమునుండి మరల్చుటకు ప్రాధాన్యము తమబలిమియు గలిమియు మెఱయుచు నగజ భంగించుచు నగ్గించుచు.

నన్నయ : ఆరణ్య I. ౩౬౪. ఊర్వశి యట్లు సునితో ప్రస్తావించిన విహారములు :

"...మేరుత్తైలకందరంబులను మందపవనంబుగల నందనాదివనంబులయందును నితాంతకాంతవికసిత కనకారవిందసమిధిక సారభసంవాసితమహానందకందంబులైన మందాకినీతీరమణిమయవేదికలయందును, చంద్రికా సుందరంబులైన సికతాతలంబులను మఱియు నిర్జర విహారస్థానంబులను....."

నన్నె చోడు : పార్వతీపరమేశ్వరవిహారములు II. ౩౨౪.

"...హిందోళాందోళిత లతాందోళంబులం బరిమళాక్రాంతానందలతాంతమందిరానంతరంబుల జలవిహంగారావఘ్నార్ధితసరోవరంబుల చంద్రకాంతమణిసోపానదీర్ఘ కాతలంబులం గనకనాలుకాభిరామనిర్భర పులినతలంబుల గాంచనమణిగణాలంకృతవిచిత్రకృత్రిమాంచలగుహాగహ్వరంబుల....."

౪

నన్నయ. ఆది ౧-౨. రాజరాజసభ :—మంత్రి పురోహిత సేనాపతి దండనాయక దౌవారిక మహా ప్రధానానంత సామంత విలాసిని పరివృతుండు.

నన్నె చోడు II, ౬౦౩. శక్తిందుస్కంధావారము.....అనంతమండలిక మహాసామంతదండనాయకామాత్యభృత్యాష్టభిలజనపరివృతుడు.

ఈరచనలను జాగ్రతగా పరికిరించినపక్షమున నన్నె చోడుడు నన్నయ రచించిన వచనముల పద్యకులను కొంతవఱ కనుకరించెనని నాకు లోచుచున్నది.

అర్థాలంకారములు - ఉపమా

నన్నెచోడుని యుపమానము లత్యంతమనోజ్ఞములఁ.

౧. దక్షప్రజాపతి చేసిన ఈశ్వరదూషణ విని సతీదేవి “సవళునవళునధ్వని వినిన కమలలక్ష్మియుంబోలె నదిరపడెను. I. ౧౫౩.

౨. కామశక్తి: I. ౪౩౪: “బలపరాక్రమాధి ధైర్యశౌర్యమంత్రతంత్రధ్వజ ధారదైశ్వర్యాద్యశేష నివ్యశక్తు లెంత విశేషంబులయ్యెను చంద్రకాంతోప లంబులు చంద్రికరణ స్ఫుర్చనంబునం గరంగునట్లు లలి కోమలంబైన కామశక్తికి లోనై మృదుభావంబునం బొంగు నీద జగంబునం దనుభవసిద్ధంబు.

౩. మేనక పార్వతిని వీడ్చి నుట: II. ౩౪౩ : “పుష్పస్తంబక భరణప్రమత్తలలిక లాండోంటిం దెనం గునట్లున్న వకాదీగలు సోపులాడ నొండోరుల నందంద కాగలింపుకొని మేనక మనోరాగంబున నిజతనయ స్వీకుకొనిచనియె.

౪. దమజేంద్రుండు తమజయు తాను జవరు లొక్కట భూరజఃపటలంబునంబోలె గజవదను మఱి జలాసారంబునం మగ్నినగాని.....

మరియు లాప్రములు, భూనానకములు నను గంగ ములను వర్షించునపుడు ప్రళయకాలమునాటి యుపమాన ములను కూర్చుటయందు నన్నెచోడునికి చాల ప్రీతి.

చూ. I. ౧౯౩ : దక్షాధ్వరధ్వంసమున కభి ముఖంపగు గణాధీశ్వరుడు ప్రళయకాల నీలఘనాఘనం బునంబోలె మహాధ్వని గర్జిలెను.

తారకయధ్ధమనం దీయుపమానములు విశేష ముగా కానవచ్చుచున్నవి. II-౨౮౫ కుమారతారకులు తమతమ బలంబులకు చేయివీచినం బ్రళయోనిలంబు వీచినం దెరిచి మహిమను కొలవల నిఖాతలాపంబులుం బోలెం గోపానలోద్ధీక్షితాంతరంగుడై... ఇట్లే శూరా నుండు విలయకాలస్వరూపుడైన నీశానువలెను (II- ౩౯౩) కేతుమాలి విలయకేతుమాలావతియుంబోలెను

(II-౮౨౩) అంతకుండు యుగాంతకాలాంతకుండును బోలెను (II-౮౮౯, ౯౧౦) సమరమొనర్చిరి.

—మూలోపమ

ప్రతిపాదితార్థము పాఠకుల మనములందు బాగు గా నాటుకొనుటకు కవి యొక్క ఉపమానములతో తృప్తికొందక, రెండుమూడుపమానములుగల మాలికలం గూర్చుటయు గలదు.

చూ. ప్రపానధేరిధ్వనివినిన దేవసేనలు:—II-౫౩౪.

“అమృతహాధ్వని విని సవళునాఘనధ్వని విని విజృంభించు మయూరసంఘంబునుం బోలె చెలంగి కల గొనం బాటు సమరకడకంటు చింద్రోదయంబునం దెనరి మ్రోయు మహాసముద్రంబునుం బోలె తెరిగి ఘూ ర్ణిలుదుండె—”

I. ౨౮౨. పార్వతియావనప్రాదుర్భావము :

“మజ్జియుం గామారానంతరంబున ౧. లేదీకటం గవ్వంబెక్కనట్లు ౨. పువ్వునకు దావివొందునట్లు ౩. చిత్రరూపంబునకు మెఱుంగెక్కురింబున నిఖిలజన మనోభీరామంబునను... (౨౮౪)... అభీనవ మధుసంగ తింపనగు ప్రయ్యమ్ము నుద్యానవనంబునుం బోని యౌవన మరాభ్యుపయమాన.

—శ్లేషోపమ

శ్లేషోపమయం దీతనికి దృష్టి లేకపోలేదు. II. ౩౮౩. కరవగసరస్సు: “అనిమిషాస్పదంబగుట నమ్మ తాన్వితంబునను, ఖరదండపహితంబగుటం గుముదాన్వితంబునను, ద్విజావాసంబగుట గుకాన్వితంబగుచు, హంసాశ్రయంబగుటం గూర్భాసనాన్వితం బగుచు.

రూపకము

కోపమును, చిగహమును అగ్నిగా నిర్దేశించు సామాన్యరూపకము లటుండ, ఈక్రింది రూపక, సావ యవ రూపక, పరంపరిత రూపకము లీతనిరచనయందు గమనింపదగియున్నవి:—

I. ౬౯. సకలవయవంబుల పరిపూర్ణంబైన దివ్యకావ్యాంగనే.

I. ౭౪౩. సార్వత్రి, తపోలక్ష్మీముఖవిశేషంబు నుంచోని తపోవిశేషంబు దాల్చి.

II. ౮౦౨. నిలింపబలజలధి నిజాయుధానేక జల చరాక్షిర్భయ చేయుచున్న.

II. ౮౧౬. మహాబాహునకురంగబల దాః సలంబు గని వరుణుం డపారగరుడాస్త్రాసారంబున సక్రమంబున నుపశాంతిం జొందంచ.

II. ౮౮౧. కాలసేమి దుర్వారాక్షిః ప్రాణ సమీరణంబు దుర్వారాచారాస్త్రాసారభూర మహారంగంబున కావారంబైన.

II. ౯౪౫. తారకుడు నిర్దైత్యరక్త ప్రభావుండై పూరాంగవాంతకసంతాపానల వివర్ధనానిలంబునచు.

II. ౯౬౭. దేవాసురరంగరంగమున భూతభేతా భాసులు “దుధిరజలపూర్ణ సరోవరంబుల జలక్రిడయు, కరివరకశేబరాగ్రంబుల కృత్రిమాచలక్రిడయు, ప్రకంఠ దంఢస్వజపతాకానేకదండంబుల వనక్రిడయు పూను.....

—ఉ త్వే క్ష

భావాంబరపీఠి నివహరించు నీకవిచంద్రుని కవిత్వప్రభావ మీతని యుత్వేక్షలలో విశేషముగా ప్రకాశించుచున్నది. చూడుడు.

I. ౧౬౬ సతీదేవి నిజదేహ విదాహకరంబైన కోసానలంబునకుం బరమేశ్వరు వియోగానలంబునకును భిక్షాపచారంబులు నేయంచలంబినదియుంచోలె హిమ వంతంబునకు జనుదెంచెను.

II. కరవఃసరస్సున కుమారస్వామి (II ౪౨౨). “కమలబంధుండు బంధుభావంబున కమలలక్ష్మీయిం కిటి నిందువచ్చినట్లు కేటోవిరాజితుండై సరోవరంబు నలంకరించుచున్న బాలకుడు.

II. ౪౧౪ ఇట్టిశ్వరు నురులింగాకారంబు పురు షాకారంబు దాల్చినట్లు, నిజజనకుడును సందవత్త్రి నిర్దలింప మహ్వప్రీతిండై ద్వాపితరవిప్రకగంబున వన యువంబులు నిజావయవంబులు దాల్చినట్లు ద్వాపితరపంకజ శోభితుండై కమలగర్భు నొత్తరించి కమలాసనంబు గె కొనిన యటు కమలనిలయుండె వెలుం గుచుండె నంత.

I. ౯౧ “జ యోగిములు - తదవసగంబున ఘ్రాంతకురహతి కులికి, తిడిగూ ప్రబంధులైన యగ విందంబులు కలిగి దంపింపం జొచ్చునట్లు వేదంబులు కమలమండంబుల కరుగుదెంచి మహోత్సాహంబున...

వివిధాంశకుశలత్వము

ఇంతవఱకు చర్చింపబడిన యంశములను గమ నించినపక్షమున నీకవి సమస్తాంశములయందును కుశ లుడుగాని సామాన్యుడుకావని కేటపశీయుండును. అయి నను అతడు సమస్తకళామర్మముల నెఱిగినవాడనుటకు ఒకటిరెం డుదాహరణములు చూతము.

(౧) చిత్రపటరచన:—I. ౫౯౭. “సార్వత్రి తనుసంతాపంబు వాసనోపక సరమేశ్వరు గూపు చిత్రించిచూచిననైన నూటబయ్యనో యని చిత్రసాధ నంబులు గొని పలకఘట్టించి మెఱుంగిడి త్రివటించి తిట్టంబు కొలదికిం దెచ్చి రుజ్జ్వగతంబున కేగునూల్కొ లిపి, పత్రకబిందుకనిమోన్నతాపాంగమానోన్మాదంబు లలవఱచి సలక్షణంబుగా చిత్రించి వన్నువగొలిపి కందెఱ దెలిచిన.”

చిత్రకళాసాంకేతికముల బాగుగా నెఱిగినవారు గాని పెవచనము రచింప నేరరుగదా?

(౨) రసవాదపరిజ్ఞానము. I. ౮౦౩.

చ. ఇనుము రసంబులో నుడుగ

కెప్పుడు నూనినగాని కాదె కాం

చన మమరాద్రివాయసము

సంతతముకొ పసియించికాని యే

కనకము చాయగాదు చిర

కాలసునేవనగాని కాదె స

న్యనమున నిక దలంచు దొక

మాత్రము చాలదె ముక్తికిశ్వరా.

పదవైచిత్రీ

ఈకవిరాజునకు సంస్కృతాంధ్రములయం దద్భుతపాండిత్యము కలదు గావున నాభాషల పదసం పత్తి యీకావ్యమున పుష్కలముగా గోచరించు చున్నది. మఱియు కావేరీతీరమున రాజ్యమేలుటచేత నాపరిసరమున ప్రబలియున్న తమిళ కణ్ణాట భాషా వాఙ్మయముల ప్రాబల్య మీ కావ్యమున విశేషముగా నగపడుచున్నది. ఆంధ్రకవుల కావ్యములలో సాధారణ ముగా కానరాని విచిత్రపదము లనేకము లీతని రచన లలో కానవచ్చుచున్నవి. ఇట్టి పదప్రయోగవైచిత్ర్యము ఇతనికైరి కొకముఖ్యలక్షణము. అట్టిపదములు కొన్ని ముచ్చునకు వ్రాయుచున్నాను.

I. ౫౨౩ కనుబేటంచైన దావగొనక (I. ౯౩౨.)

I. ౨౨౬ యెల్లిదింది. I ౫౮౩. నెచ్చిటి.

I. ౬౩౯ నక్కైతికొనక I. ౮౦౨. ఎయిద శేరవి.

II. ౧౯ రాగోత్కటంబున దావగొనక

II. ౨౫ ఆయగము.

II. ౩౯౩ జాలిమేలిల్లు.

II. ౪౭౭ పురోభాగంబున పరభాగిల్లు.....

పొరపాటు రచనలు

భావోదేకపరవశుడగు నీకవిప్రభుడు కావ్యము నందలి పాత్రలను తనమనోహిని సన్నిధానముచేసికొని పరవశుడై వాక్యరచనమునం దొక్కొక్కచోట ప్రమత్తు డగుచున్నాడు చూడుడు:

I. ౩౯౭. మొదలు ౪౦౧ వఱకు మన్యభు డింద్రునితో ప్రత్యక్షముగా మాటలాడుచున్నాడు.

—౪౦౨. “వరవున భుజకార్యంబున నురవల్లభ పనుపు నీవచూడగ పరమేశ్వరుడైన నోర్తు తెఱమర నర ఘటిదివిజాధిపతులు నాకెదురుదురే” (Direct speech)

—౪౦౩. “అని నెనరుముట్టం బూనిన కుముమా యుధు పూనికి వజ్రాయుధుండు ఘనంపటిచి తారు తారకాసురుచేతం బరాజితులై పరమేష్ఠిమణువుఁ జొచ్చినవిధంబును విధి తద్వధ కుపాయం బయ్యెమా మహేశ్వరుల పీఠ్యసంభవుండైన కుమారుండనని హితోపదేశంబు నేయుటయు హరిగిరిజలు నైష్ఠికా న్తుపానులై హిమవంతంబున నున్నవారు, వారికి సంగ మంబునేసి జగద్ధితంబునేయు మిది యనన్యవిషయంబు నీవలనకాని యెరునకు సాధ్యంబు గాదు కావున నిన్నుం బ్రార్థించితిమి.”

ఇందు ౪౦౩ ఆరంభముమొదలు ‘హరిగిరిజలు’ వఱకు పరోక్షభాషణము (Indirect speech): పిమ్మట ప్రత్యక్షభాషణముమధ్య నొక్కరియ రచింప కుండుటచేత ప్రత్యక్షపరోక్షభాషణములు కలగలుపై యన్వయము పొసగకున్నది.

మఱియొకటి:—II. ౪౮౧. కుమారుని పట్టాభి షేకము “...పరమేశ్వరుండు శక్త్యాద్యనేకరాజవిహ్నం బులు దయనేసి దివ్యశస్త్రాస్త్రోత్సంబులు హస్త్యశ్వరధ పదాదిచతుర్వలంబులు దయనేసి మఱియుం బార్యతి వజ్రమయవర్మ... అనేకరాజవిహ్నములు దయనేసె. ...” ఇందు ‘దయనేసి’ యనుక్రియ ముహూ రనవసర ముగా వక్కాణించుటచేత రచనయందు కవి యంత లక్ష్యముంచక వ్రాసిన ట్లగపడుచున్నది.

(౩) II. ౯౯౪. ఉమామహేశ్వరులు కుమారు ననేకవేదశాస్త్రాగమ పురాణేతిహాసకథా బృహత్కథా ద్యభిలవిద్యావేదికలయందు పారంగతుండేసి—

బృహత్కథ యిటీవలి యాంధ్రచరిత్రకు సంబం ధించినది. దేవసేనానియగు కుమారస్వామి తనవిద్యా భ్యాససందర్భమున బృహత్కథ పఠించెనని వ్రాయుట విపరీతముగా తోచుచున్నది. కుమారసంభవకర్తలైన

ఉద్భట, కాళిదాస, నన్నెచోడులు బృహత్కథ పఠించి యుండురు. తమవిద్యాభ్యాసమునాడు తాముచదివిన యితీవలికథలు దేవతల విద్యాభ్యాసమునాడు దేవతలు చదువుకొనిరిని వ్రాయుట కాలవ్యత్యాసవోషము (Anachronism) కాని మరియొకటికాదు. ఇట్టి పొగ పొట్టు నెరసులుగాని గొప్పదోషములుగావు.

౫ ప్రేమ

ఏకవియొక్క ప్రతిభయైనను ఆతడు ప్రేమ తత్త్వమునుగూర్చి చేసిన రచనలవలన విశేషముగా వ్యక్తమగుచుండును. నన్నెచోడుడు రచించిన మిథునము లగా నీక్రింది గమనింపవలయున్నవి.

౧. దక్షప్రజాపతి-ఆతనిభార్య.

౨. సతి-ఈశ్వరుడు.

౩. హిమవంతుడు-మేనక.

౪. రతీమన్మథులు.

౫. పార్వతీపరమేశ్వరులు.

౧. దక్షప్రజాపతి-ఆతనిభార్య

వీరలాదిమదంపతులు. వీరి కేబదిమంది మా తుండ్రుగలరని నన్నెచోడుడు I. ౩౪ లో నుడివెను. కొన్ని పురాణములలో వీరి కరుదదిమంది మాకు లని చెప్పబడెను. అందు అదితిమొదలగు పదుముగ్గురు కళ్య పునిభార్యలైరి. అశ్వినీ మొదలు లేనతివఱకు నిరుదది యేడుగురు చంద్రుని భార్యలు. సతీదేవిని ఈశ్వరుని కిచ్చి పెండ్లిచేసి దక్షుడు తనధర్మపత్నితో గుఱుముగా నీవించుచు తన్ను గన్న బ్రహ్మదేవునికంటె నధికుడను క్రిపించెను.

౨. సతి-ఈశ్వరుడు

పరమేశ్వరుడు దాక్షయణి మనోహరాకార నవ యౌవన హేవభావవిలాస విభ్రమ సౌందర్య గుణంబుల కంతకంత కనుర క్షుద్రయించెను. వార లశోభనరూపాతి

తేకమున కామకేళీలాలసులై, కైలాస నగముమీదను ఆగిరిపార్వ్యములంబలి మనోహర స్థలములందును హాయిగ విహరించుచు దాంపత్యసర్వములు నిర్వహించు చుండెరి. ఆప్రాంతములందు మత్తేభము లనేకములు హృదయాఘాతముతో ననేకప్రకారముల మదనాస్త్రం తెనంగుచుండుటగని దాక్షయణి సాధిప్రాయముగా పతివంకజాచెను. ఈశ్వరు డంగీకరించెను. ఆహా! మన్మథునిమహిమ! ఏమనవచ్చును?

గీ. ఆదిమూర్తులు శివశక్తు లచలమతులు
హరుడు సతియును సురతార్థమై విహీన
తరములగు మృగరూపముతో దాల్చిరనిన
కాముమాయల నెవ్వార లేమిగారు?

ఇట్లు పరమేశ్వరుండును సతీదేవియు సామజ కేళీలాలసులై విహరింప సద్యోగర్భమున గజముఖు డుచ్చించెను. సంస్కృతకుమారసంభవ కథలలోలేని గణపతిజన్మమును నన్నెచోడు డిందు చేర్చినాడు. విఘ్నేశ్వరున కేనుగుముఖ ముండుటకు ఈ కథలో శాస్త్రీయమైన శోకువు (Scientific reason) చెప్పు బడినది. గర్భధారణకాలమందు దంపతుల మనస్సులందు, అందును ముఖ్యముగా స్త్రీమనమునందు గాఢముగా నాటుకొనిన రూపములు, అంశములు, సంపర్కములు ఊరకపోవు. గర్భస్థముగు శిశువుయొక్క భవిష్యద్రూప గుణాదులయం దివియన్నియు తప్పక వ్యక్తము కాగలవు. ఈశాస్త్రమునే యూజెనిక్స్ (Eugenics) అను నామముతో పాశ్చాత్యు లిటీవల వ్యవహరించుచు, దాని యభివృద్ధినిమిత్రము మిగుల కృషిచేయుచున్నారు. అదియటుండనిండు.

దక్షుడు కళ్యపయమచంద్రాదులైన యల్లుండ్ర యిండ్లకరిగి వారిచే సగౌరవముగా పూజింపబడెను. కాని తనదురభిమానముచేత నీశ్వరుని విముఖునిచేసుకొని స్వగృహమున కరిగి, యీశ్వరు నవమానించుటకై యొక యజ్ఞమును చేయసమకట్టి సమస్తబంధుజనులను, దేవత లను ఆహ్వానించి, యీశ్వరునిమాత్ర మాహ్వానింప డయ్యె. సతీదేవి జగజ్జనకుండగు తనజనకుని మహత్త్వ

విభుత్వములకు మెచ్చుచు, సరమేశ్వరు నాహ్వనింప
కుండుటకు హేళువేమియని ప్రశ్నించెను. జామాతపై
ద్యేషముచే దక్షుడు పరమేశ్వరుడును విని సహింసక
దారుణముగా శివుని చూపించెను. ఆమాటలు వినుచుండు
నామెయొకలు మంహాప్యేషు. మంహదా మతీ?
భర్తృసూషణవాక్యములు పత్రివ్రతలకు దేహము దాహ
ము బోందించు నగ్నిహోత్రములేకదా! ఆకోపాగ్నిచే
లక్కజామృతలే ఆమె భగ్గన మండిపోయెను. మహా
ద్యుతము! భర్తయందు పత్రివ్రతకు గల పవిత్రమైన
ప్రేమ కీయంశము అద్వితీయమైన యాదాహరణము.
నూపించినవాడు తండ్రి; కాని నూపింపబడినవాడు
శివేశ్వరుడు. ప్రేమమహిమచేత మనోనాథుని
యందు నీపమైపోయిన సతికి సరమేశ్వరునిగూర్చి చేయ
బడిన చూషణప్రసంగము లగ్నిహోత్రమయి యామెను
దగ్ధముచేసిపెదినది. ప్రేమతత్త్వము అభేద్యముకదా?

సతిమరణమునకు ఈశ్వరుడు ఘోరకాద్రూపము
దాల్చెను. లోకభయంకరమైన యాకృతిలో నందియు,
విరుద్ధించుచు గణాధిపతులును ఈశ్వరునిచుట్టుచేరి జగ
త్సంహారమున కుపకమించుచుండిరి. ఈశ్వరుని వెలపు
గైతొని గణనాథులు దుష్కర్మకాలకరిగి మఖము
మంటగలిపి గోమేధికసదనము దాగిన దక్షు సప్త
తొని శిరముఖిండించిరి.

సతిమరణదైన్యమున కోర్కవక దక్షకాంత శివుని
తరణుచొచ్చి పురుషభిక్ష వేడుకొనెను. కరుణామయు
డగు నీశ్వరుడు దక్షుని మరలబ్రతికించి, యజ్ఞము సఫ
లముచేసి ప్రజాపతినియోగమునం దెప్పటియట్లు నిలి
పెను.

తక్కినవారందఱు నెప్పటియట్లే యుండిరి. ఈశ్వ
రునికిమాత్రము భార్యవియోగము తటస్థమైనది. కైలా
సము చిన్నబోయి చీకటిలో నున్నట్లున్నది. ఏమి
యున్నను గృహిణిలేని దొకగృహమా? భృంగిరిటాదుల
హాస్యప్రసంగములు పరమేశ్వరుని మనోవ్యధ మాన్వ
లేకపోయినవి.

3. హిమవంతుడు మేనక

వీరలు పుణ్యదంపతులు. పరవ్రతములకెల్ల చక్ర
వర్తి హిమవంతుడు. అతనికి నిఖిలస్త్రీరత్నమైన మేనక
అగ్రమహిషి. వారికి బ్రహ్మవరముచేత మేనాకుడను
పుత్రుడు దుష్టునించెను. కాని ఇంద్రుడు పుత్రునిదక్షిణ
చేత రెక్కలు ఖండించివైచునను భయముచేత మేనా
కుడు సముద్రములో దాగెను. ఎట్టివారికైన నేదేని
మనోదుఃఖముండుకపోదు. తొడు కిట్లు దూరమయ్యెనని
చూఖించి యాదంపతులు సతీదేవి తమకు మాకురై
జన్మింపవలయునని తపస్సుచేసిరి. సతీదేవి ఆదంప
తులకు ప్రత్యక్షమై వారొకరిన వరమిచ్చి మేనకగర్భ
మున ప్రవేశించెను.

పిమ్మట నొకశుభముచూర్తమున నా దంపతు
లకు పుత్రుడయై పార్వతి జనించెను. కాలక్రమమున
నామెకు యావన మంకురించెను. ఆమెకు సరమేశ్వ
రుడే భర్త యగునని నాగదుడు హిమవంతుని కాదేశ
మిచ్చి చనెను

అటు పరమేశ్వరుడును, సతి వియోగాగ్ని మన
ములో దగిలికొని కాల దానికి దనుపునేయ దలచియో,
లేక నిక్కముగా తపము చేయవలచియో హిమగిరికి
వచ్చెను. హిమవంతు డీశ్వరాగమనమున కెంతయు
ప్రీతుడై, యనేకవిధముల నర్పించి పెక్కు వరములు
బహిషియు దేవదుర్గ భుజన మహేశ్వరుని బానిసోనేరక
చేతులుమోడ్చి దీనాననుడైయున్న కరుణించి "నీ పురం
బున కేదాతేశ్వరుండున వనియించెద నోడకుండు" మని
వరదుడు వరమిచ్చెను. మహాప్రసాదమని హిమవంతు
దానందపరవశుడై, తన మాకుం బార్వతి నాదేవునమ్ము
ఖమున నిల్పి,

సీ. ఈబాల వమ్ముదానెఱిగిన కోరెన

నన్యకరణ్యయై యహరహంబు

నిన్ను కొల్చుచునుండు నీవిందు మాపుణ్య

మునజేసి వచ్చుట విని ముదమున

జాడంగవచ్చె నికాబినోరె భ
క్త్యావేశమున జేసి జీవమొసల
బాసిన మీపాండు వాయవోపదుపాసి
తలరు గావున నిచ్చదగినవరువు
బనులుచేయుచుండు పార్వతి యునికికి
వరద యిచ్చగింపవలయు ననిన
నతని విన్నపమున సంతకు భక్తవ
త్సలుడు నెమ్మనమున సంతసించె.
పార్వతియు నీశ్వరాగ భవాసక్తయుక్తయై
భక్తియు ననురక్తియు సంతకంత కగ్గలించుచుండ
సీ. చమరీజబర్హ వార్జిమల బరీక్షించి
నయమున సమ్యాన్త సంబుసేయు
కర్పూరతైలాగ్ధ్ర కమ్మరికాకర్ద
మంబుల ననులేపనంబుసేయు
కాక్తిరమాంజిమ గరుడాంబుపారినీల
ముక్తాఫలంబుల మ్రుగ్ధనట్లు
కుసుమపల్లవలతాకోరకంబుల శిశ్ర
దామంబులూనరించు దావిమిగుల
పుష్పమందిర మొసరించు పుణ్యవారి
సౌరభమువించి మణికలశములనించు
నచలపతిగుత మది నిట్లు లహరహంబు
శివుని కనురక్తి పరిచర్య సేయుచుండె.

అట దేవేంద్రుడు తారకాసురుచేతం బరాజితుడై
మహేశ్వరతనూభవునిచే గాని యారాక్షసునకు మర
ణము లేదని విని, మన్యభునిపిలికించి పొరగిరిజలు నైష్ఠి
కానుసానురై హిమవంతంబున నున్నవారు. వారికి సంగ
మంబుచేసి జగ్గితంబు సేయు మిది నీవలనన కాని
యొరునకు సాధ్యంబుగాదు. నిన్ను ప్రార్థించితిమి.
అసేవ దర్శకుండు డిర్పిది “కూలితపోభంగ మెంతపని
దేవహిత మిదె చేసెన నని. బయలుదేరెను.

ర. రతిమన్యభులు

రతి యపశకునములగాంచి కలగిన మదితో సతి
రాక ప్రతీక్షించుచుండెను. మరుడును మరలిరాగానే
యతనివలన కార్యగతు లెరిగి రతి యదరిపడి తల్లడిల్లుచు

హరుడు నెవమల్లిచూచుడు వాత్సలంబు,
యభిలజగములు సంచారమగు రయమున.
కాబట్టి అట్టియున్నుపై పోరాడు పోకుమని విన్నపిం
చెను. మరుడు హేశ్వరులకుగల తారతమ్యమెంతో రమ్య
ముగా వర్ణించెను.

కొని బాలురైనను తిని పిప్పి యుమనెడు
దేలుకునిల్లని నమ్మి చేతబట్టి
మెలతల రిలనంబ్రుకలబొని కందడు
నలరుపుష్పములమృలని తలంచి
తలింశులైన గదల్చునోపని మంద
పవనుండు నాక పెనుప్రాప్తగాగ
నబలులు నోపన నాకాళమున బోణా
ననికుకములు మూలబలముగాగ
సంతనేపని ముట్టిన కింపిమరు
ననునకుండు తగునహాయంబుగాగ
కాకిపల్లల కోడుపికములు బోటు
మగలుగా నున్నపై బోవచునె మన?

అని పెక్కుభంగుల నివారించెను. కాని ప్రయోజనము
లేదయ్యెను.

రతిమన్యభులు హిమవంతముచేరి హరుని తపో
వనముప్రవేశించిరి. పార్వతియగుటనుండినగాని ఈశ్వ
రునిమనస్సు చలింపజేయుట మదనునీకి సాధ్యముకలేదు.
అంతలో నామె లతామందిరాంతరంబున కరిగి హర
చరణసరసీరుహంబులకు పుష్పాంజలియిచ్చి కృతాంజలి
యయ్యె. ఆక్షణముననే ఆమెహృదయము మదనాస్త్ర
భేదితమయ్యె. మోహపరవశయగు పార్వతిముఖాలంకా
రముకనుగొనినంతనే పరమేశ్వరుని స్వావయమును చంచ
లితమయ్యెను. నిర్నిమిత్తముగ మనోవికారమగుట శివి
కారణమోయని హరుడు నలుగవలం బరికించుచు
నీలాభ్రపటలమధ్యమున నింద్రచాపహస్తుడైన పర్వతస్థుని
వలె నవతేమాలలతలమధ్యమున పుష్పచాపహస్తుడైన
మదనుని కనుగొని కోపించి, ప్రళయకాలాగ్నిరొద్దో
ద్రేకమునంచెరిగి దూరాంబుకంబు విచ్చిచూచిన తుణ
ములో మన్యభుడు భగ్గనమండిపోయెను.

శివుని పార్వతిపై రాగము, మదనునిపై ద్వేషము పెచ్చుపెరుగుటచేత తపముచాలించి యతడు కైలాసమునకు మరలెను. విరహతాపపరవశయై పడిన పార్వతిని హిమవంతుడు స్వగృహమునకు గొనిపోయెను. రతిప్రలాపించుచు చనుదించి పున్నకోదండపల్లవభద్రమకర కేతనంబుల నచ్చుపడియున్న మరుభస్మాకారంబుగని శోకపరవశయై పతిచేతపించుచుండెను. జీవముపై నాస విడచి వసంతాదు లెంత వారించినను మానక కులపాలి కాధమవృత్తిపై నెంత బురుడుతోడ పరలోకమున కరుగవలయునని మరణనిశ్చయముచేసి యగ్నిప్రవేశమునకు సిద్ధపడుచుండ నాకాశవాణి 'వలదు. నీపతి పునర్జీవితము డను. కాంతింపు' మనెను. మన్మథుడు పునరవతారము నుద్వేగించి రతి నిరతికయభక్తితో పరమేశ్వరు నారాధించుచుండెను.

౫. పార్వతీశరమేశ్వరులు

అట పార్వతియు నీశ్వరవిరహపాదపానదాహము సహింపనోపక లీలోద్ధానమున కేకాంతమున నగిరి పరమేశ్వరు రూపము చిత్రించిచూచిన నైన నూటట యగునని సలక్షణముగా చిత్రించునంతలో చతురిక చేరవచ్చెను. పార్వతి లక్ష్మించి, చిత్రము కప్పి, పలకబోయి పరవశయయ్యెను. "ఈశ్వరుని నీవుప్రేమించుట అనింద్యము - సద్వంద్యము - త్రైలోక్యపూజ్య మని చెలికత్తై సంబోధించి శిశిరోపచారము లెన్నిచేసినను ఆమెవిరహవ్యధ యథాక్రమమున నుండెను. తపోమహిమచే నర్పించి, మెచ్చించి, యీశ్వరుని భర్తగాబడవెడనని యామె తపోవనమునకు వెడల నిశ్చయించెను. మేనకాహిమవంతు లది తగదని వారించిరి. అంతఃపురప్రాధాంగనలు తమబలిమియు గలిమియు మొలయుచు నామెను భంగించుచు నగ్గించుచు తపోప్రయత్నము మాన్పజూచిరి. యథార్థప్రేమమున కావృథాజల్మములతో పనియేమి? "ఈభవమున నీశ్వరుండ పతిప్రాణము దేహము చిత్రవృత్తులున్, శివపద పంకజార్పణముచేసితి బాసితి మీకు నింతతోన్." "పొండ"ని పార్వతి కోపించి తెగబలికెను. ఆదృశ

నిశ్చయమునకు మరెవరును మారాడబాలరైరి. తలదండ్రులను బిడ్డొని చతురికాదివంశస్థులకూడ గొని చని తపోవనము ప్రవేశించి మైమనరి యీశ్వరునిగూర్చి యథావిధిగ తపముచేయజొచ్చెను. వేసవిని పంచాగ్ని మధ్యమునను, వర్షాకాలమునం దంభోవాసియైయును, దుస్సహితోపేతంబులగు హేమశిఖరంబులందు నిరంత గోదకవాసనియమమునను నిరాహారాది ఘోరతపోవృత్తి నుండెను.

I. ౮౦౩ :

ఇనుము రసంబులో నుడుగ
కెప్పుడు నూనినగానికాదె కాం
చన మమరాద్రినాయుపము
సంతతముకొ వసియించికానియే
కనకముచాయగాదు చిర

కాల శునేవనగాని కాదె స
న్యసమున నిక దలంచుడొక
మాత్రము చాలదె ముక్తి కీర్తనం.

అంతకును పరమేశ్వరుడు ప్రత్యక్షముకాలేదు. ఆమె పట్టువదలలేదు. శరీరము చర్మశ్శిమయమై కాష్ఠావస్థనుండినను తపోనిష్ఠ సాగించుచుండెను. ఆమె నిశ్చల తపోమహిమకు విశ్వ మంతయు చలించిపోయెను. కైలాస మీశ్వరునితోగూడ సంశిబింగరమువలె గిట్టున తిరుగజొచ్చెను. యథార్థప్రేమ మహిమ మిట్టిది. అది యిట్టి విశ్వభ్రాంతులకు లాంగదు. ఆ ప్రేమము విశ్వమునే కలదిచైచి వశపఱచుకొనును. ఆతపోమహిమకు లాంగి మూడుకుసులవాడుసహితము కైలాసము దిగి రావలసినదే. అయినను కడసారి మరియొకపరీక్ష. ఈశ్వరుడు మునికుమారునిజేషము ధరించి పార్వతిం జేరవచ్చి కుశలప్రశ్నల గావించి, చతురికవలన నామె శంభుని ప్రాణేశుగా గోరి తపముచేయుచున్నట్లు విని హేళన చేసి పలువిధముల పరమేశ్వరుని నిరాకరించి పలుకుచు, తక్కుంగల దేవతలను జేవిధముల పొగడజొచ్చెను. ఉపన్యాసమంతయు విని, పార్వతి యాకృతక ముని కుమారున కొక్క జవాబిచ్చినది.

“జనువై తల్లు బ్రాహ్మణజాతి బుట్టి”

మునికుమారు మరెంతతపపు శివసూరణ చేయుదుండెను. పార్వతి యాపలకులు వివనోపక, కోపావేశమున పరాజ్ఞుడై వెడలి పోబోయెను. త్రిశేషుడైనను ఆమె నిక నేమిపరీక్షింపగలను? గౌరీ నిశ్చలభక్తియు కనురక్కుడై యాశ్వగు డాక్షుడమె నిజస్వరూపముతో ప్రత్యక్షమయ్యెను. హైమవతి యిదికి పరీక్షంబింది నిశ్చిను.

ఆమె మనశ్శరీరము లొక్కచోరే వికసించెను. తపము సఫలమైనందు కామె కానందాశ్రువులు పాడమెను. సప్రేమముగా నామె యాశ్వగుని క్రొంగుచూడసాగెను. ఈశ్వగు డాచందలనేత్రి యపలోకనసుధారసప్రసాదమున మునిగెను. హరిగిరి బద్ధిప్రణయదసాపూర్ణ సాగరంబులను నభిమానకిలంబులను నశిక్రమింపమన్న సమయమున చతురక “మహాదేవా! ఈమె కన్యా రూపు సుప్రతీతిముచేసి పరిణయపూర్వకముగా పరిగ్రహింపు టుదిత మని విన్నవించెను. అనుగాక యని హరుకు రజతాద్రికి మగలెను. పార్వతి తండ్రి గృహమున కరిగెను. హిమవంతు డాత్మవముచేసి మాతృతపోషేషము మాన్పెను.

పిదప సప్రయుఖుల నంపి హరుకు హిమవంతుని మాకుం దడకిచ్చి వివాహముచేయుమని కోరెను. మహాప్రసాదముని హిమవంతుడు సమ్మతించెను. భవుడు పెండ్లికొడుకై తరలిరాగా హిమవంతుడు సగౌరవముగా నెదుర్కొని తోడ్చి భుజిమహూర్తమున కన్యాదానము చేసెను. మజ్జిగములు మహానందముతో నెల్లి విరిసెను.

ఇదేసమయము మన్మథుని పునర్జీవికుని చేయుట కని బ్రహ్మకు లీశ్వరునితో “దేవా, మన్మథుడు దేవహితార్థ మింద్రాదులచే ప్రాధికుడై మీకును మహాదేవిని సంగతిసేయువాడై మీమీదకువచ్చెను. అంతేగాని మీపైసేత్రివచ్చుటకు వాని కెన్ని సుండెలున్నవి? తానుభవమును మదమని పునర్జీవికుం జేయవలయు” ననివిన్నవించిరి. “అంగజాడు జగంబులకనంబడై రలిం

బ్రాతనస్వయాశ్రుండై వర్తించునని వరదుండు కరుణించి వరమిచ్చి యతని పూర్వనియోగమును దయచేసెను. తక్షణమే తెలివెడలివచ్చునట్లు వచ్చి మన్మథుడు రలిమ్రాల నిలిచెను. అప్పుడు

“తలుకొత్తై దరహాస మాననమునన్
దట్టూర్చిపోమేనము
శ్చులకల్ గ్రక్కన బరెల్వల నయనాం
భోజాతపత్రంబులన్
జలరేన్ భోరననమృదాశ్రుజల ము
ద్యేగంబు రాగంబుగా
నెలమిం జిత్తును తక్షణంబరతి కా
శ్రేణావతారంబునన్.”

పార్వతి యాకులుపెరిచిత్తముతో పరమేశ్వరుండు ప్రేమింది ఎట్టియంతరాయములకు దలంకక, ఎట్టివిఘ్నములను లెక్కచేయక, శిష్యాభిప్రాయగునంతకు తపోనిష్ఠనుండి పరమేశ్వరు నధాంగలక్ష్మి కాగలిగెను. ఇట్టి కఠినతపఃపరీక్షలకు లోనైనపిదపగదా పార్వతియైనను పరము దేహార్థమును బడయగల్గినది? విడువతనమున కాధిపత్యము బడసినది? కన్యకులును, పుత్రాంగరలును, ఎప్పటికి నైదువతనమును కోరి పార్వతి నే పూజించుచుందురు గదా? అందరిమాటలెల? శ్రీకృష్ణునిభార్యకా గోరిన రుక్మిణిసహితము “నమ్మితి నామనమ్ము సనాతనులైన యుమామహేశులన్, మిమ్ము పురాణదంపతుల మేలుభిజీంతుగదమ్మ చాలపెద్దమ్మ దయాంబురాశివి గదమ్మ హరిం బరిసేయవమ్మ నిన్ను లోనమ్మినవారి కెన్నటికి నాశము లేదుగదమ్మ యాశ్వరీ?” అని ప్రార్థించినది.

ఇంతరహత బాగున్నదిగాని యటుపైకథ. కొంత శోత కలుగచేయుచున్నది న్రాయకతప్పుడు. అట్లమాశ్వాసమున గురూ రొకసూరుపద్మగద్గములైన పిమ్మట హిమవంతుని యొడపప్రసన్నపురమున రాత్రి చీకటిపర్విన పిదప జారచోరాది గూఢచారుల చరణ్ణ యాశ్వాసాంతమువఱకు వర్ణింపబడినది. అరచనలు కొన్ని మాధుర్యహీనములై యసహ్యము కల్గించుచున్నవి.

అందరి బోజొంగులు, లంజకాండ్రు, అత్తగంతులు, దిల్లీతర్కములు లోనగునవి యుత్తమకవుల మహా కావ్యములం దుండవలసినవి కావు. ఈకావ్యమునం దిచట నివి యప్రకృతములు, గౌరవహీనములు నని యనకతప్పదు. ఆనాటి శ్రీమంతశీవనమయొక్కయు, విటవిటిజనమయొక్క వృత్తిని శీషములయొక్కయు వివరములు కవి యిందు వర్ణించియుండును. ఈయంశములో నన్నయభట్టారకునకును, నన్నెచోడునకును చాలవ్యత్యాసము కనబడుచున్నది.

పిమ్మట నవనూత్యాసమున, పార్వతీపరమేశ్వరులు వినాహానంతరము కైలాసముచేరినవెనుక నభ్యంతరమున వారి దాంపత్యగర్భములను రతివర్ణనమున పేరకవి మిక్కిలియపహ్యముగా వర్ణించినాడు. ప్రాచీన సంస్కృతాలంకారికులు కావ్యమునందు రతివర్ణనముండవలయునని విధించియున్నందున రతివర్ణింపకున్నచో కావ్యమునకు అదియొక లోపముగా పరిగణించి పండితులు తమగ్రంథమునకు గొప్పగౌరవ మొసంగరని ఖితిచేతనో, మరి యే హేతువుచేతనో యీమైథున వివరములు కొందరు గ్రంథకర్తలు వర్ణించియుండురు. రతియనగా ప్రేమరసము సగౌరవముగా వర్ణింపవచ్చును. అంతేగాని ఏకాంతము నఖిలపించి కయనాగారముండేరి తల్లిపులు మానుకొనిన దంపతులపై దండెత్తి, నక్కి పొంచి యక్రమముగా గదిలోదూరి (Lurking nuptial room trespass) సేరముచేసి రేయెల్ల రెప్పవేయక కొంతసేద దీనినట్లు గూరుచుండి వారి దాంపత్యమర్కములకెల్ల వరుసగా రతివర్ణనమున పేర వర్ణింప నెంచుట పరమాపహ్యము. వివేకలేక మున్నవార లెవరును ఏదంపతులకయనాగారమునందు నిట్లు జొరబడరు. తన తలిదండ్రుల దాంపత్యమర్కముల నెవడైన లబ్ధిలేక వర్ణింపబూనునా? అట్టి తలిదండ్రులకెల్ల తలిదండ్రులగుటచేత జగత్పితరిని పూజింపబడు పార్వతీపరమేశ్వరుల మైథునమును వరుసగా బంధనక్రమములతో వర్ణించుచు కావ్యమువ్రాయుట గొప్ప తప్ప. కావ్యమునం దిట్టివర్ణనలు చైత్రమునెడలను పాశురనెడలనుకూడ మహాపరాధములని నావిన్యము. అలంకారకాస్త్రనిబంధనల ననుస

రించి రతి, మద్యపానవర్ణములుగావించిన గాని ప్రబంధము సద్రసబంధనము కావనియు, కావ్యలక్షణములకు లోపము కలుగు ననియు భ్రమించినన్నెచోడు డీ కావ్యమునం దివి విధిలేక వ్రాసియుండును గాని మరియొకటికావని తోచుచున్నది. ప్రాచీన నిబంధన గ్రంథములయం దత్యంత భయభక్తులుగల యిట్టికవుల స్వతంత్రబుద్ధు లానిర్బంధవేదికలపై బలిపెట్టబడుచుండును. కావున నవి తలమెత్తి లోకమునకు పొడనూపుట బహుమర్లభము.

౬

ఇతర రసములు

ఈకావ్యమునందు దామయణిమరణము, మన్మథునిమరణము మిక్కిలి జాలింజులుపునట్లు వర్ణింపబడినవి. గణాధ్యక్షులు దక్షాధ్వరధ్వంసమున కుపక్రమించునపుడును, దేవాసురయుద్ధాంతర్భమునను వీరరసము వెల్లివిరిసివడి. రణమరణ పరిచ్ఛేదులైన పతులతోడన మరణపరిచ్ఛేదలగుచునుండిన పుణ్యసకులు దీనానాథ విద్యజ్ఞనంబుల నపారవశుధారాసాగరంబులం దెల్పుచు సర్వస్వదానులై దానవీరముల బ్రకాశింపజేసిరి. మన్మథుని భిష్మముచేయు దుగ్రునుంచును, దక్షాధ్వరధ్వంస దేవాసురయుద్ధములందును రాద్రవసము పెక్కుతావులందు ప్రస్ఫుటమైనది. రణరంగ నిహతుల రక్తమాంసముల హరించు కాకినీధాకినీప్రభృతి పికాచకృత్యములందు వీధత్సము విదితము.

గణేశాత్మత్తి, దామయణిమరణము, దక్షాధ్వరపతి పునర్జన్మ, మన్మథదాహము, పునర్జన్మ లోనగు రంగములద్యుతావహములు, భక్త్యావేశములో మత్ప్రధాన్యముగా వ్రాయబడిన యిట్టికావ్యములలో మోస్యమున కెడముకనబడదు గాని కలహాభిజనుడైన నారదుడు కీరవణసరశ్శునమున్న కుమారుంగని నాటి యాహారమున కమరేంద్రుం డెచ్చి పోరింతుగాకయని నిశ్చయించినపుడు నవ్యురాకపోదు. కుమారులకాది నెఱచి పరువులెక్కునిండునందు భయానకము విస్ఫుర్తము. తనయొడ నెంతటిమహాపరాధముచేసినను పొడింపక పంచత్వంబు

నొందిన దశని పునర్లబ్ధికివితుం జేసిన కరణాగత తయ్య బయస్కృతునందువలె మనోనేత్రములయెదుట వత్సలుడగు పరమశివుని శాంతరూపమే కాశ్యతము.

గోచరించుచునేయున్నది.

ఉపనంహారము

ఋతుమహిమచే మోక్షవిగిర్చి మంటిదిబ్బలు సస్యవంతములై మనోజ్ఞులులైనట్లు ఈకని స్పర్శన మాత్రముచేత ఎట్టినీరసాంశమైనను బహురసవంతముగు చున్నది. అట్టిచోరమ్యముగు కుమారసంభవకథ యీ కవిరాజుచేతిలో రమ్యతమమై ప్రకాశించుచున్నదని వేరే చెప్పనక్కరలేదు. వర్ణనాసామర్థ్యముచేత కథయం

ఈతని వివిధాంశ కుశలత్వమునకును, భావశీల దీక్షరణ సైపుణ్యమునకును, అపూర్వభక్తి మతావేశ ములు తోడై పవారునన్ని మెఱుగుబంగారమునకు పరిమళ మొసంగుచున్నవి. కావున నీకావ్యకర్త కాంక్షకపులలో నొక యగ్రస్థానము కాశ్యతముగా కలవని నిస్సందేహముగా వాకొనుచు విరమించు చున్నాను.

“డాక్టర్ సాహ్!”

బొడ్డు బాపిరాజు

కలతవడిన చిత్తము, వి-హ్వలతమెయిం గొంతుపెకలివచ్చెడి శోకా కుల నిస్వనమును కొనయూ-ర్పులచావునకు వేచియున్న బుదుతనితోడకా.

కటికిదర్శినురా లరయగా నొకచల్లని కంటిచూపు తి య్యటి పలుకేని నోచుకొననట్టివివర్యయభాగ్యమూర్తి; ఒ క్కట నొకబల్లకట్టిన యొకానొకవైద్యుని యింటిముందు వం డిట నిలుచుండి పిల్చును పడేపడే ‘డాక్టరుసా’ బటంచునున్.

పిలిచిన డాక్ట రింత వినుపించుకొనం డదిపోగ, కారుకూ తల పడదిట్టి ‘పోవె నయితా’ నను సేవకచక్రవర్తి ప ల్కుల కెడ నుల్కి యుల్కిపడి గోడనుగీచినబొమ్మవోలె చూ పులను కదల్పదే? తురడిపోయినదో బ్రతికున్న సంగతిన్!

తనపూర్వవైధవ దినములు ఒకసారి స్మృతిసీమలో గోచరించెనేమొ కొడుకుపుట్టిననాడు పొడమిన సుఖపారవశ్యము తలపున వచ్చెనేమొ జీవితేశ్వరుని ప్రాణావసానములైన నిమిషముల్ కనుపాప నిలిచెనేమొ గుండెలు పగిలించి కొట్టుయిప్పటి యాయవస్థ కట్టెదుర కప్పట్టెనేమొ ఎన్ని భూకంఠములు తలస్థించెనోక్కొ!-ఆమెహృదయమ్ముకరగి నేత్రాంచలముల నుండి వాగులైనదులు మహాదధులయి - పార నూరక నిలుచున్న పాళముగను.

మును పార్తింబడి 'పాహిరూ' మృని కరముల్ మోడ్చి పిల్వం గజేం
ద్రుని యాలించెను ఎక్కడోగలుగు పెన్నుండేని; నే కెంతయే
చ్చినగానీ మొరపెట్టుకొన్నను వినండే డాక్ట రింతైన; యీ
తని గాదం చతగాని గొల్చిన పెతం దప్పించు బాగుండెడిది.

పెజ్జనకు వేచియున్న దా వేదతల్లి - ఆ దరిద్రదీపి యనంతయూత్ర కనుచు
కోరికనుపెట్టుకొనియుండె కొనకునెవరి-యీస్పితములై ముందు సిద్ధించునే మొ!

సూనునిజూచు ద్వారమును జూచును సేవకుజూచు తన్నుదా
పూనికజూచు చూచు తనపుత్రునిచూచు నభాగ్యదీవి యా
మానిని చూపుల మనలు మర్మము దేవుడుతక్క నింతయుం
గానగలేరు పాపపుజనములు కన్నులకావరమునకా.

వీలేయుండినజూచుచుం బుడుతనికీ వీతాసు గానిచ్చునే ?
యేలానైనను డాక్టరయ్య దయ నీళ్లేయిచ్చి మందన్ననుం
గ్రోలించుం బ్రదికించుకోగలదు పుత్రుకా; పాప మాబిడ్డకుకా
పాలే యక్కరపట్టవిషయ మహాప్రస్థానసంక్షోభలో.

కలవెన్నో విలువైనమందు లల డాక్టర్ సాబు సీసాల, ఎం
దులకా దక్కరి వెక్కివెక్కి విలపించుం దల్లికింగూర్చి ము
ద్దులబిడ్డం బ్రతికింపగానియపుడుకా?—దోరించు పెన్మంటలకా
నిలువెల్లం దహియింప కూలబడియెకా బిట్టార్చి నిట్టార్చుచుకా.

దేవునకే పగైనదిగదే తుద కీ బ్రదుకంచు నెంచుచుం
భావము కొయ్యవారె; యెడబాయని యావరదాలుజారె నో
మోవిధివీరె వీధులను చావనిచావయియుండి బిడ్డకై
బావురుమంచు హావిడిచి 'బా' బను 'డాక్టరు సాబుజీ!' యనుకా.

ఇవలకును రా భిషక్కునకెరగి మొరను-వెళ్లబోసుకొన్నది; అయ్యో! 'వేరుకనులు
కలవువీరదు నా' కని తొలగెనతడు-తొలగినది యాశయును బిడ్డకలత బ్రదుకు.

ఆధునికాంధ్రవాఙ్మయము-స్త్రీలు

చిరుమామిళ్ల శివరామకృష్ణప్రసాదు

[అనువృత్తము]

‘మాంచాల’యను ఖండకావ్యమునందు :

“కారెమపూడియుద్దమున

కాపలనాటి పసిండికోటపై

సారెకు జల్మబావుల స్ర

చంప మరున్న దడంతరీక్షయై

హోరున నాదృశున్నది మ

హోదతి బోరుకలంగ భేరికా

వారము ప్రాణసాధు డిలు

వన్నుకో పాశము వట్టిసావునో ?”

అను సంకయమున మేడపై తగబుడిర్చి చెక్కిటను చేయితేర్చి యోశించుచున్న ‘మగున మాంచాల’ను ప్రశమమున పాతకుని కనులయెదుట ప్రదర్శించుచున్నారు శ్రీమతి మదమంచి అనంతమ్మగారు. వ్యర్థపదములతో పద్యపాదములను పూరించి, భావ నొకత్రోవను, భావము నొకత్రోవను నడిపింపక చక్కని కథావస్తువులను నిర్ణయించుకొని సాంపులైశికీయారని పదములసాయమున వానిని కళాకాంతిలో జీకిరియొనర్చుగల సామర్థ్యము శ్రీఅనంతమ్మగారియొక ననంతముగ గలదు.

సాని సహవాసమున తన మొగముజేసి చూడని

ప్రాణనిభేదానాడు రల్లి యమజ్జను తలచాల్చి యుద్ధమున కేగకపూర్వము తనకడ కరుదెంచునని యూహించి మాంచాలమేడపై ఆశతో నేదియున్నది. తన చక్కదినమును కొంచెపరచి, తన భర్తకు శ్రేణు లేకుండునట్లు మాటలమాలమున ఆతని మనసు ద్రిప్పిన బ్రాహ్మణుడామె కాసంతోషసమయమునందునహితము జ్ఞప్తికి వచ్చెను. హృదయమునం దణగియున్న కోధానల మొక్కసారి భగ్గుమనినది :

‘మాదు వదిల మగునమాంచాలతల దుబ్బు

దోనకదుత్త తెవులు దొప్పలమను

పలుక కారణమేమోయి ? బ్రాహ్మణుండు !

ఆమరోధున బుట్టవేమయ్య నీవు ?

ఇంతె వలపాక్షికము బూనిలేమి తండ్రి !

సానిసబ్బాయి నీశేమి సారెతెట్టె ?

మంసువ మాంచాల యివ్వని మాన్యమేది ?

నల్లకొంపల కోనేటి నట్టవకుము

జారుబంపల గుడిమెట్ట కోరిమిద

నీకుబరులను చాటించిలేని తేజ

పక్కమని చక్కలై తలబరులుగాక !”

అని శపించినది. మరియు :

‘జగతిపైబుట్టి నిర్భాగ్యజన్మనైతి

భర్తమెచ్చని యీభాగ్యభాగ్యమేల ?

కర్మఫలమును చాటగాగలరె జనులు ?’

అని తనస్థితిని దలంచి వెచ్చునూరినది. పని గీటుంచిన పాదములయందు ప్రతిబింబించుచున్న స్త్రీహృదయమును పాతకులు గమనించి సంకల్పింపకుండురా ? శ్రీ అనంతమ్మగారి కూర్పుచేర్పును విశదపరచుట పద్యపాదములు చాలీయున్నవి.

తనశీవితమునందు మొదటిసారి తనభార్యమొగము గాంచి ఆమెకడ తుదిపారి శిలవుక్త కొని రణరంగమున కేగదలచి బాలచంద్రుడు మేడపై కరుదెంచి, మాంచాలిని గాంచి :

“ కేలిడి ముక్కుమిద తుల

కించెడి రూపము ‘నాటై’ గాంచి మాం.

చాల విమాపిగాదలచి

పానిగృహాయున కేగినాడ ఛీ !

ఛీ ! బలనా ! నికృష్టమతి

శీవశిష్యులు పట్టుబట్టుచు

గాలికుమారుడు కను

గానక నే వసియించినాడనే ?”

అని వాపోయినాడు. మానవతియగు మాంచాల భర్తను వింతరీతి గారవించినది. శ్రీ అనంతమృగారి లేఖని ఇచ్చట అమృతవర్షమును గురిసినది. మాంచాలచేసిన మర్యాదలకును, భర్తయశీన ప్రశ్నలకును వింతరీతి సమన్వయముగూర్చి, పాశకుల కీకవయిత్రి తనప్రతిభ నెట్లు వెలువరించెనో గమనింపుడు :

భర్తనుగాంచినంతనే మాంచాల :

‘కాంచి మాటలాడగా కొంతయుంకించి

లేరిమాడలేక తిరిగిపోయె,

తివిరి డేటసీరు దెచ్చి దక్షిణపాద

‘కమల మొకటి గడిగ కాంతునకును.’

“మాంచాల ! రెండవదిమానినా వదియేమి గంధువా రాచారకాండ గాబోలు ?”

“పల్నాటివీరుడా ! పరిగణింపవదేల సానిసబ్బాయి దాచరణంబుగాడ ?”

“కోమరి ! యిదియేమి, కుశీపైట వేసితివి శిలమువారి దాసీకైన లేడే?”

“గండువారింటిలో గాలిపైతముగాని కుశీపైపుగా వీరు, కోల్పోవుపటిను.”

“తములపాకు రెండువరుల జీర్ణవదేమి వేరుబంగము జేతువే వీరపత్ని !”

సానిదా కుంపునీసతిది యీకుంపు వీసెలాగు నన్ను చెలికీ తీసితిని.”

నవ్వినాడు బ్రహ్మనాయని కొడుకు మాంచాల రెపరెప మధుగుకేగినది.”

మాంచాల సౌందర్యమును గాంచి బాలచంద్రుడు యుద్ధముమాటయేమరచి ప్రియపత్నితో కాలము గడపవలదినాడు. కాని మాంచాల వీరపత్ని కాదలచినది. ఆమెరక్తనాళములందు వెలికిచూచినను పిరికినెత్తురు ముందునైన లేదు. కాకున్నచో పెండిలియైనదాడి పెడ మొగము ద్రిప్పి సానితో సౌఖ్యాంభోధి నోలలాడు

కున్న ప్రియుడు, రాకరాక గృహమునకు వచ్చి తన చక్కదనమును ‘గాంచి తన్మయ్యడైయున్న’ సమయమున :

‘పల్నాటియొద్దమే పచ్చీసు నీకు త్రోసిరాజా నీకు తోడిమార్పలము బ్రతికిన పల్నాడు రతనాలమేడ చచ్చినపల్నాడు పుచ్చలబీడు.

విసరుమా నీ నెల్లబావులు వింటికిని మంటికిని హోదగ కరుడుగట్టని రక్తధారలు తిరుపమిచ్చుచు పిరికివారికి.’

అని, వానియందు మఱుగుపడియున్న రాద్రావలమును గరులగొట్టదలచినది. కాని :

‘కారెమపూడికే కడల మాంచాల రాజ్యమేల ? నేను రాజుగానేల ? నీదు సౌఖ్యాంబుధి నీదులాడకయ కనికరింపుము నన్ను కలికి మాంచాల !’

అని బాలచంద్రుడు బ్రతిమాలుకొనినాడు. మాంచాల గుండె లవరిపోయినవి. దెబ్బతి కోడెత్రాచువర ఆమె యధికక్రోధమున :

‘మగురజీవన ! ఎంతమంది పోలేరు ?

వట్టుక్రవర్తులు వకున్నారె ?

మనమెల్లరము నిల్చుమనుమాట నిజమే ?

తుణములో రాగల చావు చెప్పుచువె ?

గుళుమెప్పటికి మనసామ్మ కాబోదు

కప్పగుళుములు తిప్పగలవె జీవులకు ?

కర్మభోక్తయొకడే కడలేరగలను

కర్మలేనివ్యక్తి కలుగబోదొకటి

ప్రకృతినివాకమే ప్రాణా ధూహించు

ఉన్నది బోదు లేకున్నది రాదు

లెమ్ము కారెమపూడి రెంకకు గవరి

శిలజిర్మలై ఖిగ్గముబట్టి

త్రుంది తూటాడుము దొడ్డకీకాండ్ర

కాంతి కాంతి యనుచు సౌఖ్యముగోరి

పడకులచేతిలోపల బొమ్మలైన

పలనాడు మీచేత పాలితంబానె

అని యొద్దమునకు వానిని పురికొల్పినది. పైన గీటుంచిన పలుకులయందు ప్రతిబింబించుచున్న కూర్పునేర్పును ఉదితజ్వాలల పాతకులు గమనింపకుందురా? గీటుంచిన మొదటిపంక్తియందు, మాంచాల, బాలచంద్రుని 'మధుర తీవన!' అని పిలిచినది; పిలవి "ఎంతమందిపోలేదు?" అని ప్రశ్నించినది. ఈరెండుపలుకులమధ్య నెంతయంతరమున్నది? మాంచాల హృదయమునందు నింశియున్న అవిదితమగు భావము లీపలుకులమాలమున విశితమగుచు న్నువి. ఈవిషయము నింక ప్రస్తరింపక విడుతును. కవితాత్మ్యగల పాతకు లీపంక్తియందు దూటలూరుచున్న వింతభావములను తమకు తామే తెలిసికొని తస్మయము లగుదురుగాక!.....గీటుంచిన రెండవ పంక్తివలన మాంచాలయొక్క వైదుష్యము కరతలామలకమువలె గన్పట్టుచున్నది. తుదిసంక్తులలో, మాంచాల తనప్రియునకు పౌరుషమును బుట్టించుట కెట్టిపలుకులు అవసరమో, అట్టివానినే సమకూర్చుకొనినది — మాంచాల, మానవతి, విదుషి, వీరవనిత, అని పాతకు విష్వసు తెలిసికొనినాడు.

బాలచంద్రుని హృదయము ఒక పాపాణముగా మారిపోయినది. మానవతియగు మాంచాలపలుకులు: అవి ములుకులబోలు పలుకులైనను, ఆతని హృదయమున కెట్టిబాధను గల్గింపలేదు. మాంచాలకేమియు తోచలేదు. కాలము గడచుచున్నది; రణభేరి మ్రోగుచున్నది; కాని బాలచంద్రు డట్లే నిలచియున్నాడు. మాంచాల తన్ను దామరచిపోయి:

"ఓలము వారివంశమున

ఫీ! యిటువంటి నికృష్టుడైన రా

చూలిజనించెనే? వెనుక

చూపును చెన్నున తూపు జన్మజ

కాల్గి కలుంగ రట్టివల

కాటి మహాకుల రక్షణరలో

కాలిమ నేడుగన్పడియె

గట్టిది నామెడతాలి యింతకున్."

అని భావోన్మాదమున గంభీరముగ పల్కినది:

"చివరమాటనినియె శీలము సింహంబు

దుమికై బైటి కొక్కదూకులోన-

నవ్వుకొన్న దపుడు నాజన్మఫలమేమి

వీరపత్ని ననుచు ధీరురాలు....."

పురుషప్రకృతికిని, స్త్రీప్రకృతికినిగల తారతమ్య మిశభయందు బాగుగ పోల్చిచూపబడినవి. ఇంపలి పురుషుడు జారుకు; అనికేక; విషయాసక్తుడు. మీదుమిక్కిలి సమయాసమయముల నెఱుంగక ఒకేవిధముగ ప్రవర్తించు మాఱుకు. గొప్పకుటుంబమునందు దుష్టరించినవాడే కావచ్చును. రణరంగమున విరోధులను పింపిచేయగల దోర్బలముగలవాడే కావచ్చును. కాని ఈతనియందు గన్పట్టు దుగ్గణములే ఎక్కువతూకమును గల్గియున్నవి. ఇక నీకావ్యమునందలి స్త్రీ వివేకపరి, విదుషీమణి, వీరవనిత, మీదుమిక్కిలి 'గట్టిది నామెడతాలి యింతకున్' అని రణరంగమునకు బోవ నెనుకంజవేయుచున్న భర్తతో పరికి, శత్రువుల కరకుబల్లెముకన్న బలవత్తెరమగు గాయమును ఆతనిహృదయమునందు గావించి, ఆతని పిరికిదనమును పారదోలి, రణమునకు బంపి 'వీరపత్ని నైతి నని' సంతసమును వెలువరించిన ధన్యజీవిని; భారత వారీలోకమున కీనాటివర కలంకారమును గూర్చుచున్న యనర్హరత్నము. ఇట్టి మానవతి చరిత్రను మధురముగ వర్ణించిన మదమంది అనంతమృగాని ప్రయత్నము ప్రశంసార్హమై యలరుచున్నది.

శ్రీఅనంతమృగాయ ప్రకృతి పరికిలనమునందును వీనుమిగిలిన నేటి తెనుగుకవులకు తీసిపారు. సంక్రాంతి ప్రకృతి నేరీరి దిద్రిందితో తిలకింపుకు:

"విరిమల్లె చెరిగిన కురులు నీలాలాడ

నీరండ్ల చెంగాదివీర జార

మందుముత్యాల దామంబులు దూగాడ

చలిగాలి యూర్పులు సందడింప

పద్మికబంగారు పావడా దీగవార
తేటిపిఠెన్నెల నవ్వు తుడగరింప
సంజపారాణి కంబాయ మై జెలువార
పలుకు తురాయిపిట్టలను శేర
హ్రామవతి పావ్యలక్ష్మి కానందమెనగ
సందిపంపల నలరింప జక్కవచ్చె
చిట్టి సంక్రాంతి మోమింత చేరికొనియె
బంతి చేమంతి మిరపలపారువనున."

శ్రీ అనంతమ్మగారి కూర్చున్నప్పుడు తుదావారముగ ఈపైపద్య మొక్కటి చాలును.

'వంత నురిపించు వన్నెల విసనకర', 'చిట్లు గూడదు ముత్యము చెవరరాదు గంధపుంబూర', 'రెండు వంశము లీనాము శేవులొన నల్లలను దెంచుటకు వచ్చినది రణంబు', 'నాలుకపై బొంతు, నడిపీపుపోటు', మొదలగు వింతవాక్యములతోడను, సామెతలతోడను ఈకవయిత్ర తమ కావ్యమునకు వన్నె గూర్చిరి.

శ్రీ అనంతమ్మగారిది పల్నాటికి సమాపమునందున్న పెదహరపాడని వింటిని. అందులకే మాంచాల చరిత్రము సంతచక్కగా వర్ణింపగలిగిరి. కాలముగడువక పూర్వమే ఈవిమషీమణి, ఏదేని యొకచక్కని కథా వస్తువును నిర్ణయించుకొని, చక్కని భావములను జిలుకు పద్యములతో నొకకావ్యమును రచించి, తెనుగు తల్లిపాదాంశములచేత సమర్పించురని ఆశించుచున్నాడను.

'పురుగుండు వికరిండు పున్నరాజంబు

మానిని తన్మనస్కమకరంధరము.'

అని తేనెలొలుకు పలుకులతో, గృహస్థయొక్కయు, గృహిణియొక్కయు ఛాందికను వర్ణింపవారకొనిన శ్రీమతి వోలేటి నిత్యకల్యాణమ్మగారికి, ఆఘనికాంధ్ర కవయిత్రులలో నొకస్థానముగలను. 'గృహస్థుః గృహిణీ అనుష్ఠికతో వీరు వెలువరదిన భావము లక్యన్నతములు. మానవులకును, ప్రకృతికిని సమన్వయము గూర్చుచు, విలువగల నీలినీ వీటిల్లు విశేషవరదతో కనుగొనుదు;

'కడుపులో లేనియెల్ గల్లు క్రొంబువ్వు
రామణీయక మీను ప్రకృతిహామమున
అగ్ధాంగిలో గూడ నలరు నరుండు
ఇంపులొల్లుదునుండు గృహమందు సతము.

లలితవసంతకాల మనోజ్ఞనేత

తేనెపూవులు నవ్వుసానలో నీచు

విమలజ్యోతి! కీనితకాలమెల్ల

ప్రాణకాంతప పజ్జ హర్షింపుమయ్య

ప్రబల నైదాఘతాపమున శోషిల్లు

పూతొకుదనపు మోపుచ్చునంబ

కష్టాలవశాయండు కాంసునిహృదిని

మోహరసార్ద్రంబు నొనరింపుగృహిణి!

కవి నిరంకుసుడు; ఆతడు రసప్రపంచమున విరారించును. ఈ లోకమునందలి కుశిదుఃఖములతో ఆతనికి పనిలేదు. అతడు ఆధిక శక్తివంతుడు. లోకము సంతయు తన పదజాలముతో మైకమున బడనేయగలడు శ్రీ నిత్యకల్యాణమ్మగారి రీతియయ్య నెంతరమ్మయి విశేషపరచిరో తిలకింపుడు :

'తావక శేఖనీ నవసు

ధాతరభాత్మర నివృథావ పు

స్వావరి లేటలేనియల

జల్లుల తీయడనాలు గ్రోలియా

భూవలయంబు మైకమున

ముగ్ధతదార్పి కుఖాలయంబునం

దే వసియించు సంతతము

నెంతటి శక్తియునుండవో కవి !

'నీలసరశృంగీటనవ

నిర్మలవర్షణ నీమలో సుధా

లీలల రిక్కిలక ప్రతిఫ

లింపెను శృంగుననభంబుతోరె ప్రే

మాలయమోహన ప్రకృతి

మంచిత దృశ్యచయంబుతోఁ గలి!

నీలలితంపు దెంపమున

నీర్విరహించును జాట్యులలలా.

చిరకాలమునుండి బాధించుచున్న మాత్రవ్యాధులకును
శగ(గనేరియా)వ్యాధికిని క్రొత్తగాకనిపెట్టబడినదివ్యాషధము

కుత్రిమములు చూచి
మోసపోకు. "కోడి"
మార్కు గమనింపును.

గో నో కిల్లర్ (రిజిస్టర్డ్)

ఈయోషధము ఇంగ్లీషుమందులను దేశీయఔషధములను పుచ్చుకొనినను
గుణముకలుగనియెడలను, యింజక్షనులవలనను వాక్సినులవలననుగూడ లాభములేక
పోయినయెడలను కడపటిప్రయత్నముగా మా గోనోకిల్లరునుగూడ పుచ్చుకొని
చూడును. పెక్కుయెండ్లనుండియున్నను లేక క్రొత్తగా కలిగినను ఏరకముకైన
సంకటమైనను మరెట్టి మాత్రవ్యాధులనైనను స్త్రీలకైనను పురుషులకైనను గోనో
కిల్లరు తప్పక కుదుర్చును. మాత్రము ఝాకిగా చెడలును. మాత్రముపోవుచున్న
పుడు కలుగునుంట తగ్గిపోవును. మాత్రనాశమునందలివాప్రతిసిపోవును. శగవ్యాధి
(గోనోకోకు)వలన మాత్రముబొట్టుగా పడుట, మేహరోగమువలన మాత్రద్వారమునుండిపోవుతెలుపు, మాత్ర
ద్వారముయొక్కవాపు, మాత్రద్వారముయొక్కచుట్టువుండు పోకయొక్కవాపు, మాత్రాశయముయొక్కవాపు
లేక మాత్రతియొక్కవాపు, నరములజబ్బు, మున్నగువ్యాధులన్నియును స్త్రీలకును పురుషులకునుగూడ గోనో
కిల్లరువలన కుదురును. వీర్యము(సెము)పోవుట, మాత్రవ్యాధులు మున్నగునవిగూడ చీనివలన కుదురును. ఖరీదు
50 మాత్రలుగల సీసారు. 8-0-0. కృత్రిమములు చూచి భ్రమజెందవలదు. మా పుంజుమార్కు గమనింపును.
బి. పి. చార్జీ ప్రశ్నోక్తము అక్షరము:—డాక్టరు డి. యన్. జసాని, గిర్గాం బెనుకరోడ్డు, బొంబాయి 4.

Dr D. N. JASANI, Girgaon Back Road, Bombay, 4
Madras Agents:—DADHA & Co., 52, Nainiappa Naick St., P. T. Madras.

జిమ్మా

స్నానమునకు

మరియు

టాయిలెట్ కు

అతి చౌక,

శ్రేష్ఠమైన సబ్బు.

నాజుకు సువాసన చేర్చబడినది, సున్నితమైన శరీరమునకు తగినది.

అతి శుద్ధమైన పస్తువులచే తయారుచేయబడినది.

BENGAL CHEMICAL

::

CALCUTTA.

మదరాసు విజంట్టు:—యన్. దేశాయి గౌండ్లర్ అండ్ కో., నెం. 41, బందరు బిడి, మద్రాసు.

నూతన బలము

మీ కు గ లు గు ను

మీ కల బడలికగా నుండవలెను—బలము లేక మీ జీవితమును ఆనందముగా గడుపు టెట్లు—సనటోజన్ కొంత కాలము పుచ్చు కొనిన మీకు జీవశక్తిని మరల గలిగించును. తరువాత మీ కేమియు జబ్బు గలుగద. అజాగ్రత్త, బలము లేకుండుట, నిద్రలేమి, ఉదరవ్యాధులు నిస్సత్తువకు గల మున్నగు చిహ్నములు త్వరలోనే మాయమగును. మరల ఎన్నటికిని తలయెత్తదు. సనటోజన్ శాశ్వతమగు ఆరోగ్యమును గలిగించును.

“సనటోజన్ తక్కువమే అద్భుతమగు సుఖమును గలిగించును. నిలకడ బలమును వృద్ధిజేయును.” అని సుప్రసిద్ధ ఆంగ్లేయ వైద్యుడు తెలిపి యున్నాడు.

మీరు బలవంతులుగాను, ఆరోగ్యవంతులుగా నుండటకు—నేడే సనటోజన్ నేనింప ప్రారంభింపుడు.

SANATOGEN

నిజమైన టూనిక్ ఆహారము.

బజారులో ప్రతిచోటను దొరకును.

రాజమోహన పౌరాయలు

శ్రీకృష్ణమయిన గువానకగల తః నూనె. మొదడుకు చల్లదనమును గలిగిగించి చెట్టుకలను అభివృద్ధి చేయుటలో అత్యుత్తమ మయినది.

తలపోటు, మాడుబొటా, శిరోవేడిమి, చుండు మొదలగువాటిని పోగొట్టి కన్నులకు చలన బొనరింపఁజేయుటలో అత్యుత్తమ మయినది.

శ్రీలకు ఆనందమును కలుగజేయును.

సీసా 1-కి రు. 0-12-0 6 సీసాలు రు. 4 4-0

పొట్టిజ ప్రత్యేకము.

పి. శి. ఏ. అందు కంపెనీ,

ఆయుర్వేదసమాజం,

పెరిదేపి, నల్లూరుజిల్లా.

ఆయుర్వేదశాస్త్రీ, అష్టావధాని, కవిరాజు కందుకూరి వేంకటసుబ్బారావుగారి

కామామృతము

కామామృతము:—దేశదేశములలోఁ బ్రఖ్యాతిబొందినది. రాత్రి 1 మాత్ర నేనించిన 1 గంటకు ఎంత నిస్సారమైన కుక్కమైనను సంతార పోఖము నీయఁగలదు. ఏవిధముగా నష్టమగుచున్న కుక్క మైనను రేడినములలో నిలిపివేయును. మధ్యనపుంసకులు, నరములకై తీర్చినవాడు ఈ మందునే పైకి పూతగాఁగూడ నుపయోగించుకొనవలెను. 30 మాత్రల సీసా 1-కి రు. 2-0-0.

తేజోమృతము:—నెగరోగము (గనోరియా) ఎట్టిరంగుతో, ఎంతటిబాధతో, ఎన్ని సంవత్సరముల నుండియున్నను మొదటిమోతాదునుండియే గుగుణమును జూపించి పూర్తిగ నివారించును. 1 సీసా రు. 4-0-0

వృద్ధామృతము:—ఒక్కసీసా చాలును. నల్ల మందువేకొనుమరభ్యాసమునుదొలగించి ఆచార్యమును బలమును వృద్ధిచేయును. 1 సీసా రు. 5-0-0

నిలాసము:—అమృతాశ్రమము,

కవికిని, లోకమునకును బోలెడంత యంతర మున్నది. అందులకే అత డొకవిధముగ మానవాతీతములగు సుగములను కలిగియుండును. సత్కృతులహృదయముల నెఱింగి; వారి భావములను తేటతెల్లముగ తెలిసికొని, వారియందధికగౌరవమును కుదుర్చుకొనిన నిత్యకల్యాణమృగారి పలుకు లాలింపును :

‘నీ కవితాద్రవీకై రమ
నించెను మంజులభావతారకా
నీకనుమరచ్చగిరేత
నిర్మల రోమలలోన వైక్యమై
నాకపుష్పాస్యసంపద న
నారతముగా పాసియుండు సత్కవీ!
యీకలు పావనీ భయద
వీక్ష నినున్ స్పృశియింప నేర్చునా?’

శ్రీ నిత్యకల్యాణమృగారి పద్యములందు వ్యర్థ పదములు గన్పింపవు; సంస్కృతశబ్దములే పీఠపద్యములం దెక్కువ సంఖ్యను కల్గియున్నవి. వీరి రచనములందు శబ్దాలంకారములకన్న అర్థాలంకారములే అద్భుతమైనవి. గవ్యమునున్నది. ఇది బలవంతముగ తెచ్చి పెట్టబడెనందున, ఇది యలంకారమును గూర్చుచునే యున్నది. ఈవిషయమున సంస్కృత కావ్యముల నెక్కుడుగ పఠించి వానియందలి భావములను బాగుగా నలవరచుకొనినట్లు గోచరించుచున్నది. ఈక్రిందిపద్యము, కాలిదాసుని భావముల ననుసరించియున్నది. ప్రకృతి సౌందర్యమును వెలువరించుట కనువగు పదముల పొంది కతో నలరుచు, ఈకవయిత్రి కళాప్రతిభలను, కూర్చు నేర్చును ఎట్లు విశదపరచుచున్నదో గమనింపుడు :

‘నవనవచ్చవుల దృశ్యాంతురపాకుల
వైచూర్య శకలాలువలె వెలుంగ
ప్రతిభ కందళీ స్ఫురితదళంబులు
నీలాలమొత్తంపు నీటుకొల్ప
వృద్ధసాంద్రాకుణ్డైంద్ర గోపవితతి
పద్మరాగంబుల పసలునించ

నీటుగా నటియించు నీటిబుగ్గల చాలు
మక్తాఫలంబుల మురుపుజూప
మహిత నిత్యసౌందర్య సంపదలోనంగు.
మణినిరాజిత నవదవ్యమండనములు
దాల్చి పాసియించు ప్రేమసుందరివిధాన
దనరు నీకావణంబున ధరణికారత.’

శ్రీనిత్యకల్యాణమృగారు చక్కని భావచిత్రములను తెనుగునుడికారంపు తీయవలయును తేటతెల్లము చేయు పలుకులతో తయారుచేయగలరు. భావచిత్రమును పాకకులకునులయెగురు ప్రదర్శించి, వానియందాశ్చర్యమును గల్గించి కొలదికాల మాహాప్రపంచమునందు మూలబూసింపగలవాడే కవి. ఒకవిషయమును వర్ణించునపుడు అవిషయమునకు చెందిన ప్రతిభాగమును విరళముగ విశేషపరుపవలసియుండును. అప్పుడే ఆవర్ణనము సమగ్రమై, సమంజసమై యలరారును. అట్టి సమగ్రవర్ణనమునకు పరిశీలనావక్షత కవికి మిగుల కావలసియుండును.

‘ధవళాంశుకములలోని అంగపట్టపు కాచిరంగు’ను సహితము కవి తిలకించి, అట్టివానినిసహితము తనభావచిత్రమున ప్రదర్శింపగల్గినాడు. శ్రీనిత్యకల్యాణమృగారీక్రిందిపద్యమునందు పేరటొండ్రు లిలువబోవు నొక చిరంతిచిత్రము నెట్లు ప్రదర్శించుచున్నారో గమనింపుడు :

‘బాకువా నెమ్మెన లీల సింగారిండు
తెలిపట్టుచీర సొంపులుచెల్లార్చు,
తలిరుచెంగాది రంగుల ఫాలతలమున
గమ్రమోహనలిలకము రహింప,
విద్రుమాదుగ సుధావిమలాధరమునందు
గమ్రమోహనలిలకము రహింప
గాత్రహేమాభరణోగలసిపోయిన కంక
ణంబు లమృతనిస్వనము లొనర్చు
పాణిచే నొక్క కుంకుమబరిణి బూని
యరుగుచున్నది యొక్క కన్యాలలాను

గొనబుగా దీర్చు బొమ్మలహుటమునకు
నమలహృదయంబుతో పేరటాండ్రబిలువ. "

ఈవిదుషీమణికిగల దేశభక్తి యకుంకితము. అందులకే

'నీనొక యాంగ్ల దేశరమ

జీవజీవైన సుచారబుద్ధి హిం

దూవరమాతృకాస్రజ క

నూన మునం బెడ సుప్పతిల్ల స్వే

చ్చావిభవంబు కూర్పు నిజ

శక్తిని సర్వము ధారవోయ జా

మ్మి పు మహాత్మునొద్ద కరు

ణెంచితివో జననీ! శుభఃస్ఫుటి!'

అనీ నేడుకన్యను ప్రకంపించియున్నారు.

మొత్తముమీద శ్రీనిత్యకల్యాణమృగారి రచన ములందు దేశకల్యాణమున కనువగు భావములున్నవి. ఈకవయిత్రి తామరదియించిన ఖండకావ్యములనెల్ల నొకచో గూర్చి ఒకగ్రంథరూపమున ప్రకటించిన బాగుండును. ప్రస్తుతము వీరేలనో మానమువహించి యున్నారు. కవితాత్మగలవా రిట్లు మిన్నకుండుట యు చితము కానేరదు. ఓపినకొలది ఆంగ్లభాషాయోష మాడిగమొనరిందులే తమపనిగా తలంచుటయొక్కము.

(సకేవము)

రాజభవనము

తిరువనంతపురము పార్కుపక్కన.

విక్రమార్కచరిత్రమును రచించిన జక్కనకవి

యొక్క కాలమును నిర్ణయించుప్రయత్నము కొండలు సర్పియున్నారు. కాని, వారు నిర్ణయించినకాలము భిన్నముగ గాన్పించుచున్నది. కవులచరిత్రకారులగు వీరేశలింగంపంతులుగారు “విక్రమార్కచరిత్రము ౧౮౧౦ వ సంవత్సరమునకును ౧౮౨౦ వ సంవత్సరమునకును మధ్య కాలమున రచింపఁబడినదని నిరాక్షేపముగా జెప్పవచ్చును” అని యాంధ్రకవులచరిత్ర ప్రథమ భాగమున వ్రాసియున్నారు. కాని, ఇదానీంతను లొక్కరు పంతులుగారు చేసినకాలనిర్ణయము సరిగావని యభిప్రాయపడుచు ౧౮౨౫వ సంవత్సరమునకు తరువాత విక్రమార్కచరిత్ర విరచింపఁబడినట్లు నూచించియున్నారు. అనగా, విక్రమార్క చరిత్ర రెండుదేవరాయల కాలమున వ్రాయబడియె నని వీరి యభిప్రాయమని తోచుచున్నది.

జక్కనయొక్క కాలమును నిర్ణయించుటకు వలయుసామగ్రి సంతటిని జక్కనయే యొసగియున్నాడు. ఆసామగ్రిని పరిశీలించిన నిజ మేర్పడునేమి కనుగొనవలసియున్నది : జక్కన నిజవంశమును వర్ణించుసందర్భమున తనతాతగారగు పెద్దయ నెల్లూరితిరుకాళతిరాజు నాస్థానమున కవియైయుండినట్లు వ్రాసియున్నాడు :

‘అనుచు నెల్లూరితిరుకాళమనుజ విభుని

సమృద్ధిముగ్ధున సాహిత్యసరణి మోసి

మహిమగాంచిన పెద్దయామాత్యముకవి’ అని.

మఱియు కృతిపతివంశచరిత్రను దెల్పుపట్టున పెక్కురు రాజులను మంత్రులను జేర్చొని యున్నాడు. కృతిపతి వంశమునకు మూలపురుషుఁడగు నూరనసోమయాజి ‘యెద్దనపూడి రాజేంద్రచోడక్షమరమణుచే నగ్రహారములు వడసెను. అతని మనుమడగు (మొదటి) సిద్ధన ‘నన్ననగంధవారణంబునకుఁ బ్రధానుడై నకుల బొండ్లను.’ పైసిద్ధనయొక్క ద్వితీయపుత్రుడైన జన్నయ

‘దేవరాయమహారాయ కరుణాకటాక్ష వీక్షణము’ గాంచెను. ఇతనిపుత్రు డగు (రెండవ) సిద్ధన ‘దేవరాయ మహారాయధీవిధేయ మంత్రికల్లభచామనామాత్య దత్త చామరచ్చత్రశిబికాది సకలభాగ్యవిష్ణుముల’ నొప్పెను. (రెండవ) సిద్ధనకు ‘రెడ్డివేమనరపాలకుచేత మహాగ్రహారములో గొన్న కవీంద్రకుంజరుఁ’ డగు ‘పన్నెలకంటి నూర్పుడు’ ‘పెదతండ్రి’. అనగా పెదతల్లిభర్త. విక్రమార్క చరిత్రలో నొసంగబడిన చరిత్రాంశము లివియే. వీరి నాధారపఱచుకొని కవికాలమును నిర్ణయించవలసియున్నది. కవికాలమును రెండువిధముల నిర్ణయించవచ్చును. ౧. కవి స్వవంశవిషయమయి చెప్పిన యువంతమునుబట్టి; ౨. కృతిపతివంశచరిత్రనుబట్టి.

౧. కవి తనసితామహు డగు పెద్దయ నెల్లూరి తిరుకాళమనుజవిభుని సమృద్ధింబున సాహిత్యసరణి మోసెనని గదా వ్రాసియున్నాడు. ఈతిరుకాళరాజైవ్యఙ్గో కనుగొంటిమేని తనస్థలమున పెద్దయ జక్కనలకాలమును స్థలముగ నిర్ధారణచేయవచ్చును. తిక్కనామాత్యునిరచిత నిర్ణయనోత్తరరామాయణసీతికను జదివిన వారికందఱికిని తత్కృతిపతియగు మనుమసిద్దియొక్క తండ్రిజేరు తిరుకాళతిరేక తిక్కరాజునుట తెల్లము. ఇతనికి గండగోపాలుపన్న ఓరుచు గలచు. ఇతడు క్రీ. శ. ౧౨౨౮ మొదలు ౧౨౫౩ వఱకును నెల్లూరునందును, కందియందును రాజ్యమునల్పెను. పెద్దయకవికి ఆశ్రయ మొసగిన తిరుకాళ మనుజవిభు డీతడే యగునా? కావచ్చును. పెద్దయకవిమనుమడగు జక్కన్న దేవరాయ మహారాయలకు సమకాలికుడు. ఈ దేవరాయలు క్రీ. శ. ౧౩౭౮ మొదలు ఊడయగిరిదుర్గముపై బ్రభుత్వ మొనర్చిన మొదటిదేవరాయలని తలచితిమేని అప్పుడు పెద్దయకవికిని అతనిమనుమ డగు జక్కన్నకును ౧౨౫౩ సంవత్సరములు ఎడముండును. తిరుకాళరాజు అంత్య దశయందు పసివాడుగను దేవరాయని ప్రభుత్వారంభ

కాలమున జక్కిన్న ముసలివాడుగను నుండినపక్షమున పైని ౧౨౫ సంవత్సరముల కాలమున ఒకవిధముగ సరి పెట్టవచ్చును. కాని దీనికి ఒక ప్రబలమైన యాశ్చర్యము కలదు. కృత్తిపతియు నతనితండ్రియును నిద్దరును దేవ రాయనికి మంత్రిలుగ నుండిరి. కావున కృత్తిపతియను సిద్ధన తనతండ్రియగు జన్మయ యనంతరము దేవరాయ లకు మంత్రియాయె నని తలచుట యుచితము. అట్లుననేని విక్రమార్కచరిత్రము దేవరాయలు ప్రభు త్వమునకు వచ్చినపిదప గొంతకాలమునకు విరచింప బడినట్లు చెప్పవలసి యున్నది. అందువల్ల పెద్దయకవి పై జెప్పిన తిక్కరాజునకు సమకాలికు డైయుండె ననుట సమంజసము కాదు. కాబట్టి పెద్దయకవిని ఆ స్థానమునం దుంచుకొన్న తిరుకాళరాజు వేరొకడుండ వలయును. అట్టివా డెవ్వడేనియు కలఁడో చూతము. నెల్లూరు జిల్లా నెల్లూరు తాలూకాయందు పూర్వ సముద్రతీరముననుండు గృహస్థాపట్టణమున గ్రామమునందు కా. శ. ౧౨౦౧ అనగా క్రీ. శ. ౧౨౭౯-౮౦ వాటి యొకశాసనమున ఇమ్మడి తిరుకాళ త్రిదేవు డను రాజు రాజ్యమునేయుచున్నట్లు చెప్పబడియున్నది. ఈరాజు క్రీ. శ. ౧౨౭౭ నందు నింహాసనము నధిష్టించెను. ఇమ్మడి తిరుకాళ త్రిదేవుడు మునుపిదియొక్క కొమా రుడని రాజుత్రి చిలువారి వీరభద్రరావుపంతులుగారు తమగూండ్రులచరిత్ర మధ్యయుగము ౧౦౬-వ పుట యందు వ్రాసియున్నారు. అట్లునుటకు సదరుశాసనమున గాని వేరొకస్థలమునగాని యాధారము లేదయు గాన రావు. సిద్ధిరాజు కొడుకైనను కాకపోయినను ఇమ్మడి తిరుకాళరాజు క్రీ. శ. ౧౨౭౮ సం. మున ప్రభుత్వము చేయ నారంభించెననుట నిశ్చయము. తరువాత యచిర కాలముననే అతఁడు రాజ్యమును గోలుపోయినట్లున్నది. ఏలన కాకతిప్రతాపరుద్ర మహారాజయొక్క నేనాధి పతులలో నొక్కడను లేచగ్ల ఎలదాచానాయకు డెరియొచ్చునని. ఎలదాచానాయకు తిరుకాళరాజును రాజ్యమున పునఃప్రతిష్ఠానిగ జేసినది క్రీ. శ. ౧౨౯౭ వ సంవత్సరమునందు. తరువాత నత డెంతకాలము రా జ్యము సర్వెనో చెప్పటకు వీలులేదు. ఒకవేళ నతడు క్రీ. శ. ౧౩౧౦-౧౩౧౫ సంవత్సరములవఱకు రాజ్యము చేసినను చేసియుండవచ్చును. ఈ ఇమ్మడి తిరుకాళ త్రి దేవునిసభయందే పెద్దయకవి విరాజిల్లెను. పెద్దయ పదునార్గవళితాబ్దారంభమున నుండెననిచెప్పట న్యాయ విరుద్ధము కాదు. ఒక్కొక్కతరమునకు ౩౦ సంవత్స రముల చొప్పున లెక్కించితిమేని జక్కినకవి క్రీ. శ. ౧౩౬౦ - ౧౩౯౦ సంవత్సరములవఱకుగా డనను. క్రీ. శ. ౧౩౭౮ మొదలు ఉదయగిరి నేలిన దేవరాయల మంత్రియగు సిద్ధనకు విక్రమార్కచరిత్రము నత డంతి త మిచ్చుటయందు వింత యేమియులేదు.

౨. ఇక కృత్తిపతివంశచరిత్రముబట్టి కవి యొప్ప డివాడగునో చూతము: కృత్తిపతివంశపురుషుడను నూర నసోమయాజికి రాజేంద్రవోడుడు అగ్రహారముల నొస గనట. ఎవ్వ రిరాజేంద్రవోడుడు? వీరేశలింగము గారి తని నెన్నటిరాజేంద్రవోడు డని తలచి కాలము సరి పడకపోవుచేత తబ్బిబ్బునందిరి.

౩. ఇక కృత్తిపతివంశచరిత్రముబట్టి కవి యొప్ప డివాడగునో చూతము: కృత్తిపతివంశపురుషుడను నూర నసోమయాజికి రాజేంద్రవోడుడు అగ్రహారముల నొస గనట. ఎవ్వ రిరాజేంద్రవోడుడు? వీరేశలింగము గారి తని నెన్నటిరాజేంద్రవోడు డని తలచి కాలము సరి పడకపోవుచేత తబ్బిబ్బునందిరి.

“రాజేంద్రవోడుడు ౧౧౫౬ వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౧౬౩-వ సంవత్సరమువఱకు రాజ్యము చేసెను. సిద్ధనమంత్రికొడుకైన జన్నయమంత్రిగకండ్ల-వ సంవత్సరము మొదలుకొని ౧౨౨౨ వఱకు రాజ్యపరిపాలనము చేసినదేవరాయనికాలములో నుండెను. తాతకును మునుమనికిని ఇమ్మటయేబదిసంవత్సరములు వ్యత్యాస ముండుట సంభవించునేరదు గావున నిచ్చట మునుండనగా సంతతివాడని యర్థము చెప్పవలెను. అందుచేత సిద్ధనమంత్రి నూరనసోమయాజికి మునుండుగాక త ద్వంశజుడయియుండుట నిశ్చయము.”

రాజేంద్రవోడు డన్నంతటనే అతడు నెలనాటి నేలినచోళరాజుని భ్రమచెందుటచే వీరేశలింగంపంతులు గారు పైసిద్ధాంతమును జేయవలసినవారైరి. క్రీ. శ. ౧౨౪౫ మొదలు ౧౨౬౯-౭౦ వఱకును కాంచీపురము

నిజరాజధానిగ చోళదేశము నేలినరాజేంద్రచోళుడొకడు గలడు. అతనికి నెల్లూరిచోళరాజులు సామంతులుగ నుండిరి. అతనియధికారము తెలుగుదేశమున నిప్పటి నెల్లూరుగడవచ్చునుండలములపై వ్యాపించియుండెను. మూరనసోమయాళికి నగ్రహారము లాసినరాజీరాజేంద్రచోడు జేలకారాము? మూరనసోమయాళి ౧౨౬౦-వ సంవత్సరమునకు అగ్రహారములను బహు నని తలచి యప్పటినుండి తనయునకు ౩౦ సంవత్సరములచొప్పున లెక్కజేసిదాసిన, విక్రమార్కుచరిత్రకు కృతిపతియగు సిద్ధయతాత సిద్ధయ ౧౩౨౦ - ౧౩౫౦ సంవత్సరములమధ్యగా ఉన్నను. అతనికొమారుడగు జన్నయ ౧౩౫౦ - ౧౩౮౦ సంవత్సరములమధ్యగా ఉన్నను. కృతిపతియగు సిద్ధయ ౧౩౮౦ మొదలు ౧౪౧౦ వరకును జీవించియుండును. కృతిపతి పెదతండ్రియగు చెన్నలకంఠిమూరన్నకు అగ్రహారముల నొసగి సత్కరించినరెడ్డివేమనరపాలకుడు కవుల పాలిటి కల్పవృక్ష మనునవేళారెడ్డి యనును. మొదటిదేవరాయలు ౧౩౭౮ మొదలు ఉదయగిరియందు ప్రభుత్వమునట్లునుండుటను బట్టి జన్నయయు సిద్ధయయు సతనికి మంత్రిలుగ నుండుట సహజమే. కావున మూరనసోమయాళికి అగ్రహారములొసగెనాడు చోళనగ్రహస్తులలో కడపటివాడగు మాడవరాజేంద్రచోళుడు గావచ్చును. కాని, మూరనసోమయాళికి నగ్రహారము లాసినరాజు చోళవక్రవర్తియగు మాడవరాజేంద్రచోడుకుకాదని 'ఎద్దన పూడి రాజేంద్రచోడుమూరమణుచే నగ్రహారముల బహు' ననుసరింపదయ్యునను జక్కనయే తెలిపి యున్నాడు.

ఈపంక్తిని వీరేశలింగం పంతులుగారన వసరముగ 'నగ్రహారముగబహు' అని దిద్దిరి. ఎద్దన పూడి రాజేంద్రచోడుదెవ్వరో మనమెఱుగకపోయి సంతకాత్రమున పద్యమును దిద్దుట సాధిమా? అట్లు దిద్దినందువల్ల మనుమన వంశస్థుడను వివశీరసిద్ధాంతమును జేయవలసివచ్చినది. కావున మూరనసోమయాళికి అగ్రహారముల నిచ్చి యాదరించినరాజేంద్రచోడుకు యెద్దన పూడి సేయబడిన మన్ననరాజుని తలచుటయే ధరుంజ

నము. అత డెప్పుడుండెనే చెప్పటకు దునిసాధనము లిప్పటి కింకను లభ్యపడలేదు. గుంటూరుకిల్లా నర సారావుపేటతాలూకాయందు ఎద్దనపూడియను గ్రామ మొకటి కలదు. ఈగ్రామమే విక్రమార్కుచరిత్రలోని రాజేంద్రచోడుమూరమణుని రాజధానియై యుండునని తలచెదను. నీలన మూరనసోమయాళివంశస్థులుగూడ నాసాంతములగారే. కృతిపతియగు జన్నయ సిద్ధయ 'చెల్లయకొంఠ కైరవునికృపపల్ల సంపదలను బహుసిట్లు విక్రమార్కుచరిత్ర ద్వితీయాశ్వాసాంతమున 'చెప్పబడి యున్నది. ఈచెల్లయకొంఠ గుంటూరుకిల్లా సత్తెనపల్లి తాలూకాయందున్నది. కావున రాజేంద్రచోడుమను అతనియొకమిత్రుడగు మూరనసోమయాళియొ కృష్ణ తీగమువారనుట యొప్పును.

మూరనసోమయాళి మనుమడగు (మొదటి)సిద్ధన 'నధికుంఠను నన్నన గంధవారణునినకు బ్రహ్మచారి యుండెను. నన్నన గంధవారణ మనునది యొకమనుష్యునిపేరు కాదు. 'అదియొకటిగుమ్మ' అనేకరాజు లీ దిగు దున్ను ధరించియుండిరి. సిద్ధన ప్రభువగు నన్నన గంధవారణము యొక్క నిజమైనపేరేదో తెలియదు. అట్లు తెలుసుకొనుటకు వలయు సాధనములును గానరావు. నన్నయగంధవారణయన్న దిగుడు 'నీలిసారము' అనుగ్రంథమును విరచించి చోడ బద్దెరాజునకు గలదు. ఇతడే (మొదటి) సిద్ధనకొల్పిన ప్రభువని వీరేశలింగంపంతులుగారు మూచించిరి. కీ. క. ౧౨౬౧ వాటి చోడబద్దెభూపాలునికాసనము నొకదాని నుదాహరించుచు 'యానన్నయగంధవారణుడే బద్దె నృపతియేమో!' యని యచ్చెరువందిరి. ఇంతేకాదు, 'నీలి సారచోడు'డనబడెను రాజేంద్రచోడునిచే నగ్రహారా దికమును బహుసిన మూరనసోమయాళికి మనుమడగు సిద్ధనమంత్రి ౧౨౪౦ - ౫౦ సంవత్సరములప్రాంతముల నుండియుండవలెనని తీర్మానించిరి. అంధ్రకవులచరిత్ర ౨౪౫వ పుటలో సిద్ధయ మూరనసోమయాళి యొక్క మనుమడు, ౩౮౫-వ పుటలో "మనుమడనగా సంతతిగాడు". ఏగారికి అతాప, అది యట్లుండనిండు, ౧౨౪౦-౫౦ ప్రాంతములనున్న సిద్ధయకుమారుడగు జన్నయ యొక్క

తరువాత ౧౩౦౦-౪౦ సంవత్సరములప్పుడు ప్రభుత్వము నేయ వారధినించిన మొదటి దేవరాయలకు మంత్రియగుట యొట్టుపాసనతో పంకులవారు తెలుపరైరి. ఇక శ్రీ. శ. ౧౨౬౧ సంవత్సరమునాటికాసనమును వేయించిన చోడబుద్ధిగ దేవరాజును, 'నీతిసారము'ను రచించిన బద్దెనాథుడును నొక్కరగుచుకలెను. చాతము, పై కాసనమునందు జేర్చినబడిన బద్దెరాజునకు 'వీర నారాయణుడ'ను బిరుకొక్కటి మాత్రము కలదు. ఈ బిరుదు 'నీతిసార' కర్తకును గలదు; కాని, నీతిసారగ్రంథ కర్త కుండుఇతర బిరుదులు—అందును ముఖ్యముగ 'నన్నయగంధవారణ' అనుబిరుదు—లేదు. ఈ బిరుదులు కులక్రమాగతములు. మూలపురుషుడు సంపాదించిన బిరుదులను వంశమునందు కడపటివాడుపైతము ధరించును. మఱియు బిరుదునుబట్టి, ఒకేబిరుదును ధరించిన పురుషు లందఱును సేకవంశజ లనుటయు పాసగదు. భిన్న వంశజుల నొక్కబిరుదు సామాన్యముగ నుంపివట్టు కాసనములు తెలియజేయుచున్నవి. కావున కాసనము నందు జెప్పబడిన బద్దెరాజే 'నీతిసారము'ను రచించిన బద్దె నాథునిగా డనుట కింకను బలవత్తరమైన సాక్ష్యము గావలయును. ఇది యొట్టున్నను నీతిసారగ్రంథకర్తయే నూరనసోమయాజిమనుషుడన ధియకు ప్రభువనుట యంగీకరింపదగినమాట.

పైని విషయకు మంత్రిభాస్కరుడు జన్నయ అనుకొనూర్లదొడ్డుపుట్టిరి. వారియందు రెండువరువారు డగు జన్నయ 'దేవరాయ మహారాయ కరుణాకటాక్ష' బిరుదును గాంచెను. ఈదేవరాయ మహారాయ రెవ్వరు? మొదటిదేవరాయలా? లేక యతనిమనుషుడగు ఇమ్మడి దేవరాయలా? గ్రంథకర్తయగు జక్కవార్యునితాత యగు పెద్దయ, నెల్లూరుతిరుకాళమునుజనిభునిసభయందు వాసికెక్కెననియును; నీతిరుకాళరాజును లేచర్ల పూ దాచనాయుడు కించాసనమున శ్రీ. శ. ౧౨౯౩ సంవత్సరమున పునఃప్రతిష్ఠితుని గావించెననియు ఇంతకుపూర్వము వ్రాసియున్నాను. ౧౨౯౩ ప్రాంతములు నుంపిన పెద్దయను మహను జక్కన ౧౪౨౨ సంవత్సరము జూలై ౧౪రకే భజు రాజ్యము పాలనముజేసిన

ఇమ్మడిదేవరాయలకాలమున నుండెననుట పాసగదు' కావున కృతిపతియగు రెండువిధనయు అతనితండ్రి యగు జన్నయయు మొదటిదేవరాయనికడనే యుండి రనుట సమంజసు. శ్రీ. శ. ౧౩౭౨ వ సంవత్సరమున రెండువ హరిహరిరాయలు తనపుక్కు డగు మొదటిదేవ రాయని రాయరాజ్యమున కంతటికిని ప్రళమమగ్గ మని షేరందిన యువయగిరికి పాలకునిగ నియమించెను. అతడు ౧౪౦౬ వ సంవత్సరమువఱకు నచ్చటనేయుండి రాజ్యమును పాలించుచుండెను. ఉవయగిరికి వచ్చినది మొదలు దేవరాయలు తన ప్రక్కనున్న రెడ్డిరాజ్యమును హరింప నుద్యుక్తుడై తరుణము వేదియుండెను; కాని ౧౩౮౨-వ సంవత్సరమున అనవేమారెడ్డి మృతింపవఱకును అతడు తన యభిలాషను సెరచేర్చుకొన జూక పోయెను. తరువాత కుమగిరిరెడ్డిరాజ్యగంధ కాలమున, అనగా ౧౪౮౨-౮౩ సంవత్సరములకుమధ్య నతడు రెడ్డి రాజ్యపు పశ్చిమార్థమున జయించెను. అప్పుడే జన్నయ యు నతనిపుక్కు డగు విధనయు కల్లుటక ప్రభువుల కొలువునందు బ్రవేశించి యుండువలయును. అప్పటికి జక్కన పెద్దనాడై కవియని ప్రఖ్యాతిగాంచియుండుట చేత నతనికిడ విక్రమార్కచరిత్రముగృహింపబడెను. కావున విక్రమార్కచరిత్రచనాకాలము శ్రీ. శ. ౧౪౮౩-౯౦ సంవత్సరములమధ్య ననుట యొప్పును.

వెన్నెలకంటి నూరన్న : ఇతడు కృతిపతికి పెద తండ్రియగుట. మఱియు నీతడు రెడ్డివేమ నరపాలకునిచేత నగ్రహారములు బడసెను. ఈ రెడ్డివేమ నరపాలు డెవ్వడు? కొంపవీడు రాజునుపేంద్రవర రాజ్యముల నేలిన రెడ్డిరాజులయందు దనేకుల కీపేరు గలదు. పోలయ వేమారెడ్డి, అనవేమారెడ్డి, పెదకొమటివేమారెడ్డి, రాచ వేమారెడ్డి, కాటయవేమారెడ్డి, అల్లయవేమారెడ్డి, వీరిలో రెడ్డివేమనరపాలుడే వేమారెడ్డి కాగూడదు? కావుననే వీరేశలింగంపంతులు రెడ్డివేమనరపాలుడు పోలయ వేమారెడ్డి యగు ననగా, మఱొకరు రాచవేమారెడ్డి యనిరి. అయితే నిశ్చయముగ నీరెడ్డి వేమనరపాలు డెవ్వడు? ఈ విషయమును విష్ణుభూకణ గ్రంథకర్త యగు

జన్మలగంటి మారన్న సాయమువల్ల కనుగొనవచ్చును. తన పూర్వీకులను వర్ణించు సంవత్సరమున నత డిట్లు వ్రాసియున్నాడు.

ఈనిఖిలంబు మెచ్చ నను

రేళ్ళరదేవుండు మాడఁ గృష్ణవే
దీనది సాక్షిగా ననిక

నిల్చిన రావుకుఁ శేసభూవిభుఁ
గానకు దోల నెన్నడది

కాదిన వేమయ్యన్నపాత ధూ
జానకి సత్ప్రబంధము లా

సంగిన వెన్నెలగంటివారి లోక.

రెడ్డివేమనరపాలకుచేత మహాగ్రహారము గొన్న వెన్నెల
గంటి మారనయు, నన్నపాతభూజానికి సత్ప్రబంధము

లోనంగిన వెన్నెలగంటి కదియూ నొక్కడే నని వీరేశ
లింగంపంతులుగారు చాలకాలము క్రింద చక్కగ
గుర్తించిరి. కావున మారన, యనపాత యనవేమ రెడ్డ
కాలమువా డగును. అనవేమారెడ్డి శ్రీ. శ. ౧౩౫౪ వ
సంవత్సరము మొదలు ౧౩౭౧ సంవత్సరమువరకు
రాజ్యము చేసెను. అనవేమారెడ్డి ౧౩౭౧ సంవత్సరము
మొదలు ౧౩౮౧ సంవత్సరపర్యంతము ప్రభుత్వ మొన
ర్చెను. కావున వెన్నెలగంటి మారనాయుడును అప్పటి
వాడే. ఇతని తమ్ముడును, విక్రమార్కనరసింహ కృతిపతి
యొక్క తండ్రియు నగు జన్నయ దేవరాయ మహా
రాయల కృపకు బాగుడాయెను. కృతిపతియగు సిద్ధన
దేవరాయల మంత్రియగు చామనామామ్యునిచే సత్క
రింపబడినను. వీరిల్లగును శ్రీ. శ. పదునాల్గవశతాబ్దము
చివరభాగమున నుండిరి. జక్కనయూ నప్పటివాడే.

అపూర్వమైన గ్రంథము!! ఆంధ్రగ్రంథమాల-౨౫! ఇప్పుడే వెలువడినది!!!

వి నో ద శి ల్ప ము

ఇందు అట్టలు, కాగితములు, కవీంద్రులు, పుల్లలు, దారములు, గాజుపూసలు, గొట్టములు
మొదలగు వానితో, ఉపయోగకరములగు వినోదవస్తువులను తయారుచేయు పద్ధతులు వివరింపబడినవి.
ప్రాథమిక, మాధ్యమిక, బోధనాధ్యయన పాఠశాలల విద్యార్థులకును, గృహపాఠశాలాధి లాభులయిన
యందిరికిని ఇది అమూల్యమైన గ్రంథము. తెలుగున నిప్పటి కిటువంటి పుస్తకము వెలువడలేదు.
సరళతైలిలో, సులభముగ బోధపడుటకు చిత్రసహితముగ రచింపబడినది. భారతీయందు ప్రచురింప
బడుచున్నదియైన యమూల్యమైన వ్యాసములు ప్రజలకోరికపై ఇట్లు గ్రంథరూపముగ ప్రచురింపబడినది.
విద్యార్థికారులను, సాహిత్యసంస్థల అధ్యక్షులను మెచ్చి, యాదిరించిన, గ్రంథము. వెల రూపాయ
కాలును అకాలము మాత్రం. కొలదిప్రకారే ముద్రింపబడినది త్వరపడవలయును.

ఆంధ్రగ్రంథ మాల, 7, తంబుకెట్టి వీధి, మదరాసు.

అంశములు చిత్రము (శిథిలములు)

చెన్నపురికి నమ్మదిగా చేరుకున్నాము. మా లెక్క రహ్మా, ప్రిన్సిపాలు, వేణూ అంజలూ ముప్పల్ని అభినందించడానికి ప్రేమనుదగ్గఱకు వచ్చారు. పెద్ద మేళ తాళాల్తో, విజయధ్వనుల్తో మేముతెచ్చిన బంగారు కప్పును ఊరేగిస్తూ తీసుకొనివెళ్లాడ. అప్పుడుమాడ సేనా, సుధా ఒకచోట కూర్చోవలసివచ్చింది; ఏమని చెప్పను నాస్తితి — వేణూ చాలా ఆనందించాడు మావిజయానికి.

మాతెచ్చిన నాలుగువేలరూపాయల కప్పునిలువ కాలేశీవారికి అంజలికి ఒకరోజు సెలవు ఇచ్చుటతో తీరిపోయింది. ఆనాటినుండి నానిర్మలమైన మనస్సు మారిపోయింది. ఒంటరిగా ఉన్నప్పుడల్లా ఏవో పిచ్చి ఊహలు మనసులో దొర్లిపోవడం, నడుస్తూనడుస్తూ ఉంటేనే అవేవో సుఖస్వప్న రేఖలు రావడం, వస్తువు లింకోవిధంగా అనుపవడం, ఏవో ప్రేమప్రతిబింబాల ఛాయలు నామీదిగా ప్రాకుతూఉన్నట్లుండడం, క్లాసులో చెప్పే పాఠాలు మనస్సు కెక్కిపోవడం ఇలాంటివాటితో ప్రతిరోజూ నాజీవితంమీదినుంచి, బరువుగా దొర్లిపోవడం తలపిందింది. సుఖమో దుఃఖమో ముసుగువేసుకొని ఒకస్వప్నం, గాఢనిద్రలో జొరబడినట్లు, ఏవేవో వింతవింతఅనుభవాల్ని ధరించు కొని ఒకవ్యక్తి నాజీవితంలోకి బలవంతంగా త్రోసు కొని, చొచ్చుకొని వస్తూఉన్నట్లుండేది. ఆవ్యక్తి సుధమేమో అనిపించేది.

అదివరకు ప్రతిదినమూ వచ్చి నన్ను చూచి పోతూఉండే మావేణూ ధీల్లనుంచినచ్చితరవ్యక్త అంతరీక్షమగా రావడం మానేశాడు. అందువలనమాడ మనోభారం నాకు ఎక్కువైంది. వాడికి పని తీరు బాటు లేకపోవడంవల్ల కాలేదేమో అనుకొని సేను

రెండుమాడుపార్లు లాలోగారి ఇంటికివెళ్లి వేణూను పిలిచాను. కాని నాడు లేడని వినిపించారు ఇంట్లో వాళ్లు. సుధను క్లాసులోమాత్రం చూస్తూఉండేవాణ్ణి. నామనస్సులో బాధ ఆమెకేం తెలుసునూ?

ఇంతలో నామనస్సులో ఒకసందేహం గుప్పు మన్నది, సుధ ఎవరూ అని.

తగనివాళ్లమీద మనస్సు పారడంలేదుగదా అని అడిగింది అంతరాత్మ; మనస్సుమాత్రం—

“ఎలాంటి సందేహపడేషు వస్తుషు.
ప్రమాణ మంతఃకరణ ప్రవృత్తయః”

అని బోధించింది. ఆకల్లోలం అంతటితో అణిగింది కాని వెంటనే “ఈరమణీలభామ” అనేపద్యం స్ఫురణకు వచ్చిందికూడాను.

కాలేదేనుంచి వచ్చి ఇలా మనస్సులోనే మీమాంస చేస్తూఉన్న సమయంలో వేణూ వచ్చాడు.

“బావా, పనితోందరమీద కాలేకపోయినాను. నాలుగురోజులైంది నిమ్మచూచి. అలారా, బీచికి వెళ్లదా” మన్నాడు.

“సరే” అని ఇద్దఱమూ సముద్రతీరానికి వెళ్లి దూరంగా ఎవ్వరూరాని ఒకచోట కూర్చున్నాము.

“నాలుగురోజుల్నుంచీ నన్ను చూడడానికైనా తీరికలేని ఏమంత పెద్దపని వచ్చిందోయి అన్నాను.

“బావా, పనిఏమీలేనివాళ్లకే తీరిక ఉండక పోవడం; పనిఉన్నవాళ్లకు ఆపని విపోగానే వాళ్ల కంతా తీరిక! పనిలేకనే నాకు తీరికలేకపోవడం” అన్నాడు.

“అయినా ఇన్నాళ్లకలె నీవు ఉల్లాసంగా కనపడగలరేదు. నీమనస్సులో ఏదో బరువు తూగుతూ ఉన్నట్లు నాకు తోస్తుంది. ఏదీఏదీకదనవాడివలె నీముఖంలో ఏదో దీనత్వం కనబడుతూఉంది. కారణం తెలిసే. నేనా ఏమి? చెప్పుతా?”

“అచ్చే బావా, ఏమీలేదు. మనోదార్పణం దప్ప ఏమీలేదు. వంట్లో ససిగాలేదు. అంతకన్నా విశేషం ఏమీలేదు” అన్నాడు.

“ఏ! నీ, ఇంటికి ఉత్తరం వ్రాయనా? లాలోగా రింట్లో సదుపాయాలన్నీ సరిగానే ఉన్నాయిగా! ఇక్కడికన్న అక్కడే చాలా బాగున్నదని చెప్పేవాడివి కదూ? క్రొత్తచేయదగ్గవిశేషం లేనీ పుట్టలేదుగా! బావా ఏదో ఉంది నీమనసులో?” అన్నాను.

“ఏదీ లే”దంటూనే ఈకబురు ఆకబురు చెప్పి ఆసాయంకాలం నాతో గడిపి ఇంటికి చేరకున్నాడు నీనా.

మర్నాడు శనివారం. కాలేజీలేదు. మధ్యాహ్నం రెండుగంటలైంది. ఆనాడు ఎంప కొంచెం తీక్లంగాఉంది. ఉక్క పోస్తూఉంది. వట్టివేళ్లనాపలు కిటికీలకిందికి దించి తలుపు ఓరగావేసి ఉత్తరరామ చరిత్ర దీసి,

“త్వం జీవితం త్వమసి మే హృదయం ద్వితీయం
త్వం కామదీ నయనయో రమ్యతం త్వతన్త్రే”

అని సగం చదివేసరికి “విరమ! విరమ! ఇయమస్మి”అను కుంటూ తటాలున తలుపుతెలుచుకొని లోపలికి వచ్చింది సుధ. “నేను తల్పివైవాను. వెంటనే. లేచి వట్టుకూడావేసుకొని కుర్చీలాగి, “హోహో” అన్నాను.

“ఘండువేసరిలో మిట్టమధ్యాహ్నంఅప్పుడు కూడా శిలలసుధాచంద్రికలు కనబడతవేనుండి” అన్నాను విచిత్రంగా.

“అగుపడ్డా చుట్టూ ఆకాసానికి ఉడుకుతూ ఉన్న అంతరంతోనూ, ఉబుకుతూఉన్న హృదయంతోనీ

అగుపడతని కాని ఎన్నడూ శిలలంగా మూత్రం కనపడవు” అంది సుధ నవ్వుతూను.

“శామెంత ఉడికినా. ఎంతఉడికినా ఎదుటి వాళ్లను మూత్రం రంజింపక మానవుగా! వాటి నైజమే అది. అందువలన ఏతద్దర్శనం ఆనందకరమైన విషయమే” అన్నాను.

“ఇదే మీజాతిలో దుర్గుణమన్నాను, మోహక, తా నెంత ఉడికినా నీకక్కరలేయ! నీసుఖమూత్రం నీకు కావలెనేమి? నిన్ను రంజింపక దానికి తప్పదేమి? నీకొంతు అది ఆత్మార్పణం చేసినా బాగా నేమి. “చిన్న వాపొట్టకు క్రిరామరక్ష” అని నీసుఖంతో నీ కడుపునిండిన చాలు నేమి?” అన్నది తీవ్రంగా సుధ.

“పారపడ్డావు, సుధా, బాగా పారపడ్డావు! తన మకరందం లేటికర్పించనంతవరకూ, తన వాసన సమీరకుమారునికి సమర్పించనంతవరకూ తన సోయగము ఆనందించే కండ్ల కందివ్వ నంతవరకూ తుసుమముజీవిత మెందుకుచెప్పు? చేపకు తనపిల్లలను కండ్లార చూస్తే గాని కడుపునిండదు. తాచేటుకు తన పిల్లలను తలచుకుంటేగాని తుష్టికలగదు. ఒకళ్ల నానందింప చేయడమే తానానందించడమని ప్రప్రథమాన్ని పరమేశ్వరుడు పలికిన వాక్యం. అమహావాక్యానికి పురుషజాతి కొంచెం ఎడంగా జరిగితే జరిగిందిగాక. అసలుచోటు లేని స్త్రీహృదయాని కాచోటిచ్చి మరీ జరిగింది. అందువలన మాజాతియొక్క ఆత్మదార్పణం, అస్సార్థపరత్వం, ఆత్మార్పణోత్సాహం వెల్లడింపబడుతున్నాయి కాని, నీవన్నట్లు ఆత్మప్రియత్వం కాదు సుధా, ఎన్నటికీ కాదు” అన్నాను.

“మోహక, ఏమీ చేతకాకపోయినా మగవాళ్లకు మాటలుమూత్రం బాగా చేతవుతాయి. నిన్ను కదలించడానికి నాకు భయం వేస్తుంది. నాకు నచ్చినా నచ్చకపోయినా మనస్సునకంటే సమాధానం చెప్పుతావు. అందుకనే నీదగ్గతి కూర్చున్నంతసేపూ, నీతో మాట్లాడుకున్నంతసేపూ, నామనస్సునకేదో చెప్పరాని తన్మయానందం కలుగుతుంది. ఎంతసేపైనా నీదగ్గతి

ఉండాలనిపిస్తుంది. ఎవరి కనిపించదూ?" అన్నది సుధ నావైచే చూస్తూ. ఏలశోకాని నాకు చెంటనే ఢిల్లీ సత్రంలో నాటిరాత్రి కన్న కల స్ఫురణకు వచ్చింది. భయంపేసింది.

"సుధా మనుష్యుడి హృదయం అద్దంవంటిది. ఆ అద్దం మంచి అద్దమే అయితే ప్రకృతిప్రతిబింబాలు సత్యంగానే కనపడతాయి అందులో; లేక అది భూత అద్దమే ఆయినా, నిజంగా ఉన్న దానికి భేదంగా వస్తు గుణాల వికృతస్వరూపాలు అందులో కనపడతాయి. నీమనోమథురం స్వచ్ఛమైనదీ, స్నిగ్ధమైనదీ కనుక మంచిని మంచిగాను, చెడ్డనుచెడ్డగాను గ్రహిస్తుంది. అందులో నాపాప చక్కగానే కనపడిందంటావా? నిజంగా అది నాపూర్వపుణ్యభాగ్య మంటాను. నాఅప్పట్టు ఫల మంటాను" అన్నాను.

"మోహాకా, నిజంగా నీవు విజ్ఞానమూర్తివి. నిన్ను నేను అనునిమేషం తలుచుకోకుండా ఉండలేనంటే నమ్మలేమో?" అంది సుధ ఒరగా చూస్తూ.

"సుధాహృదయంలో ఈమోహనుడు కూడా ఒకస్థానం ఆక్రమించుకొనిఉన్నాడని యిదివరకే తెలిస్తే నిజంగా నన్ను నేను మరచిపోయే ఉండును. సుధా! యీక్షణంనుండి వలపెలుగుని నా యీ ఏకైక హృదయాన్ని దాచిపెట్టే భారం నీది. నాకిక ఏమీ భయంలేదు"

అని మాట్లాడలేక అట్టే ఆమె నిర్మలప్రేమ మయ వదనంవంక చూస్తూ ఊరకున్నాను. సుధమాడా తన్మయానందం అనుభవిస్తూఉన్నదానివలె నన్నలా చూడనిస్తూ నాకండ్లమధను తీరుస్తూ ఒమ్మారంగా టర్నియో అల్లాగే కూర్చుంది. కొంతసేపైనతరువాత సుధ తైమసు చూచి,

"అప్పుడే నాలుగైంది; మోహాకా; వెళ్ళు" అన్నది సుధ చిలిపినవ్వు నవ్వుతూ.

"సుధా! నాలుగైతమంట నిజమే, వెళ్ళేవారు వెళ్లిపోతే ఒక్కడేనూ సుధా! ఉండనా?" అన్నాను. సుధ

ముఖంరిప్పింది. ఆమెకు నామాటకు నవ్వువచ్చినట్లుంది. వెళ్తూవెళ్తూ అదొక పిచ్చిపనిలెండి సుధ ఏమనుకొన్నదో ఏమో?—తన జేబురుమాలు నామీచి విసిరివేసి వెళ్లిపోయింది.

2

కారేజీనుంచి వచ్చి నీచికి వెళ్తామనుకుంటూ ఉండగానే వేణూమాడా వచ్చాడు. ఆరోజున మా వేణూవాలక మేమీ బాగులేదు. దిగులు చింత ఎటుగక నిరంతరప్రసన్నంగా ఉండే ఆముఖంలో ఏవో వ్యసనమేఘాలు గ్రమిస్తున్నట్లుగా విహులంగా ఉంది. కొంచెం భయంకూలుపుతూ ఉందిమాడాను. హిప్పోటిస్టు కండ్లలోవలె వాడి కండ్లలో ఎదుగోర్చేని అని ర్యాచ్యకక్తి భయంకూలుపుతూ ఉంది. కాని అతని వాల కంలో మేఘంలో మెటుపులాగా ఏదో క్రొత్తమధురిమ చావక గోచరిస్తున్నే ఉంది. నేను ఆరోజున చాలా సార్లు మాటలకి తడబడవలసివచ్చింది.

"బావా, మొన్న నీవ్గొలనుండి వెళ్లివచ్చావుండి నాలో చాలావిదితమైన మార్పు కలుగుతూ ఉన్నట్లు నాకే గోచరిస్తున్నది. ఈమార్పు నా వ్యక్తిగతమైనదే! నాఅభిరుచుల్ని గుఠించిందే" అన్నాడు ఉదాసీనంగా మావేణూ నావంక చూచి.

"నాకు మాడా అలాగే అనిపిస్తున్నది. వేణూ, ఇదివరకులాగ నీముఖంలో ఆరోగ్యకరలు అనుపడడం లేదు. వంట్లో పరిగారేదా?" అన్నాను.

"అదిగాదు బావా, కొన్నిరోజుల్నించి నామనస్సులో ఏమీ స్వస్థతగా ఉండడంలేదు. నాకు ఇది వరలో ఉన్న మనస్థితికి కేవలం వ్యతిరేకస్థితి యిప్పుడు నామనస్సును చుట్టుకుంటూ ఉన్నది. ఈమనోభారం నీతో వెళ్ళేటోసుకొని కొంచెం స్వస్థత పొందుదామని నిన్నిక్కడకు ఇలా లాక్కొచ్చాను. ఇంతకూ కారణంఏమంటే నాకే గోచరంకావడంలేదు.

పూర్వం నాకు భయంకరములుగాను, జుగుప్సావహములుగాను ఉండే దృశ్యాలన్నీ ఇప్పుడు నాకు చాలా

ప్రతిదామకా భావకామి. రక్తం అంటే నాకు
పూర్వం ఎంత అసహ్యంగా ఉండేదో ఇప్పుడు అంతగా
రక్తదృశ్యాలని చూడడానికి నామనస్సు ఊరికీ
ప్రాకులాడుతూఉంటుంది. ఘోరమైన వ్యాధులు
బొప్పిరింతలు వినడానికి చెవులు విచ్చుకొనిఉంటాయి.
బాధ, క్రూరత్వం, భీతి, ఘాతుకత్వం, కృతఘ్నత,
ఇలాంటిభావాలను చిత్రించడానికి నామనస్సుగీకే
ఆరాటపడుతూఉంటుంది.

“వడవడ వడంకిపోదు జీవనపు గోడల
నన్నజీవాన కళ తలయైతైనేని
ఉభయసంధ్యాంచలముల నేదో వెలుంగు
కలగ కలవరపోవు ఘోరమృత్యువోరె
మింటవెలుగు చుక్కమగన్న మిణుగురన్న
నేను సహియింపలేనర్వి అరులు చెలుచు
నాకు ప్రాణమే మెఱపురే లేక యున్న
భాద్రపదమాసవన నమావాస్య రాత్రి.”

అని కృష్ణకాస్త్రి పాడుకున్నట్లు నాకు కటికచీకటిపేళ
కున్న రాత్రిలో పెద్దపులులు గోండ్రిస్తూ, ఘాతాలు
గుట్టుమంటూ, కంబుకాలు భోరుమంటూ, విశ్వహృద
య మరుగున ఉన్నసమయాన్ని ఏకాకినై వాటి
లోపాలు నేనుమాడా శ్రుతికలవుదామని మనసు
పరిగెత్తుతూ ఉంటుంది. ఇదిగదకు లావణ్యమని
ఏశ్రవ్యతి అనిపించి. దో అదే యిప్పుడు అసహ్యంగాను,
నీరసంగాను కనబడుతున్నది. “ఏమరుజనైతి, జర
నైతి మృత్యునైతి” అనీ, “నామరణోయ్య పతిమ
కొన్నాను నేనె” అనీ వ్రాసిన ప్రవాసివాక్యాలకు
నామనస్సెంతైనా తృప్తితో నిండిపోయింది. ఈ
నావిషాదప్రియమును లోకం ఉన్మాదమని తుప్పిస్తుంది
గాక. నాకందులూనే కొంత ఆనందం కనబడుతూ
ఉంది. కొంత ఏమిటి? అందఱూ గుభాదానకాలకు
కునే దృశ్యాలైకంటే నాకీ అనుభవంలోనే ఏమిట
ఆనందం గోచరిస్తున్నది.” అని భాధానికరితమైన
హృదయవుటాన్ని గట్టిగా పట్టుకొనినాఒళ్లో తల
పెట్టుకొని ముఖం కప్పుకున్నాడు.

“వేణూ, అబ్బా, యిలాంటి మాటలేమీ నాకు
చెప్పకు. నాకే భయంవేస్తున్నది.”

నీలో చెప్పుకునేనా మనోభారం తగ్గింపు
కుందామని వచ్చాను. నీవే వినకపోతే ఇంకెవరిలో
చెప్పుకోను. ఈపరివర్తనదశలో నూత్న సంఘట్టనా
లలో ఉట్టూతలూనతూ ఉన్న నామనస్సును ఇంకో
హీనతకీ ఒకటి ఆకర్షిస్తుఉన్నది. నవ్వుకూడా మన
స్వహజములైన చాంచల్యలాల్యాలలో కూడుకున్న
సామాన్యమర్త్యపనుగానే యెంచి నా చెప్పేమాటలు
సావధానంగా వింటానంటే, నన్ను మన్నిస్తానంటే
నా ఉదాసీనవృత్తాంతం చెప్పుతాను. లేకుంటే నా
విమోచంలో నేనే దాక్కుంటాను.”

“నీవు చెప్పేమాటలచేతనే కలవరపడుతూఉన్న
నన్ను సశేషసందేహాల్లా పెట్టి మఱింత చంపక. నీ
నైఖిరి నాకు నిజంగా భయంకొల్పుతూ ఉంది.”

“ఈ కలతహృదయానికి సాక్షుంగా నాభావ
బలాన్ని ఒక అతిశయింపుందరి అపహరించింది. నీవు
పారపక్షీనా యామూర్త్యంతా యాప్రణయచాంచల్యానికి
ఫణితమే అని ఊహించవద్దు. నాకు ప్రేమచేత వతి
పోయి ఇలాగంటున్నానని అనుకోవద్దు. నేను సం
పూర్ణజ్ఞానముతో నుండి చెప్పుచున్నాను. నాకు యీ
మనఃపరివర్తనము మొదలుపెట్టింతరవాతనే యీ నీరస
తక్కినన్ను పట్టుకొని బాధిస్తున్నది. నాకు ఆసుంద
రాంగిమీద నాంధ్రలేదు. నామనస్సునకు లోకులు
దేనిని సుఖమునుకొనుచున్నారో అది పరాజ్యులభావ
మైనదనీ, దేనిని లోకము దుఃఖముయమని తలుస్తు
న్నదో అది నాకు ప్రియమైనదనీ, మొదట్లోనే నీకు
నేను చెప్పియున్నాను. అందుకని నే నామోహనాగి
మీద ప్రేమవిషయబలముచేత ఇలాగ అంటున్నానని
ఎంతమాత్రం అనుకోవద్దు. ఆమె నావలన లోకం
అనుకునే సుఖం ఏదైన పొందగోరిందా అంటే కేవలం
ఆమె భ్రమిస్తున్నదన్నమాట. ఒకచో యీనియదధి.లో
నామనస్సుకుమాడ ఆమె నచ్చిందా అంటే, నేను
దేనిని ఆతిలోక సుఖంగా తలుస్తున్నానో, దేనిని అనం

దానికి పరమావధిగా తలుస్తున్నానో అహోటికి ఆమెను చేరుస్తాను" అన్నాడు వేణు గంభీరంగా.

"ఆమె చేరు?"

"నాకు తెలియదు"

"ఆమెను చూపలేవా?"

"ఆపని నాకు చేతికాదు."

"పోనీ చిత్రకావడినిగా! ఆమెబొమ్మను వేయలేవా?"

"యద్యత్సాగున చిత్రేస్యాత్క్రియలేత తదన్యథా, తథాపితస్యా లావణ్యం తేభయా కించిదన్యతమ్" అని ఊహిస్తున్నాడు.

ఇక నాతని ఆటై మాట్లాడించిన లాభంలేదని అనుకున్నాను. వేణు స్థితిని తలుచుకుంటే ఒక్కసారి మాత్రామల దీనవదనంతో కట్టెమట ప్రత్యక్షమైంది. నాకు జాలించి ముఱునాడు త్యామలను మాఅమ్మ నూతక్షణం పువలసిందిన, ఇక్కడ వేణు స్థితి గురించి ఇంటికి ఒక ఉత్తరం వ్రాశాను.

౮

ముఱునాడు నేనే లాలుగారింటికి వెళ్లాను. "వేణూ ఉన్నాడా" అని అడిగాను. "మేడమీద గదిలో ఉన్నాడ"న్నాడు. చరచర మేడమెట్లెక్కి వేణుగదివెళ్లగతు నడిచాను. తలుపు గట్టిగా లోపలవేసి ఉంది. అయినా మంచిచిత్రవ్యక్తి ఒంటరిగా ఉన్నప్పుడు ఏం చేస్తాఉంటాడో చూడాలనిపించింది నాకు. తాళపుకన్నులూనుంచి చూశాను. నామనసు చెదిరిపోయింది. లోపల ఒకనోమతెరచించిన పందిరిపట్టె మంచం ఉన్నది. అందులో ఒకస్త్రీవ్యక్తి ఒయ్యగంగా కేయనించిఉన్నది. తలుపువైపు తలపెట్టుకుని పరుండుటవలన నే నామెముఖం చూడలేకపోయినాను. ప్రక్కనే వేణూ నిర్భీ నాకర్థంగాని చూపులామె వంక చూస్తున్నాడు. ఇంక నే నొక్కక్షణమైనా అక్కడ నిలువలేదు. గబగబ టెలిగ్రాఫ్ ఆఫీసుకు పోయి త్యామలను అమ్మను తిరుగుబాడికి రక్షణం

పంపమని తంఱియిద్దీ నేను కారేజీకి వెళ్లాను. ఆనోజు సాయంకాలం మల్లి వేణూకోసం లాల్ గారింటికి వెళ్లాను. కాని అక్కడ వేణు కనబడలేదు. వీడికి వెళ్లి ఉంటాడని వెళ్లి అక్కడ అంశటూ వాకికోసం సతీకాను. కాని వాడిబాడే నాకు కనబడలేదు.

సాయంకాలమైంది. అందుకు గృహోన్ముఖులై నారు. చీకటి జగాన్ని ఆవరించికుంటూ ఉన్నది. సముద్రపుటలు భోరుమంటూఉన్నవి. గాలి హోరుమని పీచవం మొరులపెట్టింది. తుపాను వచ్చేటట్లుగా ఆనోజున అలలు పొడుగ్గా వైకిలేచి పెడీలుమని విటని ఒకదాన్ని ఒకటి తొట్టుకుంటూన్నవి. అందఱూ పల్లి పోయినారు. ఒక్కకారుచాత్రం దిక్కు మొహ్క లేనట్లుగా రోడ్డుమీద నిలిచిఉన్నది. మరంగా తాటి చెట్లలే లేచి విఱుగుతూఉన్న కెరటాలమగ్గ ఒకచిన్న డింగీమీద ఊగుతూ ఏకాంతంగా ఎవరో మాట్లాడుకుంటూ ఉన్నట్లు మనకచీకట్లో నాకు కనిపించింది. ఇంతతుపానులోకూడా భయంలేకుండా అలాగ సముద్రంమగ్గ ఊగులాడుతూఉన్న వాళ్లను చూచి ఆశ్చర్యపడ్డాను. ఒడ్డుకు వస్తారేమో వాళ్లవల్లో చూచామని చాలాసేపు వేచిఉన్నాను. ఎంతసేపటికీ వాళ్లు వచ్చే విధం కనపడలేదు. చీకటి దట్టంగా అలముకుంటూ ఉన్నా వాళ్లసముద్రమగ్గొస్తే ఉన్నారు. గాలి అంతకంతకు ఎక్కువౌతూంది. అప్పుడే ఎనిమిదిగంటలైంది. ఇంకాఉంటే హోటల్లో చల్లారినమెతుకులు తినాలిసివస్తుందనీ అదీకాక చెలరేగుతూన్న తుపానుకు నిలువలేకనూ బయటైరి తిరిగివస్తున్నాను. ఇంకా మాయింటికి సగందూరంలో ఉన్నాననగా, యిందాకటి కారు బుర్రుమని నాప్రక్కనుంచే వెళ్లిపోయింది. కారును వేణు నడుపుతున్నాడు. వెనకాల కూర్చున్నది స్త్రీఅని నుడ్డలనుబట్టి పోల్చాను కాని కారువేగంలో ముఖాన్ని చూడడానికి అవకాశం లేకపోయింది. మాబాప నన్ను చూచిఉండడు. లేకపోలే కారు ఆపేవాడే. పోనీలే అనుకొని హోటలుకు వెళ్లి సయించినయించని భోజనం చేసి ఇల్లుచేరుకునేసరికి తొమ్మిదైంది.

తలుపుతీసి లైటుపలిగించి ఏమిటోచక పెర్లని తీసేసరికి, అంతచాత్రవో, తుపాసులో, ఇడి సినపైగుడ్డలతో సుధ గదిలోకి వచ్చింది.

వాల్లో! వెర్రోకమ్! నేడన్నీ అద్భుతాలాతు న్నాయి. ఇక్కడ కూర్చోండి! రండి” అన్నాను కుర్చీనిలాగి, సుధ కూర్చుంది.

“ఏమి యంతరాత్రివో ఇలావచ్చారు? ఈ తుపాసు కనిలాగ పట్టుకొని వదలకుండా ఉన్నది. పాపం మిగుడ్డలన్నీ తడిసిపోయిన వసుకుంటాను. అయినా ఇప్పుడు ఇలా రావడ మెలాతలస్థించింది?” అన్నాను.

“ఎచ్చే ఏమిలేదు; హాస్టలులో కొందఱు స్నేహితులను చూడడానికి వెళ్లారు. అక్కడనుండి తువుకాహాల్లో ఏదో మిటింగున్నదంటే అక్కడకు కూడా వెళ్లి కాస్తసేపు కూర్చునేసరికి యీతుపాసు పట్టుకుంది. అందినబుడ్లన్నీ అందఱును కట్టించుకొని వెళ్లిపోయారు. టాక్సీగాని, బండిగాని, కుదకు రిక్షా కూడ దొరకలేదు. ఏమిదొరకక ఇలాగ వానలోబడి ఇంటికి వెళ్తూ మియింట్లో ఈ వానదెబ్బకు కాచుకోడానికి గొడుగు నా ఒకటి దొరుకుతుందనే ఆసతో వచ్చాను. ఇవ్వోగ్ మియింటికి రావడ మిది నాలుగో సారి. అబ్బా ఏమిచలి?” అన్నది సుధ.

“సుధా, మగవారు ఆడువేషము వేస్తే ఎంత బాగుంటారో నేనెఱుగను కాని, ఆడువాళ్లు మగవేషం వేస్తే చాలాబాగుంటారనిమాత్రం నాకు చాలాబాగా తెలుసును. చాకలివాడు తెచ్చిన వాడుస్తులిస్తాను, అభ్యంతరంలేకపోలే—”

“మోహణ! నీవు చాలామంచివాడవు కానీ అల్లా! నాకోసం ఆటే ఏమీ శ్రమపడకు.” అన్నది సుధ. నాకామాట లేమీ అర్థంకాలేదు.

“అవును. ఈవేళ నాలుగుసార్లు నాకోసం ఎందుకు రావాలివట్టండి. సుధా! నన్ననుగ్రహించే పని యేమైనాఉందా?” అన్నాను.

“అవును. నీకోసం నాలుగుసార్లు కష్టపడి వచ్చాను. రేపు డిలేటుందని దాన్నిగుఱింది మట్లా దుదామని నీకోసం సాయంకాలం నాలుగుసార్లు వచ్చాను. నీవింటలేవని చెప్పింది గదికివేసిఉన్న తాళం” అంది సుధ.

“ఇంత స్వల్పవిషయానికి సుధనింతగా శ్రమ పెట్టినందుకు నన్నెవరేనా తుమించేవాళ్లంటే బాగుండును.”

“దండించేవాళ్లంటే బాగుండమా?”

“అంతకన్నా మరీ బాగుంటుంది సుధా” అన్నాను.

“అయితే నేనే పొరపడుతున్నానన్నమాట. అంటే లోకంఅంతా పొరపడుతున్నదన్నమాట. అంతేనా! మోహణ” అన్నది సుధ పరీక్షగా నా వంక మాన్తూ.

“నామీ అర్థంకాలేదు. దేన్నిగుఱించి పొర పడ్డావో, సుధా, చెప్పితే తెలుసుకోగలనేమో!” అన్నాను.

“తుమించడం, భోగించడం, సుఖించడం, ప్రేమించడం, ఇలాంటి సాత్వికమైనభావాల్లోనే ఎక్కువ ఆనందం ఉంటుందని లోకం అనుకుంటున్నది అనుకుంటాను. నేనుకూడా ఇంతవరకూ సుఖంలోనే ఆనందం ఉంటుందనే మతంబోసిదాన్నే. పెక్కు రోజుల్నుంచీ నేనొక కళామూర్తిని చూస్తున్నాను. ఆకడూ మొట్టమొదట ప్రేమ, భోగము, సుఖము వీటిలోనే ఆనందంఉందనుకుని, ఆఅనుభవాలను సంయమించుకొని బయటికి పద్యాలుగాన, చిత్రాలుగాను వ్రాసేవాడుట. కొద్దిరోజుల్నుంచీ, అతడు సుఖంలో కన్న దుఃఖంలో ఉన్న ఆనందమే నిశితమైనదనీ; దుఃఖితమైనదనీ, దానికి మృత్యువే అవధిఅనీ, అన్నిచరీతులకు క్రాగిన ఆత్మకుతప్ప అట్టిది అవగతం కాదనీ, లోకానికి విపరీతంగా కనబడే ఇలాంటి సిద్ధాంతాలను చెబుతూ ఉంటాడు. ఇప్పుడు నీవుకూడ తుమించడం

వైశాఖమాసము]

లోకంబే దండించడంలోనే ఎక్కువ ఆనందం ఉంటుందన్నావు. క్రమంగా నాకు మరిపోతున్నది. ప్రపంచకంలో ప్రాజ్ఞులు, చదువుకొన్నవాళ్ళూ అందఱూ ఇలాగే అనుకుంటున్నారా అనీ, అసలు అచే యథార్థత త్వమా అనీ నామన న్యూరికే కొట్టుకుంటూ ఉన్నది. విషంపొదిగిన అమృతఘృతిక ఏదో, అమృతం పొదిగిన విషఘృతిక ఏదో తెలుసుకోలేకుండా ఉన్నాను. నీవిజ్ఞానమూర్తిని నేను మనసార ప్రేమించాను. నీయెదుటఉన్నప్పుడు నాకు వేటేస్వర్గం కనబడదు. కాని నీయెదుట లేనప్పుడుమాత్రం లాలిత్యానికి లాల్యానికి ఆకరమైన ఆకుజాతికి చెందినదానను కనుక, నా మనస్సు కళామోహం విడిచిపెట్టలేకుండా ఉన్నది. ఆకళామూర్తికూడా యువకులకు అర్హుడనీ, ప్రేమకు పాత్రుడనీ, మన్ననకు తగ్గవాడనీ, తోస్తూఉంటుంది. తుమించాలి, మోహా, తుమించాలి. ఒకవంక నీవిజ్ఞానమూర్తి, వేటొకవంక ఆతని కళామూర్తి, యీ మీ యిరువ్విరుద్ధబుడి ధారియెఱుగని కరటమునరె పైకిలేచి అల్లాడుతున్నాను మల్లీ విశ్వసాగరంలో నావీచితం లీనంకాకముందే, మోహా, నన్ను రక్షించుకోమని ప్రార్థింపకుతున్నాను."

అని ముఖంమీద సుష్టవేసుకొని ఏదో తప్పచేసినట్లు చిన్నపిల్లలాగ వెక్కడం ప్రారంభించిందిసుధ.

నామనస్సు ఆమెఅంటూఉన్న ఒక్కొక్క మాటకు ఒక్కొక్క ఉబుకు ఉబుకుతూఉన్న సముద్రంలాగ కల్లాలమయమైపోయి ఒక్కసారి భోరుమన్నది. నాహృదయమున నిత్యేసింపుకొన్న సుధ ఇలాగోతుందని కల్లోగూడ నే ననుకోలేను.

"సుధా, దయయించి మీనాన్నగారిపేరు చెప్పుగలవా?"

"ఏమి మానాన్నగారికి చెప్పతారా ఇదంతా?"

"లేదు బాబూ; అసలే మరుగుతూఉన్న నా హృదయాన్ని తుటింత ఏడిపించక! మీ నాన్నగారవరకు"

"—లాల్ గారు."

ఆమాట నాహృదయంలో వేయిసార్లు ప్రతిధ్వనించింది. "అయితే నీకళామూర్తిపేరువేణుగోపాలుడు కామా—సుధా!"

ఆమె నివ్వెఱపోయింది. ఒక్కసారి లేచినుంచుంది.

"తుమించండి! మల్లీ వస్తాను" అని చరచర వెల్లిపోయిందిసుధ.

నాహృదయస్థితి చెప్పకోదానికై నా నాకు సమర్థులీ లేకుండా ఉంది. ఇవతలసుధ; అవతల క్యాచుల, మధ్య వేణు ఫోటోగ్రాఫ్ లో లాగ నాహృదయరంగంలో నుంచుని ప్రత్యక్షమైనారు.

నాకేమీ తోచలేదు. పంటనే వేణూ దిగ్గరకు పరిగెత్తుదామనుకున్నాను. ఏమిలాభం? ఈఉపద్రవాన్ని నివర్తించేకత్తి ఆపరమాత్మునికే తప్ప నాలో ఏమీలేదు. వేణూ హృదయాన్ని నేను ప్రేమిస్తేను. అది వివిధమైన అగ్నిపరీక్షలకు క్రాసుతూ ఈశాంకాన్ని అతిక్రమిస్తూఉన్న ఒక ఆత్మ. దానివేగాన్ని, పరిణామాన్ని ఆపుదామనుకోటం కాలాన్ని మర్లించుదామనుకోటమే. ఏటాచ్చీ మాక్యాచుల నరిగిపోతుంది. ప్రార్థన వేణూ గదిలో ఉన్నది, సముద్రంమీద పడవలో వేణూతో ఉన్నదీ, కారులో సాయంకాలం నేను చూచినదీ సుధయే అని తెలుసుకున్నాను. ఈపోహకు నామనస్సు వక్రంగా చుమ్ములుచుట్టుకొనిపోయింది. పాపం సుధకు వేణూ ఒకపెండ్లి ఆయన గృహస్థుడనీ, మే మిద్దరమూ బావమఱుదులమనీకూడా తెలిసనుకుంటాను. లాల్ గారు రై నా చెప్పిఉండవలసివంటును. వారికైనా మేము బావమఱుదులమన్నమాటమాత్రమే తెలుసును కాని వేణూ వివాహితు డనేనంగతి తెలివనుకుంటాను. ఇంట్లోనే ఉండి యిలా ఇరువ్విరి ప్రేమంకురాలు మొలకెత్తుకున్న వన్నసంగతి అస లాయన యెఱుగడని అనుకోను. సుధ అవివాహిత. వేణూ తగినవాడు. వారిమధ్య లేనిపోని నిబంధనలు ఏర్పడిచి ఆకాభంగము ఎందుకు కల్పించాలని లాల్ గారు వారి పైర్వరత్తవము కని

పెట్టికూడా ఊరుకుని ఉండవచ్చుకూడాను, ఏమోలెండి అదంతా నాకు తెలీదు. ఇంతకూ తమలపాకులవాణ్ని నే నైనానుగనక ఇతరులను గుఱించి ఎలాగైనా అనుకుంటాను. నాఊహలు అసత్యాలు కావని ఏమిరూఢి?”

ఇలా అనుకుంటూఉండగానే “ఏంది. వీధిలో బండి ఆగినచప్పుడుకూడా విన్నది. వెళ్లి చూచాను. దీన వదనాలతో మాఅమ్మ, క్యామలా. నన్నగారుకూడా దిగారు. నేనుసంగతి ఏమిటాని కాదు. మే భయాన్వదంగా ఉందిగనుక వెంటనే లాల్ గారి యింటికి వెళ్లి మనుకున్నాను. అదృష్టవశాన్ని ఇందాకటినుంచి హోరుమంటూన్న పంచభూతాలూ కొంచెం కొంతించినయి. అప్పటికిమాత్రం మావాళ్లతో ఏమీ చెప్పలేదు.

బండిలో మాత్రం మాక్యామల

“అన్నా! ఏమి నాగతి” అని నాచేతుల్లో తన ముఖం పెట్టుకుని యేడ్చింది.

“నీకేం భయమమ్మా కన్నతల్లీ” అని అమ్మా నాన్నగారూ దాన్ని చగ్గజుకు తీసుకున్నారు.

మేము వెళ్లేసరికి లాల్ గారియింట్లో అందఱూ లైట్లు ఆర్పివేసి పడుకున్నారు. అప్పుడే ౧౨ కావస్తున్నది. వెళ్లి లాల్ గారి వీధికితలుపు తట్టినాము. నడుస్తూ క్యామల నను చుట్టుకుని

“అన్నయ్యా! భయంవేస్తున్నది” అని దీనంగా అన్నది.

“ఎందుకూ భయం! వెట్టితల్లీ” అని అమ్మా నాన్నగారూ దాన్ని చేరదీశారు.

కాపలాఉన్న నౌకరు తలుపుతీశాడు. “వేణూ ఉన్నాడా” అన్నాడు.

“గోపాలంగారా! వెన గదిలో ఉన్నారు” అన్నాడు.

ధ్వనిచేస్తే ఇతరులకు నిద్రాభంగ మాకుం దని నెమ్మదిగా నడిచి మెట్లెక్కి పై అంతస్తును చేరినాము. క్యామలను చూచి వినా వేణూ మనసు చూరుకుండేమీ

అని, అమ్మా నాన్నగారు కాళ్ళే ముందు నడవమన్నారు. వణుకుతూ ఉన్న చేతులతో నన్ను చుట్టుకొని

“అన్నా! భయం వేస్తూన్న” దన్నది నాముద్దు చెల్లెలు. కాని అమ్మా నాన్నగారూ,

“నీవిల్లా అడ్డాలుచెపిలే, తల్లీ, చాలా కష్టం వస్తుంది. మేం చెప్పినట్లు చెయ్యి. వాడికళ్లకు ముందు నీ వసుపడాలి. ఏదిరా వాడిగది?” అని నెమ్మదిగా నన్నడిగారు.

“అది” అని నాలుగైదుగజాల్లో ఉన్న గదిని చూపించాను. లోపల లైటు వెలుగుతూన్నట్లుంది. క్యామల విహ్వలీస్తూ వెనక్కు తిరిగితిరిగి చూస్తూ నడుస్తున్నది. గదిద్వారాన్ని సమీపించాము. తలుపులు ఓరగావేసిఉన్నయ్. క్యామల వెనకకీ నేనుఉన్నాను. క్యామల తలుపునెట్టింది.

* * * * *

అది ఘోరమైన సంగతి. నేను వ్రాయనూ లేను. మీరు చదవనూ లేరు. వెనుక చెప్పిన పందిరిపట్టెమంచం మీద ఒయ్యారంగా పడుకుని సుధ నిద్రపోతూన్నది. ప్రక్కనే వేణూ భయంకరంగా ఎత్తిన చేతిలో ఒక తళతళలాడే ఒకక థిని పట్టుకొని పొడవడానికిసిద్ధంగా ఉన్నాడు. చేయిక్రిందికి దిగుతూన్న సమయాన్ని క్యామల ఏమనుకున్నదో ఏమో గభాలున పరుగెత్తి నిద్రనున్న సుధవశుంమీద బోర్ల పడ్డది. వేణూ చేతి విసురు ఆపలేదు. నేనుకూడా తటాలున ముందు కుఱికి వాడిచేయి పట్టుకునేసరికిప్పుడే బాకు క్యామల కంఠంలోనుంది పూర్తిగా దిగిపోవడం, క్యామల “అన్నా” అని ఒక్కజుపఅది ఊరుకోవడం, సుధ కంగారుతో మీదనున్న క్యామలను త్రోసి మోస్తోటం, క్యామల క్రిందపడడం, అన్నీ ఒకసారి జరిగినయ్. ఇదంతా ఒకక్షుణ్ణిలో జరిగిపోయినసంగతి.

క్యామలవేసిన కేకకు ఉలిక్కిపడి అందఱూ నిద్రలనుండి లేచారు. అమ్మను నాన్నగారిని గుఱించి నేను చెప్పను. వారిమాట ఎత్తుకుంటేనే నాగుండెలు

చక్కచాళాయి. లాలోగారు కూడా భయంతో గబగబా వచ్చి ఈ భీకరదృశ్యాన్ని చూచి “పోలీస్, పోలీస్” అని కేలుతేరారు. తక్షణం పోలీసుస్టేషనుకు తిరి వార్త ఇచ్చారు కొండఱజనానులను పంపమని. ఏడుస్తూ ఉన్న ఆజనబుండం లోకల్లా ఆనందంతో పక పక నవ్వుతూన్నవాడు మావేణా ఒక్కడే. ఎదురుగా కిటికీ ఒకటి ఉంది. దానికి విజయముపొందినవాడి లాగ వేణు ఆనకుని ఓరగా నుంచున్నాడు. మాకంప ఆకు చెట్టి అనిపించే ఏదో నవ్వుమాత్రం నవ్వుతూ న్నాడు. వేణుకు చచ్చిపోయినది క్యామల అని తెలిసి ఉండవనుకున్నాను. నేను వాడికి యీసంగతి చెప్పుదా మని వేణా దగ్గరకు వెళ్ళాఉంటే లాలోగారు నన్ను పట్టుకొని “వాడికి మతి భ్రమించింది. దిగ్గజకు వెళ్లకు. నీచెల్లెలుకు పట్టిన గతే నీను పట్టుకుంది” అన్నారు. ఆమాట వేణా విన్నాడు. ఒక్కసారి కవంవంక చూచాడు. ప్రక్కకి మోకరించాడు. క్యామల చెండు చేతులను తనముఖమువూర కప్పుకుని ఒక్కసారి ఆకాళం వైపు నిమిరితన యనుడై తలయెత్తి నిక్కబొంబాధిలో కొంతసేపున్నాడు. తర్వాతి లేచినవ్వుతూ నాదిగ్గజకు వచ్చాడు. దిగ్గజకు వస్తూఉంటే వాణిమూచి అందలూ వెనక్కు తప్పుకున్నాడు. వేణా నా చేయిపట్టుకుని బలవ తంగా కిటికీదగ్గరకు లాక్కుపోయినాడు.

“బావా, నీవేమో భయపడవద్దు. నామనస్థితిని నుత్తమీగనవాడిని నీవేకనక నీతో నేమట్లాడుతున్నాను. నన్ను గుతించి ఎవ్వరూ భయపడనక్కర్లేదు. నాకు ఏదీ మిక్కిలి ప్రీతిపాత్రమైనదో దానినే నేను నా స్థానానికి చేర్చుకున్నాను. మీరు తలస్థగ్యపులు. మీరు నాకలన భయపడనక్కరలేదు. చెలువులు నా కానంపము. అందువలన నాకు మిక్కిలిప్రియమగువస్తువును నేను చెలువుకొన్నాను. మీరు దీనికి ఇతరముగా భావించవలదు” అన్నాడు.

“అది! క్యామల!” అన్నాను గద్గదకంకంతో.

“బావ! మొదట సుధను ప్రియమగు వస్తువును కొన్నాను. కాని భగవంతుడు నీకు నిజమగు

ప్రియపదార్థము సుధకాదు, నీవు వెనుక విడిచివచ్చిన క్యామలయే అని దానిని ఈలాగున ఈడ్చుకొనివచ్చినాడు. ఆనందానికి ఛాయ అయిన సుధకంటే నిజమగు నా ఆనందినిధిని, నా క్యామలనే నా స్థానానికి తీసుకొన్నావని తెలుసుకొనుటకు మిక్కిలిసంతోషిస్తున్నాను.”

ఇంతలో పోలీసుస్టేషనునుంచి పోలీసులు వచ్చారు. లాలోగారు “ఏడువ్వుతున్నాడు— కూనీచేతాడు— అదుగోళము— వీణి పట్టుకుని వెళ్లండి” అన్నాడు. నవ్వుతూ ఉన్న వేణాను ఇన్స్పెక్టరుగారు పట్టుకొబోయినారు.

“ఖడ్గో” అన్నాడు వేణు. విభ్రాంతిగా అందలూ ఉలిక్కిపడ్డారు.

“ఆ నీపధనమాలచేతులు నాపైని వేయక. పడవస్తా” నన్నాడు వేణు.

సరే నని వెనుకముందు ప్రక్కలను భటులు పరివేష్టించి ఉండగా స్టేషనుకు బయల్దేరినాడు మాకళామూర్తి. కాదు—కాలమూర్తి.

.....కొద్దంతా చూడడానికీ, వినడానికీ వచ్చిన జనంతోనూ, స్టీడర్లతోనూ క్రిక్కిరిసిఉంది. ఇది ఇరుపక్కలూ లేని వి.తదావా. మేము వేణాపైన అభియోగం తెచ్చుట యెంతయు చాస్తివృద్ధము. ముద్దాయి చేసినశేరం తానే ఒప్పుకొనుచుండుటచేత కొద్దవారిపని తేలికైపోయినది. ముద్దాయిని చచ్చునంత వరకు ఉరితీయవలసినదిగా తీర్పునిచ్చిరి. చివరకు వేణాను ఏమైనా చెప్పుకోదలచుకొన్నది ఉంటే చెప్పుకోమని కొద్దవారు గెలవిచ్చారు. వేణా బోనెక్కి ఇలా చెప్పుకొన్నాడు:

“నుచోజనులారా, న్యాయాధిపా, నేటితీర్పు నాకెంతయు ఆనందదాయకముగా నున్నది. కాని మానవ జాతికి పుట్టడం, చావడం, రిడికీనూ, కొడితేనూ శేరం అనుకోడం, చంపినందుకు శిక్ష మర్లీ శేరస్లుడి

చావుతో తీరిపోవడం అనే యాశాసవెట్టి యెంతగా పట్టుకొనిఉండో చెడునూడుమాటల్లో కొంచెం వ్యక్త పడుదామని నేను వచ్చాను; పుట్టడానికి ఎవ్వరూ నేరంచేసి పుట్టుకు; ఒకవేళ పిల్ల పుట్టినందువల్ల అది వరకు బాగున్న తల్లి చనే అదిమాత్రం నేరంగా ఎందుకు పరిగణించకూడద తెలియకుండా ఉంది. పిల్లను మాత్రం అప్పుడు నేరంచేసినదానిలాగా, కూనీచేసినదానిలాగా ఎంది చచ్చినదాకా దాన్ని ఎందుకు ఉరి దీయరు? బదులుకు బదులు అనే మొదట యామంటిమద్దమీద అవతరించి, పచ్చిమాంసపు ముక్కలు తింటూ, అగ్ని అంటే ఏమో ఎటుగక ఆకులు మొలకు అడ్డంగా పెట్టుకొని, నడచుతూ, ఉండే ముడిమనుష్యులలో పూర్ణంగా ఉండేది. గోవను పోతూఉంటే కాలికి ఎదురుచెబ్బ తగిలిన రాతిని, ముక్కలుగా చక్కరించి సిండిగా గుండ కొట్టి, దాన్ని నీళ్లలో కలిపిందాకా వాడికి కసి తీరేది కాదు. అల్లా చేయకపోతే తాను ఒక భగవచ్చాసనానికి ఎదురనడుస్తున్నా ననుకునేవాడు; అలా చేయకపోవడం ఒక పాపకార్యంగామాడా భావించేవాడు. మనుష్యుడు ఇంత నాగరికతను సంపాదించా ననుకొంటున్నాడు. ఇంతవిజ్ఞానాన్ని ఆర్జించాననుకొంటున్నాడు. ఇంత ప్రకృతిని విశేషముకొన్నాననుకొంటున్నాడు. కాని నాగరికత, విజ్ఞానమూ అధిక మైనకొద్దీ మల్లీ మానవుడు ఆమొదటి ముడిమనుష్యుడి ప్రకృతికి దగ్గరగా జరుగుతున్నాడు. ఈవిశాలకాల వలయంలో మొదట తా నెక్కడ బయల్దేరేడో అక్కడికే చేరకుంటున్నాడు. ఇంకాపైగా మానవత్వం పరీ పూర్ణత చెందడానికి ఈపద్ధతులే సోపానాలూ, క్రమాంతరాలూ అంటాడు. గూపాయి తీసుకుంటే ఉన్నటువంటి గూపాయి ఇన్నే తీసినట్లు దెబ్బకొట్టిన బా! దెబ్బకొడితే తీరుతుందనేగా మీవాదన? అలాగే ఒకజీవాన్ని తీసినందుకు ఇంకొకజీవాన్ని ఇవ్వడమేగా మీనుతం? క్యామలను చంపినాననేకదా నాగొంతుకు ఉరిపోస్తామంటున్నారు. ఇందులో ఆవేశంతో చేసిన హత్యలు నేరాలు కావనిమాడా కాదు మీ "లా"?

ఆవేశంతో ఉన్నవాడిచేతిలో కత్తి తెగక మనుషూర్వ కంగా చెయ్యాలని చేసేవాడి చేతిలో కత్తిమాత్రమే తెగుకుండా? బుద్ధిబాడ్యం చేత తీసుకుంటూ, ఇలాంటి 'లా' నిర్మించినవాళ్లని మంగలాడు బుట్టలు గొట్టి నట్లే వాళ్ల పీకలు గూడ గొట్టిగేసేవాడు లేకగానీ! లేక పోతే ఏమిటంటాను?

రాజ్యవ్యవహారము కోపంవచ్చి, ఆదేశం మంత్రి యాదేశం మంత్రి, వీడికొడుకును వాడు కొట్టే డనో, వాడికొడుకును పిమ్మి గిల్లాడనో గడ్డిపోచంత కారణం అడ్డం పెట్టుకొని యుద్ధాలపేరుపెట్టి, ఆమాయ కులూ, నిరపరాధులూ ఐన వాళ్లను ఒకళ్ల నొకళ్ల మీద బడి నటుకుకోంపని ఆజ్ఞాపించి తాము చూస్తూ ఉరు కుంటారు. ఇన్ని ప్రాణాలు పోయాయని ఒక్కర్లు చింతించరు. మంత్రులకు కలిగినకోపం ఎన్ని ప్రాణాలు తీసినా ఏనేరమూ లేదు. యుద్ధంపేరుపెట్టితే చంప డం నిరాటంకంగా చేయదగినపని; మానీ. పేరుపెట్టితే నేరమే ఉరుకుంటుంది. మానవజీవితమంటే ఇంత ప్రాముఖ్యం ఇస్తారు మీరు! కోజుకోజా మీపాట్లు నింపించడానికి మీరు క్రూరంగా కోస్తూఉన్న నోరు లేని జీవాలకు బదులు మిమ్మలను ఎందుకు అడ్డంగా పగలగొయ్యకూడ ంటాను? మనుష్యుడు మాట్లాడ నేర్చాడనీ, నాదపిమ్మలూ, నక్కగోట్లూ, గుడ్డివ్వలూ గుల్ల సొమ్మలూ, లోహపు ముక్కలూ తగిలించుకొని కులకగలడనీ మీరు మీవాకిట్లో తడిఉన్న కుక్క ప్రాణాని కివ్వని విలువ వాడిజీవితాని కిస్తారా? మానవ జీవితమంటే అతిపవిత్రంగాను, అతిపునీతంగాను, భద్రం గాను చూడవలసినదనే వాక్యం చావంటే భయపడే పిటికపందలూ, తోలతిక్తులూ సృష్టించారు. ఒకతల కింకొకతల అనే మీసిద్ధాంతం చేతగాని దౌర్భాగ్యులు ఏర్పడిన తాతమృత్యుమాత్రము. ఇంతకూ నేను చావంటే భయపడి, నక్కిలాగ చేసినందుకు చేతకాని ఉడుకు మోత్రనంచేత ఇలాగ న్నాని మీరెంతమాత్రం అనుకో వద్దు. సుఖంలో ఉండే తీపికన్న దుఃఖంలోఉండే తీపి ఎక్కువైనదనీ, దుఃఖంలోఉండే అనందానికి మృత్యువే పరమావధిఅనీ నేను గట్టిగా నాఅనుభవంచేత తెలుసు

కొన్నాను. నాకు ప్రియమైనవస్తువులన్నీ ఆపరమావధికి చేర్చుకున్నాను. ఈవ్యాయకర్తలు ఈ నైయాయకులూ, ఇన్నాల్లాలోచించి ఇచ్చిన తీర్మానంతో నాకేమీ పని లేదు. నేను భూమిమీద పుట్టినకార్యం తీరిపోయినది. ఇక నాస్వస్థానానికి నేను చేరుకుంటాను. నేను మృత్యుస్వరూపాన్ని బాగా అవగత చేసుకున్నాను. స్వచ్ఛందమరణం పొందగలకత్తే నాకు భగవంతుడు ప్రసాదించాడు. అదిగో శ్యామల! కన్నులముందు తాండవిస్తూ రారమృని చేయూపుతున్నది. ఇక పెలపు" అని అలాచూస్తూనే అందఱకు చిఱుగుకొని పుకలికేటట్టుగా ఒక్కసారిగా నీరై కుప్పవడిపోయినాడు. నిర్జీవమైన ఆతని శరీరం బోనులో ఒకప్రక్క ఒరిగి పడిపోయింది.

* * *

లోకం వేణూనూగ నన్నుమాడ చట్టివాడనుకుంటే అనుకున్నది గాక; వాడు పెళ్లైబిష్టుడుమూత్రం వాడిస్వరూపాన్ని వాడిభావాలనూ నాహృదయంలో స్థిరంగా నాటిపోయాడు. వాడీ లోకంలో ఉండవగిన మనిషికాదు. మొదటినుంచీ ఒకటిగా కలిసిఉండడం చేత నిజ గా వాడుపోయాడంటే మాశ్యామలపోయినదానికన్నా ఎక్కువకూన్యంగా కనిపించింది నాజీవితం. నాభావాలన్నీ అంగకారపూరితాలైపోయినయ్య. ఆ వ్యక్తిలో కలిగిన ఆవిధిత్రపరివర్తనానికి తగినకారణం నేను ఇప్పటికీ కనుక్కోలేకపోయినాను. అందుకనే మనుష్యప్రకృతినిగుఱించి సిద్ధాంతీకరించి నూత్రీకరించుట ఎవడితరమని ప్రప్రళమాన్నే మనవిచేసుకుని ఉన్నాను. సుధాపరిచయానికి పూర్వమే ఆతనిలో యామాకృతలగడంచేత సుధకు దీనితో సంబంధం కల్పించడానికి నాకేమీ హేతువు కనిపించడం లేదు. చీరకట్టుకున్నవాళ్లు స్త్రీలనీ, పంచకట్టుకున్నవాళ్లు పురుషులనీమాడ వాడప్రటికెఱగడని నేను చెప్పను. నేనూహించుకొన్నంతవట్టు అప్పటికి వాడు ప్రకృతిలో గుండరమైన భాగాన్ని ప్రభువుపురుషులలోనుండియే తటస్థముగా అనుభవించాడుగాని ఉత్తమ మధ్యమాలకు గదిలేదు. కాని వాడి కళాద్వితీ, ప్రకృతివిలాసాలూ

ఉత్తమ మధ్యమ పురుషుల పక్షాలై సంఘటించినప్పుడు మూత్రం మహాత్ములందఱికిమల్లనే నాడున్నూ లాంగక తప్పిందికాదు. తటస్థత వహించినంతవరకూ ప్రకృతివిలాసాలాతనికి పుష్టికరములైన జీవనావధాలు లాగానే ఉన్నాయి. ప్రత్యక్షపరోక్షాలకు దిగేసరికన్నే వాడి అంతరాయానికి కారణాలైనాయి. వాడి అంత్య దశలో వాడి మనఃప్రవృత్తి తెలుసుకోడానికి అప్పుడు వాడు చిఱించిన బొమ్మలూ, వ్రాసినపద్యాలూ కొన్నిమాత్రం వాడి జ్ఞాపకచిహ్నాలుగా మీకు విడిచిపెట్టి పోయాడు. అందులో ఒకదాన్ని పాఠకులకు చేదించుకుంటాను.

భయదమూర్తి

నవ్వినేనేప్పించు
నవ్వించియేప్పించు
యేప్పినేనవ్వించు
నేప్పించినవ్వించు

కతివత్సమేసాజము

ఘోరాగి

కర్కశత్వమైజము.

౧.

గండుశిలలేనాకు

మెండుగాముపిమిచ్చు

పెనుయెడారులేనాకు

స్త్రీపైపైగొల్పు

మండలినపొంగిపోదుకొ

బాధచే

మూర్ఖుడే వినుచుందును.

౨.

అనునయమృన్నతో

డనె నాదుహృదయము

ఉడుకెత్తి ఉప్పొంగి

తెరలెత్తి పారలెత్తి

వనిధియై తెరలిపర్వకొ

కన్నీరు

వజ్రలై విరిసిపాటుకొ.

౩.

భయములొగలతీసి
నయములొగనపడదు
క్రూర్యములొ నునువు
కరుణలొ నగుపడదు

తీండించు సింహిమొగమే

తీరాను

దివ్యవృక్షముల కంటెకా.

నిప్పువొల్లలుజూపి

నీలపుంబొగనుప్పి

నెట్టియొర్పులనార్పు

వింతజంతువులైన

ప్రళయాబ్జగళఘోషముల్

నాకిచ్చు

ప్రబలమాసంతోషముకా.

బ్రతుకుమెలికలలోన

పరితాపములలోన

సారస్వములద్రావి

జాలినీరులగ్రోలి

గాలింది కడగంటిని

జగమందు

కసిగంటె పొడగంటిని

౬.

౪.

ఈపరివర్తనం కలిగినప్పుడు వేణు తపదీవికంలో
సుధాపరిచయాన్ని గుతించి "మదనురాగోదయ" మని
ఒక ఆఖ్యాయికను వ్రాశాడు. వాడి ఆత్మకాంతికై నేను
చేయగలిగిన భవ్యకర్మముగా త్వరలోనే అది సూడా
పాతకలోకానికి సమర్పించుకుంటాను. ఇప్పటికి సెలవు.

౫.

సుధనుగుతించిమాత్రం నన్నడగకండి. ఆ.మ.
యం రేలుచుంటే నా గుండెలు కత్తిరించుకుని
పోతాయి. ఆగంభీరకాళరాత్రినంతరం మళ్ళీ సుధను
చూచినవాళ్ళుగాని. ఆమెనుగుతించి విన్నవాళ్ళు గాని
నివ్వరూ లేరనిమాత్రం చెప్పడానికి నాకనుజ్ఞ ఇవ్వండి.
సెలవు!

భారతీయ చిత్రకళ

గ్రంథకర్త: తలిశెట్టి రామారావుగారు, బి. ఏ., బి. యల్.,

ప్రాచీనకాలమునుండి భారతదేశమున చిత్రకళ పొందుచువచ్చిన మార్పులు, అభివృద్ధి మొదలయిన విషయములు, హైందవ చిత్రలేఖనోదయము, బౌద్ధకాలమునాటి చిత్రకళ, అజంతావిధానము, బాఘివిహారములందలి చిత్రకళ, మొగలు చిత్రకళావిధానము, రాజపుత్ర చిత్రములవైఖరి, నేటిచిత్రములు మొదలయినవనిని గూర్చిన చరిత్రాదులు వివరముగా నీ గ్రంథమున చర్చింపబడినవి. ఆయాకాలపు చిత్రవిధానమును తెలుపునట్టి త్రిభుజ్జ-చిత్ర వర్ణచిత్రములు నలువది ఇందు గలవు. చిత్రకారులు, చిత్రకళాశిల్పానువులు, చిత్ర కళాభిమానులు నగు నాంగ్ల శిల్పరు తప్పక చదువవలసిన గ్రంథము.

కల. రు. ౧-౧-౦.

మేనేజరు, ఆంధ్రగ్రంథమాల, నెం. 2, తంబుశెట్టిపేర్, మదరాసు.

[వికాంకరూపకం]

గదిలో వొకడు

[వర్షం కురుస్తోంది. ధనవంతులంతా పాతికేసి రూపాయల పట్టుకాలునాలు కప్పగొని జచ్చగావుంటే, అన్నంలేనివీడలు కన్నితార్లలాగ మెలేసుకుపోతూ, ఆకలిచిచ్చునగ్గిర చలికాసుకున్నారు. రాదారీపడవ వింజరం చాటివోయింది. చలికి కాస్తా చేతులూ కర్రలై పోతున్నా ఎల్లాగో కష్టంమీద కాసుకున్నారు సరంగులు. నీటికి ఎదరవడంచేత పడవ చూలంతరాలల్లా నడుస్తోంది. అక్కడ ఒకడు నడుస్తూ వచ్చున్నాడు. మనిషి నల్లగావుంటాడు. మాసిపోయిన దిగురులతోటి, పెప్పిచింపిరితల. చేతులోవున్న చేపాటికర్ర పట్టుకుని ఎనిమిదేళ్లపిల్లకు ఆరణ్ణి లాక్కెగుతున్నాడు. అతుసులు తడవకుతూ అంగుడు నడుస్తుంటాడు.]

అంగుడు

బాబయ్యా! ఒక్కడెప్పు బాబా! కనుపు మండుకుపోతోంది బాబా! మాటికి మొగంవాచేమ బాబా! దర్మం బాబా దర్మం.....

[పడవ ఆగింది. వానజిడి అప్పడెప్పుడు ఉన్నా ననిపిస్తోంది. ముసిలాడి వొళ్లంతా తడిసిపోయింది. ఒంటిమీద గరిపాడిదిన తోమపాపాల్ని తప్పించుకుంటూ వాననీరు కిందికి దారిలీస్తోంది. కాళ్లూ చేతులూ గడగడ వణికిపోతున్నాయి. అల్లాగే కుర్రాడు ముందుపడవకిక్కి ముసిలాణ్ణి ఎక్కించేడు. పరిపాటి అవడంచేత అంగుడు పడవపడిచెక్కమీద నడుస్తూ ఏకో పాడుతూ మొదటి గదికిగిరికి వెళ్లేడు.]

అంగుడు

కళ్లుకొంపూ లేవు నారాయణా
తిన కూడులేదండి నారాయణా.
కట్ట గుడ్డాలేదు నారాయణా
కట్టమెరిగిన పెంబులు నారాయణా.
బాబయ్యా! దర్మంలేండీ! దర్మం.

ఏయ్. నాన్నమ్మ. ఏమిటాపడరుగోలా నువ్వు ను? ఘో. ఇంకొహెన్ని అనుకోక్కి. ఇక్కడ గోల చెయ్యకు.

అంగుడు

బాబయ్యా! నానకి తడిసి ముద్దయిపోయేను తండ్రీ!! ఒంటికి నుడ్డలేకుబాబా! కడుపులో ఆకలి బాబా! ఈరుడోడి పొట్టుకోసం ఓమ్మికి బాసం చెయ్యరా!!!

అతడు

నీక్కొంపూ చేప్పడం. సగవ్వేడం పామ్మంటే పగవగోల చేస్తావే. ఆకలిలే చావు. ఏజన్యాన్నో చేసుకున్నావు. ఇక్కడ ఆట్టే చదవకు. డోంటాకో. గోఎవే.

[దడవలు తేకతేక కొట్టుకుంటూన్న బోసివోరు తో అంగుడు మాట్లాడలేక సక్కగిరికి తడుముకుంటూ నడతాడు. కుర్రాడు ముందే నడుస్తూఉంటాడు]

సడవలో

పెసరట్లా!!! ఇడ్డెనూ!!! ఉప్పా!!! కాఫీ!!!

మొదటిగదిలోని ఉద్యోగి

ఓయిపావుకాయా!! వానజిడి నలిసినట్టుంది. ఈ గదికి రావోయ్. ఒంటిగంట చాటుతోంది. ఎప్పుడో పదిగంటలకి ఆదరాబాదరా తిన్నాతిండి.

పావుకాయ

హొస్తున్నా బాబూ! (తొందరగావచ్చి సమ్మధిగా తినుబండంసరుకులిచ్చి డబ్బు వసూలుచేసుకుపోతాడు)

అంగుడు

ఏమిజలమ ఏమిశీవణమూ ఈమాయకాయము

నీమిజులము నీమిజవల మేమిశ్చిత మేమిసలైము
నీమి నా ప్రాణధుర్యము స్వామిసన్నిటు చేసి
పోయెను. ఏ.

బాబయ్య! దిక్కులేనిపచ్చిని తండ్రి! కప్పు
నుండికి దోసికు గుడ్డపాతేనా లేదుబాబా! ఏబాబా!
కనికారం లేదా నాయనా! ఓపబ్బు పయచెయ్యండి
బాబా!!

[మాటలేదు మంత్రీలేదు. ఈదరగాలి ఎక్కెరి
కుతూ ఎంతోభయంగా రూంకారిస్తోంది. కేకవిని
పించలేదేమో అని ఆఅంగుళు మెల్లిగా చెంబోగది
తలుపు తట్టి దీనంగా ధర్మం అడుగుతాడు. తలుపు
తెరిచేదు. ఈ దరిద్రనారాయణ స్వరూపాన్ని చూసి
వెర్రగా నవ్వులుమొదలెట్టేరు అందులో పూడెంటు
అంతాను]

ఒకసారి

ఏంతాతా! ఎవరునువ్వు?

అంగుళు

నేను తిండిలేనివాణ్ణిబాబా! దర్మం చెయ్యండి
తండ్రుల్లారా!

అతడు

అదికాదోయ్. కులంనిమిటి?

అంగుళు

అయ్యబాబా! నాకులగోత్రాలు హరిపోయేయి
బాబా! ఈనాటికిల్లా అడుక్కుతిననున్నాడు నాయనా
దైవంనన్ను.

అతడు

ఉహూ! దానికేంగాని తాతా, గోచీసద్దుకొ
ముందు.

(సిగ్గుపడి బట్టగుడ్డ సద్దుకుని)

అంగుళు

నాయనా! కేనం, చాలాస్తోందిబాబా! ఓ
దర్మం చెయ్యండిబాబా! చిట్టకు గంజి కాదుకుతానతా
తండ్రి! మీదిజ్జలు సల్లగా వుండాలిబాబా!

అతడు

తాతా! ఈకుర్రా కేమాతాడుమనికీ?

అంగుళు

మనవడుబాబా! కొడుక్కొడుకు నాయనా!

అతడు

బలే నీకు కొడుకు లున్నారా. ఉంకిగూడా నీ
కీ అవసేమిటి తాతా! మహారాజులా యింట్లోమాచాక?

అంగుళు

హయ్యతండ్రి! ఓడా యిద్దరా బాబా! నలుగు
రున్నారు. ఉన్నా నా కీగతి తప్పండికాదు బాబూ!
ఓకాని కనికరించరా?

ఇంకొకడు

కానీ లేదు నీహమా లేదు. పో అవతలికి. నాకు
వాసనా నువ్వును. చిట్టి ముక్కు బద్దలయిపోతోంది.
ముందు పొమ్మనండ్రా!

మనోడు

ఉండరా! నీవగ్గిర ఎన్నికబ్బు లున్నాయి
తాతా! నాళ్లతో నీకెందుమా? ఇల్లాపడేయ్యి. పటో
డిలు కొనుక్కుందాం.

ఇంకొకడు

తాతా! దోసి డిల్లా చావవోయ్. పిళ్లపంతా
గడేకారీసజ్జా.

[అంగుళు చేతులుచాపేడు. అందరూ కడు
పుబ్బీలా నవ్వులు. దోసిట్లో ఏదో పడేసరికి అట్టేతువు
ఆకలి సగం అణిగిపోయింది. కాని దాన్ని తడుముకొని
చూసుకునేసరికి అది కాలివైన బీడీకి అవడంచేత
ఆగర్భదరిద్రుడు నిరాశాభావంతో మాటాడకుండా
పడిచెక్కిమించి పాకులాడుతూ పడవహాల్లోకి వెళ్లి
పోయేడు.]

అంగుళు

ఎంతసిత్రము ఎంతమోసంబూ, ఈశ్రేమ్యసృష్టి
కలిగివున్నది శాశ్వతంబని గర్వపర్వతరాసులెక్కి
కాననై తిని క్రిందిమీదులను ఓడేవడేవా. ఎం.
[అని పాడుతూఉంటాడు]

[అవీడినీ బాలుడు తెదురుకూ తెదురుకూ వాడికిసి చూసి మల్లీ తల్లిని కాగలిండునుని చేరు మంటాడు. వారు ముప్పివాణ్ణి పామ్రుని గట్టిగా కేక వేస్తారు. ఉనురుమంటూ పోతాడు అంధుడు]

పిల్లాడు

తాతా! అల్లగ్గాయి నీకున్నాడేం తాతా! మన్ని చూసా. మన్ని చూస్తే ఎంగుకు నీకుస్తాడుతాతా!

అంధుడు

ఏంలేకు పదబాబా. కొంపగదికి తీసిగెల్లునాయనా!

చర్మతండులు వాగబోరన్నా. ఏనాటికైనా చర్మమే తనవెంటవున్నా.

అన్నతమ్ములు ఆలుపిల్లలు కొంపగోడులు మళ్లు మా న్నెము

లన్ని వచ్చిపోయినంతా గున్నుకున్నా తెలియరన్నా.

[పాడుతూ ఉంటాడు నిలబడి ఆగదివద్ద]

[అది సరంసులు అన్నాలు పెట్టుకునేగది. గది ముందర ఓమట్టిపాయిగ్గు వుంది. దాల్లో ఓకుక్క నిద్దతో తోంది. జనం ఎక్కువగా వుండవచ్చేత ఆగదిమాడా జనాని కిచ్చేసేరు. ఈభిక్షువు పాటలకి, అరుపులకి ఆకుక్కలేది అరవవం ప్రారంభించింది. దానికి తెగట్టు ఆగదిలోంచి ఎవరోగాని 'ఉమ్మాఉమ్మా' మన్నారు. అనేసరికి 'భొంయ్ భొంయ్' మని గుండెలు బద్దల యీలా అరుస్తూ ముందరున్న కుర్రాడికాలు పట్టుకో

పోయింది. గదిలోవాళ్లు ఇదంతా చెక్కలసందుల్లోంచి చూస్తూనేవున్నారు. కుర్రాడు తెదిరి బారున ఏడుస్తూ గభీమని వెనక్కి నవవబోయి కాలిలేక కాలవలో పడి పోయేడు.]

అంధుడు

బాబోయ్ బాబోయ్! నాబిడ్డ కాలవలోపడి పోయేడు బాబూ బాబోయ్. నూత రక్షించి తీసిపెట్టండి బాబుబోయ్. నామకళ్లులేవు తండ్రోయ్. అమ్మాయ్!!!

[అని కాలుకాలిన పిల్లిలా మంచున్నచోటే ఆకు రతపడుతూ గట్టిగా అరిచేస్తున్నాడు ఏడుస్తాను. ఆ యీపరగాలికి, చినుకులకి భయపడో ఏంచేతో ఒహూ ఈవలికిరాలేను. దగ్గరసావున్న గదిలోవారు తలుపు తెరవేలేను. ఆ మాసంపడి పడివుండవచ్చేత సరంసులు చూడా ఏమూలో పడి నిద్దగోతున్నారు. అంధుడికి కడుపు ఆగిందికాదు. ప్రేమపాశం ప్రాణాన్ని తృణంగా చేసింది. ఆకలి మరిచేకు. చలిపోయింది. కాలవలో పడిన తనగర్భవాసాన్ని వెతుక్కునికి తనకి గంపంత లేసి కళ్లున్నా యనుకున్నాడు. ఈలేనా రాదు. ఇహ ఒకక్షణం నిలవలేకపోయేడు. గుభీమని కాలవలో వురి కేడు బారచావును.

అంతా అంధకార బంధురం

వడవ పరిగెత్తిపోయింది.]

రాఫువ.

రాజువీధి

కాలహస్తీ: దేవాలయము, సువర్ణముఖపయి పంజెన, నగరభాగము

రాఘవ.

మనుష్యజీవనము కృతిరేకశక్తులకు ఆటపందిరి.

దివ్యశక్తి నెదిరించు పైశాచికశక్తి కొంత కాలము దీనియందు విజృంభించును. తుద కిది తున్నలు కాకమానదు. పదపది అశ్వింశత్యోకులట్లు ఆశయములు నెలుంగకమానవు. విభిన్నశక్తుల సంఘర్షణము వసు మతీసాహితీయందు ప్రత్యేకమగును. సహశయముల విజయశింపిమము అందు శ్రుతిగోచరమగును. గోచర మగుతటి హృదయ మావేశపూరితమగును. ఈయావేశము నుండి ఎన్నియోభావము లుద్భవించును.

ప్రాచీప్రతీపిసాహిత్యములను పుంఖానుపుంఖ ముగ పరికిలింపుడు. అం దీసంఘర్షణము తప్పక దృగ్గోచరమగును. ఎంతేని యరిష్టమును దెచ్చిపెట్టిన దయ్యో, పెక్కు దురితప్రసంతులను నెలారించునదే యయ్యో, కడ కిది యంతయు కాకమానదు. Nemesis నకు పట్టమగట్టని పాశ్చాత్యకవి లేడు. ఉత్కృష్టభావ మునకు, ఉన్నతాశయమునకు పట్టాభిషేక మొనరింపని కవి పూర్వపృథ్వియందు లేడు.

సంఘర్షణమున డీకొను ఈశక్తు లించుమించుగ నుజ్జీగా నుండును. యమలోకము మార్కొనడలదుట స్వర్గమునే. అది మంటలమయము. ఇది పూలమయము. కావ్యకర్త ఈవిషయముపై కన్నువేయించును. హృదయమును చఱ్ఱునలేపు శక్తు లీసంఘర్షణమునుండి నెడలును. హృదయమునకు పరితోపమిచ్చుఫలితమునూ అందుండియే నెడలును.

కావున మహాకావ్యములు, ముఖ్యముగ మహా నాటకములు హృదయమును తాకితీయును. ఇట్లు తాక జాలని నాటకములు నాటకములుకావు; వట్టి బూట కములు. ఈనాటకములం దుత్కృష్టభావము హుళక్కి.

నాటకకర్త మనుష్యప్రకృతిని చక్కగ పరికిరించు సత్తికావలెను. మనుష్యహృదయమున దలనూపుకట్ట రెట్టివో గ్రహింపవలెను. ఇది గ్రహించినవాడే అతడు పాత్రశిల్పమున సిద్ధహస్తుడగును; పాత్రశిల్పమున ప్రాణ ప్రతిష్ఠచేయ జాలును; తననాటకమున కాయాపు వోయగలుగును.

మనుష్యప్రకృతిని, బాహ్యప్రకృతి (Nature) కిని పెక్కుపోలిక లున్నవి. రెండింటియందు పంచ భూతములకు సంబంధించినశక్తులు నెలయుంచుండును. రెండును కళావిశిష్టములు. పువ్వునందు మకరందముం డును, పువ్వుపోలుమనస్సున నమృతమయ భావముండును. కళయందు శోభిలు సౌందర్యమాధుర్యములు కలసిమెలసి యుండును. ఈరెండును కళాసందీప్తమైనహృదయమున ననవరతము విరాజిల్లుచుండును. మాలిగివల్లిపై నుమ్మెత్త కాంయలు పుట్టువు; జిల్లేడిపూవులు తోపవు. మధురరస సంభరితమైన హృదయమున నిష్ఠురభావము లుద్భవింపవు.

మనుష్యమానసము రాయివంటిది కాదు. అందు వికారములు తోచును. ఈవికారములందు విపరీతవిశృంఖల ముండదు. ప్రకృతిపరివర్తనములందు క్రమగతియుం డును. తొండ ముదిరి ఊసరవిల్లి కావచ్చును; పెద్దపులి కాగలదా ?

ఈవికారములు నిలుకడలేని ప్రవృత్తులందు బుట్టును. ఇవి పిల్లగాడ్పులవంటివి. ఒక ముహూర్తమున మనుష్యమానసమున సద్భావము దోచును. వేటొక ముహూర్తమున నందు దుర్భావము తలమాపును. మనుష్యచారిత్రము నెలుగుట కీభావములు కొలబడ్డెలుకావు. క్రమనిష్ఠవలన ననుడు, చిరమననమువలన ననుడు, పూర్వ భవక్రియాఫలమువలన ననుడు మనసున నిలుచుభావమే దాని ప్రత్యేకగుణమును నిర్దిష్టమొనరించును. ఈ భావ

* కర్త: విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు, యం. ఏ., రసతరంగిణి గ్రంథమాల, బండిరు. ౪-వ గ్రంథము పేజీలు ౧౪౪.

ము పాటుదలగలది. పురముపై వికారములు తోప వచ్చును. వివిధరాగములు తక్కినవచ్చును. కాని ప్రవాహము ప్రవాహమే. ఇట్లు యెటుగక మనుష్య చారిత్రమును కడుంగడు విపరీతములైన విప్లవముల మూట చేసివేసి, యిది ప్రకృతిగర్భముని యెంచు నాటక కర్త సత్యసందీప్తములైన పాత్రలనుగాక పిశాచము లనో మతేవింత శీవములనో, అబద్ధపు శీవములనో సృష్టించును.

మనుష్యప్రకృతియందును, బాహ్యప్రకృతియందును వివిధశక్తులు విభ్రంభించునంటినిగానా! ఇవి యెట్టి వైనను, వీనినడుము నంతఃస్ఫులిలవరె నాధ్యాత్మికభావము ప్రసించుచునే యుండును. * సులభివృంతమందలి శీవ గసముకతన స్వర్గసామ్రాజ్యమున కెసయైన పూవు దానిపై మొలుచులీల, నీభావపూరముకతన బాహ్యప్రకృతి నుండియు, మనుష్యప్రకృతినుండియు దివ్యసౌందర్యము ప్రస్ఫుటించును. కుసుమసంతోభితవన మెట్టిదో, సుగుణ విలసితమనుష్యచారిత్రమును నట్టిదే. రాగప్రదీప్తగన మెట్టిదో భాసమానమనుష్యచారిత్రమును నట్టిదే. అపు డపుడు తీర్థంబుగూనిలము పిశాచసృష్ట్యము సలుప వచ్చును. రక్కసు లట్లురుములు అటువచ్చును. వీని యాయు వల్లమైనది. ప్రకృతి తనసహజసౌందర్యమును తానందితిటును. ఎన్నియరిచ్చుములు పైన డుల్లిపడినను మనుష్యప్రకృతి సహజసౌందర్యసందీప్తముకాకనూనదు. కళకు చావులేదు; సద్గుణమునకును చావులేదు. రెండును కవలలని ఒకమాటుకాదు, వేయిమాటులు తెలుపుదును.

వేనరాజు చక్కనికళోపాసకుడని చదువరులు గ్రహించురు. "మిత్రమా! పాతకములన్నియుఁ జేసినది నేను. దానిఫలము నేననుభవించితిని. నా దక్షిణబాహు దళనమున నీవు నిమిత్తమాత్రుండవు. ఇది యొకతపో మూర్తియైన బ్రాహ్మణునికాపముచే నిదివఱకే తెగినది" (పుట ౧౩౩) అని వేనరాజునిసవినపగాక (పిదప నాతడు చావనేచచ్చినాడు) బుజము తెగుటకుముందు ఆతడు కొంతయంతరంగసంస్కరణమందినపిదపగాక,

జఘన్యమైనశీవన మాతడుకడుపగడంగినప్పటినుండియు కళోపాసనాకులకుడని పాతకులు గ్రహింపకపోరు.

కళాతంత్రిని విూటచు వేనరాజు ముఖపత్రముపై ప్రత్యక్షమైనాడు.

వేనుని వాక్కులను పరికింపుడు:

"...ప్రేమించుటకు, నీసౌందర్యవంతమైన మొగమును జూచిచూచి మోహము పొందుటకు, నీమనసులో సౌకుమార్యపులఁకులు తడవిచూచుకొనుటకు, ఆలోచులలో నవ్యక్తముగా దాగియున్న నూతననూతనములైన గానమాధురులను ప్రతిఘనంపఁజేయుటకు" (పుటలు ౫, ౬).

"ప్రాతస్సమయవికసిత నవనీరజసదృశములై వెన్నెలవలరె జల్లనైన నీకన్నులు"

"నీలవిసకాండములఁ బోలిన నీచేతులు."

"వసంతకొకిలగొంతువోరె సన్నపై, మధురమైన నీకంఠము"

"చిన్ననాటినుండి మనయాత్మలు ఒకచోట నుంచిన రెండుపువ్వులవాసనవలరె గలిసిపోయినవి."

(పుటలు ౯, ౧౦)

"మఱల నీమేనఁ బూవులు లేవు. నీచేతిగోఁదామరపూవు లేదు. ముంగురులలో మొల్లలమొగ్గులు లేవు. చెవిలో దిరిసెనపూవు లేదు. తలలో మందారము లేదు. మెడలో గోరంటపూలు లేవు. ముంజేతుల దండలమల్లెలులేవు. పూవులచేత నలంకరించబడని నీసాగసు నేను చూడను." (పుట ౧౩)

"వేసంగిలో నెండి కొండలోయిలలో దమ్ము కొన్న చెట్లనీడలందు పడెలుకట్టిన చిన్ని సెలయేటిసీటివరె చల్లనైననీచేతులు నామెడకుఁ దగిలించుము. ప్రేమలఁకు రెదదాక నెఱిగియున్న ప్రియారాలి నిశ్చలదృక్కులవరె నూదులతోఁ బోడుచుచున్న నీచూపులు నాచూపులతో మేళించుము. తెల్లచాకువరకు రేకులు దిగి నీన యాకాశమల్లివరె, కాపుసాగసుకాని కదలనిచెవి

* "God is not only transcendent but also immanent."

జంపువోరె, నిడివియై తుదవిరిసి సాగసులాలకు నీనా సాగ్రంబున చెడలు కమ్మనినిశ్వాసములు నామెడమీడఁ బూలమాల కదలినట్లు కదలనిమ్ము.” (పుట ౨౪)

“గాలి మనయొడలికిఁ దాకుచున్నది. సుళ్లుతిరుగు చున్నది. చెట్లయాకు లల్లలాడించుచున్నది. నెదుళ్ల బోసుకొని రొదచేయుచున్నది. సమద్రపుటొడ్డునఁ జిన్ని చిన్ని పొదలడ్డముచేసికొని పొడుగైనసుయికలిప్పలు కోర డిగాఁ బోయుచున్నది. చిన్నిచిన్నిచెరువులలో బుల్లి బుల్లి కెరటములఁ గలిపించుచున్నది. నీమంగురులలో నాడుకొనుచున్నది” (పుట ౩౬)

“ఈ వేసంగివెన్నెల పుష్కరంగములకాంతులు నెడఁజల్లినట్లు, మల్లెపూవులు పారబోసినట్లు, మబ్బులు విరిసిపోగా లేతయెండలు తిళితిళిలాడినట్లు మాపుగు నవివనట్లు విరఁబోసికొన్నది. మాపుగు నవివనతెల్లని కాంతులలో నామెడంతములు కనఁబడికనఁబడనట్లు ఈ వెన్నెలలో దూరాన తోటవివరఁగల రెల్లపూవులు కనఁబడికనఁబడుటలేదు. ఈచల్లనిగాలి స్నేహితునివలె పనుకనుండి వచ్చి నన్ను మెల్లగాఁ దాకుచున్నది. ... ఓయీ! నాయెడలో నుంచుకొన్న చిన్నారిదీపమ!ఈరాత్రి చంద్రితేలిక ప్రాసాదమునందు పీఠ వాయించుకొందును.” (పుట ౪౪).

“ఇంత సంగీతవిద్య నా కేలవచ్చినది? ఇంతటి విద్యయు నాకు గౌరమునిసంగతి కూర్చిన యానందము కలిగించలేదు. ఓహో! ఈవాయువీధులు నాగాన శ్రుతులను మేళవించుకొని, యింకొకగ్వని నెక్క నీయుట లేదు. ఈవాయుతరంగములు శ్రుతులు కలుపు కొని, మెల్లగాఁ బూలకొమ్మ లల్లలనాడిన ట్లల్లల నాడుచున్నవి. నాయాత్మ అదొకరికి మైమరపులోఁ దన్మయభావమును బొందుచున్నది. ఏమో! నాల్గ నాళ్లుగా లేని యీసౌందర్య మీ యంతఃపురమున కెచ్చటినుండి వచ్చినది?” (పుట ౪౭)

“నేను (పీఠ) వాయించినంతనే పున్నాడు... మొగ్గవేసిన ప్రాగ్దిశాంగనమొగమువలె చంద్రుఁడు వారి యున్నాడు.” (పుట ౪౯).

“నీతరువాతి నెచ్చెలియైన పీఠవద్దకుఁ బోయితిని.” (పుట ౬౦).

“చంద్రుఁ డింతలోనో అస్తమించఁడు. చూడుము. క్రమక్రమముగా నెట్టిపడుచున్నాఁడు. తూర్పుదిక్కుంజయు పునుసూసిన ట్లగునడుచున్నది. పాలుత్రాగుపసిబిడ్డ తనమొగముతోఁ గొంతభాగ మాక్ర మించుకొనఁగా మిగిలిన మాతృదేవీ స్రవమండలమువలె నీకుక్లాప్తమీపరివర్ధమానార్థాధిక చంద్ర చింబము రమ్మితిరముగా నున్నది. అతఁ డింకొక్క కళ సవరించుకొనఁబోవులోపల నన్ను గాటముగాఁ గొగి లించుకొనును. నీవియోగపరితప్తమైన నాయీ సౌధ దేహాళికి మెఱుంగునూత పెట్టుము. కావీతకా! ఆమాణి క్యదీపము నటనుండి తీసివేయుము. దాని కృత్రిమదీప్తల చేత గౌరముని ముఖమండలి యకృత్రిమ సౌందర్యము నగటువేయుచున్నది. పంపిన యెఱ్ఱని మొక్కజొన్న గింజలు రాకవోసినట్లున్న యాచంద్రబింబము చెట్లడ్డము లేకపోవుటచేత మనవంకనే చూచుచున్నది. దోర్భా గ్యపుఁ జీకటిలో నీవెన్నెలతీగవంటి యందము నామన స్సునకు చూడఁజూడ బాధ కలిగించును.” (పుట ౬౧)

“కవిత్వ మందఁగూడ నంతియ. ఒక చిక్కిని తియ్యనికైలి కలవాని కవిరయంతయు భావముల వెంట మారక నొకటేరితిని నడుచుచుండును. భావమునకే ప్రాధాన్యమిచ్చు కవిత్వము కయ్యలో భావమునుబట్టి మారును.” (పుట ౬౨)

“నీకు నిద్ర కన్నులవెంటఁ గారుచున్నది. నీపసి కన్నులు చూసుకొనుచున్నవి. చంద్రునిఁ జూడుము. చెంగాదిరంగువేసిన సన్ననిగుడ్డవేలికవలె నెంత మిగిలి యున్నాఁడో? ... పంపిన సంపంగిరెక్కల వలె నీ తెప్పలు కనీకలమీడికివ్రాలుచున్నవి... ఈప్రపంచక మంతయు బనినాండ్రతోనే నిండియుండరాదా? అప్పుడు స్వర్గమువలె నుండునే సన్నగా నీల వేయుచుఁ జల్లని యీత్రయామాశృంగాటకముల రత్నక థటునివలె నాపక్షి కాచుచున్నది. ఓహో! ఆ మాత యేమి బాగున్నది! పీఠ చివరితఁడైమీద గొటితో

నిట్లన్నట్లున్నది. కట్టమంతయుఁ బక్కరినిండనున్నది. అది గానవిద్యలోనికీ నేమూలవచ్చినది? ఏదోనిరాకార తలో సాకారత తోఁచి మనస్సున కానంద మగుచున్నది. నా కీ రాత్రియంతయు మహానందమయమైపోయినది... మరల నాయాజన్మకు నిట్టిరాత్రి యింకొక్క డనుభవించునా?" (పుట ౬౪)

"వివాదపు టెండచేఁ దపించిన నాయెడం దకు నీనవ్వుపన్నెంల చల్లఁదనము దెచ్చుననుకొందును." (పుట. ౧౦౬)

"ఈవన్నెలలు సంశిసాలీడుదారము లల్లినట్లు ధగధగలాడిపోవు చున్నవి. కళ్లాప్తమినాటికన్న నివి ముదిరి సందలంగుఁగూడఁ జలుపెక్కినవి." (పుట ౧౩౧)

"చివరిసారి కీప్రమాద క్రిందివున చాలనే పెరుగుచూచితిని...."

"ఈ వన్నెలబాలలలో పిఁగవాయించుకొనుచుఁ బోయెదను" (పుట ౧౩౨)."

* * * *

వేనుఁ డసామాన్యకళోపాసకుఁ డనుట కొరలల వాక్కులుమాడఁ తారాగములు:

పృథువు—... 'నీ వింతగాయకుడవ వోదువా?" (పుట ౩౪)

గౌతముఁడు—...నీసంగీతము, నీకల్పము, నీ కవిత్వము - నీనిమాధుర్యముచేతనయినను బ్రతుకందగిన వాడవే." (పుట ౫౬)

పృథువు—... 'నీవు పిఁగవాయించునపుడు నీ యాత్మలో దేవతలు నిలుచుచున్నారు. ఆపాదమస్త్ర కము నీ చొకదివ్యపురుషుడవ వగుచున్నావు. నీయాత్మయు, మనస్సున ననంతమైనశౌందర్యమును గడించు కొనుచున్నవి. ఇప్పు డందుచేత నీకు సర్వమును నుండ రాతిసుందరముగాఁ గన్పించుచున్నది. (పుట ౫౮).

గౌతముఁడు—...ఇందాకటినుండియు నీగాన వాహినీలో స్నానమాడుచుంటిని. తి త్సరభములో నోలరాడుచుంటిని" (పుట ౫౯)

గౌతముఁడు—...వేనా! దివ్యపురుషునివలె నుంటివి. ఇందాకటినుండియు పిఁగవాయించుచుంటివి కాబోలు" (పుట ౧౩౨)

గౌతముఁడు—...మహాగాయకుని, సత్కవిని, మహా కవిని నిన్నుఁ జంపి నేను లోకద్రోహి నైతిని" (పుట ౧౩౮)

ఇట్టి 'మహాగాయకుఁడు', ఇట్టి 'సత్కవి', ఇట్టి 'మహాకవి' హృదయరహితుడైనకట్టికి యని గ్రంథ కర్త తెలుపదలచినాడు. "నాయాత్మ అదోకరీతి మైమర పులోఁ దస్మయభావమును బొందుచున్నది." ఈతస్మయ భావమును, అధ్యాత్మికమైన ఈ 'మైమరపును' మహానియ గుఱగరిష్టమైన కళోపాసకునకును మహాభక్తునకును సాధ్య ములు. వేనుఁడు 'నా కీకుడట! నిష్ఠురుడట!!" ఆ పాదమస్త్రము దివ్యపురుషునివలె నుండువానినే త్రికా దురంతదోష్ట్యము గట్టుట!

పైన నుల్లేఖింపబడిన వేనునివాక్కులను, ఒరలల పల్కులను వినిన ప్రేక్షకులు వేనునిహృదయము నందన సారభమును వెడలించునదని గ్రహింతురుగాని, నిర యాన్నిని గ్రక్కనచిని గ్రహింపరు.

పృథువునెడల వేను డెంతో ఆనురాగమును జూ పినాడు. ఈయనురాగము మిగుల బవిశ్రమైనది. పితాచ హృదయమున నిట్టియనురాగ మెట్లువృద్ధిల్లును? అను రాగమయమైన హృదయమున నిష్ఠురత్వము ప్రవేశింప జాలదు. ప్రవేశించినను, అందు నిలుకడగ నిలువనేరదు. ఇట్లని లెన్నిసక మున్న గుమహాకవులు నిరూపించినారు. "ఈ ప్రపంచకమంతయు బసివాండ్రతోనే నిండియుండ రాదా? అప్పుడు స్వర్గమువలె నుండునే." అని వేన రా జనినాడు. ఇట్టిభావమునే వేణురీతిఁగ నేనుసంయ మి వ్యక్తికరించినాడు. స్వర్గనిభిమైనహృదయమే స్వర్గ మును కాంక్షించును. యెట్టికీ స్వర్గముయొక్క వర్ణక్ర మమే తెలియదు. దాని నాతడు హృదయపూర్వక ముగ నుచ్చరింపవోల్లెడు. పసివాండ్రను వలచుహృదయము రమ్యమైనది. ఇట్టిహృదయముచేతనే శ్రీ సరభట్టను పసి వానిని గ్రంథకర్త చంపించినాడు. అసంభవవ్యతిరేక

ములఁపితిని ఒకమాటగట్టి, గ్రంథకర్త దానికి వేనుడని పేరువెట్టినాడు.

వేనుడు దుర్మతియని తెలుపుట గ్రంథకర్త యొక్క ముఖ్యోద్దేశము. ఈయుద్దేశముమీదనే ఈతడు నాటకము నాధారమొనరించినాడు. ముఖ్యపాత్రను చిత్రించుటయందే గ్రంథకర్త అపజయమందినాడు.

గులాబీపూవు కంపుగొట్టునపుడే, లలితకళలనీను హృదయము దురంతదుర్గంధమును వెదలించును. 'Murder, as fine art' అని ఒకశుద్ధపద్యరంగము అని నాడు. ఇందు వేడివిసముబోలు వ్యంగ్యమున్నది. ఇది 'Heaven is Hellish' అనుటవంటిది. కళాపాసకు డెన్నటికిని నాస్తికుడు కాదు. 'షెల్లీ నాస్తికుడనియెంచి కొందఱు పెద్దలాతని గౌరవాలనుండి తఱిమివేసిరి. అతడు నాస్తికుడోకాదో ఆతనివాక్కులను పుంఖానుపుంఖముగ పరికిరించిన బుద్ధిమంతు లెఱుగుదురు. వేనరాజు నాస్తికుడు కాదు. నాస్తికుడేమని గ్రంథకర్త వాదించుచో, అతడు సహృదయుడు కాని జగదీశుని పశువన్నిన దుష్టుడు కావని పాత్రులు స్మరింతురు. ఇతడు "పితాచబంధు" వనిగాని, "మృత్యుదేవతాసహృద్యు చారి" యనిగాని వారు గ్రహింపజాలరు.

పితాచమును, నరకమును కొందఱు మనుజులందు జూపినమహాకవు లున్నారు. ఈపాత్రలందు దివ్యసౌరభము సున్న. పాత్రవాక్కులును, క్రియలును పాత్ర గుణమును నిర్దిష్ట మొనరించును. వ్యతిరేకభావసంఘర్షణ మున్నపుడే, ప్రతిహతశక్తులు పెద్దరూపులుదారిచి కనులెదుట చూపట్టును. వాల్మీకి రావణునికెదుట రాముని, రామునికెదుట రావణుని నిలిపినాడు. రామున కించుక యూహిగముతేసిన ఉడుత నాతడు రావణునితో పోర బురికొలుపలేదు. రావణుని వాంఛాపృక్కులను బోకపావనియైన సీతపై న్రాలజేసినాడు. కాని మగనిచే నీవ్యభిషేక చాకలిదానిపై కాదు. ఆపృక్కులను కనిన స్రుష్టను పిదప నూడవెఱేకినాడు. పృష్టి నాకర్షించు ప్రతిష్ఠాద్విజే కావ్యకర్తలు సంఘర్షణ మున నెదుట నిలిపెదరు. కురుపాండవుల సంఘర్షణము

భారతమును సృష్టించెను. వీరిలో నొకపక్షమువారు ఎట్టి ప్రాముఖ్యము లేని నొత్తైలమందయ నుచో మహాకావ్య మొకటి సృష్టియయ్యెడిది కాదు. 'షేక్స్పియరు మహాకవి, అయాగో ఘోరపితాచ మని యెట్లు నిరూపింప గలిగినాడు? ఇతడు వంకాయవంటి ఒక "కుర్రవంది"నిగాని, బీరకాయవంటి ఒక "వీరీత భట్టును"గాని అయాగోమందు నిలుపలేదు. పావనగుణ సంఖ్యభీతయైన డెస్డీమోనాను, మహానుభావుండైన ఒకాగోను అయాగోకెదుట నిలిపినాడు. తన మహానాటకములందు ద్వైజకవి ఈ నియమమును పాటించినాడు. ఆచర్యకావ్యకర్తలు నరకమున కెదుట స్వర్గమును నిలిపినారు. వీని సంఘర్షణమే పతిభావనయమును గాని, ప్రేక్షకుని హృదయమునుగాని బలముగానట్లును. గ్రంథకర్త ఈవిషయమును స్మరింపలేదును సృష్టించెయము.

నిజమైన పితాచములకు ఆచర్యనాటకకర్తలు అర నిమిషమువేపు రంగస్థలిపై చోటాపగిరి. 'హేమలెట్' తండ్రినీపను నిమిషకాలము మాపి 'షేక్స్పియరు'తని చెరియందు జరిగిన దురంతక్రియోచంతమును ద్రుటిలో జెప్పించి మాయముచేసినాడు. సోదరుని, సోదరపుత్రులను జంపిన గర్జనరునకు కొంత యాంతరంగిక యాతనమును గల్పించినాడు. "వేనరాజు" గ్రంథకర్త రక్తమాంసములకలపాత్రలకంటె నిమిలేని పితాచములకు, ఆత్మలేని జీవములకు చాలకాలము రంగస్థలిపై తా వొసగినాడు. పెక్కురంగములందు వేనరాజు చయ్యములతో దీర్ఘప్రసంగములు సలిపినాడు. కళ, అందును నాట్యకళ Sense of Realism ను అపేక్షించును. ఇది "వేనరాజు" లో ఒప్పినదికాదు.

వేనుడు శ్రీగృధరభట్టుయొక్క పితాచముతో నిటునును. 'సీవు నాకుఁ గైవారముచేసినప్పటినుండి నాస్థి యెంతమారినది! ఇప్పు డెంతమారినదో నాకుఁ దెలియదు కాని నిన్నటివరకు మారినస్థి మినానాయనమృ (యీమెహూత పితాచమైనది) పొడినది" వేనుఁ డెట్లు మాఱినాడు? పితాచదర్శనమువల్లనా? పితాచపు నవ్వు వల్లనా?

మహానాటకములందు Work of Nemesis కు తగ్గునిసరియైనట్లున్నది. ఘోరఝుంఝానిలము వీచి అగినపీడన "అమృత్యు!" అనుకొందుము. కారు మొయి క్లౌత్రించినపిదప విసిరివేయబోయసమయము చూచి ఆనందింతుము. గాఢాంధకార మదృశ్యమైనపిదప ప్రభాకరమరీచిని కాంచి సంతసంపడుదుము. ఆవిషాదము లేకున్న నీయానందమునకు పుట్టుకయే లేదు. ఆ యరిష్టము లేకున్న నీహాయికి జన్మము లేదు. తీవ్ర సంఘర్షణాంతరమందే Nemesis గోచరించును. విజయలక్ష్మీ తపసతాకమెత్తును. వేనరాజు నేపథ్యమున నేమేమిచేసివాడో పఠితలుగాని, ప్రేక్షకులుగాని యెఱుగరు. వందవృత్తిలోని మావురను, ఒకనేవకుని ఆతడు చంపించినాడు. నాలుగు వారగాయలను తరిగించినాడు; "మాటినాడు." ప్రత్యక్షసంఘర్షణ కడచివరతన Nemesis ప్రత్యక్షమగును. అప్పుడు మనుష్యహృదయమున విజృంభించిన దుర్మతి చచ్చెననియు, ఆతడు Resurrection అందెననియు, Inward renewal ను పడసె ననియు పలికెదము. అప్పుడే I ramatic effect గోచరించును. వేనరాజు "మార్పు" నందు ఇట్టిదేలేదు. ఆంధున్నది Mock-heroic effect.

వేనుడు మాటెనగనే, నెనుకటివేనుడు చచ్చెనన వచ్చును. చచ్చినవాని చేయి ద్రెంపించు టెందులకు?

నాటకమునకు వలసినతీవ్రభావము కథయందు కలదు. అదేసమయమున, సేకథాఘట్టమున, నెట్లు ప్రయోగింపబడవలెనో గ్రంథకర్త గ్రహించలేదు. వేనుడు తండ్రిని పడచుటకుని జేసినాడు. ఈదురంత క్రియయందు నాటకమున మంటలను, పొగలను చిమ్ము కథాంశముల నాతడు సృష్టించవలసినది. ద్విజేంద్రుడేమి చేసినాడు? "షాజహాన్" ను పరికింపుడు. ఔరంగజేబు షాజహానును పడచుటకుని జేసినాడు; కైదు నందుంచినాడు. అత్యాచారమునకు నుజియైన షాజహానుపాత్ర నత్యద్భుతముగ చిత్రించినాడు. ఏల? ఆ వేశము బుట్టించుసంఘటనము వాటిలివనదువలన. కలమున కావేశము కలుగనిచో కథ అక్కరగతలే వేడి నీసమువంటి భావమును చెడలగక్కలేదు. ఇదియున్న

గాని నాటకమునకు శక్తియుండదు. ద్విజేంద్రుడు తన 'షాజహాన్' నాటకమునంతను షాజహాన్ దుట్టు అల్లి వేసినాడు. ఘోరమైన ఝుంఝానిలమును సృష్టించినాడు; షాజహానును పిచ్చివాని జేసినాడు. ప్రేక్షకుల దృష్టిని రంగస్థలమునకు బిగించివేసినాడు. ద్విజుకవి షేక్స్ పియరును మేలుబంతి గావించుకొనినాడు. కింగ్ లియరునకు సరిపోయినట్లు షాజహాన్ ను సృష్టించినాడు. గానరిలేరీగాకలకు సరితూగు ఔరంగజేబును సృష్టించినాడు. తొలినుండియు నే తెలుపుచు వచ్చిన ఘోర సంఘర్షణమును కనులెదుట లేకత్తిందినాడు. మనుష్య హృదయమందలి తుపానును బాహ్యసృష్టియందు షేక్స్ పియరుగ్లు చూపినాడు. మరల షేక్స్ పియరువలెనే Nemesis ను చూపినాడు. ఉన్న తాతయమునకు విజయ మనినాడు. ప్రేక్షకులచే "నీస్సీ"! యనిపించక, కడుంగకు సుందరమైన పాత్రను సృష్టించి అందాశయప్రదీప దీప్తిని చూపినాడు. ఈవిషయమున నితడు షేక్స్ పియరును మించినాడు. షేక్స్ పియరు సృష్టించిన కార్డీలియాను దలపించుపాత్రను ద్విజుకవి 'జాహనారా'లో చిత్రించినాడు. వృద్ధుని నేవించినయువతి యువతీశ్రమం తక్కుమని నిరూపించినాడు. చిరిగి చిందరవందగను ముగు సలిహృదయమును చేతబట్టి ప్రేక్షకు లుబిగ్గురారుదురు. వీరి భావమును వీరిహృదయములందు కైదుచేయక దానిని చక్కని స్త్రీపాత్రయందు బహిర్గత మొనరించినాడు. షేక్స్ పియరుద్విజుకవుల పాత్రల కెన కాబాలుపాత్ర లీకథయందున్నారు. ఇందలి యంగరాజునకు, వారి లియర్ షాజహాన్ కలకు పోలిక లేకపోయినది. ఇందలి వేనునకును వారి గానరిలే ఔరంగజేబులకును పోలిక లేకపోయినది; ఇందలి పృథువునకును వారి కార్డీలియాజాహనారాలకును పోలిక లేకపోయినది. ఇందు విభిన్నతేజుల తీవ్రసంఘర్షణము లేదు. సదాశయములవిజయమిడిమిము వానియందువలె నిండు కర్ణ గోచరము కాదు.

నాటకనవలారచనములందు పాటించవలయు ధిగులను పిడికిట బట్టకపోయినను, గ్రంథకర్త కడుంగకు చక్కని కవిత్వాశక్తిని చూపినాడు. ఈవలలో షేక్స్ పియరునబడిన దృష్టాంతములనేకాక వీనినికూడ పరికింపుడు.

“దిటుకుకతమ్మిపూవుకుడఁ జిందినతేనెలు.....”

అనుపద్యము (పుట 32).

“అకసంబునఁ గాంతినాకలై పగునత్తి”

అనుపద్యము (పుట 3౯).

“ఓహో! యాగో వెంతరమ్మయిగా నున్నది. ఈమెమాపురముకై లాస శృంగమువలె శృంగములు గంగా సింధునదులవలె నీమెపాదుగు రాజనాలు సందుసారవంత మైన పాలమువలె నీమెపుచ్చము ధాన్యలక్ష్మికి వీచినవింజా మరవలె మనోహరముగా నున్నది. నా కీమెను జూచిన గొంగిరించుకొని ముద్దాడవలె ననిపించుచున్నది.”

“రాకుమారా! నీ కన్నులు తెల్లనిమాపులు మెరుపులై, నల్లనిరెప్పలు చిరుమొగ్గై చూచినంత మేర దయావర్షములు కురిపించి సస్యకారకము లగుచున్నవి. నీదీర్ఘ బాహువులుపైఁడినాశేఖర వలె నున్నవి.”

“.....తిరిగిపోవు నీమెపిరుందులు నదీపైకతము లవలె, సన్ననివలిపపుఁ బొరలచేఁ డెల్లనినీటిసన్ననిపొరలు ప్రవహింపించుచున్నట్లున్నవి.” (పుటలు 2౮, 2౯).

“వినియచందిగుని యొప్పిదమైన శృంగసుం

చిరమైన శృంగసుందరత మెరసి
గులచి గాలులుతీర్చు తెలిపైకతమల
.....”

అను పద్యము (పుట ౧౦౦).

“ఈ రెండుకత్తులు వెన్నెలలోఁ దళతళలాడుచు నిసుకతిన్నెలమీఁద బుసకొట్టుచు, గోధుమవన్నె త్రాచులు పెనవేసికొనుచున్నట్లున్నవి.” (పుట ౧౩౪)

“పైనినిప్పలు ముట్టింది తగులఁజెట్టునే గాని యిలాలోపలి నిత్యమై పసిమికల యీ యంకురములకుఁ శేఖే లేదు.”

“ఈ యంకురములపసిమి నిజముగా నెన్నటికిఁ జావదు. నేను కాచిన యెంజకే మాడని యింజపసిమి సనాతన మైనది.” (పుటలు ౧౪౧, ౧౪౨)

“...గంగాయమునలు ప్రవహించినంత మేర దక్షిణమాలామూర్తిగా నుండి కాశ్యపదేశమున నుత్తరమాల ఘటింగి తల్లిపాదుగునఁ జలనోపు వత్సమువలెనున్నాడు. ఉత్తమ మిహిరాయి కవన నిన్నుఁ జూచికాబోలు ఊరార్థి యాపర్యకా జిల్గును”

“మల్లెపువ్వులన్న చేతులు.”

“నందివర్ధనిపువ్వులన్న నాకన్నులు.”

“తెల్లతమ్మిమొగ్గయన్న నాకున్నుక.”

“.....పమ్మిపొంగుపంచెతిమగఁడు పూలేకుల మివులును పారసమీకరణము మావ...”

అనుపద్యము (పుట ౧౧).

“పృథునేత్రములలోన వెన్నెలలో కలవు.” అను పద్యము (పుట ౯౯)

“ప్రాభాతమాతృ నీరజకాంతికలకనులో.” (పుట 2౬)

“.....దిక్పతిముఖో

త్తుల్ల సరోజమండలి

విముగ్ధులులో పిహితంబులై చనకా.”

అను పద్యము (పుట ౯౫).

“నాయెద యెల్ల.....”

“ఇంతకుముందు తెల్ల నయి.”

అనుపద్యములు (పుట ౧౧౧).

“నాయెదలోఁ బ్రవహించు నీ కాలవ నేను పాలనుకొంటిని. నీవుమధువులనిచెప్పితివి.” (పుట ౧౧౧)

“ఈనిత మేఘములో గొడుగులై తెను...”

అనుపద్యము (పుట ౧౧౨)

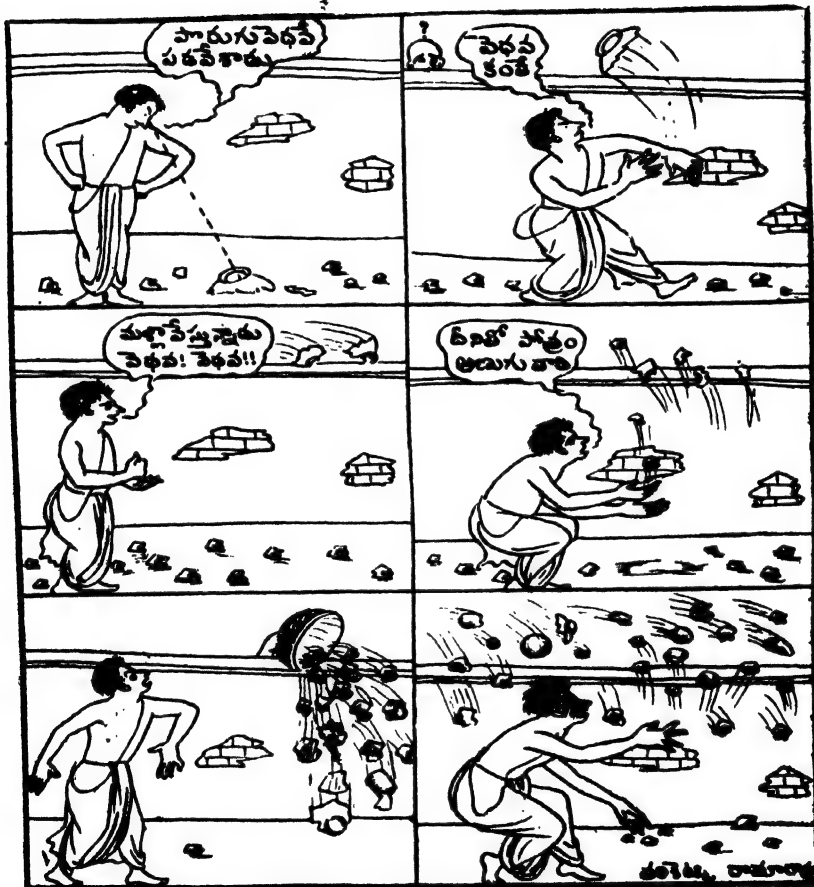
“మలేకనులూమె.....” అనుపద్యము (పుట ౧౧౩)

“నల్లని నీటిబిందువుల చాలునకన్న”

అనుపద్యము (పుట ౧౪౪)

గ్రంథమంతయు మధురభావ బంధురమై యున్నది. గద్యము విశేషమైయున్నను, ఈనాటకము పాడదగినది కాని, ఆడదగినది కాదు.

పౌ రు ష ము

“నీగదికి నేనుకచ్చి అప్పడే పదినిము సేలయింది.”

“చూసేను”

“వచ్చానని తెలిసే ఇదంతా?...అయితే నిన్ను ఇల్లి పొమ్మనా నీ అభిప్రాయం?”

“ఎందుకు ఇల్లి పోవడం?”

“ఎందు కేమిటి? నువ్వలా మాట్లాడతావా కూర్చుంటే నిన్ను చూస్తూ మాట్లాడతా నేను?”

“మాట్లాడేందు కేమిలేదు.”

“ఉన్నప్పుడే మాట్లాడుతూ ఉండేవాడవా పూర్వం?...ఎందుకింత మానంగానూ, విచారంగానూ ఉన్నావు?”

“విచారాని కేమీ కారణం లేదు.”

“హబ్బులిమయమై చిక్కలా?”

“శిర్వుకి హబ్బులికపోలేదు.”

“మరేమిటి సంగతి?”

“ఏమీ లేదని చెప్తుంటేనే.”

“నీపరీక్షపోయిందని ఎవరై నా కబురుచెప్పేరా, సోను శేఖరం?”

“పరీక్షపోవడం అంటూ ఉండదు. బాగా చూసేను.”

“ఏమిటిమరి నీచెంక?”

“నాకేమీ చెంకలేదు.”

“అయినా చెప్ప. నేనేమిటా చెయ్యగలిగితే చేసిపెట్టాను.”

“నువ్వు చెయ్యగలిగినదేమీ లేదు.”

“అయితే ఏదో ఉండవచ్చుమంటే చెంక.”

“కొంచెం ఉందిలే.”

“ఏమిటో చెప్ప.”

“ఏమనిచెప్పను, రామం, నీకు? నాలోకం అంతా తల్లక్రిందులైపోయింది.”

“అంతే?”

“నా అంతా దౌర్భాగ్య స్థితిలోకంలో పోయింది.”

“అంతమాటనకు.”

“నిజంగా. రెండుకోణాలనుంచి నిద్రలేచి. ఒకటే విచారం.”

“ఇంకాచెప్ప.”

“ఎవరితోనీ మాట్లాడడం ఇష్టం లేదు. నలుగురి లోనూ వీధిలో నడవడానికిమాడా మనస్సాస్పదం లేదు.”

“అసలు జరిగిందేమిటి?”

“చెప్పనా?”

“ముఖ్యంగా.”

“అది చాలాపెద్దకథ. నీ కావిమయాభివృద్ధి చెప్పలేదు. మొదటినుంచీ చెప్పాలి... విశేషంనుకు ఓపిక నీకుండో లేదో.”

“నాకు మరొకపనేమిటి?”

“అయితేవిను..... మాడేళ్లయింది, రామం, నేను కృష్ణయ్యగారింటికి చదువుగా నవ్వుతూ ఉండడం మొదలుపెట్టి. వారిది బ్రహ్మసమాజపు కుటుంబం కనుక ఆయనతో ఒక్కరితోనే కాకుండా ఆయనభార్యతోనూ, ఆయనమామగారోనూమాడా నాకు పరిచయంకలిగింది. నేను మొదట చూసినప్పుడు సత్యవతికి పదిహేడేళ్లు.”

“సత్యవతింటే ఆయనభార్య?”

“కాదోయ్... నువ్వు వింటున్నావా? సత్యవతి కృష్ణయ్యగారి మామగారు. ఆయన కొక్కతే మామగారు.

అప్పుడే అయిదేళ్లుంటాయేమో."

"అప్పుటికి అక్షరాభ్యాసం చేసేరా ఆకురాడికి?"

"ఏమో ... బ్రహ్మసమాజపువార్షిలో అక్షరాభ్యాసం ఉండో లేదో మాదా నాకు తెలియదు."

"అక్షరాలు తెలియకుండానే పండితులైపోతారా వాళ్ళు?"

"అదంతా ఎందుకిప్పుడు, రామం? ఆకురాడికి అక్షరాభ్యాసం అయిందే అనుకో ... ఎరుగక చెప్పేసు ఆకురాడిసంగతి."

"ఆకురాడిపేరు చెప్పలేదునువ్వు"

"కేశవచంద్రుడు ఇప్పటికైనా సంతృప్తుడా?"

"ఇకనుచెప్పు"

"నేను మొదట మానెనప్పడు సత్యవతికి పదిహేడేళ్లు. చాలా అందమైన పిల్ల అని మొదటినుండీ తెలుసుకున్నాను. తను నాతో కూర్చుని ఆటోసాయింట్లం రామ్ మోహన్ రాయ్ గురించి మాట్లాడేసరికి తనంతటి తెలివైన పిల్ల ఈలోకంలో ఎవరైతేదని నేను నిశ్చయించుకున్నాను."

"అంతకంటే తెలివైనవారు లేరని నిశ్చయించుకునేందుకు అప్పుటికి ఇప్పటికి మిగిలిన పిల్లల్ని ఎవరినైనా చూసేవా?"

"అప్పుటికి సత్యవతితో రెండు మరి ఏ ఆడపిల్లతోనూ మాట్లాడలేదు నేను."

"అదే అనుకున్నానులే. ఎంతవరకూ చదువుకున్నారావిడ?"

"మెట్రిక్యులేషన్ వరకూ చదువుకుని ఎందుకల్లా అక్కడ మానేసింది..... నెమ్మదిగా మాపరిచయం వృద్ధిపొందింది."

"ఆ సత్యవతి నన్ను విడిచి పరిచయమా?"

"అవును. మొదటిసారి నన్ను వెల్లిపొతుంటే మల్లీఎప్పుడైనా రమ్మని కృష్ణయ్యగారు చెప్పేరు నాతో. రెండవసారి వచ్చి వెల్లిపొతుంటే కృష్ణయ్యగారి భార్య వీల్చేతే. మల్లీరమ్మని నన్ను జేగారు. మూడవసారి వచ్చి వెల్లిపొతుంటే సత్యవతి నన్ను మల్లీరమ్మం ది. నాల్గవసారి నేనువచ్చి వెల్లిపొతుంటే మున్నరూ మాదా నన్ను మల్లీరమ్మనక్కరలేదని గ్రహించేసేరు. ఆ తర్వాత క్రొత్తలో వారు మున్నరూ నేనూ కూర్చుని హిందూమతంలో ఉన్నటువంటి అసందర్భాలన్నిటి గురించి మాట్లాడేవాళ్ళం. కొంత క్రొత్తలోకే ఆయన పనిమీద, ఉల్లాకి వల్లేవారు. తల్లీ హతురూ నేనూ హిందూసంఘంలో ఉన్నటువంటి అన్యాయాలన్నిటి గురించి చర్చచేసేవాళ్ళం. ఇంకా కొన్నాళ్ళయ్యాక సత్యవతి నేనూ మట్టుకు కూర్చుని ముందుముందు చదువులయ్యాక నేనేమి చెయ్యవలచుకున్నానో, ముందు ముందు తేనేమి చెయ్యవలచుకుందో ఇటువంటి విషయాలు మాట్లాడుకునేవాళ్ళం."

"అంటే..... ఇద్దరూ వేరువేరుగా చెయ్యవలచుకున్న విషయాలేనా?"

"రామం, నువ్వప్పుడూ ఇటువంటి వికటపు మాటలే మాట్లాడుతూ ఉంటావుకదా అదేమీ కాదు. మతాన్నీ, సంఘాన్నీ ఒక చూలపెట్టి ఊరికా మానంగతులే మాట్లాడుకునేవాళ్ళం. ఏ సాయింట్లం అయినా సత్యవతిని నేను చూడకపోతే నా కారాత్రి నిద్రపట్టేదికాదు. ప్రాద్దున్న లేచిలేవగానే కృష్ణయ్యగారింటికి వెళ్లేసేకాని పిచ్చైతి నట్టుండేది. అప్పుడు 'నిన్న కనబడనేలేదే' అంటూ సత్యవతి నాకేసి అతి కోపంగా చూసేది. ఆకాలంలో కొంత పిచ్చైతి నట్టున్నప్పటికీ ఎంతో సరదాగా ఉండేది ఈజులు నాకు... నన్ను గురించి, నాచదువులగురించి ఎంతో క్రొత్తవిషయాలని ఎన్నో ప్రశ్నలు వేస్తూఉండేది సత్యవతి."

"అదీ సగనాయేనా నీకు? ఈ ఆడవాళ్ళకి అక్కరలేని అంశం లేదోయ్. మొన్న మా నాయన మృతి నన్ను ఏమిటి చెప్పబోతున్నావు?"

“సమ్మదిగా మా నేనూ ముదిరిపోయింది. ఒకనాడు, వన్నెరుగున్న అయిదారునెలలలో సత్యవతి నన్ను నాపుట్టివరోజు వదలి అడిగింది. పెంకితనానికి తప్పవోజు చెప్పేను.”

“అసలు నీపుట్టిన రోజు ఏది?”

“జూలై నెల ఇరవై యవతారీఖు. డిసెంబరునెల పదహారవతారీఖుని చెప్పేను. డిసెంబరు పదహారవతారీ ఖున తన ఇంటికి వచ్చేసరికి నాచేతిలో ఒకపుస్తకం పెట్టింది. లోపల చూద్దను క్కగా, పుట్టినరోజుకి బహు మానం అని అందిమైన అక్షరాలు చెక్కిబడిపోయాయి. కొంతసేపటివరకూ బోధపరచుకొనేకపోయాను. నేనుఅప్పటినుండి ఈరోజువరకూ అది నాపుట్టిన రోజు కాదని చెప్పేందుకు నాకు మనస్సాస్త్రమేదు. మాడేల్ల బట్టి సత్యవతి డిసెంబరునెలలో ఏదో ఒక బహుమానం నాకిస్తోంది.”

“క్రిందటి సంవత్సరం నీకోమిటిచ్చిందావి?”

“ఒక పార్కర్ కలం.”

“అన్నవంతుడవోయ్! నేనే నువ్వయ్యంటే ఈపిల్లవంటి పిల్లల్ని చూడవందల ఆరవై మందిని చేర దీసి ఒక్కొక్కరికి ఒక్కొక్కరోజు నాపుట్టినరోజుని చెప్తేను...మంచిపన్నాగమే అంటావా?”

“ఈపన్నాగలే నాకొంపతీసినవి.....వార్లం దరి పుట్టినరోజులకి నువ్వివ్వవలసిన బహుమానాలా?”

“అదొకటి మాదానా?”

“నేను చెప్పేదంతా వినుమరి..... ఒకరోజున రమారమి రెండేళ్లక్రిందు. కృష్ణయ్యగారింటికి నేను వెళ్లగానే వార్లంతా మంచిబట్టలుకట్టుకుని వార్ల గుర్రపుబండి ఎక్కబోతున్నారు. నేను చూడగానే నేనుమాదా వార్లలో వెళ్లకతప్పదన్నారు. ఎక్కడ కనడితే నాటకానికన్నారు. నాకు నాటకాలంటే తలనొప్పి. అందులో మననాటకాలు చెప్పేలాగ్గి రావ తామరుదేశము చెయ్యవలసినవాడికి చవికత్తోడగి శీతగా పంపిస్తారు. నాడు నీతగావట్టి ఏవో తూనిరాగాలో,

“మానీ! రాగాలో తీడుంటే సభలో ఉన్న పెద్దమను షులు నాటకం నిలిపేసి పాడిచేత రాముడు పాడుకుని ఏ పాటలన్నీ పాడించేస్తారు....అందువల్ల వార్లలో నే నారోజున నాటకానికి రానన్నాను. కాని సత్యవతి మాతిముడిచేసరికి ఇటూఅటూ చూసి నేను ఎక్కను బండ్లి నాటకకాలంలో పడ్డాక మర్నీలలో కూర్చునే టప్పుడు కొన్నివిచిత్రాలు జరిగేయి.”

“ఏమిటా నాటకం?”

“ఏనో ఒకటి. ‘హరిశ్చంద్ర’ అనుకో. లేకపోతే ‘లవకుళ’ అనుకో. అదంతమఖ్యమైనవిషయం కాదు... కూర్చునేటప్పుడు కేశవచంద్రుడూ, కృష్ణయ్యగారి భార్య ముందు లోపలికి వెళ్లేరు. కృష్ణయ్యగారు కొంతసేపటివరకూ సత్యవతి ఆయనకి భార్యకి మధ్యని చూర్చుంటుందనుకుని, సత్యవతిని తల్లి వెంట వెళ్లనిచ్చేం దుకు వెనకకి నిలిచిపోయారు. ఎంతకీ సత్యవతి తల్లి వెంట వెళ్లకపోయేసరికి ఆయనే ముందు లోపలికి వెళ్లేరు. ఆఖరికి సత్యవతికి ఒకపక్కని నేను కూర్చున్నాను. పాపం, కృష్ణయ్యగారు నిముషనిముషానికి సత్యవతితో ‘అక్కడకంటే నేను కూర్చున్నచోట నీకు బాగాకని పిస్తుందేమా’ అంటుంటే, ‘ఘరవాలేదు నాన్నా, ఇక్కడే బాగుంది’ అంటూ ప్రదర్శనం జరిగినంతసేపూ నాపక్కనే కూర్చుంది.”

“తల్లి తండ్రులప్రేమ ఎటువంటివో చూడు! మాకురికి నాటకం సరిగ్గా కనబడదేమా అన్న విచారమే కాని స్థలాలు కూర్చుకుంటే తనకే ఆనాటకం కనబడ దన్న విచారం లేదుకదా ఆయనకి.”

“అంతేకాదు. దీపాలన్నీ ఆరేసినతర్వాత నాట కం మధ్యలో రెండునూడుమాట్లు ఎవరో నాచెయ్యి తడిమినట్లయింది.”

“ఎవరో తెలియలేదా?...నీ రెండవపక్కని ఎవరు కూర్చున్నారు?”

“జూపకం లేదు.”

“అయితే నీ సందేహం.....?”

“సందేహం లేదులే..... ఆ సమయాలలో కృష్ణయ్యగారు చూస్తారేమో అని నాకెంతో కంగారు. సత్యవతికి ఆ కంగారు దున్నట్టు వాకు తోచలేదు. అయినా, నేనూ భైర్యంలేచుకుని చీకట్లో తన చెయ్యి రెండుమూడుమట్లు గట్టిగా పట్టుకున్నాను. నాటకం అయిపోయాక అందరూ అది అసహ్యంగా ఉందంటుంటే సత్యవతిమట్టుకు ఇంతమందినాటకం తనెప్పుడూ చూడలేదని పొగడతం మొదలుపెట్టింది. అదేకాక ఊరికి మల్లి ఎప్పుడైనా నాటకంవస్తే నేను మల్లి వాళ్ళతో నల్లకత్తెప్పదని నాదగ్గర మాటవుచ్చుకుంది. అంతేకాని ఆరాత్రి నాటకశాలలో మాచేతులు నడపిన నాటకంగురించి తనూ మాట్లాడలేదు, నేనూ మాట్లాడలేదు.”

“ఆచేతులాటని నాటకంలో మొదటి అంకం అనుకొని నాటకం యావత్తు అనకు.”

“ఏదో ఒకటి ... ఇలాఉండగా ఈనాటకంజరిగిన కొన్నికెలకి గ్రామంనుంచి మానాన్న నాకొక ఉత్తరంవ్రాసేను - నాపెల్లి మరలూర్తం నిశ్చయం అయిందనీ, నామేనమామ మామయ్య నాకు పెళ్లాంకావోళ్ళుందనీ, నేనానీళ్ళి కలవుపుచ్చుకుని రావాలనీ.”

“సరిపోయింది! దీనికిమధుర కృష్ణయ్యగారిలో మీనాన్నగురించీ, మీమటుంబంనురించీ ఎప్పుడైనా మాట్లాడేవా?”

“మాట్లాడకేమి? మామటుంబంనురించీ,మాఅమ్మలగురించి మొదట్లోనే చెప్పడంఅయింది. అప్పుడు కృష్ణయ్యగారి భార్య నన్నదగినప్రశ్నలు ఇన్నీ అన్నీ కావు... ఆఉత్తరంమాట నేను కృష్ణయ్యగారింట్లో చెప్పేసరికి కృష్ణయ్యగారు భార్యకేసి చూసిచూసి సావిట్రికి వెల్లిపోయారు. సత్యవతి మాట్లాడకుండా నాకేమీ నా మాడకుండా పక్కగదిలోకి వెల్లిపోయింది. కృష్ణయ్యగారి భార్య ఆవిడకుర్చీ నాకు దగ్గరగాలాగి “అంతా చాగానే ఉందికాని, ఎందుకూ సత్యవతిని సువ్రస పెళ్లాదుతావని అనుకుంటున్నట్టు నీకు తెలియదా?” అని అడిగారు. నేనామాటనివ్వలేదని జవాబు చెప్పేను.

“ఇన్నికొకటబట్టి మా ఇంటికి అంతరంగమగానూ, అంతుచువుగానూ రావడంలో ఆర్థం ఏమిటి?” అని ప్రశ్నింకా రావడం. నే నీవిషయాలన్నీ అంత జాత్రతగా ఆలోచించుకోలేదని సమాధానంజెప్పేను. అదపిల్లలు పెద్దవాళ్ళై పెల్లిట్టుకాకుండా ఉన్న ఇతరతరంగా ఈడుగల మొగపిల్లలు వస్తే లోకం అంతటా ఒకటేఆర్థం అన్నారావడం. దీర్ఘాలోచనచెయ్యకుండా బుద్ధిపారపాటున చేసిన పని కనుక తుమించమని కోరే నావిడని. తుమార్చుటలో పనిలేదు కాని సత్యవతిని నేను పెల్లిచేసుకోకత్తప్పదన్నారావడం. మానాన్న చాలా గట్టిమనిషనీ, తనమాట నేను జవదాటలేననీ బోధపడుచవోతుంటే పక్కగదిలో పెద్దపెట్టున సత్యవతినివీడుపు వివవడింది. ‘అయ్యో, అయ్యో’ అంటూ కృష్ణయ్యగారి భార్య ఆగడిలోకి పరుగెత్తారు. నేనూ వెల్లి గుమ్మంలో నుంచున్నాను. తనీ మామయ్య కలసి ఘోరమైన వివాదాలు మొదలెట్టారు. కృష్ణయ్యగారు సత్యవతిని నేను పెల్లి చేసుకోక తప్పదన్నారు. ఆసాదానివిలో ‘సరే’అన్నాను. ఆతర్వాత నేను పద్దభాగలు ఇన్నీ అన్నీకావు. ఎలాగో ఒకలాను మానాన్నచేత మా మేనమామసంబంధం అంత మంచిదికాదని ఒప్పించేను. వస్తున్నసంబంధాలన్నీ మాడా పటాగిస్తేను. కృష్ణయ్యగారింట్లో మట్టుకు సత్యవతిని నేను పెల్లిచేసుకుంటానని సిరిపడిపోయింది. చురుపులయిపోయి ఉద్యోగం దొరికివరకూ పెల్లికి బలంతపెట్టం అన్నాడు కృష్ణయ్యగారు, భార్య మాడా. ఉద్యోగం అయేవరకూ ఈసంగతులేమీ లోకానికి తెలియనివ్వమాడదని వారిని నేను బ్రతిమాలుకున్నాను. ‘సరే’ అన్నారు. మానాన్నకేదిధంగానైనా ఈబురు తెలిసిపోయిందంటే నాబ్రతుకు చెప్పాలా?”

“ఇదా నీకెంత?”

“ఇంకా విను. అసలసంగతి చెప్పనేలేదు.

“అదేమిటి?”

“వినుమరి. కృష్ణయ్యగారింటివాళ్ళమాత్రం సత్యవతిని నేను పెల్లిచేసుకుంటానని తెలుసుకున్నానో ఉన్న ఎవరికి తెలియదు.”

“మరి కృష్ణయ్యగారి భార్య ఉల్లో అందరూ ఆమాట అనుకుంటున్నారని చెప్పేగన్నావు?”

“అవును కానిమమంలో ఆలోచించింది. కాని ఎవరికి తెలియదు. రెండేళ్ల క్రిందట నగసింహంపంతులు గారు ఈ ఊరికి డెప్యూటీ కలెక్టర్ గా వచ్చారు. చిన్న తనంలో ఆయన కొడుకు సాంబమూర్తి, నేనూ కలిసి చదువుకున్నాం. అందువల్ల నేనంటే ఆయనకి కొంత గారాబం. సాంబమూర్తి చెన్నపట్నంలో చదువు కుంటున్నాడు. సాంబమూర్తిచెల్లెలు, సావం, చిన్న తనంలో కాపురానికి వెళ్లకుండానే భర్త ననిపోవడం వల్ల తల్లితండ్రులతో ఉండిపోయింది. పాతకాలలకు వెళ్లి, కళాకాలలకు వెళ్లి చదువుకోలేదు. ఇంట్లోనే చాలావరకు నేర్చుకుంది.”

“ఈవిడ కేరమిటి?”

“ఇందిర. చాలాతెలివైనది, చాలానెమ్మదైనది. ఈసారి చూడగానే ఎందువల్లనో ఇందిర నాకు ప్రత్యేకంగా నచ్చింది. ఎన్నోసార్లు నేను వారింటికి వెళ్లగానే తను సావిట్లంటి లోపలికి వెళ్లిపోయేది. నగసింహం పంతులుగారు ‘మరెవరూ కాదు. మన సోమశేఖరమే’ అన్నామాడా మల్లీ కనబడేది కాదు. వారీడారికి వచ్చిన అయివారు నెలలవరకూ నాతో ఇందిర సమంగా మాట్లాడనే లేదు. అప్పుడైనా వేసరికాలపు శిలవలకి రెండు నెలలూ సాంబమూర్తి ఈ ఊల్లో ఉండడంవల్ల తన అన్నకి నానూ ఉన్న చనువుచూసి నన్నొక పరాయి వాడినిగా ఎంచడం మానేసింది. అంతవరకూ పరాయి వాడినే. నాతో మాట్లాడే క్రొత్తలో తల వంచుకుని ముక్కుసరిగా జవాబులు చెప్పేది. నేను మాడా ఇందిరతో మాట్లాడేందుకు సిద్ధపడేవాడిని. సత్యవతిదగ్గర ఎంతభయంగా మాట్లాడేవాడినైనా ఇక్కడ పెళ్లి మాకురులాగ చెదిరిపోయేవాడిని. ఇందిరతో సహవాసం కుదిరినకొలది తనంటే నాకు అభిమానం, ప్రేమ పెచ్చిపోయాయి.”

“మరి... సత్యవతిన్నావిడ మాట?”

“అలా చిక్కు. కృష్ణయ్యగారింటికి ప్రతి గోజూ సత్తడం మానేసి రెండుమాడు గోసలకి ఒక సారి వెళ్లేవాడిని. సత్తెవ్వరినీ మట్టుకు నతనలో ఏమీ మార్పు కనిపించకుండా చూసుకునేవాడిని. రెండు మాడుసార్లు నేను గోజూ రావడంలేదని సత్యవతి చికాకుపడింది కాని ఏవో మాయనాటలు చెప్పి తప్పించుకున్నాను.”

“ఈ... సత్యవతిన్నావిడ ఈ... ఇందిరనా విడనంగతి తెలియదా?”

“చాలాకాలంవరకూ తెలియదు. కాని ఒకసంవత్సరంక్రిందట సాంబమూర్తి శిలవలకి ఈఊల్లో ఉండగా నగసింహంపంతులుగారూ ఇందిర సాంబమూర్తి నేనూ సొరిబురుటికి పికారుకి వెళ్లే కృష్ణయ్యగారి సుర్రపు బండి మాకు త్రోవలో కనబడింది. నమ్మచూసి బండి ఆపి వాళ్లంతా దిగారు. అప్పుడు రెండుకుటుంబాలకి ఒకరితో ఒకరికి పరిచయంకలిపేను. మొన్నాడు కృష్ణయ్యగారింటికి వెళ్లివచ్చుకు సత్యవతి ఇందిరనుంచి అత్యగవలసిన ప్రశ్నలన్నీ నన్నడిగింది. ఆకుటుంబంతో నాకు సంబంధంఅంతో సాంబమూర్తికి నానూ ఉన్న చిరకాల స్నేహం అనిబోధపరచాను. ఇందిర నాతో మాట్లాడనైనా మాట్లాడడన్నాను.”

“నమ్మిందీ ఈ... సత్యవతిన్నావిడ?”

“నమ్మిందనే ఆవేళ అనుకున్నాను. ఏమైనా అంతమరీ అపనమ్మకం పెట్టుకోలేదు. కాని కొంతవిదిత్రంగా ప్రవర్తించింది. ఇందిర తనకి చూడగానే మంచి పిల్లలా కనబడింది కనుక ఇందిరతో తనకి స్నేహం కుదిర్చిపెట్టాలని నన్ను కోరింది. ఏమి అనడానికి తోచక సాంబమూర్తితో చెప్పిచూస్తానని జవాబిచ్చాను. ఇదయిన వారంతో జలలోపున సత్యవతి వచ్చి ఇందిరని చూడడం, ఇందిర వెళ్లి సత్యవతిని చూడడం రెండు జరిగేయి.”

“ఇద్దరూ గొప్పస్నేహితులయారన్నమాట.”

“అడపిల్లలన్నీ చాలామిటిలే. ప్రాద్దున్న ప్రాణం తక్కువ. సాయింత్రానికి సంపూర్ణవిశోధం

మొత్తానికి ఇద్దరూ స్నేహంగానే ఉండేవారు. సత్యవతి తనూ నేనూ పెళ్లిచేసుకుంటాం అని ఇందిరతో చెప్ప దనిమట్టుకు రూఢిగా నాకు తెలుసును. ఆవిధంగా మాటపువ్వుకున్నాను... ఇలాఉంటూఉండగా సాంబ మూర్తి మళ్ళీ చెప్పపట్టుంపోయాక కూడా నరసింహం పంతులుగారింటికి యథాప్రకారంగా వెళ్తూ ఇందిరతో చదువుగా మాట్లాడుతూ ఉండేవాడిని. ఎన్నో వరలో ఇందిరకి నాప్రేమ ఎలానూచించడమో నాకు తెలిసిందికాదు. ఇందిర పూర్వంలా కాకుండా నేనువెళ్ల గానే వచ్చి నాదగ్గరహుర్చుని సరదాగా మాట్లాడుతూ ఉండేది. అప్పుడప్పుడు నరసింహంపంతులుగారు కూడా మాతో హుర్చునేవారు. ఒకసారి ఆయన లేనప్పుడు ఇందిరకి చదవమని ఒక పుస్తకం ఇచ్చాను. అందులో తనకి నేనొక ఉత్తరం వ్రాసిపెట్టేను. ఉత్తరం కవ రులో పెట్టి అంటించేసి కవరుమీదమట్టుకు ఎవరి పేరూ వ్రాయలేదు. పుస్తకం తిరగేస్తూ అందులో ఏదో ఉత్తరం ఉండిపోయిందంటూ ఇందిర నా కాఉత్త రం ఇచ్చెయ్యబోయింది. దానిని మళ్ళీ పుస్తకంలో పెట్టేస్తూ తను చదువవలసినదానిలో అదీ ఒకభాగమే అన్నాను. రహస్యం వెంటనే గ్రహించింది. నాకేసి కోపంగానూసి మాట్లాడకుండా ఉత్తరం పైకితీసి నా వైపు తోనేసింది. కాని ఆనేక వర్ణిపోబోతూ ఆ ఉత్త రాన్ని మళ్ళీ తనతో ఉండిపోయే పుస్తకంలో నేను పెట్టుంటే చూసికూడా చూడనట్టు నటించి ఆ పుస్తకం తీసుకుంది."

"నాకేమీ బోధపడడం లేదు. ముందర తీసు కోకపోవడం ఎందుకు? తర్వాత తీసుకుంటూ తెలియ నట్టు నటించడం ఎందుకు? తీసుకోవాలని ఉద్దేశ్యం ఉంటే ముందే తీసుకోవడదా? లేకపోలే మానెయ్య కూడదా?... ఒహో! ఇప్పుడు బోధపడింది."

"ఏమిటి?"

"తండ్రిగారికి చూపించి నీమీద ఫిర్యాదు చేసేం దుకు తీసుకుంది అ..... ఇందిరన్నానిదే. అంతేనా?"

"అచ్చెళ్ళే. ఆయనకి చూపించడానికి కాదు" తను చదవాలనే తీసుకుంది... ఆ ఉత్తరంలో నేను నా హృదయంలో ఉన్న ఆనేకం అంతా దొర్లించేసేను. తను నాకుంటబడిన మొదటిరోజునే పరవశుడైన పోయా నన్నాను. తనులేని జీవితం జీవితం కాదన్నాను. నేను సాంఘికనిర్బంధనలు పాటించేరకం కానన్నాను. తను నన్నేమి చెయ్యమంటే అది చేస్తానన్నాను. నిద్రాహారాలు లేక కల్యామైపోతున్నా నన్నాను. ఇంకా ఏమి చేమిటో వ్రాసేను."

"ఒక్కమాట. నువ్వు వ్రాసినదంతా నిజం అను కుంటూనే వ్రాసేవా?"

"అదా నీప్రశ్న? ప్రేమయొక్క దౌర్బల్యం లో వ్రాసిన ఉత్తరాలకి 'నిజం', 'అబద్ధం' అంటూ రెండు వేరువేరుమాటలున్నాయా?"

"ఊరికా అడిగేనులే. నా కీ ఉత్తరాలసంగతి ఏమి తెలుసును? నెలకొకసారి మానాన్నకి డబ్బుకోసం తప్ప మరే ఉత్తరాలూ వ్రాసినపాపాన్ని పోలేదు."

"ఆ ఉత్తరం ఇందిరకిచ్చిన రాత్రి నాకు నిద్ర లేదు. చదివి ఏమనుకుందో అని కంగారు. మొన్నాడు ప్రాద్దున్న తన ఇంటికి వెళ్దాం అనుకుంటే దైర్యం చాలలేదు. సాయింత్రంకూడా వెళ్దామా వద్దా అను కుంటూ ఆఖరికి గుండె నిబ్బరంచేసుకుని వెళ్లేను. కిథి సావిట్లో నరసింహంపంతులుగారు హుర్చున్నారు. నన్ను చూసి హాళీమనై నా ఆనలేదు. దానితో హాడిలిపోయాను. పదినిముసాలయ్యాక ఏవేవో సామాన్య మైన మాటలుచెప్పి, ముందటి రాత్రినుండి ఇందిర ఏమిస్తూ పడుకుందనీ, ఎంత ఓచార్చినా ఏమివుమానడం లేవనీ, ఇంట్లో అందరూ మతిపోయిపట్టున్నారనీ చెప్పి రాయన. ఆయనామాట చెప్పేసరికి నాచెంగ నూరింత లయిపోయింది. ఒక్కటే గురుణం కనబడింది నాకు. ఇందిర నా ఉత్తరం తండ్రిగారికి చూపించలేదని తోచింది..... మర్యాదగా ఏవో రెండుముక్కలు చెప్పి నెల్లిపోబోతుంటే, ఏమి బుద్ధిబుద్ధిందో ఆయనకి

లోపలికివచ్చి ఇందర కొకసారిచూసి మాట్లాడివెళ్లిపోవున్నారు. నాకంగారు చెప్పాలా? ...లోపలికివెళ్లేను."

"ఎలావెళ్లి మాట్లాడగలిగిపోయి? నేనే ఆ అవస్థలో ఉంటే ఆనియమం నా ప్రాణం పోయేందును."

"ఏమిటి చెయ్యవలసింది? తప్పనిసరిగా వెళ్లేను. జాబ్టు విరబోసుకుని రెండుమాడునెలలు తిండి నిద్ర లేనిదానిలా ఇందర పక్కలోపడండి. నరసింహం పంతులుగారి భార్య, పాపం, పాలు త్రాగమని బ్రతిమాలుకుంటున్నారు. మమ్మల్ని చూడగానే ఇందర తలగోడవైపు తిప్పేసింది. 'సోమశేఖరం వచ్చినా మాడా ఇలా ఆనందార్థంగా ఉంటే ఎలా ఇందిరా?' అన్నారాయన. నేను కొంతసేపటివరకూ మాట్లాడలేదు. ఆలోచించి ఆలోచించి ఆఖరికి 'ఉల్లో చాలా జ్వరాలున్నాయి. ఇది జ్వరమేమో. వైద్యుడిని పిలిపించారా?' అన్నాను. నేనావిధంగా మాట్లాడినప్పుడు ఇందర నామీదమోసిన చూపు నాజన్మన్నంతకాలం మరచిపోలేను. నానటనచూసి అది కోపమో ఆశ్చర్యమో ఆనందమో ఇప్పటికింకా నేను చెప్పలేను... మొన్నాడు సత్తే తండ్రిమాతూరూ సావిత్రిగో హర్షున్నారు. ఇందర నాతో మాట్లాడింది కాని ఇంకా కొంతసిగ్గుపడతోందిని గ్రహించాను. నేనుమట్టుకు మామూలుగానే మాట్లాడేను. తర్వాత రెండుకోరికలయ్యాక నేను వెళ్లినప్పుడు ఇందర ఒక్కటే ఉంది. నేనిచ్చినపుస్తకం చదివేసేనంది. 'అంతా చదవడం అయిందా?' అనడిగేను. 'అంతా చదవడం అయింది' అని జవాబిచ్చింది. ఆపుస్తకం తనకి చదవడాని కివ్వడం పారపాశేమో నని ఇన్నాళ్లూ బెంగపెట్టుకున్నానన్నాను. పారపాశేమీ లేదని. బోపలికి వెళ్లి ఆపుస్తకం తెచ్చి నాకిచ్చేసింది. అందులో నాఉత్తరాని కొక్కప్రక్కల్లో తరం ఉంది."

"ఏమిటి?"

"ప్రత్యుత్తరం"

"నిజంగా? ఏమి సన్నాగాలు! ఏమి దారుణం! ఈకాలపు అడకుప్రజల్లో ఇంతటి మానాయనమృత్యుతో

ఈమాటచెప్పే, వైకుంఠవీకాదళవరకూ బ్రతికి ఆశ్చర్యవచ్చి పోవాలనుకుంటున్నది, ఈవాణి చెప్పిపోతుంది... ఏమిటం దాప్రత్యుత్తరంలో?"

"తనకి నేనంటే అభిమానమేననీ, నన్ను చూసి నప్పటినుండి తనకిమాడా నాకు స్నేహితురాలనవాలన్న కోరిక కలిగిందనీ, ఇన్నాళ్లూ తనంటే నాకు ప్రత్యేకమైన ప్రేమలేదని నిరూపించేసుకున్నాననీ, తనకీవితానికి నేనిప్పుడొక అర్థం తెచ్చిపెట్టేను కనుక తనఆనందానికి అంతులేదనీ—కాని, తనకీవితంలో స్నేహభావానికి తప్ప మరొకభావానికి చోటులేదనీ వ్రాసింది."

"తర్వాత ఏమిటి చేసేవు నవ్వు? అన్నట్లు అ... సత్యవతన్నావే సంగలేమిటి?"

"చెప్పేదింతా వినుచు. ఎలానా ఇందరని నేను పెళ్లిచేసుకోవాలని నిశ్చయించుకున్నాను. ఈ ఉత్తర ప్రత్యుత్తరాలు జరిగినతర్వాత ఇందరతో హార్షిని మాట్లాడడం, ఇందరకి ఉత్తరాలు వ్రాయడం ఇందర నాకు వ్రాసిన ఉత్తరాలు చదువుకోవడం నా కొంత ఆనందం కలుగజేసేనో నేను చెప్పలేను. అనుభవించాలికాని వర్ణించడానికి వీలులేదు. సత్యవతి నెలా తప్పించుకు ఇవతలపడడం అన్న బాధలో పడ్డాను. నా కేమార్గం కనబడలేదు. రాత్రింపొగళ్ల దొక్కటే ఆలోచన. ఈవిడాదితో నాచదువు లయిపోతే ఒక సంవత్సరంలోపున ఎక్కడో ఏదో ఉద్యోగం సంపాదిస్తాననీ, ఉద్యోగం దొరికిన మొన్నాడు వెళ్లిచేసుకుని తనతో కాపురం పెట్టాననీ సత్యవతిఅభిప్రాయం. ఉన్న బెంగలు చాలనట్లు సత్యవతికి ఇందరకి, స్నేహం పెరిగిపోతోంది. సత్యవతి నాతో మాట్లాడినప్పుడల్లా ఇందర తనతో నన్ను గురించి మరి తరచుగా మాట్లాడుతుందని చికాకుపడుతూ చెప్పేది. ఇందర ఇంటికి వీలైనంతవరకు వెళ్ళవద్దని నన్ను అడ్డపించేది. సత్యవతి ఎప్పుడూ నన్ను గురించే మాట్లాడుతుందనీ, సత్యవతిని నేనెన్నడూ వెళ్లి చూడకూడదనీ ఇందర ఘోషపెట్టేది. ఏకోకా సత్యవతి ఇందరకి నారహస్యం ఊదేస్తుందో అని పట్టరాని కంగారు వాడు."

“మరి.....మాటవరసకి అడుగుతున్నాను. మీ తండ్రిగారు నిన్ను పెళ్లిచేసుకోమని బలవంతపెట్టడం మానేసేరా?”

“అయినా మానెయ్యడం? ఎలాగో మంచి మాటలుచెప్పి ఆరునెలలలో చేసుకుంటాననీ, వచ్చే ఏడాది చేసుకుంటాననీ, చదువులు సమాప్తి కానివ్వమనీ ఇంతవరకు తన్నుకొచ్చాను. రేపు గ్రామం చేరగానే ఏ అనాగరికపు అందరికారపు ఆంగ్రహనితతో అంట కట్టడని వాకు తెలుసును.”

“నీబాధలకి నాబాధ రేమాల కాని — మా నాన్న మాదా నన్ను చాలా బాధపెట్టున్నాడోయ్, సోమశ్మేరం. వాకు చదువు అబ్బడం లేదని కనిపెట్టి మామేనమామ తన హుతురుకోసం బెంగాల్ నుండి సిలోన్ వరకూ వేరే సంబంధాలు వెలికితూ. మా మేన మామకి బాగా నిరువుతున్నవాడు కావాలి. ఎక్కడా దొరకలేదు. ఆఖరికి నేనే గతయాను. తప్పనిసరిగా నా కివ్వడలచుకున్నాడిప్పుడు. వాకా, ఇంతలో పెళ్లిచేసు కోవాలని లేదు. మంచికట్టుం అనేసరికి మా నాన్న అనందపరవకుడై పోయాడు..... అన్నట్టు నీ కథ చెప్పు.”

“ఎంతవరకూ చెప్పేను?... అవును. వాల్లెడరికి స్నేహం చెచ్చిపోతోంది. సత్యవతిని వదలగొట్టుకునే సాధనం చిక్కడంలేదు. ఇలాఉంటేగా ఒకనాడుసాయిం త్రం సత్యవతి నేనూ కృష్ణయ్యగారిభార్య బండ్రిలో చెక్కుంటే బోగంకొంపలలోనుండి బయటపడుతూ మన వాడు లంకా సోమసుందరం కనబడ్డాడు. నీకు తెలుసును కాదూ వాడికి త్రాసునూ, తదితగమైన దుర భాగ్యపాలూ పూర్తిగా ఆలవాటయాయని? ఆ సాయంత్రం వాడు జల్లారునించూ వేసుకుని మీసం దువ్వుకుంటూ తూరిపోతూ నడుస్తున్నాడు. వాడిని చూపింది ‘ఆ త్రాసుబోగువెగవని చూసూ!’ అంది సత్యవతి. వాడిని నేనెరుగునుని చెప్పేను. ఒకానొక కాలంలో వాడు గొప్పస్నేహితుడన్నాను. ఆకస్మాత్తుగా తండ్రిచచ్చిపోయి చిన్నతనంలోనే దబ్బుచేతిలో

పడడంతల్ల ఈవిధంగా పాడయిపోయాడని బోధపర చాను. అసహ్యించుకుంటూ, ‘ఇంకా వాడితో నీకు స్నేహమేనా?’ అని నన్నుడిగింది సత్యవతి. తనాప్రశ్న వేసేసరికి నాచిక్కులు తొలగించుకునేందు కొక త్రోవ కనబడిందివాకు. అప్పటి కేదోసమాధానం చెప్పి, బండ్రిలో ఆప్రశంస మానేసి ఇంటికి వెళ్లేక సత్యవతి నేనూ ఇద్దరమే హుర్బున్నప్పుడు మల్లీసోమసుందరం గురించి మాటలు మొదలుపెట్టేను. రెండుమాడేళ్ల క్రిందటివరకూ నా కందరికంటే మాదా సోమసుందరం ముఖ్యస్నేహితుడనీ, ఇప్పుడు పూర్వకాలంలో ఉన్నంత గొప్పస్నేహితుడు కాకపోయినా ఇంకా స్నేహితుడే అనీ చెప్పేను. వాడితో పూర్తిగా స్నేహం మాను కుంటానని నన్ను వాదానం చెయ్యమంది సత్య వతి. అటువంటి దిరిద్రులని చూసి భరించలేనంది. అటు వంటివాళ్లతో సహవాసం పెట్టుకోడం నామర్యాదకి లోటంది. మానేందుకు ప్రయత్నం చేసేట్టు మాటిస్తా నన్నాను. అలా పనికిరాదంది. ‘చిన్నతనంనుండి నా స్నేహితుడవడా!’ అన్నాను. వాడితో స్నేహం వదులుకోకపోతే నాతో నికమాట్లాడనంది. వాకు తను ముఖ్యమో వాడు ముఖ్యమో ఇప్పుడే నిశ్చయించుకో మంది. అయిష్టంగా వాదానం చేస్తున్నాడిలా నటింని వాదానం చేసేను...అదయ్యాక నాపన్నాగం సాధిం చడం ప్రయత్నంలో పడ్డాను.”

“నీమీటా పన్నాగం?”

“వినుమరి. లంకాసోమసుందరంతో నేనెన్నడూ అంత స్నేహంగా ఉండలే దనలు. వాడు భుద్ధహికిరీ. నే ననుకున్న దిదీ. చేసిన వాదానం లెఖించెయ్యక సత్య వతి చూస్తూ ఉండగా వాడితో బోర్తీగా తిరిగి నేనూ పాడయిపోయినవాడిలా నటిస్తే చూసి అసహ్యించుకుని సత్యవతి నన్ను వదలిపెట్టేస్తుందని ఆశ.”

“భేష్! తెలివిలేకులంటే అలా ఉండాలిమరి. మామేనమామసంబంధం రప్పించుకునేందుకు వాకటు వంటి పన్నాగం తోనాల్సింటే తోస్తుందా? ...నీమి పన్నాగం! నీమిపన్నాగం...అయితే నీమిమంది?”

“అమ్మో దివ్యుడు! ... మొన్నాడు సోమ
గుండరం ఇంటికి వెళ్ళేను. వాడు నన్ను అనుమానిస్తూ
అనుమానిస్తూ లోపలికి రానిచ్చాడు. వేరెవరినో వాడి
కంఠ బాగాజ్ఞాపకంలేదన్నాడు. దిన్న తనంటే ఇద్దరం
కంటే చదువుకున్నామనీ, ఈమధ్యనే తనమాట ఎవరో
నాకు చెప్పడంవల్ల ఈవిధంగా వచ్చాననీ బోధపరచాను.
మళ్ళాన్నం వాడింటి దగ్గరలో ఉన్న ఉడిపి కాఫీ
హోటల్లోకి తీసుకువెళ్లి దిట్టంగా తిండిపెట్టేను. అప్పు
టికి వాడు వాలో పరవారేదనుకుని సరదాగా మాట్లా
డడం మొదలుపెట్టేను. సాయంత్రం చీకటిపడవోతూ
ఉంటే పికారుకి వెళ్తాం రమ్మన్నాను. ఎక్కడకని
వాడు నన్నుగిరితే ‘నువ్వు తరచుగా ఎక్కడికి వెళ్తే
అక్కడకే’ అన్నాను. నవ్వుతూ వాడు సిగరెట్టుముట్టింది
జల్దరుగుంచునా నేనుకొని మీసం దువ్వుతూ బయలు
దేలేను. నేనూ వాడివంట పడ్డాను. వాడు వేరేమీని
వల్లాలనుకుంటుంటే కృష్ణయ్యగారి పిలిచింటి వద్దం
అన్నాను. సత్యవతి, కృష్ణయ్యగారూమాడా పిలిచింటి
మీద రోజూ ఈవేళకి కుప్పిలువేయించుకుని మార్పుంటా
రని నాకు తెలుసును. అనుకున్నట్టే వాళ్లు అరుగుమీద
మార్పుని కబుర్లుచెప్పుకుంటున్నారు. పిలిచి చీకటి
గానే ఉంది కాని, ఏమాత్రమో కొంచెమైనా ఎరు
గున్నవాళ్లని నడుస్తూఉండగా పోలికపట్టడం ఆసాధ్యం
కాదు. సత్యవతి నన్ను పోలికపట్టింది. సోమసుంద
రాన్ని కూడా పోలికపట్టేఉండాలని నాకు తెలుసును.
వంటనే కృష్ణయ్యగారితో ఏదోచెప్పింది. ఆయన లేచి
నుంచుని ‘సోమశ్రీరం! సోమశ్రీరం!’ అని పిలి
చారు. పక్కనివాడు ‘నిన్ను వాళ్లు పిలుస్తున్నారు. విన
బడడంలేదా?’ అన్నాను. ఒకసారి వెనక్కి తిరిగి
నేను సోమశ్రీరాన్ని కానట్టు నడచి వెళ్లిపోయాను.
మొన్నాడు కృష్ణయ్యగారింటికి నేను వెళ్లేదేను.
ఆ తర్వాతరోజున వెళ్లగానే సత్యవతి అతికోపంగా
నాకేసి తిరిగి ‘మొన్న సాయంత్రం నాన్న నిన్ను పిలిస్తే
ఎందుకు పలుకలేదు?’ అనడిగింది. ‘మొన్న సాయం
త్రమా?’ అన్నాను. హాళ్యరహితంగా వాడిలా నడిస్తూ.
తనచూసిన దంతా చెప్పి నేను నవ్వేదేను. ఆసాధి

చెదనతో మొన్న చెరువుది నవ్వే. నా కళ్ళారా
చూసేను! అంది. నేను తలవొప్పిగా ఉండి ఆరోజుల్లా
నాగదిలో పడుకున్నా నన్నాను. మొదట నమ్మలేదు.
ఆఖరికి కృష్ణయ్యగారు, ‘నే నా రోజుననే అన్నాను
కాదుమా? సోమశ్రీరం అయితే ఎందుకు మాట్లాడ
కుండా వెళ్లిపోతాను? ఆచీకట్లో ఎవరినోచూసి సోమ
శ్రీరం అనుకున్నాం’ అన్నారు. ఆరోజువిధంగా
గడచిపోయింది. సత్యవతి మట్టుకు మనస్సులో ఇంకా
కొంచెం అనుమానం పెట్టుకుంది. ఇది జరిగిన కొన్నా
ళ్లకి కృష్ణయ్యగారు బ్రహ్మసమాజపు పనిమీద కలకత్తా
వెళ్ళారు.”

“బ్రహ్మసమాజపువాళ్ల మక్కామదీనాలు కల
కత్తాయేనా?”

“అలా అనే చెప్పవచ్చును ... కృష్ణయ్యగారు
ఉగ్లోలేనప్పుడు సత్యవతి తమ్ముడితో ప్రతిసాయంత్రం
మా రైలుపట్టులుదాటితే ఉన్న సరుగునూటల దగ్గ
రికి గుర్రపునుడిలో పికారుకి వెళ్ళేది. ఆమాట తెలిసి
ఒకసాయంత్రం సోమసుందరాన్ని అక్కడికి తీసుకు
పోయాను. ఇంకా సత్యవతి రాలేదు. వాడు సిగరెట్టు
ముట్టించాడు. అంతరవరకు ఎన్నడూ సిగరెట్టు నేను
కాల్చలేదు. వాడిదగ్గర ఒకటి పువ్వుకుని ఆసాయంత్రం
నేనూ ఒకటి ముట్టించాను. పిల్చేటప్పుడు గుక్కరిర
గకా, పొగ కళ్లలోకి వెళ్లి కళ్లుమండి బాధపడుతూ సిగ
రెట్టు కాలుస్తున్నాను. సఖంలో సత్యవతిబండివచ్చింది.
మేము మార్పున్నచోటుకి ఇరవైమైపుగలనూరం
లో బండిచెల్లొంది. సత్యవతి మమ్మల్నిద్దరినీ చూసింది.
బాగా పోలికపట్టింది మాడాను. నేను గుబాటున లేచి
సోమసుందరంతో ‘ఆబండిలోవాళ్లు మనని చూడమా
డను. ఈవెల్లసంధులో దాంకోవారి. లే’ అన్నాను.
వాడుఎందుకనిప్రశ్నలుచెయ్యడంమొదలెట్టేను. ‘తర్వాత
చెప్తానులే’ అన్నాను, వాడు సఖుగుంటూ నావంట
వచ్చాడు. సత్యవతి బండి నిలిపింది. అంతాజరగ
వలసిన విధంగానే జరుగుతోందని సంతోషించాను.
సోమసుందరంతో, ‘మనం పరుగెత్తి ఉగ్లోపదారి’

అన్నాను. వాడి చికాకు చూసి నవ్వుకోవడమే, జారి పడడమే నాకు తెలియలేదు. పాపం తొందర తొందరగా పరుగులు వేస్తూ వాడు నాలో పచ్చాడు. సత్యవతి బండిలిప్పించి మల్లీమావెంట బయలుదేరింది. మాడగరకి బండి వచ్చినప్పుడు నాకేసి ఒకసారి చూసి కళ్ళెర్రజేసి మరొకవైపు చూస్తూ కూర్చుంది. కేశవ చంద్రుడు నవ్వుతూ 'అక్కయ్యా ఆయనరుగో' అన్నాడు. బండి చెల్లి పోయింది. సోమసుందరం పరుగులతో ప్రాణం పోయిందని నడిపిగులో చికిరిలబడ్డాడు. వాడిని లేవ దీసుకుని నుంచి మాటలు చెప్పి వాడింటో దిగబెట్టి నేను నాగడికి పోయాను. మొన్నాడు కృష్ణయ్యగారింటికి వెళ్ళేను. దూరంలో నన్ను చూసి సత్యవతి లోపలికి వెళ్లిపోయింది. సావిట్రి పదినిమూడులూ కూర్చున్నాను. కృష్ణయ్యగారి భార్య మూలగానుంచుని ఒక్కతే గం చూసి చూడవట్టుగా నాకేసి చూసి మళ్ళీ వెళ్లిపోయారు. మరొక అయిదునిమూడులూక ఆవిడ సావిట్రికి వచ్చారు. నమస్కారంపెట్టి 'సత్యవతి ఇంట్లో ఉందా?' అని అడిగేను. 'ఇంట్లోనే ఉంది కాని తీవ్రంగా కలకొప్పగా ఉందట. నిన్నిప్పుడు చూడవంది' అన్నా రావిడ. 'చాలా ముఖ్యమైన విషయమై మాట్లాడాలి. ఒక్కసారి రమ్మని బ్రతి మాలుకుంటున్నానని చెప్పండి' అన్నాను. సత్యవతి వచ్చింది. మాట్లాడుకుండా నాయెదురుగా ఒకకుర్చీలో కూర్చుంది. నేనూ ఏదో తప్పచేసినవాడిలా నిజంగా తెదిరిపోయి చూస్తున్నాను. 'ఎందుకు నన్ను రమ్మనడం?' అంది ఆఖరికి. 'ఇన్నాళ్ళూ నిన్ను చాలా మోసపుచ్చాను, సత్యవతి. నా అంతరుర్యాద్య డీలోకంలో లేదు. నీ అంత పవిత్రమైన పిల్లకి వేనన్నదూ తగిన వాడిని కాను' అన్నాను. ఇంకా ఏమీలేమిటో గొణిగేను. 'అసాయం త్రం నాన్నా నేనూ చూసినది నిన్నే నా... ఆమని పిల్లో?' అని అడిగింది సత్యవతి. ఇటూ అటూ చూస్తూ అతిఅయిష్టంగా 'నన్నే' అని సమాధానం చెప్పేను. సోమసుందరం నాకన్నే క్లబ్బి స్నేహితుడో చెప్పమంది. నాదిన్న తనంనుండీ ప్రాణక్మీహికుడు కనుక అతనితో పాటు నేనూ చెడ్డమార్గాలలో పడ్డాననీ,

తప్పించుకుందాం అని ప్రయత్నంచేసినామాడా తప్పించుకోలేక పోయాననీ, ఇన్నేళ్ళ బట్టి కృష్ణయ్యగారిని తననీ తవ్వధంగా మోసపుచ్చడం నాకు చాలా సిగ్గుకలుగజేసేదనీ, ఇప్పుటికి తనకి పట్టుబడడం సంభవించిందనీ చెప్పేను. చేసినతప్పు కంతటికీ తునుర్చుణ కొరి తుణోటానుండి తన కిక నేమీ హానింకుండా తన జీవితానికేమీ భంగం కలుగకుండా నామార్గాన్ని నేనుపోయి తనయథావృత్తి తనదయేటట్టు చేస్తానని కూడా అన్నాను. 'చెడ్డమార్గాలలో దిగేనవడంలో అర్థం ఏమిటి?' అంది సత్యవతి. నేనేమీ జవాబు చెప్పలేదు. 'త్రాగుడు అలవాటు ఉందా?' అని అడిగింది. 'ఒకటి రెండు మాట్లు త్రాగినా అలవాటు కాలేదు' అన్నాను. 'ఇంకా ఏమీ తప్పవసులు చేసేవు?' అని ప్రశ్నించింది. 'ఏమీని చెప్పను? నేను చెడుద్యని తప్పించని లేదు' అన్నాను. 'నిజంగా?' అని సత్యవతి అంటే 'నిజంగానే' అని జవాబు చెప్పేను. ఒక్క నిమిషం కనుతెప్పలు ముయ్యకుండా నాకేసి చూసి చూసి చటుక్కున ఏడుపు ప్రారంభించింది. చీర కొంగుతో కళ్ళెద్దుకుంది. నేను లేచి ఇటూ అటూ పచ్చార్లు మొదలుపెట్టేను. నావంటి మర్యాదహీనుడు లేడని ఒప్పుకున్నాను. మర్యాదస్థుల ఇళ్ళల్లోకి రావడానికి నాకు హక్కు లేదన్నాను... సత్యవతి నేనూ మాట్లాడడం ప్రారంభించగానే మరిచివడం మొదలుపెట్టేది. తను లేచి లోపలికి వెళ్లిపోవోతుంటే త్రోవలో అడ్డంగా నుంచుని నన్ను తుమించుమని బ్రతిమాలుకున్నాను. 'నాలో మాట్లాడవద్దు. నన్ను చూడవద్దు. ఇప్పుడప్పుడే ఈ ఇంటికి రావద్దు. వెళ్లిపో' అంటూ నన్ను తప్పించుకుని లోపలికి వెళ్లిపోయింది. కృష్ణయ్యగారి భార్య నాలో మాట్లాడడానికి రాకుండానే నేను వారి ఇల్లు విడచి వెళ్లిపోయాను. "

"అంతా బాగానే ఉంది కాని ఆ... ఇంది రన్నావిడ సంగలేమిటి?"

"చరిత్రంతా విను, తొందరపడకు."

"ఇదొక చరిత్రే... అంతా ఏదో కప్పం తక్కుడ వ్యవహారంలా ఉన్నదని..."

“ ఒకవారం రోజులవరకూ సత్యవతిని చూడడానికి నేను వెళ్లలేదు. ఉత్తరం మట్టు కొకటి వ్రాశాను. ఉత్తరంలో తను నన్ను మరచిపోలేకాని తనకి మనశ్శాంతి ఉండవన్నాను. మల్లెపువ్వుపరిమళంవంటి స్వభావంకల తను నాదానిగా ఇన్నాళ్లుండడం తనమర దృష్టం కాని మరొకటి కాదన్నాను. తన గునుకాలు నేనెప్పటికీ మరచిపోలేనన్నాను. నే నెటువంటివాడనైనా నావృద్ధిలో అగ్రస్థానం ఎల్లకాలాలకీ తనదే అన్నాను. అయినా నేనింక తన జీవితంలో జోక్యం కలుగజేసుకోననీ, నాశగోరమైన తప్పులన్నీ తుమించమనీ వ్రాశాను... సత్యవతిని చూడని వారం రోజులలోనూ ఇందిరని చూడడానికి తరచుగా వెళ్లేవాడిని. వెళ్లిన మొదటి మూడునాలుగుసార్లు ఇందిర నాతో హాయిగా మాట్లాడింది. నరసింహంపంతులుగారుమాడా సరదాగా మాట్లాడేరు. కాని ఆఖరిసారి వెళ్లినప్పుడు ఆయననడత నాకు చాలావిచిత్రం అనిపించింది. నేను వెళ్లగానే పత్రిక చదువుతూ కూర్చున్నవారు చటుక్కున లేచి ‘చాలా తొందరపనులున్నాయి. తుమించు’ అంటూ లోపలికి వెళ్లిపోయారు. ‘ఇందిర ఇంట్లో ఉందా?’ అని నేనడిగితే ‘లేదు’ అని కఠినంగా జవాబిచ్చి లోపలికి వెళ్లిపోయారు. ఆవేళప్పుడు ఇందిర ఇల్లువదిలి బయటికి వెళ్లడం నేనెన్నడూ ఎరుగను. నరసింహంపంతులు గారు అబద్ధం చెప్తున్నారా?’ అని అనుమానపడ్డాను. అయినా ఎందుకు నా కాయన అబద్ధంచెప్పాలి?... నిజంగా ఇందిర ఇంట్లోలేదనే నిశ్చయించుకున్నాను. ఈ విషయమై ఆలోచిస్తూ తిన్నగా సత్యవతిఇంటికి వెళ్తేను. సత్యవతి చెట్టుసరి చెయ్యకుండా నాదగ్గరికి వచ్చి కూర్చుంది. ‘కృష్ణయ్యగారు వచ్చేసేరా?’ అని నేనడిగితే ‘ఇంకారాలేద’ని జవాబిచ్చింది. తనంతట తనే నా ఉత్తరం అందిందని చెప్పింది. ఈవారం రోజులూ తను అనుభవించిన దుఃఖం ఇంతా అంతా కాదంది. తన బాధ ఎవరితో చెప్పుకునేందుకూ తోచలేదట. తన స్వంత తల్లికే అంతా విపులంగా చెప్పేందుకు మనస్తాప్యలేదంది. ఒకటిరెండుసార్లు ఎందువల్లతో వెళ్లి ఇంకిరి

తనదుఃఖం అంతా బోధపరచాలని బుద్ధివుట్టిండు. కాని చూడడానికి వెళ్లకూడా ఈవిషయమై ఏమీ మాట్లాడలేదంది... సత్యవతి సావకాశంగా ఈ మాటలన్నీ చెప్తుంటే నాగుండెలో రాయిపడింది. ఒకచెత్తున ‘తొంపతీసి ఇందిరతో నావిషయం అంతా చెప్పేసిందా?’ అని కంగారు. మరొకచెత్తున ‘సత్యవతి కోపం అంతా ఎక్కడకి పోయిందా!’ అని హాస్యర్యం... కానేపట్ల నావన్నాగం అంతా వృథా అయి పోయిందని నాకు బోధపడింది. చెడ్డసహవాసంవల్ల చెడ్డమార్గాలలో పడినప్పటికీ నిజానికి నేను దుర్మార్గుడిని కానని తను వారంరోజులు ఏడ్చివేడ్చి ఆఖరికి గ్రహించానంది. నేను హితుడెవరైనా దుస్సహవాసంవల్ల పాడవుతున్నాడని కనిపెట్టినప్పుడు ఎవరిదైనా కర్తవ్యం ఆస్నేహితుడిని బాగుపరచడంకాని జరిగేదేదో జరగనివ్వమని ఊరుకోడం కాదంది. తనకర్తవ్యం ఇప్పుడు నన్ను బాగుపరచడం అంది. స్త్రీసాంగత్యం స్త్రీసహాయం కావలసింతా లేకనే ఇలా నేను పాడయిపోయానన్నమాట నిశ్చయం అంది. కోపాలకీ, తాపాలకీ ఇది సమయం కాదంది. నన్ను బాగుపరచడానికి తను సమయం చూచుకోవలసిందే. ఒకటే మార్గం కనబడుతోందంది. నాపరితనం ఎలాగో అయిపోయింది కనుక, ఎలాగా నేను పరితనంలో ఉత్తీర్ణుడనడకం స్థిరంకనుక ఉద్యోగం అయేవరకూ పెళ్లికోసం ఆగకుండా ఎంత త్వరలో మేమిద్దరం పెళ్లిచేసుకుంటే అంతమందిందని, పెళ్లియొక సోమగుండరం వచ్చి నన్ను పాడు చెయ్యకుండా చూసే బాధ్యత తనదంది. స్త్రీలు ఎంత ఆసాధ్యమైన కార్యాలైనా పాధించగలరని తనకి తెలుసునంది. కృష్ణయ్యగారు కలకత్తానుంచి రాగానే ఈపెళ్లి మాట ఆయనకి నన్ను చెప్పమంది. నేనే మరొక కారణానికి తొందరపడుతున్నట్టుగా బోధపరచమంది. పెళ్లియొక ఉద్యోగం లభించేవరకూ ఇద్దరం వాళ్ల నాన్నతో ఈఇంట్లోనే ఉండొచ్చునంది... ఈవిధంగా సత్యవతి మాట్లాడుతుంటే నేను మారుమాట్లాడలేక పోయాను. నానోరుకుట్టేసిపట్టుకుపోయింది. నామెదడు జ్వరతీవ్రంలో కొట్టుకుంటున్నవాడిమెదడులా కృశించి

పోయింది. తను న స్త్రీవిధంగా తమించినందుకు ఆనందాన్ని వాటిలా వీటోహాలుగు తెలివితక్కువ ముక్కలు విదజల్లి వీధిలోపడ్డాను."

"అయితే ఆవిడ నీతో ఈవిధంగా మాట్లాడడం తల్లిగారి ప్రాత్యహంవల్లనే అంటావా?"

"సందేహం లేదు."

"నువ్వు దుర్వ్యక్తులలో దిశవని తెలిసికూడా నీ స్వావిడ వడలదలచుకోలేదన్నమాట."

"నేను చెప్తున్నదేమిటి మరి?"

"నాకు తెలియక అనుగుణ్యమును — స్త్రీలు పురుషులలో మర్యాదస్థలకంటే పోకిరిలని ఎక్కువప్రేమిస్తారట నిజమేనా? మానవస్వభావం సంపూర్ణంగా పరిశుచేసిన పాశ్చాత్యులపండితు డేవ్డో అన్నాడని విన్నాను."

"ఏమో, ఎవరు చెప్పగలరు? నాకు తెలిసినదల్లా స్త్రీస్వభావం ఈజన్మలో నేనెప్పటికీ బోధపరచుకోలేనని."

"స్త్రీవిధమయ్యమై ఆమాత్రం బోధపరచుకుంటే వాళ్లని పూర్తిగా బోధపరచుకున్నట్టే అంటారు. నేను కూడా వాళ్లను గురించి చర్చ మొదలుపెట్టాలి... తర్వాత సంగతి చెప్పు."

"ఇక చెప్పవలసినదంతలేదు. ఇంటికి వచ్చేసరికి ఇందిరదగ్గరనుంచి ఒక ఉత్తరం ఇక్కడ పడుంది. ఆ ఉత్తరం చదవగానే ఉన్న ప్రాణం కాస్తా కూడా పోయింది నాకు."

"ఏమిటి వ్రాసింది దానిడ?"

"ఏమిటేమిటి!... సత్యవతివెల్లి ఇందిరతో ఆ ఆంధోళనలో శాశ్వత మొదటినుండి చెప్పేసిండు."

"ఇప్పుడే కాదు చెప్పలేదని ఆవిడ చెప్పే రన్నావు నీతో?"

"సత్యవతి నాతో అబద్ధం చెప్పింది."

"ఏమిటి వ్రాసింది. ఆ... ఇందిరన్నావిడ?"

"సత్యవతికి నామా ఉన్న సంబంధం ఇన్నాళ్లూ తనకి తెలియపరచకుండా దాచడంకంటే అవమానమైన నడత మరొకటి లేదని వ్రాసింది. తర్వాత, సత్యవతివెల్లి నేను లంకా సోమకుందరంతో తిరిగి సారాయిరాయుడ నయాననీ, ముండల ముతాకోరునయాననీ కూడా చెప్పిండు. సత్యవతికి తమూర్పుణ కోరుతూ నేనీమధ్య వ్రాసిన ఉత్తరంకూడా సత్యవతి ఇందిరకి చూపించిండు. అంతకంటే సిగ్గుచేటు మరొకటి లేదని వ్రాసింది ఇందిర. తనతో నాకిక నేమీసంబంధానికీలులేదనీ, తను నాకు వ్రాసిన ఉత్తరాల్నీ నేను చింపెయ్యాలనీ, నాఉత్తరాలనీ అప్పుడే ముక్కులు ముక్కులుగా ముగ్ధినిసిపల్ బంజిలో ప్రయాణం చేస్తున్నాయనీ, చూడడానికి తనఇంటికి నేనన్నదూరా కూడదనీ, నన్ను గురించి ఈవిషయాలు కొన్ని తెలియడం వల్ల నరసింహంపంతులుగారుకూడా నేను వారింటికి రాకుండా చూసేటట్టు శపథంపట్టేరనీ తనకి నాకూసంవల్ల కలిగిన దుఃఖం జన్మజన్మలకి మరచిపోలేననీ వ్రాసింది... ఇదీ నాపన్నాగంయొక్క ఫలితం. వదిలిపెట్టుం దనుకున్న సత్యవతి నన్ను పూర్వం అనుకున్నకంటే ముందుగా పెల్లిచేసుకుంటానంటుంది. పెల్లిచేసుకుండాం అనుకున్న ఇందిర నన్నికను చూడనేచూడనంటుంది. ఇవన్నీ ఇలాఉండగా..."

"నే నొకమాట చెప్తాను వింటావా?"

"ఇవన్నీ ఇలాఉండగా లంకాసోమకుందరంతో స్నేహంచెయ్యడంవల్ల పైగా ఇరవైరూపాయిలు తవరంకూడాను."

"అదెందువల్ల?"

"నాకు స్నేహంమొదలుపెట్టిన మూడవరోజున ఇరవైరూపాయిలు అప్పిచ్చేవరకూ చంపుకురిన్నాడు. మంచిమాటచేసుకుంటే ఎందుకైనా మంచిదని వెంటనే అప్పిచ్చేను. ఆ ఇరవై ఈజన్మలో మళ్లీ నాక్కంటే బడదు."

“శేష్!.....ఆ ఇరవైరూపాయిలూ పోతే పోయాయి కాని, నీపెళ్లిమాట...”

“ఇంకా నాపెళ్లిమాటేమిటి? సత్యవతిని నే నెప్పటికీ పెళ్లిచేసుకోను. ఇందిర నాకోసం చూడండి!”

“అందుకోసం...నూ మేనమామకి సరిగ్గా నీ వంటివాడే చదువుకున్న అల్లుడు కావాలి. నువ్వు ఎందుకు చేసుకోవడమా అతని మాతుర్ని?”

“సరిసరి! ఆసంబంధం ఇలా తప్పించుకోవాలని పన్నాగం పన్నుకున్నావా నువ్వు?”

“తప్పించుకోవాలని కాదు... నిజంగా, నూ మేనమామమాతురంటే నాకంతో అభిమానం. ఆపిల్ల నాతోకంటే నీతో ఎక్కువ స్థూలంగా ఉంటుందని నాకు తెలుసును. ఆపిల్లస్థూలమే నాస్థూలం...”

“కట్టిపెట్టు నీ.....”

“చాలా ఉండవలసింది. ఆనైన నీఇష్టం. నాపెట్టు మోకాళ్లవరకూ వేస్తానుకూ ఉంటుంది. కనీసం చూపు చెప్పనలసికాదు...”

“అంతెనలపా?”

“అదా నువ్వునీ నేర్పరగ! వేగు విలాసిని. శృంగారాల్లాంటివేను. నానువుకి అంటున్నాను. భారత భాగవతాన్ని అహంకారంగా అప్పచెప్పనలను.”

“ఇంగ్లీషు గానా?”

“ఇంగ్లీషా? కొంచెం వచ్చినదే బుకారు..... పదివేలదాకా కన్నం ఇవ్వడానికి సిద్ధంగా ఉన్నాను నూ మేనమామ.”

“పదివేలే! ...ఎన్నేర్లాపిల్లకి?”

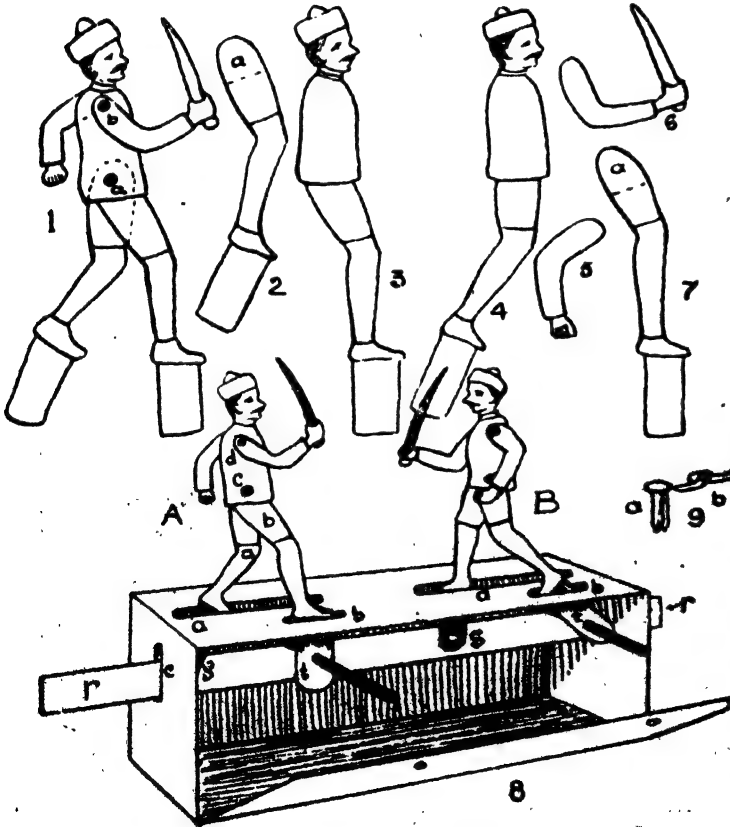
పోట్లాడేడి భటులు

కొ. నరసింహాచారి

ఇదియొక కదలేడిబామ్మ. ఇందు రెండు ముఖ్యభాగములు కలవు. (౧) ఇద్దఱు భటులు, (౨) పీట.

౧. భటులు

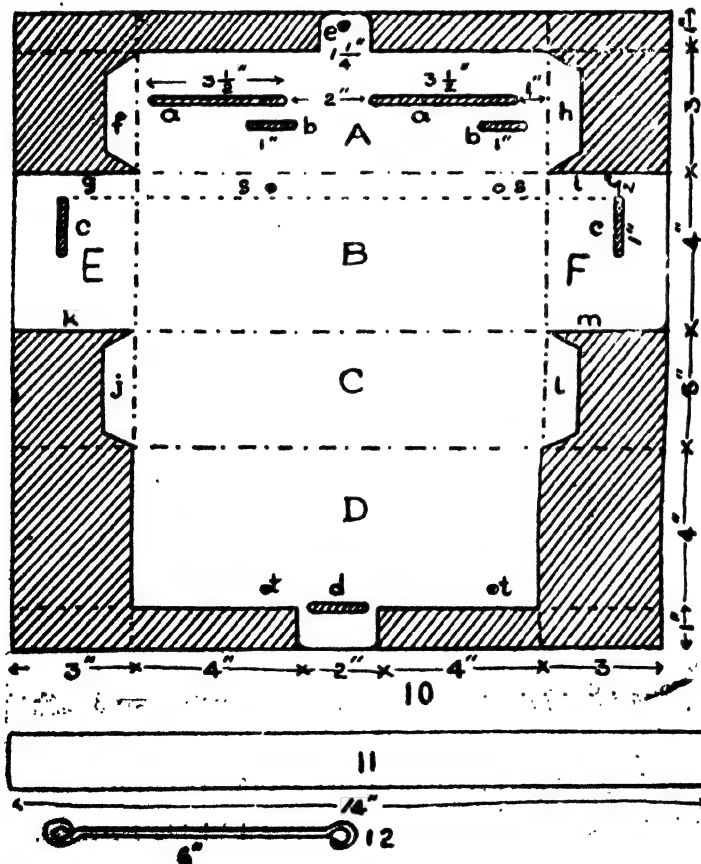
ఒక గట్టి అట్టపైని ఆటగుళముల నిడి వికి మించక చిత్రము నందలి రూపమును వ్రాయవలెను. ఇందలి కాలుసేతులుచక్కగా గుర్తించుకొనవలెను. తర్వాత దీని యందలి

కొలతలప్రకారము చేతులు వెనుకటి కాలు లేక తక్కినభాగమును మాత్రము మఱియొక గట్టిఅట్టపైని చిత్రించుకొని కోసి కొనవలెను. (చిత్రము 3). పిమ్మట వేర్వేరు తును కలుగా, వెనుకటికాలు (చి. ౨)ను, ముందటికాలు (చి. 2)ను, రెండు ఎడమ చేతులు (చి. ౫)ను రెండు కుడిచేతులు (చి. ౬)ను కోసికొనవలెను. కాళ్ళ యందు 2 అనుభాగము అధికముగా నుండినయెడల బామ్మతో వేర్పడిగించుట కనుకూలముగా నుండును. తర్వాత మొదట్లవ్రాసిన బామ్మయందు చేతులను, ముందటి

కాలిని కోసివేసి మిగత భాగమును (చి. ౪) కాలినిచేర్చి బిళ్లసూదినిదూర్చి పెనుకప్రక్క కోసియుంచుకొనవలెను. పిమ్మట చిత్రము 3 సూదిమొనలను చి. ౯ b వలె చీలదీసి అదు నందలి రూపమునకు (చి. ౨) నందలి మ వలెను. తర్వాత కుషీప్రక్క కత్తిగలచేతి కాలును, ఒకకత్తిగల చేయియు, ఒక నిన్ని, ఎడమప్రక్క కత్తిలేని చేతినిన్ని చేర్చి ఒకకత్తిలేని చేయియు చేర్చిపెట్టుకొనవలెను. పెట్టి చి. ౧ b వలె మఱియొకసూదినివిగించ చి. ౯ a యందలిబిళ్లసూదు(Paper fastner) వలెను. ఇదేరీతిని మిగతభాగములను చేర్చి లను తీసికొని చి. ౧ a వద్దనుండు విధముగ రెండవమనిషినిగూడ సిద్ధపఱచు కొనవలెను.

౨. పీట

౧౬ అంగుళములు నిడి వియు అంతియ పొడవును గల యొక యట్టపైని చి. ౧౦ యందు గుర్తించబడి యుండు కొలతల ప్రకారము రేఖలు వేసికొని మూలగీత లు వేసియుండు (Hatched) భాగము నన్నిటిని కోసి (Portions) తీసివేయవలె ను. ఇందు A పైభాగము. దీనిపైననే భటుల నమర్చ వలసియున్నది. B పెనుక భాగము C అడుగుభాగము. D ముందుభాగము. దీనినే కడపటమూతగా నుపయో గించవలెను. E F భాగము లు కుడి యెడమ ప్రక్క లగును.

A యందు a, a అను రెండు నిడుపాటి సందులను b, b అను రెండుచిన్న సం

దులనుకోయవలెను. ఏటిస్థానములు చిత్రము నగుర్పించియుండు కొలతల ప్రకారము ఉండవలెను. ఈ రెండువరుసల సందులును (Slits) అట్టలో మధ్యభాగమున నుండవలెను. b b సందుల మధ్యభాగమునకు నేరుగా B యందు s, s అనుచోటులందును D యందు t, t అనుచోటులందును కమ్ములు దూరుటకుతగిన రంధ్రములను చేయవలెను. A యందు e వద్ద నొకరంధ్రమును, D యందు d వద్దనొక సందును ఉండవలెను.

పెట్టెను మూసినతర్వాత A యందలి a, a సందులకు సరిగా నుండునటుల E F అను ప్రక్కలందు c c అను రెండుసందులను చేయవలెను. (చి. ౮ a c చూడుడు). f అను అతుకుతునుకను, g అను అంచునకు లోప్రక్కగను, h ని i కి లో ప్రక్కగను, j ను, K కు లోప్రక్కగను, l ను m కు లోప్రక్కగను వచ్చునటులు మడిచి అతికించవలెను. అప్పుడు A B C E F లు మాత్రము మడువబడి ఒక తొట్టివలె నేర్పడి తొట్టిలో పలిభాగము మన కెదురుగా చిత్రము ౮ యందువలె నుండును. పిమ్మట చి. ౧౧ నందువలె ఒక ౧౪ అంగుళములు పొడవును ౪ అం. వెడల్పునుగల గట్టి అట్టముక్కను దీసికొని చి. ౧౦ లోని E F లందుండు c c సందులగుండా దూర్చి పెట్టవలెను (చి. ౮ r r).

చిత్రము ౮ యందలివిధముగ A భటుని యెడమకాలియొక్క క్రింది అతుకు తునుకను a నందుగుండా దూర్చి, r r తునుకకు ఒక

బిళ్ల సూదితో (s) బిగించవలెను. ఈ విధమున B భటునియొక్క కుడికాలిని గూడ రెండవ a సందుగుండా దూర్చి S వద్ద బిళ్ల సూదితో బిగించవలెను.

తర్వాత ఒక్కొక్క భటుని యొక్క రెండవకాలిని b, b సందుల గుండా దూర్చి వానిగుండా t, t లవద్ద రెండు కమ్ములను దూర్చవలెను. ఈకమ్ములు చి. ౧౨ నందలి విధముగ నుండవలెను. ఒకకొననుముందుగా వలయాకారముగ వంచుకొని, భటులను అమర్చుకొనినతర్వాత D అనుపీట మూతను గూడమూసి దానియందలి రంధ్రములగుండా (చి. ౧౦ s s-t t) దూర్చి కమ్ముల రెండవ కొనలనుగూడ వలయాకారముగ వంచుకొనవలెను. ఈకమ్ములు r r అను అట్టముక్కనుఆటంకపఱుచరాదు. ఇట్లు భటులను బిగించి D మూతను మూసినపుడు అందలి d సందుగుండా A యందలి e దూర్చి e రంధ్రములో బిళ్ల సూదిని వేసినయెడల మూత ముందుకు వాలక నిలిచియుండును.

తర్వాత r, r తునుకను ముందువెనుకలకు లాగినయెడల దానికి బిగించబడినభటుల కాళ్లు ముందు వెనుకలకు జరిగి ఒకరినొకరు కొట్టబోయివట్లు తోపజేయును. కమ్ములు దూర్చబడిన తక్కిన కాళ్లు కదలవు కాచి కమ్ములపైని తిరుగ గలిగియుండును. ఇందలి రంధ్రములును సందులును వాటి యందు దూర్చబడిన అట్టముక్కలు గాని, కమ్ములు గాని వదులుగా తిరుగునట్లుండవలెను.

All Rights Reserved.

శ్రీ జ్ఞాప మి

(శ్రీ కాశీనాథగారుగాగి శంకరాచార్య ప్రసంగిరవిభ్రపంగ్రహమునుంకి)

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులవారి జీవితము

వే. వేంకటరాయఁడు

దక్షిణభారతదేశమందలి సంస్కృత విద్వాంసులలో మేటియు, ఆంధ్రదేశమందలి పండితులలో నగ్ర గణ్యులును, “ఉపాసతాపరుద్రీయాది నాటక-ఆంధ్ర

వానితో నేను వారి శుక్రూషలో పలుమార్లు వినియుం దిన విషయములనుంగూడ చేర్చి కేవలము, జాపితాగా నీ చిన్నివ్యాసమును వ్రాయుచున్నాఁడను.

* * *

భిజ్జానశాకుంతలా ద్యను వాన ఆయుక్తమాల్యదా శృంగారసైవధాది వ్యాఖ్యాన - కథాసరిత్సాగరాది గద్య-ఆంధ్రప్రసన్నరాఘవనాటకవిమర్శకాది విమర్శన-గ్రంథకర్తలును, అధిష్ఠితముదరాసు క్రిష్ణయశికారేఖీ సంస్కృత మహాపాఠ్యాయత్వ ప్రాచ్యభాషా ప్రపంచాధ్యక్షత్వపదులును”, “నాటకకళాభరతమునియు”, “జంతుకళంకు లేని కవితాచంద్రులును, మహామహాపాఠ్యాయ, సర్వతంత్రస్వతంత్ర, విద్యారాసత్రతమహాదధి, పండితరాజు, వ్యాఖ్యాతృసక్రవద్ధి, అభినవమల్లి నాథ, కళాప్రతాప్త్యా ద్య సంఖ్యాక ఓరుపరిరాజీకులును, కరుణాసింధువులును, ‘విమతులకు పులియు విశ్వాసభాజను

శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రీగారు

లకు చెలియు”, విద్యాధికామధేనువులును, “యథాశక్తి త్యాగియు”, ఋషికల్పమును, ఎల్లవారికిని ఆదర్శప్రాయులును, నను సస్మృతితామసులు బ్రహ్మశ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులవారి జీవిత చరితాంశములను అటవట వారి గ్రంథములయందే చేసరి యున్న వానినెల్ల “ఒక్కచోటనే యుండఁగూర్చు నుత్సహించి”

ప్రళయపాథ్యాయులు గాను, పోమారు నూర్లు హెడ్డెట్టెగుగాను, పిమ్మట విశాఖపట్టణము నార్కటు నూర్లు పండితులుగాను, అనంతరము రాజమండ్రి కారేఖీ సంస్కృతప్రధాన పండితులుగాను నుండి విరామవేతనముం బొందిరి. మఱియు వీరు “వైయాకరణపతంజలి యని ప్రఖ్యాతులు, మహానాథులు,

అద్భుతసాహిత్యపండితులు, సాజన్యపరమాపధి, శిష్టులు, సత్యసంధులు, కరుణాపరాయణులు, యథాశక్తి త్యాగి." వీరికి "అనారోగ్యము ఆరుదు." వట్టిసము పుష్కరాల్లో కొంఠమీడు ఆటుమాసములు దోకెడు రోగుబండ్లు మాత్రము భుజించుచు వేలు ఆహారమునూ, తపస్సనర్పిరి. ౮౩ సంవత్సరములు జీవించి ౧౯౦౦

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారి తరఫునను
వేదము లక్ష్మయ్య. వేదము వేంకటరమణశాస్త్రి.

సంవత్సరమున పరమమందిరి. వీరు గవనియించిన గ్రంథములు రెండు-లఘుశాస్త్రరచన, ఆత్మబోధవివరణము.

ఈ మునీయుని ప్రథమపుత్రులు బ్రహ్మశ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిలవారు, వారు మురొగులలో నుండగా ౧౮౫౩ సం. డిసెంబరు ౨౩ తేది నాడు జనించిరి. శాస్త్రిలవారి బాల్యమంతయు ఆంధ్ర దేశమున పలుతావుల గడచెను. కడపటి దినము

లలో వారు తమ జీవితచరిత్రమును 'వేంకటరాయశాస్త్రి భాగధేయ' మను శీర్షికతో వ్రాయనారంభించి అసంపూర్ణిగానే ముగిసెడిది. అందు తమ బాల్యవృత్తాంతమును తామే యిట్లు చెప్పికొని యున్నారు.— "మదీయ నరసాపూరుచరిత్రము....

.....అక్కడ ప్రతి తరగతిలోను నేనే మొదటివాడ నగుదును. పైతరగతిలో నన్ను వేయఁగానే తూణుములో నేనే మొదటివాడ నగుదును. మఱి నా తాత తప్పింప నొరులతరము గాదు. నాకు ఒక మాటు చెప్పిన చాలును. ఒకమాటు చదివిన పచ్చును; నాకు సులువుగరానిది గణితము, కుదురనిది చేతివ్రాత. నేను డెబ్బ లెటుఁగను, ఆబద్ధము చెప్పను. సామాన్య పరీక్షలో నాకు పుష్కర బహుమానము, 'For General Proficiency' అని వ్రాసియిచ్చినారు.

"విశాఖపట్టణము నాఝలు స్కూలులో చదువుచుంటిని—రు. ౯ లు ప్రయివెండు, (విద్యార్థి వేతనము). అటు మెట్రిక్యులేషను (౧౮౬౯) మొదటి తరగతి (First Class). అనంతరము పది వకునొకండు గూర్వకులు ప్రయివెండుతో మురొగులలో నాఝలు స్కూలులో చదువును మ్రెయినింపు పొంగుట—అది బహుజనసర్ది సీతారామాచార్యుల వారు ప్రథమాంధ్రపండితులు, చెరులువాడ సీతారామశాస్త్రిలవారు ద్వితీయాంధ్రపండితులు—ఇరువురు బ్రాహ్మణికులు ఆంధ్రమున గొప్ప పండితులు—వే—బుపిళ్ల లోనను యాపావ్యభుగ్రస్థియనులు సంగీతలోలురు, ఈ సీతారామాచార్యులతో చెరిమి చేసికొని వీరి ప్రతిభనివార వేశ్యాది సంగీతగోష్ఠులకు జందాదారులై వచ్చుచుందురు."

"మత్యాలపేటలో తొలత సంస్కృతాంధ్ర గ్రవిడ పాఠశాల యుండెను. దానికి మానాయనగారు వేదము వేంకటరమణశాస్త్రిలవారు ప్రధానపండితులుగా నుండిరి. సీతారామాచార్యులవారు ఆంధ్రపండితులు. తోటపల్లి సీతారామయ్యగారు ద్వితీయాంధ్రపండితులు.

ప్రశాఖమాసము]

అరవయినకు జ్ఞానసుందరపంధారాసు లుండిరి. మా నాయకగాను శాస్త్రోక్తాచారనిష్ఠుడు, అపత్యహరుడు, అప్రతిగ్రాహకులు, వ్యాకరణయున అపరపరజలియుని పేరొందినవారు. సీతారామాచార్యులను ఆంధ్రవిద్యకు మెచ్చియు వేశ్యాంలపట్టుడని విగ్నించు దుంకి. అందువలన సీతారామాచార్యులవారు తమ శనివాచపు సంగీతగోష్ఠులకు నన్ను పిలుచుట లేదు. అట్టివానికి నేను పోవుటయు లేదు."

తాతగారు ఆపాతశాలలో చేసిన మొదటిదినము లలో ఆచార్యులవారి పాండిత్యాభిశంకులను చక్కగా తెలిసికొనక వారిని చూచినాటికిని ప్రశ్నలువేసి చేసించుచుండువారు. అటుపిమ్మట నొకప్పుడు తండ్రిగారిని దర్శించి వారి కీరితముయును తెల్పగా వారు, "నీవు పాఠ పడితివి. వారు ఆంధ్రమున మహాపండితులు" అని వనించినది. అటుపిమ్మట శాస్త్రులవారు ఆచార్యులవారిని చూచి తమ యనినయనునకు తూహణకొనినట్లు. అంత ఆచార్యుల వారు "నీవుకను వాచపు" అని అభీనుదించినది. తాతగారు ఆపాతశాలను వదిలికొంతకాలమునకు మరల గురువర్యులను దర్శించి తమకు మోగ్యతాపత్రమునొకదానిని దయచేయుటని కోరిరి. అప్పుడు వారు ఈవిధముగా వ్రాసిరి.

"ఇది వేదము వేంకటరాయశాస్త్రు మోగ్యతను తెలియజేయు పత్రిక. * * * * * మీరు కొన్ని యేండ్లకుముందు రమారమి యొకటిన్నర సంవత్సరము నార్యులు స్కూలులో నాయొద్ద లేనందు చదువుచుండిరి. అదిమొదలు నేను మీరిని బాటగా గుర్తెఱుంగుదును. చదువునప్పుడు మీరుచేయు విద్యానిరయకమైన ప్రశ్నలకు సదుత్తరములు చెప్పి మీరిని సమాధానపఱచి నా పాండిత్యగౌరవమును మాటిమాటికి నిలువఁజెట్టుకొనవలసివచ్చుచుండెను. ౧౮౨౭"

ఈ మోగ్యతాపత్రము ఇప్పటికి కొంత శిథిలమైనను ఇంకను పదిలముగనే యున్నది.

శ్రీశాస్త్రులవారు బాల్యమండే సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథములను నిరంతరము చదువుచుండువారు. వీరి

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులవారి బీబితము

తండ్రిగారు వీరిని బాల్యములో అక్షరములు నేర్పించు ప్రవృత్తి వహించవలయునని మోక్షమును గురించి వినునపుడు నేను వారిని లక్షణమునకు వివరించుచున్నప్పుడు ముగిసే విశేషముగా చదువున, తండ్రిగారు అక్షరములతో పెక్కుకాలమును గాన వివరించుచున్నప్పుడు నవ్వించి విని గ్రహించుచు బాల్యములో అక్షరములతో ముగించుచు పాండిత్యము నుపసాదించిరి. కాని అంధులును మానలేదు. ౧౮౩౫ సం. ఏప్రిల్ ౧౫ నానాడు గుచ్చియిరి. తండ్రిగారు కనుమందు పెట్టుటకు చేతను, తండ్రిగారు కొంతకాలము ప్రయత్నముచేసి చదువుచేయు శక్తిగోగ్యముగా ప్రాసించు పు. గా—

౧. క్రిందపదము గలవన్న మొదటిమోక్షాంశములలో కవచపతి మొట్ట, ౨. గోమయము బోలూరములను ప్రభావోపాగ్యములు, 3. విశ్వావర్తము దింపింప మోక్షములు స్వీకరింపాగ్యములు, 4. గాన విశేషాంధ్రములు, 5. మొదలుకొని ప్రభావోపాగ్యములు, ౬. పండితులు ముత్తెల్ల పేరు అంధులవచ్చుకొల్లల (మిడిలే) మార్కులు ప్రభావోపాగ్యములు, ఆయి ౧౧ సంవత్సరములు గడిచిరి. ఈ కాలములో శ్రీశాస్త్రులవారు గోమయములో ఎక్కడనీ గ్రంథము ముద్రామైనను వలెమిగిల్లేదును తెప్పించి చదువుచుండిరి. ప్రతిహాసము బీబితములో కొంత ఈవిధముగా వ్యయించువారు. ఆదినములలో నవ్వెచ్ర గ్రంథములలోను ప్రచారములోనున్న తాళపత్ర గ్రంథములలోను వారు "చదువకవిడిచినది లేదు, చదివి మరచినది లేదు."

ఇట్లుండగా, ఇంకొక కవచం వేశ్కొన్న పదమందు శాస్త్రులవారు గుండుకాలమున ఆంధ్రవేదముంగును భగవద్గీతయులందును విలంబుగాద్యుపాద్రాశ్యేనక వాదములు బదులుజేరఁ జొచ్చినవి. అప్పుడు వీరితండ్రిగారు వేంకటరమణశాస్త్రులవారు, తాము పూనుకొని విలంబు వినిపాయును శాస్త్రముమాత్ర మొప్పునని వాదించుచుండెడిది. ఇంతలో వారు విరామవేదమును జూచి నెల్లారుచేరవలయుటయు, తా మొనర్పించులనిన భగవద్

కార్యమునకు కడ్డకలిగినే యని కరము చింతిల్లిరి. అప్పుడు వేంకటరాయశాస్త్రిలవారు “అందులకు నేను గలను” అని పలికి, పలుతావుల కేగి పెక్కుగ్రంథము లం బరిశోధించి, మదరాసు హిందూసభవారి ప్రావున ఖండనోపన్యాసములం గావించుచుండిరి.

మధ్య కొంతశ్రమావనోదాగ్రము విద్యార్థుల యవగాహనమున కనుమలముగా నులువైన కంఠపద్యములలో చంద్రాలోకా ద్యనేకగ్రంథముల సారాంశముగా అలంకారసారసంగ్రహమును గ్రంథమునవదించిరి. పెద్దగ్రంథములను రచియింపం బూనుకొనియుండు కాలమున తన్నిరంతర రచనాపరిశ్రమనారికి మఱియొకచిన్ని గ్రంథము రచించుటచే తీరుచుండెడివటం, ఒకవిషయము నుండి మఱియొకదానికి మరలుటయే విశ్రాంతి యని పలుమారు వారు వచించియుండగా విని యున్నాడను. (అట్లే ఆముక్తమాల్యదావ్యాఖ్య రచించు దినము లలో ఆశ్రమను మూచుటకై మధ్య పెక్కుసంస్కృత నాటకములను అంధ్రీకరించిరి.)

శ్రీశాస్త్రిలవారు మరల ఆవాదములనే సాగించుచు ఆవిషయములనెల్ల గ్రంథరూపముగా రచియించి ప్రకటించిరి. వారే యిట్లు వ్రాసియున్నారు. “ఇందుం గడవట పేర్కొన్న పదముం దుండగా ౧౮౮౩ సం.రం ‘శ్రీపునర్వివాహ దుర్వాద నిర్వాసణ’మును ధర్మశాస్త్ర విషయకనిబంధన గ్రంథమును రచించి ప్రకటించితిని. బహుగ్రంథపరామర్శపూర్వకముగా నిద్రాహారదుఃఖంపరికించి దానిని రచించిన ఫలము ఇరుదొంసు లయినది నాకు దారిద్ర్యావాణిగొని క్లేశములును, తన్మంగళముచే నిరస్తవాదులయిన మతద్రోహులకు విరుదాంకములును లభిస్తున్నవి. ఆ నిర్వాసణగ్రంథమునకు ఇప్పటికిని ఎవరివలనను ఉత్తరము పుట్టలేదు. అయినను, ‘తపస్సు ఫలింపకపోయినను తనువు తేలిక పడిన’ దివ్యరీతిగా ఆనాడగ్రంథమువలనను తత్కాలమందు మహాజనసంఘమువ్రూల నాకావించిన ఖండనోపన్యాసముల వలనను, నన్ను మదరాసులోని ప్రముఖులెల్ల రెటుం గుటయు, డాక్టరు ఆపర్టు, మిల్లరు లోనగు హాను

లకు నేను పరిచిత గీర్వాణభాషుడనుగా గోచరీభూతుడనగుటయు సంభవించినది. శ్రీ సమర్థి రంగయ పెట్టిగారు నన్ను మదరాసు క్రిస్టియన్స్ కాలేజి సంస్కృతప్రధాన పండితుం గావించుట దలంపు గొనిరి. నేనును ఆపదమునే కోరుచుంటిని.

ఆసమయముండే డాక్టరు ఆపర్టువారగారికి నేను ఇంచుకంత ఉపకరించితిని. ఎట్లన, — వాడు అప్పు ఐదు ఏండ్లకుముందు ‘నరపతివిజయము’ ను ముద్రింపం దొరంకొని ప్రాయికముగా పండితపరిష్కృతము నేయించియు, అందొక చూర్ణిక విరువాంకాదిభూయిష్ఠము, అదిలో కవివెట్టినరూపుం గోల్పోయి శేఖరానకారణంబున శబ్దస్వరూపవాక్యవాంతరవాక్యాది విభజన లేర్పడక క్రంశ బలీయింప దానిని సంస్కరింపుడని మదరాసులోని సుప్రసిద్ధాంధ్ర సంక్రితులు మువ్వరకవనై దేండ్లు ఉంచెయు భగ్గుమకారధులైరి. వారిని నేను కార్యవశంబున దర్శింపఁగా వారు ఆమార్గికను తదియ దురూహతా వృత్తాంతముం జెప్పక నాచేతికిచ్చి సవరింపుమనిరి. నేనును వారముదినములు ఉన్నతునివలె తదేకతానుడనై దానిని సవరించి సాధువుగా వ్రాసి ఆంగ్లానువాదసమేతముం గావించి కొనిపోయి వారికిచ్చితిని. వారు నాయుచ్చివదానింకొని పండిత సమేతము, రెండువారములు పరిశోధించుకొని అంగీకరించి అనంతరము నాకు దాని యైదేండ్లవృత్తాంతమును వక్కాణించిరి.

ఆయిరువురనుం బ్రతివోధికులై డాక్టరుమిల్లరు గారు పూర్వోక్తమైన మదరాసు క్రిస్టియన్స్ కాలేజి సంస్కృతోపాధ్యాయపదమును ౧౮౮౬ సం. నవంబరులో నాకొసంగిరి.

౧౮౮౭ సం. బి. ఏ. పరీక్షకు నియతములైన సంస్కృతాంశ్లేయ భావలలో మదీయ శిష్యులతోఁ గూడ నేనును పరీక్షుడుడనైతిని. రెంటును జయమొందితిని. సంస్కృతమందలి తేతలలో మొదటివాడనై విజయనగరమహారాజు నైకాఖిలర గోడెగజపతిరాయ చాతవ్యములయిన రు. కంఠం పరిమితిగల భవోమానంద

ప్రకాశమానము].

నకుం బాత్రమనైతిని. కాని ఆసంవత్సరము డిగ్రీని పూర్తిచేసికొనందున ఆబహుమానములం బడయనైతిని. ఉక్తికారణంబున ఈబహుమానము నాకు తప్పిపోయిన దని నాతో ఆపర్థుగారు పెలివిచ్చిరి." ఈవిధముగా నితంతరపరిశ్రమచే తమ దిరకాంక్షితమైన గీర్వాణోపాధ్యాయ పదమును కాస్తులగారు పొందిరి. అప్పటికే కరము రూఢమైయున్న కాస్తులవారిభాగ్యునిచే పలువురు విద్యార్థులు రాజధానిలోని పెక్కుకళాకాలవారు గీర్వాణగుడికి చెడుకుని శిష్యులనాక్కరేకి రాదొడంగిరి.

* * *

ఆంధ్రవాఙ్మయమునకు ౧౯-వ శతాబ్దపుత్తరాధ్యమున నూతనవికాసము కలిగినది. అట్లే దేశమంతటను ఒక్క భాషకేఅననేల పెక్కింటికి నూతనోజ్జ్వలము కలుగం జొచ్చినది. విశ్వవిద్యాలయస్థాపనము, ఆంగ్ల విద్యాప్రాబల్యము, పత్రికాప్రచారము, పాశ్చాత్యనాగరికతాప్రాబల్యము, ఇత్యాద్యనేతకారణములచే జనులరుచులు వేషభాషలు మారజొచ్చినవి. తత్సూర్యము దేశమందు లేనిది, వాఙ్మయమునకు జీవాతువులు ముద్రాయంత్రములు వెలయజొచ్చినవి. దేశమంతయు మేలుకొనందొడంగినది. అట్టి యాసంధికాలములో పలువురు పండితులును, వర్తకులును సంస్కృతాంధ్ర గ్రంథములను కనబడినవానినెల్ల వీలున్నసంస్కరించి, లేనివో సంస్కారములేకయే ముద్రించి యదేయదనుగ హెచ్చుచెలలకు విక్రయించుచుండిరి. కవులను కొందఱు నూతనపద్యములలో కవనములకుందొడంగి తత్సూర్యము ఆంధ్రమునలేనివానిని నాటకాదులను గీర్వాణాంగాద్యకరములనుండి తెచ్చి ఆంధ్రమున జించుచుండిరి.

అట్లు క్రొత్తఆశేషముతో గ్రంథములు ముద్రితములను నాదినములలో జరుగు 'భాషాదిత్రవపథ' ఆయాసపడి శ్రీకాస్తులవారు కష్టనష్టములతోర్చి ముద్రాయంత్రమును స్థాపించి, సంస్కృతాంధ్రగ్రంథములను నిర్దష్టములనుగా ముద్రింపం దలపెట్టిరి; స్వతంత్ర గ్రంథములను నూతనపద్యములలో వ్రాయసారంభించిరి.

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులవారి జీవితము

ఈయుద్దేశములతో ౧౮౮౬ సం. ప్రక్రియాభంధస్సను గ్రంథమును బాలరకొఱకై రచించి ప్రకటించిరి. అదియే శాస్త్రులవారిచే పునర్నిశితమై 'భంధస్సు' అను పేరు ముద్రితమై యిపుడు ప్రచారముం బొందుచున్నది. ౧౮౯౦ సం. విద్యార్థులును, జిజ్ఞాసువులును ఉపాధ్యాయునిరహితముగాను, స్వశక్తిచేతనే సులువుగాను చదివి రసముగ్రహించుట కనుమలముగా, సంస్కృత-విక్రమార్క భోజచరిత్రలను, లఘువీకచేర్చి అచ్చువేయించిరి.

ఈయుక్త్యమును క్రమముగా చిన్నప్పందొడంగినది. ౧౮౯౧ సం. శ్రీ కాస్తులగారు నాగానంద నాటకము నాంధ్రీకరించిరి. ఈ యాంధ్రీకరణప్రకటనము ఆంధ్ర (నాటక) వాఙ్మయమునందు నూతనయుగ ప్రారంభమును సూచించుచున్నది. చెప్పియుంటినిగదా ఆంధ్రమందు నాటకరచన అస్పృశ్య ప్రారంభమయినదని. వానిలో అనువాదములు మొనటిని. కాస్తులవారు, "దృష్ట బహుప్రయోజనంబు గావునను, ముఖ్యముగా నమందొద్దయి గావునను, పెద్దనాది లక్షణకారులచే ఆశ్చర్యకరంబు గావునను, మతియుఁ బ్రబంధములతోఁ బ్రాణము విసిగి పోయినది గావునను, నాటకము మనకు ఉపాదేయమే." యను నభిప్రాయమును విశదీకరించుచు పలుతావుల సుపస్యాసము లిచ్చుచు, తామును నాటకరచన సేయుటయ గాక నాటకములలో పాత్రోచితభాష యుండవలయునని నాగానందమందు నీచ పాత్రములకు గ్రామ్యముం బ్రయోగించి నవ్యమాడ్కోప దేశకుడైరి. "సంస్కృత నాటకములం దొలితొలిం దెనిగించినవారు నమమంబొడమిన తదీయ చాణాను వాడము మర్యాద నవలంబించి తమ యనువాదములందు సంస్కృత మాటలులంపరి ప్రాకృతాది భాషాభేద ప్రపంచప్రయోజనమును నిర్వహించక ఏకరూపముగా సంస్కృతప్రాకృతములకు వ్యాకృతాంధ్రమే పెట్టందొడంగిరి." అనిరి శాస్త్రులవారి నూతన మార్గముంగని పండితులు కొందఱు కడుంగడు హర్షించిరి.

మ. రా. రా. శ్రీ వడ్డాది సుబ్బారాయకవి గారు శాస్త్రులవారికి ఇట్లు వ్రాసిరి—

“పండితోత్తమా, భవద్విరచితమున నాగానంద నాటకము పురుషులుతీరిన హాసమువలన గావ్యేంద్ర కలంకారమై ప్రకాశించుచున్నది.

నీవపాత్రములగుఁ దెలుగు నాటకములందుఁ దమరుమాసినవారి నామట్లు కావరణీయముగానే లోచనమున్నది. మతీయు దానివలన సనేకలాభములున్నట్లు నేనడలించుచున్నాఁడను. గ్రామ్యములేవో అగ్రామ్యములేవో యెఱుంగనివార లనేకు లుండురు గాన నాగితి గ్రామ్యము లివి, అగ్రామ్యము లని తెలిసికొనుటకు మీ కలుగుచున్నది. మతీయు వాడుక ప్రకారము అట్టి గ్రామ్య రూపములు వ్రాయుట కష్టమే. నాకుఁజూడఁ దన్నాని కము బహు రసవంతముగా నున్నది” అని.

కొంపలు పండితులు బౌద్ధత్వాభిమానులు హర్షించినను మఱికొంపలు ఈపక్షానికి వుంటే హర్షించలేదు. ఈవిషయము పండితులలో నొక యులజుడి బుట్టింది వృద్ధి చేయుచుంకినది.

ఇది యిట్లుండఁగా శ్రీ శాస్త్రిలవారు తాము ప్రారంభించిన యువ్యమును జరుపువారయి ౧౮౯౧ వ సంవత్సరమున నాగానందముద్రణానంతరము, జ్యోతిష్యతీ ముద్రాక్షరశాలను స్థాపించిరి. ఒకనైపు కాలేజీ యుక్త్యోగమును నిర్వహించుచు, మఱియొకనైపు ముద్రాక్షరశాలను నిర్వహించుచు, మగ్య గ్రంథముల రచించును చనువును, శాస్త్రిలవారు తామును యంత్రముంబోలె కృషి సల్పుచుం రి. తమ యచ్చాఫీసునందే శాస్త్రిలవారు అంతకుమును కొంతకాలమునుండియు తాము ఆంధ్రమున నులువైన వచనముగా రచించుచుంకి కథాసరిత్సాగర గద్య ప్రబంధమును, ‘నానాఖ్యాన మనోహరంబును’ చిన్న యక్షరములలో ముద్రింపఁగఁకట్టి కొంతవరకుముద్రించి ఆర్థికముగా కొన్నిచిక్కులకు లోనై ఆయువ్యమును అంతటితో నిలుపవలసినవారైరి. ఇంతలో ఏతద్గ్రంథ ముద్రణాపరిసమాప్తిని వేంకటగిరి ప్రభువులు, కీ. శే. శ్రీ వెలుగోటి రాజగోపాలకృష్ణ యాచేంద్ర బహదర్ కె. సి. ఐ. ఇ. పాఠ్య, ఆప్తపర్ణము వలన విని ఏత

ద్గ్రంథ ముద్రణ, పర్యాప్త సర్వధనమును పరమాదర పూర్వకముగా నొసంగి ఆ ముద్రణకార్యమును నెఱవేర్పించివారు. నారి సాయముచే మరల ప్రారంభించి, ఇతరాదుల గ్రంథములను వైతము ముద్రింపించుచు, కొంతకాలము జరిపిరి. అట్లయ్యును ఆయువ్యమును చక్కగా కొనసాగక శాస్త్రిలవారిని కొంత ఆర్థికశక్తి ములపాలు గావించుటయు, వారు ఆ యచ్చాఫీసును విక్రయించినచి. అయినను తాము ప్రారంభించి కొంత వరకు జరిపిన యాయువ్యమును మరల ప్రారంభించు నుద్దేశమును మాత్రము మానలేదు.

శ్రీ శాస్త్రిలవారు ౧౮౯౬ సం. కాలిదాసమహాకవి విరచిత శాకుంతలమును ఆంధ్రమున కనువడించి, యథాలావ్యము నీవపాత్రగ్రామ్యముం బ్రయోగించిరి. వారే పీఠికలో “నాగానందమునఁ బ్రాకృతసానమున నేఁబ్రయోగించిన గ్రామ్యభేదములకు నాంధ్రాంగ్లేయ భాషాపారీణులగు విపుల హృదయు లామోనించిరి. దీని యందును గద్యకళ్యపులకును దలారించెంబడులకును సేక విధ భాషణముం బ్రయోగించుట యనువిధమని కావలి వాండ్రకును మత్స్యసూతకునికిని గ్రామ్యముం బ్రయోగించితిని” అని వ్రాసియున్నారు. శాస్త్రిలవారు ఈ విధముగా నూతనపద్ధతుం జూపుటంగని కొంపలు పండితులు తమనాటకములలో నీవపాత్రలకు అచ్చ తెలుగుం బెట్టకాగిరి. దీనింఁగూర్చి వారే తమ గ్రామ్య భాషాప్రయోగనిబంధనమును ఇట్లువ్రాసిరి.—

“కొంపలు మదీయనాగానందముంగని, భాషా భేద మావశ్యకమని గ్రహించియు, నామాగ్ధమవలంబించిన నాశిష్యులగుదురని ద్వేషించి, నీవపాత్రముల కచ్చతెలుంగని యొక రసాభాసంపు నియమును కల్పించుకొని నిర్వహించుకోలేక పరమనీవపాత్రములకు నిజనియమనిరుద్ధముగా తత్సమముంజెల్లుచు, ఋషికన్యాది సత్పాత్రములచే మాలమాదిగలచేతనుంబోలె మహారాజును ‘పబువులు’ అనిపించుచు, నీచ నీచతరపాత్రములైన చేటి కాదులచే సీతారాజకన్యాదులను, అరిసమతతో అతి శుకుమార సంతోధనచేయవలసినచో, అతితరపాత్ర

ప్రజాభిమానము]

మాచకముగా మాండ్యికశాసనాంశకర్తనాంకనిర్వాసనాది దండార్థముగా “రాచహతురా” యని సంబోధన చేయుచును, నటించి నూత్రధారునిచే దేవీయని దేవీరింశించుచు, గ్రామ్యనాటకములు వ్రాయుచున్నార” అని.

శ్రీ శాస్త్రులవారిశాకుంతలముం గాంచిశ్రీవేంకటగిరి మహారాజువారు వారిని సన్మానించినవిధమున వారి పాత్రములలోనే వక్కాణించెను.

“నేను నాయాంధ్రాభిజ్ఞానశాకుంతలమును ప్రకటించి వారికి ఒకప్రతి పంపితిని. అంతట వారు నాతో సమావేశముం గొరి మహారాజు మాంటుగోడ్డు మోతీ మహాలులో నాకు డర్బనమొనంగి, శల్లాపానంతరము నాకు కొంత ధనము పారిపోషిక మొసంగవచ్చిరి. నేను వారిని భిక్షు ప్రార్థించితిని. “ఈశ్వరము యుగ్రతమైనది. దీనికై యిప్పుడు నేను అభ్యుదయముగాను, శివసముక్త నాకు క్రిష్ణులనాగ్నేతీలో కొలుపున్నది. నిలవలెనవారి నాకు ఈధన మీయవలయును, నిల నేను వైకృతాల యును?” అంటట వారు వెంటిచ్చిరి: “మీకు కాత్రేతీలో జీతము స్వల్పము. అది మీకు కంటుంబధనమునగు చాలదు. మీగురుప్రకరములు ఆచ్యుతేయించుటకు బుగములు చేసి యిబ్బంది పడుదురేని మఱిపుస్తకములు వ్రాయరు. మీరు వ్రాయవలసినది; మేము ముద్రింపింపవలసినది. పనమిరువురము పరస్పరసాహాయ్యముతో ఈతీరు లోకోపకారము చేయవలసినది. కావున మీరు ఈవేశమును గ్రహించుట యుక్తము? ఆమాటకును ఆ ప్రసాదమునకును నేను అత్యంతము సంశయితుడనై ఆపై కమును గ్రహించితిని. అప్పటినుండి నేను ప్రకటించిన ప్రతిపుస్తకమునకును, పుస్తకాదినిమిత్ర నిరపేక్షముగా సయితము, వారుఅప్రార్థితముగా నాకు మెండు ధన మిచ్చుచుండిరి”.

౧౮౯౭-వ సం. శాస్త్రులవారి జీవితములో మరువరానిది. ఈసంవత్సరమే వారు, తాము రత్నార్చము నాలుగేండ్లనుండియు వ్రాయుచుండిన స్వతంత్ర నాటకమును, “మించిన ప్రతాపకృతిని” ప్రకటించినారు.

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులవారి జీవితము

ఈ నాటక ముందలి కథాసంవిధాన నమత్కరము, సన్నివేశసౌభాగ్యము. సమన్వయసౌలభ్యము, పాత్రనిర్మాణకౌశలము, రసపోషణము, కవనస్వారస్యము మొదలగునవి నిండు కలిమి యటుండ, బహు పాత్రనిర్మాణముం గావించి వారికి అనుగుణముగా ఎనిమిది తొమ్మిది తెగల గ్రామ్యసౌములం బ్రయోగించి ఆంధ్రలోకమునకు శాశ్వతముగా మీసకవినా విధానముం జూపినారు. “ప్రాథమికవేద్యరసంబు” నీ నాటకరూపము శ్రీవేంకటగిరి మహారాజు, శ్రీరాజగోపాలకృష్ణమూచేంద్రహస్తేంద్ర, కె. పి. వి. ఇ. గారికి తమకృతజ్ఞతామాచకముగా సంకీర్తముగావించినారు.

ఆసంవత్సరమే శ్రీ శాస్త్రులవారి మాగ్గము ననుసరించి శ్రీయుతులు గురుజూ ఆపొగూవు పంశులవారు కన్యాశుల్క నాటకమును పాత్రోచిత గ్రామ్యముం బ్రయోగించి రచించి ప్రకటించిరి. ఈరెండు నాటకములును పెలువడినంటనే ఆంధ్రదేశముందు సర్వత్ర ప్రచారమువారికి తక్కినవారికి అపారమైనది గావించినది. కీసం నుంచి అమరావతి గ్రంథాలయములలో విమర్శించుట.

ఆ ముఖ్యసంవత్సరము ౧౮౯౮, శాస్త్రులవారు శారదాకాంక్షిలను వేద విమర్శగ్రంథములం బ్రకటింపంబలంచి, ఒక్కొక్క విమర్శగ్రంథమును ఒకకింశిగా రంపా విమర్శగ్రంథములం బ్రకటించిరి. మొదటిది జక్కన విక్రమార్కచరిత్ర మండలవిమర్శము, రెండవది ఆంధ్రప్రసన్నరాఘవనాటక విమర్శము. ఈ రెండవ విమర్శలో జయదేవమహాకవియొక్క మూలగ్రంథ స్వార్థస్థంబును, ఆంధ్రకరణ విధానమును, చక్కంగా తెలుపఁబడినవి. ౧౯౦౦ సం. కాలిఫోర్నీ మాహాత్మ్యనిమర్శను మూడవకింశిని ప్రకటించిరి.

శ్రీ శాస్త్రులవారు నాగానందముం బ్రకటించినది మొదలు, పండితులలో “నాటకములలో గ్రామ్యము ప్రయోక్తవ్యము కాదా” యనువిషయమై వివాదము కలిగి రగడయగుచుండినది. శ్రీ శాస్త్రులవారిసూక్ష్మము నామోదించినవారు కొందఱును ఆమోదించనివారు

కొందఱునుంగా నప్పటి పండితులు ఇరువాగుదైరి. ఈ మఠము నొల్లని వారు తమనాటకములలో గ్రామ్యముం బ్రయోగింపనివారు. వీరు ఒకసంఘముగాచేరి ఈవిషయమును చర్చించి గ్రామ్యము నాటకానర్హమున సిద్ధాంతింప నమకట్టి ఆంధ్రదేశముండలి పండితుల నెల్లర నావ్యవించి సభలు జరుపందోహంగిరి. ఆసభలలో శ్రీ కాస్తులివారు ఆపండితుల వాదముల ఖండించి నాటకములలో గ్రామ్యము అవశ్యముగా ప్రయోజనీయమని సిద్ధాంతికరించిరి. కాస్తులివారు ౧౯౦౧ సం. మన తమ సిద్ధాంతమును గ్రంథముగా రచించి గ్రామ్య భాష ప్రయోగనిబంధనమనివేరిశి కారదాకాంధికలో నాలుగవ కింకిణిగా గ్రుచ్చినవారు.

మైసూర్ క గ్రాసనాధిపత్యము వహించినవారు “అష్టాదశభాష లక్ష్యలక్షణాభిజ్ఞ సార్వభౌములు” శ్రీయుత శేషగిరికాస్తులివారు వేంకటరాయాకాస్తులి వారికి వారిపాండిత్యము కఠంబున పరమ మిత్రులయిరి. వీరువురును కలసికొనని సాయంత్రములేదు. ప్రతినిద్యా విషయమందును ఇరువురును పరస్పరము సంప్రతించు కొనుదు సందేశములం దీర్చు కొనువారు. ఆదినములలో వీ రిరువురును కలిసి ఆధుని కాంధ్రనాట్యమునంతయు కారదాకాంధిక వడుపున విమర్శింప సంకల్పించిరి. కాని యీపండితా ఖండలల ఇరువురయు స్నేహలత మొలకెత్తి దినదినాభివృద్ధి యగు నాదినములలో దుర్ దైవవశమున శేషగిరి కాస్తులివారు హఠాత్తుగా తమ ౫౬ వ యేట పరమపదించిరి. వేంకట రాయకాస్తులివారు అట్టి మిత్రరత్నముం నోగొట్టు కొన్నందులకై వగది, అప్పడు తాము రచించుచుండిన యుషానాటకమును వారికి అంకితము గావించి కొంత చిత్రకాంతి కేసికొనిరి. ‘అధ్యర్థయామ మాప్రిప్రయోజనీయ’మైన నాటకమది.

అప్పటికే కాస్తులివారికి ఏర్పడియున్న శిష్యులొకటిలోనివారు కొందఱు నెల్లూర నొకసంఘముగాచేరి ఆంధ్రగీర్వాణనాటకములను కాస్తులివారికడనే చక్కగానేర్చి ప్రచర్చింపఁ చలంపుకొనియుండిరి. వారి యాయుర్దేశము నెఱింగి శ్రీయుత పూండ్ల రామకృష్ణయ్య

గారును, శ్రీయుత గునుపాటి వీనాదిరెడ్డిగారును, కొందఱు నెల్లూరి పెద్దలును చేరి ఆంధ్రభాషాభిసమాజమును ౧౯౦౧ వ సం.రం స్థాపించిరి. దీనికి కాస్తులివారు అగ్రాసనాధిపతులు, ద్రవ్యవిషయవదక్క నన్నిటను సర్వాధికారులు. ఈ సమాజము శ్రీకాస్తులివారి నాటకములం దప్ప నితరాంధ్రనామలం బ్రచర్చింపరా దనియు, ఇతరుల నాటకనాటకములే కావనియు, కాస్తులివారి కడ సంఘముగా శిక్షనొంది ఒడ్దికలు కుదిరనవని కాస్తులితలంచువరకును నాటకములం బ్రయోగింపరా దనికాస్తులివారివాక్యములు వేదవాక్యములుగా సభాపాటింపవలయుననియు నిబంధన లేర్పఱచుకొని కట్టుదిట్టములతో ౨౫ సంవత్సరములు-౧౯౨౫ వ సంవత్సరమువరకును-జరిపిరి. ఈవిధముగా నటులు సుశీలగుటచేతను, అందును కాస్తులివారే ప్రతీయక్షరమనేర్పుటచేతను వీరి ప్రయోగములు కరము శోభిల్లుచుండివి. ఆశిష్యులలో పెక్కురు వారుండుగానేగతింపచేతను, కాస్తులివారికిని వృద్ధాప్యము వైకొనినందున ౧౯౨౫ సం. తో నాసమాజమును తిదివైచిరి.

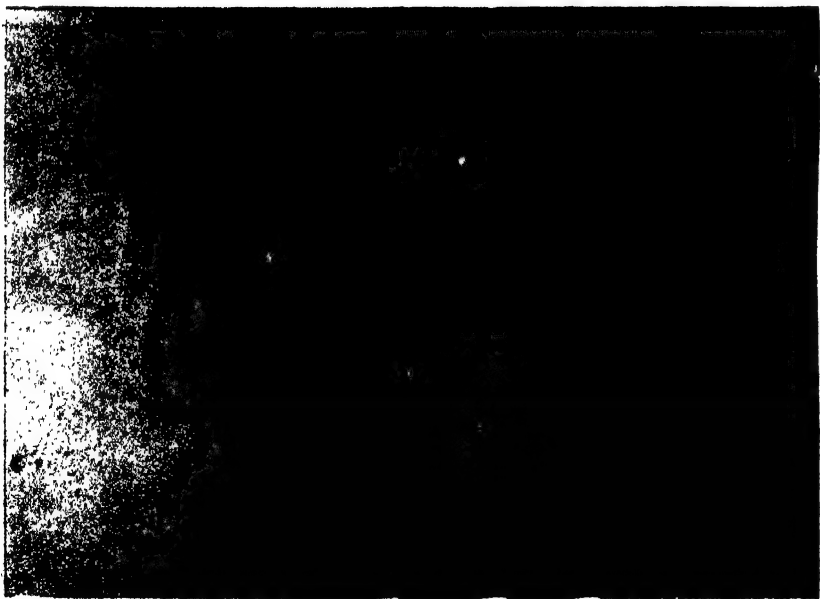
కాస్తులివారు ౧౯౨౦ సం. కాలిదాసునివే సందేశమునకు ‘పదప్రయోజనిక’ యనునాంధ్రవ్యాఖ్య రచించిరి. ఇయ్యది మల్ల నాధవ్యాఖ్యతోను, పెక్కుఆసమాధానములతోను, ఎల్లవారును ఉపాధ్యాయునిరకముగా చదువుకొనుట కనుమలముగా, ఒలిచిన పంబోల ఆస్వాదనీయమై ఆంధ్రదేశమున ప్రచారణబొందుచున్నది.

ఈగ్రంథములు గాక కాస్తులివారు మగ్గ్యకెన్నీయో పనులం గావించియున్నారు. ఆకాపత్రికలకు-సూర్యలోకము, అమరద్రోగ్రంథకంఠామమున్న సువానికి-పెక్కువ్యాకరణాంశములను వివచుచు వ్యాసములు వ్రాసియున్నారు. మదరాసు విద్యాలయమువారికి వీరియందు అపారగౌరవముండి పీఠక్రిష్టియనాగై లేజిచేరిన సంవత్సరమే తమిళముపరిక్షకుడైరి. తర్వాత కొంతకాలము సంస్కృతం

ఉదయము

(కన్యాశుమారివద్ద)
A. A. C.

అస్తమయము

K. M. P.

బింబ ప్రతిబింబములు

ములకు పరీక్షకులుగా నుండిరి. వాగు బోధించు విషయములను విద్యార్థులు ఎక్కువ శ్రద్ధతో పఠించువారు.

శ్రీ శాస్త్రులవారు మరల ముద్రాక్షరశాలను స్థాపించి ఉద్యోగమును వదలి గ్రంథములు వ్రాయుచు, ముద్రించుచు వాఙ్మయసేవలోనే తమ జీవితశేషముల గడుపగోరి తమజీతములలో కొంతమిగులంబెట్టుచు ఆర్యకు సేవబ్యాంకిలో మాండువేల రూప్యములవరకును వ్రవ్యము చేర్చియుండిరి. ఆగవ మున్నదిగా యను ధేర్వముతో తాము ఉద్యోగమును వదలెదమని కళాశాల ప్రిన్సిపాల్ గారిలో చెప్పగా అంతటి గీర్వాణుండును తమ కళాశాలనుండి సంపిన్నయుని కిష్టము లేక, శాస్త్రులవారిని 'ఇంక కొంతకాల ముండుడు, పై సావత్సరము పోవుదురుగాని' అని చెప్పుచు వారిని రాజీనామా పెట్టినయ్యక ఆపివైచుచుండిరి. ఒకదినము శాస్త్రులవారు గట్టిగా తాము కళాశాలను వదలదలచుకొని యున్నానమని తెలుపుచు ప్రిన్సిపాలును తదితర పాశ్చాత్యసంస్థులును మరల వీరిని కొంతకాలమువరకు ఆపివేయ దలంచి "ఆలోచించుకొని చెప్పుడు. నేడే ఆపని చేయకుండు" అని పలికి ఆ దిగుము ఆపివైచిరి. ఆదినము సాయంత్రము వారింటికి వచ్చుచుండగా ఆర్యకు సేటు నిసి మునింగిపోయిన దనియు, అందు తమవ్రవ్యమును వట్టుమైవదనియు తెలిపి కొనిరి. "ఆహా! నాకు ఉద్యోగము దిక్కువది. దీనిని విమ్మి దానిని వదలియుంటి నేని నాగతి ఏమైయుండునో గదా." యని తలంచి ౧౯౧౦ సం. వరకును కళాశాలయందేయుండి తలవ్యత విరామముం జొందిరి.

౧౯౦౯ సంవత్సరమో, అంతకు కొంతముదో ఎల్లో ధనము గూర్చుకొని జ్యోతిషమృతీ ముద్రాక్షరశాలను, క్రొత్తయంత్రములతో, మరల ప్రారంభించి జరుపందొడంగిరి. ఇందు తొలియట్లుంబోలెగాక శాస్త్రులవారు పెక్కుగ్రంథములను ముద్రింపవగల్గిరి. ౧౯౧౦ సం. అమరుకావ్యము, పుష్పబాణనిలాసము, రసమంజరి, భర్తృహరి శతకత్రయము మున్నగు గీర్వాణ గ్రంథములను టీకావివరణములతో పరిష్కరించి ముద్రించిరి. పారిజాతావహరణము, చిల్లడీయము, మఱి

సింగనవాసిష్టరామాయణము, ఇత్యాది ప్రబంధములను దిద్ది ప్రకటించిరి. శ్రీ శాస్త్రులవారి పారిజాతావహరణములోని పాఠముల దిద్దుబాట్లను, 'నాటియస్తత' త్యాదులను గ్రహించియే సంకీర్తవతంసులు దీనికి వ్యాఖ్య రచించినారు. "పుణ్యురేశ్వలబమ్మను మధుర వైభవంబున చేమహార వేంకటాద్రి అమృతంపుల గూడ గారచియింపిన" సారంగధరచరిత్రము పఠ్యముగా" శ్రీ శాస్త్రులవారు ౧౯౧౧ సం. ముద్రించినారు. ఆపై నెలలోనే "అద్విముఖాని లిప్యవళి రసములకు సప్తయ్యుని బుచ్చని యర్థములచే నమ్ము మొదలగును" అనిగీర్ణముంబోలె మధురంబయ్యు సమ్మించివై, రసకగ్గోష్ఠుల యందు సందేహంతలవర్జ్యులకుం గావలెనవైన కొని మెలకువలతోనిండి సంపూర్ణానుభవమునకు రాకయున్నట్టి రసోత్తరప్రబంధమును, చేమహార వంకుల రాజవిగదిత విజయనిలాసమును, ఎల్లవారినిని సుబోధంబగునట్లు పఠ్యముగా ప్రకటించినారు. ఆసంవత్సరమే కథాసరిత్యాగరము స్వతీయముద్రుండుం జూరననది. ౧౯౧౩ సం. విసంధివివేకము, గ్రామ్యాదేశనిరసనము అను వ్యాసములం బ్రకటించిరి.

ఇట్లుండగా శ్రీ నాథమహావిగదిత శృంగార వైషణ్యమునకు వ్యాఖ్యను తత్పూర్వము కొంతకాలము నుండి ప్రాయమున్నదానిని ఆసంవత్సరమే పూర్తిగావించిరి. దీనినిగూర్చి ముద్రాక్షరశాలను నెలూరులోని కొన్ని యుపన్యాసము లొసంగిరి. ఆయుపన్యాసములలో నొకదానిని వినుటకు 'శ్రీ విక్రమసింహపురి పౌరవతంసులు, శ్రీయుత రేబాల లక్ష్మీపరసారెడ్డిగారు, విజయంచేరి, విని తల్పిరిబంధ ప్రాధికి కరహాసందిందిరి. అసంతకము శ్రీ శాస్త్రులవారి మిత్రులు కొందఱు ఆవ్యాఖ్యకు సమంజసము ద్రుణమును సమహాస్య మత్సహింపగా శ్రీ రెడ్డిగారు వారియత్సాహమును తామందుకొని శ్రీ శాస్త్రులవారిని శ్రీ గుమపాటి ఏనాదిరెడ్డిగారి ప్రోత్సాహముచే 'నిజాస్థానికి ఆహ్వానించి, తద్గ్రంథముద్రణావ్యర్థము వలయు సర్వధనమును రూప్యద్విసహస్ర పరిమితమును వెనకాడర సత్కారపూర్వకముకా నొసంగిరి."

శ్రీరెడ్డిగారు యీవిధముగా నాదరించిరి; దీనిని పంపితులెల్లరును కొనిచూచిరి, శ్రీవేంకటగిరి మహారాజు వారును. కంఠం పసదనం జూపంగిరి; శ్రీయుత కట్ట మంచి రామలింగారెడ్డిగారు ఈవ్యాఖ్యను కడుంగను జ్ఞాపించి శాస్త్రులవారికి బాలులు వ్రాసిరి; ఇట్టివి ఎన్నియో. పిమ్మట నెల్లూరు కర్ణాచార్యనాజువారు శాస్త్రుల వారి వ్యాఖ్యానమునకు చాలసరి వారికి 'అభినవమల్లి నాథ' వీరుమను బడం పుచ్చుదురు.

శ్రీశాస్త్రులవారికి నెల్లూరు పైపభూమి మండు శృంగారపుష్ప ముద్రాసంకెతము ౧౯౧౪ సం. వారికి నెల్లూరు నివాసమేన , తమకు ఆశీస్సుం డియు నాడించుచున్న శ్రీవేంకటగిరిభూమిమేమి, శ్రీ లక్ష్మీనరసింహరెడ్డిగారికి మిర్రెత్తుములేమి, ఇంకను విష్ణునామామేమి నింకియున్నతావున స్వజను నకుమ మంపించులంపు కనిగిరి. ఆంధ్రుల దాగాపు నర హానుడేమి చేయు నాయం, తాలయమును నెల్లూరికి పంపిరి. పద్మమేదగిరి నది, ఈనాన్నులలో నుదాహరణగా చేసినవారు నలు ఘరు వంచుకట్ట ప్రవృత్తులేమి, పుష్పకములేమి, యంత్రభాగములేమి, సనిముట్లేమి, పెట్టెలటిని పంపించిరి. ఆనాడుస్తాలే మరలవచ్చి పాదుములపై బడి కనునా నడచేలాగా శాస్త్రులవారు కనికరించి కనుమించిరి.

ఆ శాస్త్రుల వల్లూరికి కనుం బెట్ట వోటి నానిది తెలిసినది అట్ల కలుగిమి చేతను. ఈ

యువ్యమును కొనిపోగక బురుమేర్పడి వృద్ధి కాం పునది. ఆ రెండేండ్లను ఆస్థితిలోనే నెల్లూరనే చాపిను నుంకునియుండిరి. స్థితిగతులు నివదనమున కును కీష్టములుగా సరిగమింపం దొపండును శాస్త్రుల వారు తమ ప్రాపకవరేణ్యులైన యామహారాజులం గారికి తెల్పుకొని వారి సాహాయ్యమున తాత్కాలికముగా తమ యిక్కట్లను పర్చుకొనిరి.

ఇంతలో శ్రీతాతగారు ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు స్మిర్తిత శ్రీమూర్త్యారాంధ్ర బృహన్నీఘంటువు

నకు ప్రధానసంపాదకులుగా, రు. ౨౫౦ లవేతనముపై నియమితులైరి. నిఘంటుకార్యాలయము మదరాసులో నుండుచేతను, అందులకై మదరాసులోనే కాపుర ముండువలయుట చేతను, తాతగారు మరల మదరాసు చేరి ఆచార్యశ్రీమహానాథ మదరాసునకే చార్చుకొనిరి. ఒకమాగు తీసిమరలపెట్టుటచే మనుపటియంత సని దొరకదాయెను. ఈ ముఖ్యకాలములో మదరాసులో ఇతరముద్రాచయంత్రములును బయలుదేరినవి. తాతగారు పవలము ఈ ద్రాత్తయ్యకోయ్యపైసనే ఆధారపడవల యింపించుకత్తయన వారు రెండేండ్లంపిన యనంతకు నిఘంటుకార్యాలయమును కాకినాడకు గుప్పట నిర్మాటులు జరిగినవి. తాత గారును తాము నెల్లూరు మద్రాసుల మార్పులలో కడుంగను నిక్కులలో సవిత్రమనియు, కాకి నాడకు రాజాల మనియు గట్టగా చెప్పి నది. కార్యాలయమును కాకినాడ చేరినది; తాతగారును తమ యుద్యోగమునకు రాజీనామా నిచ్చిరి.

ఈ రెండేండ్లకాలమున తాతగారు కొన్నిగ్రంథ యులు రచించి ప్రకటించిరి. ౧౯౧౬-౧౭ సంవత్సరము తాము తత్పూర్వము లకాలము గ్రంథంబు రచియించి యుండిన బొప్పిలియుద్ధసాహిత్యమును, ముద్రింపించి ప్రక టించిరి.

తర్వాత ఆయుక్తవృద్ధులకు ౧౯౧౪ సం. ప్రాంత మున వ్యాఖ్యానము వ్రాయం దొడంగిరి. అప్పుడు వీరి కాపురము మహారాజువారు, ఈగ్రంథమునకు వ్యాఖ్య వ్రాయంపం దలంచి యుండినవారు తాతగారి యుద్దేశ మెఱింగి తద్ద్రంఘముప్రకారము రు. ౧౨౦౦ వారికి పారి తోషిక మొసంగిరి. ఆదిలో నీ గ్రంథము ఇంతపెరుగ దనియు, విజయ విలాసమునకు వ్రాసినసాటి లఘువ్యాఖ్య చాలియుండుననియు తలంకి ప్రారంభింపగా "బావి త్రవ్వగా బేతాళములు వెలువడినట్లుగ్రంథమునకెల్ల బీర్తో ధారమే వలసవచ్చినది." అంత "సమగ్రసంస్కరణ- సాధుపాఠనిర్ధారణ - కువ్యాఖ్యానిమహారణ - సమంజ సార్థావిమర్శరణ - పూర్వక విభులవ్యాఖ్యానమును" వ్రాయం దొడంగిరి. నడుమ విశ్రాంతికి తిక్కన

వైశాఖమాసము]

విజయము, విమర్శనినోదము, అనున్యాసములను రచించిరి. అసంతరము 'అధికమనోవ్యాపారము శక్యముగాని' వేసవి దినములలో, విష్ణుచిత్రియ ప్రకాశేషరచనను కొంచెమునిలిపి, కాంచనాపనకొఱకు మాళవికాగ్నిమిత్రతత్త్వరమాచరిత్రములనునువదించిరి. పువరత్నావళివిక్రమార్వణియములను ఆంధ్రకరించి ప్రకటించిరి.

౧౮౧౮ సం. నెల్లూర ఆంగ్రెసారాజ్యతమహాసభజరిగినది. అందు సభ్యులు మహాసాధ్యులు ఓరుపిమున శాస్త్రునివారి కొనగలదు ౧౮౧౬ రూప్యములను సమర్పించిరి. కాని ఎన్నిసత్కారములు జరిగినను, ఎంతప్రశస్తియు వచ్చినను సముద్రముచే వచ్చిన వత్కెరవోలే కుటుంబభగవంతుని, ఆస్థానము పనినాంధ్ర శీతములకును కృత్యమునుమండెను. ఆస్థానీకులు మామమండెన మానాయగారు వేంకటరమణయ్యగారు ప్రబలన్యాసశక్తివృత్తి ఒకరినొకరించుట లేకు సరిగదా తామే ఒకరిచే నునుచున్నామని జాంబవంసినీ కీర్తిలో నుండిరి. అప్పు తనకడనున్న పెద్దనగు తలంచుకొనినప్పడెల్ల తాతగారి స్వామ్యునికారణము నరించుమండెను. ఇట్లుండగా తాతగారి ప్రాసక్తులుగా నుండిన దొర వేంకటరమణమహారాజుగారు ఆకస్మికముగా పరమమందిరి. శ్రీలక్ష్మీనరసాత్రేయగారును అప్పటికి స్వర్గస్థులైరి. తాతగారికి తమ ఋణములను అవశ్యము చేల్లించ వలసిన సమయమును వచ్చినది. అంతట వారు క్లेशములు పడలేక ఆముద్రాక్షరశాలను విక్రయించి ఆయస్వపు బిల్లరలతోగూడ తీర్చినది. అందు మిగిలిన ప్రవ్యయతోను, తాము పురస్వము ముద్రించిన గ్రంథంపుట్రతుల విక్రయముచేసిన కాలము గడపుచుండిరి. ఈకాలములో ఆముక్తమకారచననా మరల నిలిపి, (౧౮౨౦) సాహిత్యవృక్షమును ఆంధ్రకరించిరి.

ఇట్లుండగా మహారాజుకు శ్రీ శ్రీ జాస్తి సార్వభౌముని కుమారులు, యువరాజుగారు విచ్చేసి, ఆసందర్భమున విశ్వవిద్యాలయమువారి ప్రార్థనమెయి దక్షిణభారతదేశమందలి పండితులెల్ల సత్కరించిరి.

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులవారి జీవితము

ఆసమయమున శ్రీతాతగారిని ఆహ్వానించి ఆంధ్రపండితులలో ప్రథములనుగా సత్కరించి బంగారుతోగా జోడుకాలువల నొసంగిరి.

ఈవృత్తాంతాసంతరము శ్రీతాతగారికి మరల నెల్లూరకాపురముచేరి తమశిష్యబృందము నానమనుండి తమనాటించుటను వారిచే మునుపటికన్నను చక్కగా నాపించుచు, గ్రంథములు రచించి ప్రకటించుచు నెల్లూరనే కేవలతనములం గడపుచున్న జనించినది. అప్పు టిది శాస్త్రునివారికి ౬౩ సం. వయస్సుండెను. అంతట వారి యాశీస్రముయందే ఎరింగియున్న తపస్సానులు నెల్లూరి వారు కొంటులు తెరగగారి నెల్లూర గృహదానమునందలి వారికి గూడయులలో చిట్టినోడిముం గూర్వగ నెరింగి, నిజాపూరియుల వారివలెండల చాలియగుమతి పడిరి. అంతనా పప్పు నెల్లూర వందనామకల పేరుతో నొకయింటిని వసయించి, నానికి 'అన్యాయ'గా కొంతగ్రామమును, నానిప్రభుమునకు వారివంతునము నిడుముగాలేవంతు, తాతగారికముగా వారిపేరినినే, వారి మద్రాసుయింటిని, శుక్రాద్రియింటిని కంటిని ఆహారమును పేర్చి ఒకరి కంటే 5000 అప్పకీని ఆయింటిని విలివిరి. ఈపెట్టు సమముద్రానుచేసే ఆయస్వపుతీర్థగంధి ప్రయత్నించుచుండెరి. కాని కన్నకొండములచే వారి యుక్తమును సామేసిండు ఆలయము కలుగ జొచ్చెను. అప్పుడేక విద్రాంతిగా కాలము గడువనందిన వారికి అప్పపలనిదాగు తప్పదాయను ఆసంతర్సరమే తాతగారు విపరీతముగా జబ్బుపడి ప్రాణసంశయదశ ముక్తితప్పించుకొనిరి. ఆదెప్పుచే కలిగిన శరీరదౌర్బల్యము మాత్రము వారికి తగినదగారు.

ఆతర్వాత ఆసంపత్సరమే జూలై నెలలో తాతగారికి అసంతరము కలిగినది. తాతగారికి క్రిశ్చియన్ స్కాలేజిలో (పూర్వాశ్రమమందు) శిష్యులుగా నుండి ఆసంతరము సన్నయించి అప్పుడు జగద్గురువుగా శ్రీశంకరాచార్యసాపిత భారదాసేశాధిపాతపు శ్రీభారతీకృష్ణతీర్థస్వామలవారు తమ పూర్వాశ్రమ సురువులకు సత్కారముచేయువారై నెల్లూర సర్వజననమను నింజోలగముం జరిపి అందు తాతగారికి ఆటంకములను,—“మహా

మహాపాపాధ్యాయ, విద్యాదానద్రవ్యమహోదధి, పండిత రాజ, వేదవేదాంగకాస్త్రజాలమహోదధి, సర్వతంత్ర స్వతంత్ర, వ్యాఖ్యాతృచక్రవర్తి" యను వానిని ఒసంగిరి. వైగా పుత్తలిపాత్రి పారంపర్యముగా నెలకు నూటయేబదిరూప్యములు మఱుమనుండి పంపునట్లు ఏర్పాటుగావించిరి. ఆసభకు దక్షిణభారతదేశమందలి ప్రముఖులందఱో వచ్చియుండిరి. కలిమిలేములును సుఖముగములును కావశ్యపడెనుగా. ఈయుత్సవనంతరము వారికి గొప్ప దుఃఖము వాటిల్లినది. వ్యాధిగ్రస్తులుగానుండిన మానాయనగారు—వారి వీక్షక సంతానము—౧౯౨౨ సం. డిసెంబరు ౧౩-తేది పరమపదించిరి. సార్వకల్యమునంగిలిన గౌరవముచేతాతగారు కరము క్రొంగిపోయిరి. దాన అనాలోగ్యము సయితము కలుగజేసిచ్చెను. స్వాములనారి యాదియు కొన్ని కారణములచే నిలిచి పోయెను. అప్పటినుండి మాత్రము హృదయ శల్పమై బాధించుచుండెను. ఈ ఇక్కట్లలలో తాతగారికి చిరకాలమిత్రము, ననుపాటి ఏనాదిరెడ్డిగారు ఋణముక్తికి తాము పాటుపడెదమని చెప్పి తాతగారిని ఓదార్చును అందులకై ప్రయత్నములు సల్పుచుండిరి.

తాతగారు ౧౯౨౩ సం. శ్రీగద్వాల మహారాజా శ్రీ శ్రీ సీతారామ ధూపాలరావు బహదూరుగారిని దర్శించుటకై గద్వాలకు పోయి యుండిరి. అది శ్రీమహారాజావారు తాతగారిని తమదేశమున కొంతకాల ముందుకొని హర్షితులై తాగిభున, ౬౦౦ రూప్యములును, బంగారుతోడా జోడుతాలువలు నొసంగి సత్కరించి వీడ్కోలిపిరి. ఆసంపత్తివలు, వజ్రవస్త్రములు "మేము ఎన్నడును స్మారకపులకు నమస్కరించినదిలేదు. ఇదిగో సర్వస్వతంత్ర సంధూతులగు మీకు నమస్కరించుచున్నారము" అని పాదానతులైరి.

ఇన్ని చిక్కులలోను వారు గ్రంగరచనమూనలేదు. ఆముక్తమాల్యదావ్యాఖ్యను ముగించి దానికి ఉపోద్ఘాతమును వ్రాసిరి. హితోపదేశమును పూర్వము తాము గద్దముగా నాంధ్రీకరించి యుండినదానిని చంపుచుగా వ్రాసిరి. ఇయ్యది వారి మరణానంత

రము ముద్రితమయినది. ఇటుండగా ఆముక్తము ముద్రణమునకు సిద్ధమగుడు మహారాజునకువచ్చి ముద్రణ మారంభించిరి. తత్పూర్వము ఏతద్గ్రంథముద్రణమునకై వారు వారొసంగిన ద్రవ్యము వ్యాఖ్యరచనకే వ్యయమైనది. ఇంతకాలము నిద్రాహారముల నొప్పరికించి వారు చేసిన కృషికి వారికి బలియమైన నేత్రవ్యాధి కలిగినది. ఆసంవత్సరము నేత్రములకు చికిత్సపైతముచేసికొని ముద్రణ మారంభించిరి. కాని ద్రవ్యసంపత్తి చాలమిచ్చే ముగ్ధులొనాగిపోయినది. అప్పుడు నెల్లూరుజిల్లా కావలితాలూకా, ఇందుపూరుగ్రామ వాస్తవ్యులు, క్రియత ఎజిబోలు రామచంద్రారెడ్డిగారు ౧౯౨౦ వరకును విరాళ మొసంగి ఆగ్రంథమును ముద్రింపించినారు. ఇయ్యది నెలలుకొనెప్పటికి మాడేండ్లయినది. ముగ్ధులొనాగి వారుపడిన శ్రమ యపరిమితము ఆగ్రహము ౧౯౨౩ సం. జూలైలో ప్రకటితమైన వెంటనే, ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమువారు వారికి 'కళాప్రల్లాభ' ఓరుము నొసంగి ఆనాడే బెజవాడ పురపాలకసంఘమువారు వారికి 'Freedom of the city of Bezavada' గౌరవము నొసంగిరి.

ఆముక్తమాల్యదా రచనానంతరము తాతగారు మజ్జిగ్రంథములు వ్రాయలేదు; ఎప్పుడును మంచముననే పరుండి, ఎఱుమచేతప్రస్తుతము కుడిచేతకలము ధరించి ఏకోవ్రాయుచును చదువునును ఉంచువారు. ఋణముక్తికై నిరంతరము చింతించువారు రామరాజు వారికి దసలు వృద్ధికాజొచ్చినది. శ్రీగునుపాటి ఏనాదిరెడ్డిగారు తాతగారి ఋణమును తీర్చుటకై శ్రీయుతులు, గౌ. బెజవాడ రామచంద్రారెడ్డిగారి, (కాననసభాధ్యక్షులు,) సాయమున నెల్లూరు జిల్లాయందు సంచరింపం దొడంగిరి. "ఇప్పుడయే కాని అమృతం యెఱుంగని" యీ పెద్దలు తాతగారికొత్తక సంచరించి జిల్లాలోని ప్రముఖులెల్లర చేతను చందాలు వేయించిపదివేల రూప్యములు వసూలు చేసి తాతగారి ఋణమును వారి నిర్మాణమునకు కొన్ని నెలలు ముంగు తీర్చిరి. ౧౯౨౯ సం. జనవరినెల శ్రీగునుపాటి ఏనాదిరెడ్డిగారు తాతగారిని దర్శించి 'తమ ఋణమును నేడే తీర్చినై చితిమి.' అని చెప్పినప్పుడు తమ ఋణము తమ చిరకాలమిత్రుల సాయము చేతనే తీరెను

చైతానిమానము]

గదా యని వారికిని కలిగిన సంతోషమునకు మేర లేదు. కొన్ని నిమిషములు వారు ఆనందజలై యుండిరి.

పిదప శ్రీ వినాయకేశ్వరగారు తాము వసూలుచేసిన ప్రవృత్తునుండి ఋణమునకు పోను మిగిలినదానితో మితి కొంత వసూలుచేసి, మహాకవిపూజగా నెల్లూరు పౌర సౌధమున నిండుసభలో నొసంగ సంకల్పించి యుండిరి. శ్రీతాతగారు ఋణమునుగూర్చి ప్రస్తావించునపు ఉంత యు, 'నేను ప్రాణంతో ఉండగా కావలెను గదా' అనియు 'అయ్యా! అంతకాలం నాకు పరమేశ్వరుడు ఆయస్సవలను కదా' అనియు చెప్పుచుండువారు. ఆవిధముననే శ్రీతెడ్డగారి సంకల్పము పూర్తిగా సాధారణమునకే తాతగారు ౧౯౨౯ సం. జూన్ నెల ౧౮-తేది మంగళవారము ఉదయము ౫-౪౫ గంటలకు బ్రహ్మత్వముం జెందిరి. మృతికి నెలదినములుండు నన్ను చేంతకు పిలిచి 'నేను భగవద్గీతకు, ఆంధ్రానువాదమును వ్యాఖ్యయు రచించి మోయేనాదితెడ్డగారి కంకితము గావించెదను' అని పలికిరి. పన్నుదినములు అదననిగా భగవద్గీతపై తమభాండాగారమునగల గ్రంథముల నన్నింటిని ఒకపూరు చదివి, 'ఇక ఆరంభించెదను' అనిరి. ఆదినమే సాయంకాలము వారికి కొంచెముగా జ్వరము తగిలెను. ఆజ్వరమే వృద్ధికాగా పండ్రెండునెలలు బాధపడి పరమపదించిరి.

శ్రీతాతగారి గుణాదికములం గొనియాడుటకు నేను వలంతునిగాను, వివను ఎల్ల వారికిని తెలిసిన ఒండు రండు విషయములనే తాళెదను.

"విపదభైరవ మధాభ్యుపయే శుభా,
సమసి వాక్యైశ్చ తా, యుఫి విక్రమః,
యశసి చాభీరవి, రవ్యసం ప్రతౌ
ప్రకృతిసిద్ధ మిదం హి మహాత్మనామ్"

అను శ్లోకమునకు తాతగారెంతయు ఉదాహరణభూతులు. జీవితములో వారికి లెక్కలేని ఒడుదొడుకులు గలిగినను తాముపూనిన కార్యములను కొనసాగించి తీరుదురు. నిరంతరము సారస్వతపరిశ్రమయందే కాలము

వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులవారి జీవితము

గడపిరి. ఎట్టివారినినను వామములలో డీకొనుచుండిరి. పంజిగులెల్ల నొక్కటిగ పైబడి తమను 'శ్రోతృభాష' నరిట్టిం బూనినపుడు అందరిని ఎవర్ని తమసిద్ధాంతమును నలకొన్నో, ఇట్లే వెన్నెల్లగిండుములులో నరమ సిద్ధాంతములను వదలించువాడు. వారి యుపన్యాసములలోచటి 'మోక్షముగా' అనేది, 'వేదసంక్షిప్త' సంఘమునందు, ఇరవేళ్లములమును పంపి శ్రోతలను మరల మరల ప్రార్థించి వారిని ముగియించు విధించి వినుచుండిరి. ఉపన్యాసములలోనట్టి లోనేమి, నానా స్వముగా గొప్పయందేమి, వారి మాటలలో మరలగా హాస్యరసము స్ఫురించునందేమి. నానావచనముల గ్రంథములలోను విశేషముగా నున్నది. విద్యార్థివేదాన వ్యాకరణాంశములపై ముగియించువాస్తవ్యుల పుస్తకము శ్రోతలు పడెనది నవ్వునారు.

తాతగారికి "నిండుమనంబు నవ్యవహితమునామ పల్కు చురదానింబల వజ్రకల్పము." వాగ్విదులను స్థాలుగా చేరినవారు పలుపురు పలువగల ద్రోహముచేసిన పిదప శరణు చొరగా వారిని మన్నించి మరల తమకు విద్యకొనియున్నారు. కావుననే 'పక్కగు వారి నిజ స్వరూపముంగననేరక' వారిని మూరుటయు, వారి నిజ స్వరూపము నెఱింగినవారు చేంతచేరి వారి సర్వస్వమును భక్షించుటయు జరుపచుండినది. తన్నాశ్రయించిన వారికి తనసర్వస్వము నిచ్చుటకు వసుదేవియలేదు. తాతగారు 'మేరువును తృణముగా భావించునారు.'

వారి గ్రంథములు

స్వతంత్ర గ్రంథములు

గ్రంథములు	సంపత్సకములు
అలంకారసార సంగ్రహము	రచించిన
స్త్రీపునర్వివాహమర్వాచ నిర్వహము	౧౮౮౩
ప్రక్రియాభందస్సు	"
ప్రతాపరుద్రీయము	౧౮౮౬
జక్కనవిక్రమార్కచరిత్ర ముద్రణ విమర్శనము	౧౮౯౭
ఆంధ్రప్రసన్నరాఘవ విమర్శనము	౧౮౯౮

	సంవత్సరములు		సంవత్సరములు
కాశీహస్తీమాహాత్యముద్రణ విమర్శనము	౧౯౦౦	(చేమూర) సారంగధరచరిత్రము, సటిప్పణము	,,
గ్రామ్యభాషాప్రయోగ నిబంధనము	౧౯౦౧	,, విజయవిలాసము	,,
ఉషానాటకము	,,	(గౌరన) హరిశ్చంద్ర ద్వీపద	,,
బొబ్బిలి యుద్ధనాటకము	౧౯౧౬	మణికిసింగన జ్ఞానవాసిష్ఠ రామాయణము,	
విమర్శనిశోధము	౧౯౨౦	విశ్వకర్మమతస్థుడన బాణాల శంభుదాసకవి	
తిక్కననిశోధము	,,	ప్రణీతము, సారంగధరద్వీపద	,,
		కావ్యాలంకారమాడామణి	,,
		పారిజాతాపహరణము	,,
అనువాదములు			
నాగావనినాటకము	౧౯౯౧	వివరణాదికములు వ్రాసినవి	
కథానవిశ్లేషము	,,		
ఆంధ్రాభిజ్ఞానశాకంతులము	౧౯౯౬	మేఘసందేశవ్యాఖ్య	౧౯౦౨
ప్రియవర్ధిరానాటిక (సం) సంస్కృతజీవితము. తెనుగు పూర్వరీతి. గద్యపద్యము		పుష్పహరివిలాసము (సం) వ్యాఖ్య	౧౯౦౯
లుగా ఆంధ్రకర్ణామలతో	౧౯౧౦	రఘువంశము, ఆఘానల్లు, తెనుగునీతి	౧౯౧౦
హితోపదేశము, తెనుగు తర్జుమాతో	,,	కుమారసంభవము	,,
హితోపదేశచరిత్రము	,,	ఆమరుకావ్యము	,,
ఆంధ్ర చిత్రకూటచరిత్రము	,,	రసమంజరి	,,
భేతాశపంచగింశతికర్ణ, సులభపద్యము	,,	భర్తృహరి శతకత్రయము (సం) సంపూ	
విక్రమార్కుని యదృష్టకథలు	,,	గ్లాంగ్రహ్యాస్థితోమ తెనుగుపద్యముల	
మాళవికాగ్నిమిత్రనాటకము	౧౯౧౯	తోమ ముద్రితము	,,
ఉత్తరరామచరిత్రము (సవిమర్శనము)	౧౯౨౦	శృంగారనైషధవ్యాఖ్య	౧౯౧౩
విక్రమోర్వశీయ నాటకము	౧౯౨౧	ఆముక్తమాల్యద, సంభవనీవ్యాఖ్య	౧౯౨౪
రత్నావళీనాటిక	,,		
ఆంధ్రసాహిత్యదర్శనము	,,	ఉపన్యాసాదికములు	
ఆంధ్రసాహితీపదేశచంపు	,,	విసంధినిశేషము	
		గ్రామ్యదేశనిరసనము	
		ఆంధ్రగ్రంథమర్పవస్త్రకార శేషము	
		భారతాభారతరూపకమర్యాదలు	
సంస్కరించినవి			
భోజచరిత్రమ్. (సం)	౧౯౯౦	ఆంధ్రవ్యాకరణసర్వస్వనిమర్శము	
విక్రమార్కుచరిత్రమ్. (సం)	,,	ఉత్తరూపకోక్తమైన అభిసారికావాక్యమున కర్ణనిర్ణయము.	
పంచతంత్రమ్	౧౯౧౦	(అనుదితగ్రంథములజాబితా నిందుచేర్చలేదు)	

లాహారునగరమునకు ౨౦౦ మైళ్లదూరమున, సముద్రమట్టమునకు ౮౦౦౦ అడుగులఎత్తున హిమాలయపర్వతశ్రేణిలో ఉన్నది డల్టానీ. మునుపు ఇది పంటాబుప్రభుత్వపు వేసవిమౌళముగ ఉండినది. కాని, ఇప్పుడు ఆప్రభుత్వమునకు నిగ్గా వేసవి మకామైనది. డల్టానీపట్టణము రైలుదారిలేదు. దగ్గరైలు స్టేషనులో దిగి ౫౦ మైళ్లు బస్సులలోగాని, లాకీలలోగాని ప్రయాణముచేయవలయును. డల్టానీ చేరువకు ఈ మోటారుదారి తప్ప చేరుచారితేదు. నీలికి ప్రక్క

నిద్రవచ్చినప్పుడుచల్లగాసుఖముగా నిద్రపోవును, ఇక్కడ కాలము కులాసగా వెళ్లుచువుచ్చును.

డల్టానీ మిక్కిలి పెద్దపట్టణము. (చిత్రము ౧) చిత్రమున X అను స్తంభుల బంధం మా స్నేహితునిది. దానిచేరు 'సురాజ్ ముఖి'; అచ్చటి మిక్కిలి ఎత్తైన ఇంట్లలో నొకటి. అది సముద్రమట్టమునకు సుమారు ౮౦౦౦ అడుగుల ఎత్తున మున్నది. 'సురాజ్' ముఖిగదిలో హార్వెస్టు యెండా సుమారు ౧౮ మైళ్ల దూరముననున్న ఉత్తరహిమాలయ మౌంట్లపైకి కనబడు

చిత్రము ౧

బల్కన్అని యొకమిలిటరీ ట్రెయినింగ్ స్టేషన్ఉన్నది. సుమారు ౨౦ మైళ్లదూరమున బక్లాహ్ అను మిలిటరీ స్టేషన్ ఒకటియున్నది. గూర్ఖాసేనలు ఎండ్కాలమున ఇక్కడ విడిసి యుండును. ఇది మిక్కిలి సుందరమున, ఆరోగ్యకరమున అయినచోటు. కొండలమీద చాల దూరము పికారువెళ్లుదు, అలసినప్పుడు ఇంటికేవచ్చి ఫల హారము పుచ్చుకొని, సాయంకాలము టెన్నిస్ ఆడుదు,

యిండును. (చిత్రము ౨) మాగదినుండి తీసిన ఈచిత్రమున దూరమున మంచుకొండలు కనబడుచున్నవి. వానిలో ఎన్నోశిఖరములు మబ్బులచాటున మరుగుపడియున్నవి.

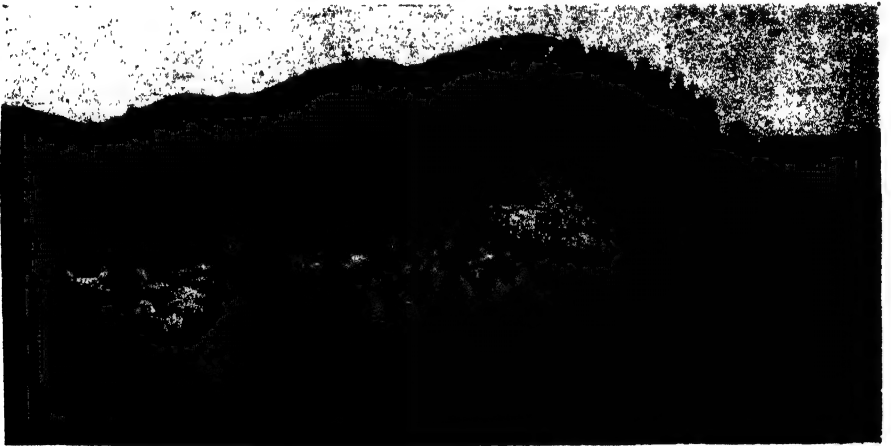
డల్టానీలో జనసంఖ్య అధికముగాలేదు. ఇక్కడ ౧౦౦కి ౫౦ మంది ఇంగ్లీషువారు. వీరు కాశ్మీరము, చంబ ప్రాంతములకు చేరినవారు. వేదవారై నను, వీరెప్పు డును కులాసగా ఉండురు. ఇక్కడి పురుషులలో చాల

మంది మిక్కిలి అంశముగా ఉండురు. ఇచ్చటి సుంద అందరును బలముకలనారు; కష్టపడి పని చేయగలరు. రములైన ముఖములును, ప్రకాశవంతములైన నయన వీరిసౌందర్యమంతయును ౧౨ - ౧౩ ఏండ్ల నడుమనే.

చిత్రము ౨

ములు ప్రసంసమున ఎన్నటను జేపనియే చెప్పవచ్చును. ౧౩ లేక ౧౫-వరకు వీరికి పెండ్లియగును. ౧౬ లేక ౧౮-వ వరకు సహజముగా హాస్యస్థియులు. అతికిసత్కారము వీరినే ఓడ్డలుపుట్టుటవలన వీరిసౌందర్య మంతటితో సంకు జేరుకన్న మన రెట్లు వీరియందు పనికిరాదు. క్రమముగా అంతరించును. వీరు సహజముగా మృదు.

చిత్రము ౩

ఇచ్చటిస్త్రీలు సాధారణముగా పాటివారు. ఇచ్చటిజనులు ఆవులు, గొర్రెలు, మేకలు వీరిలో చాలమంది సర్వాంగసుందరులు. దాదాపుగా వీరిని పెంచుచుండురు. వీనిపాలను త్రాగును, మాంస

మును తినుచు, ఉన్నితో ఉడుపులు చేసికొనుచు వీరు విడాదికి వీరు శంకుపంటలు పండితురు. రబీహాగా కాలము గడుపుచుందురు. (చిత్రము 3) ఈచిత్రమున గోధుమలు, మొక్కజొన్నలు, నవ్వులు, ప్రతి పండి

చిత్రము ౪
[పల్లెవాసీ ప్రక్కన బెంగళి నుండి. ఇక్కడి కొండలమీద లుమొక్కజొన్నలు, గోధుమలు మాత్రమే పండించుదురు. ఆవులు సులభముగా వీరు నింపించుటగా ప్రభువునున్నారు.]

గొర్రెలకాపరి ముగ్గులనాడెవను మిన్నునాడు యుడై యున్నాడు. ఈవయసులో శేవదారుకప్పుడులతోను, మంచుగడ్డలతోను నిండియుండు కొండలలో రెనమండును పంటబెట్టికొని తిరుపనున్నాడు.

మొదలు. రబీహాపంటను పండింబర్ నెలలో విక్రమించుచు వరు. పొలములు సునారు మామనెలవనకు ఎడతెగని మంచుచే కప్పబడియుండును. వీటిలోనెలలో వరుగలము వచ్చును. వసంతము వచ్చుటతోనే మంచు

చిత్రము ౫
[రిమాకాకుకాడ్ (మంత్రకత్తెకొలను). మిక్కిలి లోతుగల లోయ. లోయనుండి పొగమంచు మబ్బులు పైకి లేచుచున్నవి].

ఇక్కడ ముఖ్యముగా వరి, మొక్కజొన్నలు, కరగ మొదలిమను; పంటలు మొలకలెత్తసాగును. ఇది గోధుమలు పయరుచేయుదురు. రబీహా, ఖరీఫ్, అని ఆకాపువారి ఎడదలు అచటి పూలవర విచ్చునమ

యము; అచటి పక్షులవలె నారును తీయగా పాడుచుండుడుసమయము.

ఖరీఫ్ లో వరిపంటమాత్రము పండించెదరు. ఈ పంటకు మేనెలలో విత్తులు చల్లెదరు. ఈపొలములు వసంతగ్రీష్మములందు నీటిక్రింద ఉండును. ఇట్లుండుట వలన ఇవి చాలపారవంతములుగా నున్నవి.

రబీహ్ పంటను జూలై నెలలోను, ఖరీఫ్ పంటను అక్టోబర్ నెలలోను కోయుదురు. కోత కోయుచుండు నప్పుడు వారిసాటలు గాలిలో లేలిపోవుచుండును. వారి ముఖములు కలకల లాడుచుండును. చాలసంటలు పండి

చిత్రము ౬

[“రావి నదితో చేరిపోవుటకొండువాగు: కాలా పహాల్ (నల్లకొండ) నుండి తీసినఫోటో. ఆస్మయమున కనబడుచున్నది పవర్ హాల్”]

నప్పుడు వారు పంటవిందులు చేయుదురు. అప్పుడందరును కలసి పాటలుపాడుచు చాలసంతోషముతో కాలము గడుపుదురు. (చిత్రము ౪)

నవంబరునెలలో ౧౫వండు చేయుట వీరికి వాడుక. పెండ్లికి కొన్నిదినములకు ముందునుండి, స్త్రీలు ప్రతిదినమును పగటిపూటను, రాత్రిపూటను ఒకటిగా కలిసి పాటలుపాడుదురు. ఒక్కొక్కప్పుడు వీరు ఒకరిభుజములపై ఒకరు చేతులువేసి మాడు నాలుగువరుసలుగా వీధులలో పెండ్లి పాటలు పాడుచు పోవుటయు కలదు. వీరి పెండ్లిండ్లు ‘గరానవయ్’ (అనగా ఇల్లునెడలుట) తో మొదలుపెట్టుటను. ఇది మన ఎదురుకోలు వంటిది. తరువాత ‘హెనాబందీ’ అప్పుడు పెండ్లికొడుకును చేతులకు హెనారసమును పూయుదురు. పిమ్మట పెండ్లికొడుకు మంగళస్నానము చేసి, అలంకరించుకొనును. దీనికి ‘దివాగ్’ అనిపేరు. తరువాత స్త్రీలొకగుంపుగా కలిసి ఆవరణమున నున్నచు, ఎర్రమట్టితో అలంకరింపబడిన సీట మీద పెండ్లికొడుకును నిలువమందురు. అప్పుడు వారిలో వయసుచెల్లిన సుమంగలి యొకతె వచ్చి, పాటలు చెలరేపచుండగా, చుట్టూ మూగియున్న వారు అప్పుడప్పుడు నాణెములను, చక్కెరను పెండ్లికొడుకుమీద చల్లుచుండుగా, రెండు దీపములను, రెండుపావురములను వాని ముఖముమందు త్రిప్పును. ఇది మరల పెండ్లి హతురి ఇంటిలోను జరుగును. పెండ్లియైనతోడనే దంపతు లిరువురును ఒకపల్లెరములో భుజింతురు. పిమ్మట అగ్ని హోత్రునిచుట్టును పెట్టబడిన ౭ సంశినాణెములమీద నడువవలయును. తరువాత పెండ్లి హతురు తాను పుట్టి పెరిగిన ఇంటిని, తన్ను కన్న తల్లిదండ్రులను విడిచి, మగనితో మగనింటికి వెళ్లును.

డబ్బానీ పర్యవేక్షకము నీలగిరులదృశ్యము వంటిదికాదు. ఇది దానికంటె మనోజ్ఞమైనది. దానికంటె గంభీరమైనది. నీలగిరులు మెత్తనిలోయలతోను, పచ్చని చరియలతోను, డబ్బుపు టవవులతోను నిండిన ఎత్తయిన కొండలవరుసలు. అంతే కాని ఈపర్యవేక్షములో.

మిక్కిలి ఎత్తయినశిఖరములు. ఒక్క అడుగు జారిన నూర్లకొలది అడుగులు జారిపోవలసినదే. చూపుమేర దూరమున ౧౬౦౦౦ అడుగుల (చిత్రము ౫)

దుముకుచుండగా, భయంకరమైన వేగముతో లోయలకు పారుచున్న కొండవాగుచెంత ఆవులు మేయుచుండును. ఇట్టిదృశ్యమును చూచిన వారు మరువలేరు. 'సురాజ్'

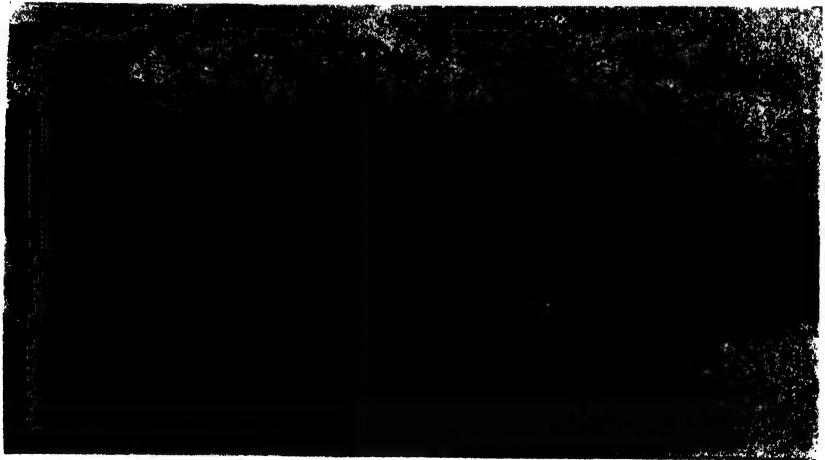

చిత్రము ౪

[చలికాలములో హిమనీలగుండ్లపైకి. ఇంటికప్పులను మంచుకప్పియున్నది.]

ఎత్తుగలకొండలు ఎల్లప్పుడును మంచుతో కప్పబడి ఎండలో కన్నులకు మిగుమిట్లు గొలుపుచుండును. ఎక్కడ

ముఖి' చెంత— ఇంటియావరణమునందే— ఒకచిల్లని మలయాటకాల్య పారుచున్నది; ఒక్కొక్కప్పుడు

చిత్రము ౫

[డక్టర్ సీప్రక్కన నుంచుచే కప్పబడిన ఒకపల్లె]

చూచినను మహోన్నత పర్వతశ్రేణులు. వానిలో లెక్కకు మిక్కిలిగ దేవదారువృక్షములు. అక్కడక్కడ కొండలలో గొర్రెలు బండనుండి బండకు

లోయలలో చిటిపాటితరంగాలతో; ఒక్కొక్కప్పుడు ఘనమైన ఘోషతో, భయంకరమైన వేగముతో దీనిని

చూచినప్పుడు కర్మ మహత్త్వము ఎట్టిదో తనంతటనే మాడతగ్గి, ౪౩°F అనుటకలదు. వెంటనే మంచి ఎండ
తోచును. (చిత్రము ౬)

కాయుటయు కలదు. వర్షాభిక్యముచే పిల్లకాల్వలు

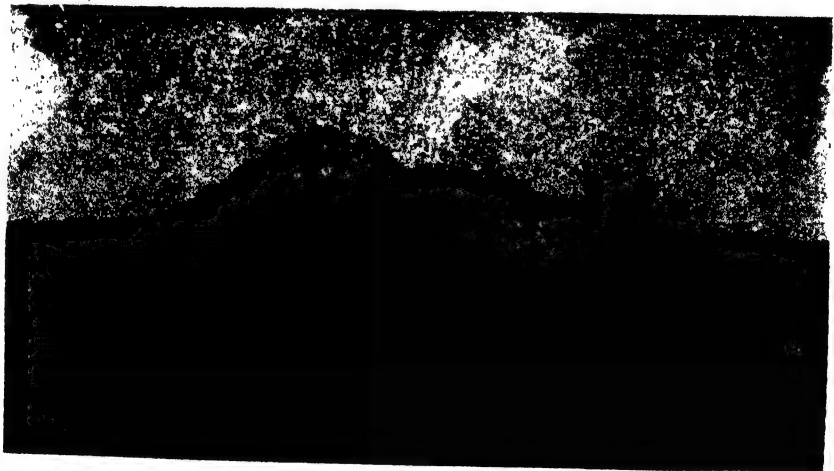
చిత్రము ౬

ఇక్కడ జులై నెల కడపటనే వర్ష కాలము విన్నోపారుచుండును. పైష్టకాల్వలు వెండింకలగును. ఈ
ఆంధ్రమను. జులై ముగియుగాకపలనే ౧౨ అంగుళ సమయమునంపిలి చిత్రమే యిది. (చిత్రము ౬) ఇది రావి
మలనాన కురియును. ఉట్టి (చిత్రము ౭ చిత్రము ౮)

నది చిత్రము; పైష్టానీ ప్రక్కన కొంపలలో ఇది మహావేగ

చిత్రము ౧౦

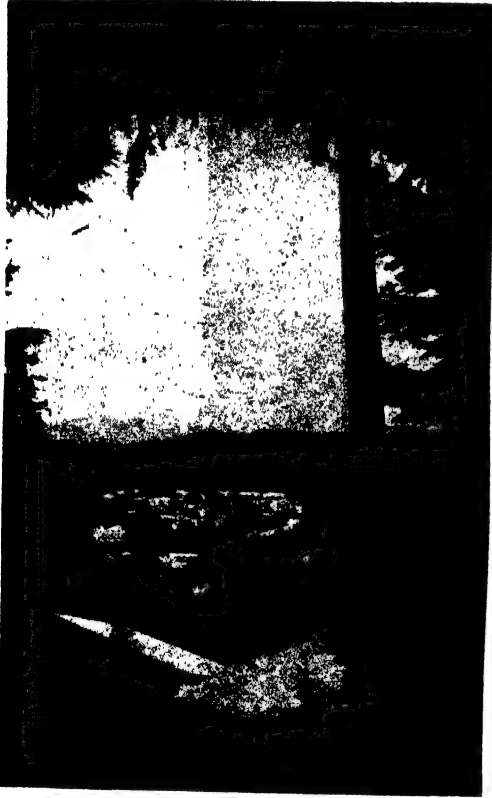
ప్రెస్టానీలో నున్న
నంబసంసానపుమహా
గాజుగారి సుందర
మైన సగరు]

సమయములలో ఉన్నట్లుండి ఉత్తరహిమాలయశ్రేణి ముతో పారుచుండును. చుట్టును అతిధవళమును, అతిమనో
నుండి చల్లనిగాలి వీచుటచే శీతోష్ణపరిమాణము ౨౦° జ్ఞమును, అత్యున్నతమును, అతిభయంకరమును అను పర్వత

పంక్తులు. వీనిగాంధీర్యము ఏసార్యభామునికిని లేదు.
వీని ప్రశాంతత మనజ్ఞానమున కతీతమైనది.

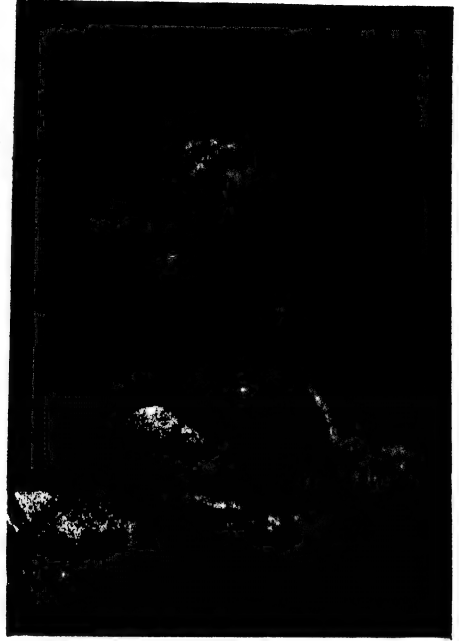
ఇట్టిదృశ్యములను చూచునపుడు మనలను, మన
వ్యక్తిత్వమును మరచిపోదుము. మన మెవరమో, ఏమో,
మరచి, ఎదురునున్న భయంకరసౌందర్య నింతరములలో
మునిగి, మునిగి, పరిసర ప్రకృతిలో నీవమై నట్లుండును.
(చిత్రము ౧౦)

చిత్రము ౧౧

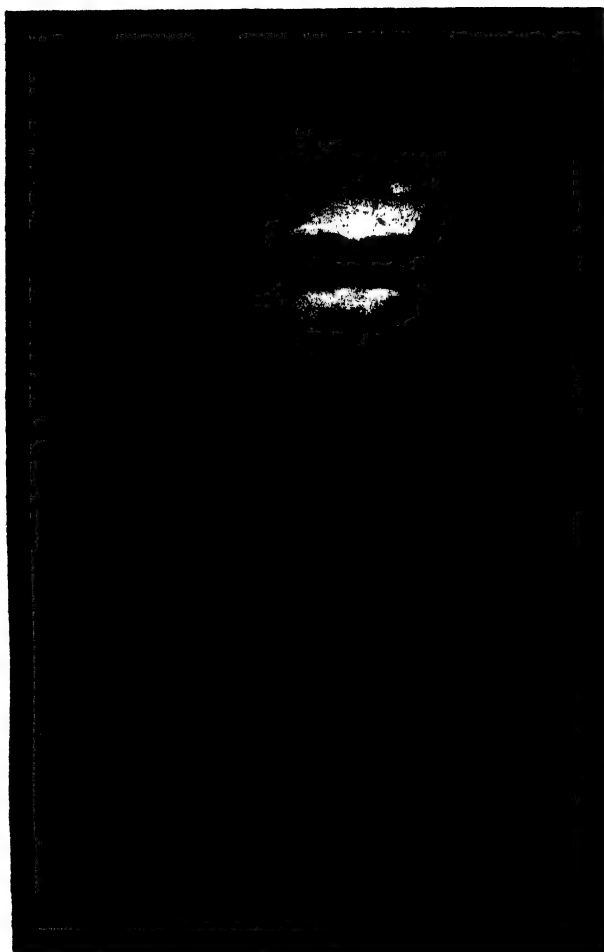
జ్ఞానానీ. దూరదృశ్యము

శ్రీ చిలుకూరి బుచ్చన్నవంతులుగారు

వీరు విజయనగరాస్థానసంగీతగీతవాంఛులకు కీర్ణ
సంకల్పరమైనాడు. గాథామలు, నైతి
కులు. జంత్రగాత్రముల మేలిచేయి యనిపించుకొనిన
వారు. జలతరంగిణివాదనమున నుండి నేర్పు నలవరుచు
కొనినారు. వీరికి సంగీతశాస్త్రమునను మోక్షపథము.
పురంపరదాన కీర్తనముల నిపుడు వీరు 'స్వరపరుచు'
చున్నారు. వీరు గంభీరమునంపిలమువారు. పల్లాకిమిటి
వీరిని గాఢసానము.

సంగీత ప్రియుడు

సూర్యాస్తమయము

K. M. R. L.

వలసరాజ్యములందు

సాధారణ జనములకు

చరిత్ర రామరావు

౬

సుమిత్ర, బలి, జావాదీప్యములు

సుమిత్ర ప్రాదేశములందు హిందూనాగరికము యొక్క వ్యాప్తిని తెలుసుకొనగోరువారికి సుమిత్ర యొక్క చరిత్ర తెలిసియుండుట యవసరము.

క్రీస్తుకు కొన్ని శతాబ్దముల పూర్వమే సుమిత్ర (సువర్ణ భూమి *) యందు హిందువులు కాపురమేర్పరచుకొని, రాజ్యాధిపతులైనటుల కావచ్చుచున్నది. వీరు క్రీ. తొలిశతాబ్దములందు ఆఫ్రికాదగ్గరనున్న మెడగా స్కరునకు పల్లి యాదీప్యమునుగూడ నాక్రమించుకొను నంతటి ప్రబలమైయుండిరి. రామాయణమునందును జాత కకథలందును సువర్ణ భూమి షేర్మొనబడినది. టోలోమి షేర్మొనిన జ బా డి య యు, అరబ్బి గ్రంథము లందుకావచ్చు జబాగు జబేజులును ఈదీప్యమే యనియు నిర్ణయమైనది. క్రీ. పూ. బహుశః ౨౪౬ సం.ల ప్రాంతములలో అశోకునిచే పంపబడిన సోన, ఉత్తర అనుబాధసన్నాధికు లిచ్చటికి వచ్చిరని మహా వంశమున గలదు. పాహియాను క్రీ. త. ౪౧౪ సం.లో ౧-పా-టియను దేశమునకు (యవభూమి) వచ్చినప్పు డచ్చట అందరును హిందువులైయుండిరని వ్రాసెను. కాశ్మీరరాజవంశమునకు జెందిన సుగవర్మకు క్రీ. త. ౪౨౩ లో సచ్చటికి పల్లి యాదీప్యపురాణిని యామె కుమారుని మహాయాన బాధ్యమతావలంబకులుగ మార్చె

నట. నాటినుండియు సుమిత్ర బాధరాజ్యమైనది. ఆకాలమున నచ్చట శ్రీవిజయమును రాజ్యము మిగుల షేరు వడసియుండినది. మలయ దేశమునుండి వచ్చిన కై లేంద్ర వంశమునా రీరాజ్యమున కధిపతులుగ నుండి విశేషముగ కీర్తివంశులైరి. ఇచ్చట సంస్కృతన్యాకరణమును, బాధగ్రంథములను చదువుటకు క్రీ. త. ౬౯౦ లో వచ్చిన విక్ - సింగు శ్రీవిజయమునకు మలయదేశముగా బడి యుండెనని వ్రాసెను. విశవశతాబ్దమునాటికి సుమిత్ర పలుకుబడికల రాజ్యముగను, నాకాబలమున సుప్రసిద్ధము గను ఉండెనట నిశ్చయము. వజ్రపాణి, పద్మపాణి బుద్ధుడు మొదలగు దేవతల యారాధనము కొరకు రావ శతాబ్దమున కొన్ని దేవాలయములును, స్తూపములును ఇటుకలతో నిచ్చట నిర్మింపబడినవి. కాంభోజమును, జావామధ్యభాగమును కైలేంద్రులు జయించిరి. సుమిత్రకు షోబడియుండిన మలయులు చంపాపైకి దండ యాత్ర వెడలిరి. తొమ్మిదవశతాబ్దప్రారంభమున కాం భోజులు తమయాధిక్యమును స్థిరపరచుకొవిననాటినుండి యు శ్రీవిజయరాజ్యము బలహీనముకావచ్చినది.

సుమిత్ర హిందూదేశముతో చాలాకాలము సంపర్కము కలుగజేసుకొనియుండినది. జావాదీప్యము నందలి యొకానొక రాజుయొక్క మనుమడును సుమిత్రకు రాజును అగు బాలపుత్రదేవుని షేరను దేవపాలు డను రాజు క్రీ. త. ౮౬౦ లో నొకవిహారమును నిర్మించి దానిపోషణార్థము కొన్ని గ్రామముల నర్పించెనని నలంబ

* సువర్ణ భూమి బర్మాయని కొందరు చరిత్రకారు లిదివరలో ననుకొనిరి కాని సుమిత్రయని యిప్పుడు నిర్ధారణయైనది.

వద్ద దొరకిన తామ్రకాశనమున గలదు. శ్రీవిజయము, కటాహము అనుదేశములు నేపాళగ్రంథములందును, చోళకాశనములందును కేర్పొనబడినవి. తైలేంద్ర నృపుడును చూడామణివర్మకు నాగపట్టణమువద్ద నొక బౌద్ధాలయమును నిర్మింపజేసెను. శ్రీ. త. ౧౦౮౪ లో తైలేంద్రచూడామణివర్మ యొకవిహారమునకు కొన్ని గ్రామముల నర్పించెను. ఇంతపలుకుబడి గలిగియుండిన శ్రీవిజయకటాహసారాజ్యములనుమాడ రాజేంద్రచోళ్లును జయించెను కాశనములవలన దెలియుచున్నది! పదు నొకంపవశతాబ్దమున విక్రమసిరివిహారమునందుండిన అతీ పుత్రుడు అభిహాసనామముకల దీపంకర శ్రీజ్ఞానుడు సుమిత్రుని సంగమింపబడవలెను నేర్చుకొనెను. పదమాహవ శతాబ్దమున మిత్రదేవయులు సంహారము యాత్ర చేసెరిరి.

కర్తవ్యగుణము బాహురాజు సుమిత్రునికి ఉండెనని యిరువురుగా జనుమార్తెలను తనయంతఃపురమునకు దెచ్చు కొనెను. మజుసమీక్షారాజులు సుమిత్రునో కొన్నిభాగములను చిక్కించుకొనిరి.

పదహాబ్దవశతాబ్దమునాటికి సుమిత్రయందు మహా మృత్యురాలు పలుకుబడి హెచ్చినది. మిగిలిన హిందువులును, బౌద్ధులును బలిద్వీపమును చేరుకొనిరి. సనాతన హిందూ నాగరిక చిహ్నములిప్పుడు సుమిత్రయందు కాన వచ్చుట యరుదు. మంచిహిందూ, బౌద్ధనిర్మాణములు మృగ్యములు. బావా, చంపా, నులయ, కాంభోజదేశములను కంపింపజేసిన తైలేంద్రులు హిందూ, బౌద్ధాచారముల ననుసరించి యెట్టిదేవాలయముల నిచ్చుట కట్ట లేదా యను ప్రశ్నకు సమాధానము చెప్పట కింకను పరిశోధనచేసి నూతనచారిత్రకవిషయములను వెల్లడి చేయవలసియున్నది. తైలేంద్రులు మధ్యజానాను జయించి, యచ్చట నదృశ్యమైన నిర్మాణములకు కర్తవ్యుని బావాచరిత్రమువలన దెలియగలదు. అన్యదేశములందు వారు కట్టించిన యదృశ్యమైన నిర్మాణములవలన వారి వంశముయొక్కయు, సుమిత్రయొక్కయు కీర్తి యిప్పటికిని సుస్థిరమై, హిందూవిజ్ఞానమునకు మాడ వన్నె తెట్టుచున్నది.

బలి :—బానాకు బహుసమీపమున బలియను చిన్న ద్వీపము కలదు. ప్రాచీనకాలమున హిందువు లనేక దేశములలో వ్యాపింపజేసిన హిందూమత మియొక్క వలసరాజ్యమునందే యిప్పటికి నేదోయొక రూపమున నిలచియున్నది. బావాతోపాటు బలిద్వీపమును హిందూ మతమును స్వీకరించినది. ఏకారణముచేతనో బౌద్ధు లిచ్చట తమ మతప్రచారమునుగూర్చి విశేషముగ శ్రద్ధ వహింపలేదు కాని బౌద్ధమతాచారములతోపాటు హిందూమతాచారములు కలసి యిచ్చట కానవచ్చుచున్నవి. సుమిత్ర బావాప్రజలు మహమ్మదీయమతమును స్వీకరించినకాలమున తమసనాతనమతములం దభిమానము విష నాడబాలని హిందువులు, బౌద్ధులు తలచుచున్నట్లుకు బలిద్వీపమునకు వచ్చిన పిమ్మట అందఱును కలసిమిలసి పంపలకొలిది సంవత్సరము లుండుటయం దొకరినొకారములు మరియొక గనుకరించుటయందు వింతలేదు. పూర్వము సుమిత్ర బావాలయందు సంఘమెట్లులనాంకి నదో యిప్పటికిని మనకీద్వీపమునందు కానవచ్చుటచే చారిత్రకవిషయముల ననేకములను బలిద్వీపనానుల దైని కాచారములనుండి గ్రహింపవచ్చును. భారతదేశమునందును, ఈవలసరాజ్యములందును కల్పితములతో గాన వచ్చు నాగరికమును నశుమునకు విూదిభాగమున వస్త్రము లేకపోవుటయు మొదలగు విషయములవలన కళావిమర్శకులకు కలుగుచున్న సందేహములు బలిద్వీపమునందలి సాంఘికాచారములు నివర్తించేయగలవు. ఇట్లవలసే యిచ్చట హైందవాచారము ననుసరించి యొకయజ్ఞము చేసిరట! రామాయణ మహాభారతాది పురాణములను పారాయణము చేయుచుందురు. ప్రాచీన భారతీయహిందూ నాట్యమును బోలు నాట్యమును, తోలుబొమ్మలాలయ నిచ్చట ఆదరమును బడయుచున్నవి.

తాంపక్సీరింగుఅనుచోట రాజుల శ్మశానమొకటి ౧౧,౧౨-వ శతాబ్దములనాటిది కలదు. ఈ సమీపమున నొక లోయప్రక్కగల శిలపై దేవాలయద్వారములవంటి చిత్రములు మలచబడియున్నవి. ౧౩,౧౪ శతాబ్దములలో గట్టబడిన “పురనిగంగ” యను దేవాలయము అంద్రదేశమునగల యంతర్గుళిఖరములను బోలియున్నది. కాని

యీశ్వరము పాదపుగ, సన్నముగ నుండుటవలన నా ద్వీపమున నిర్మాణమునందు కొంతమార్పుకల్గినట్లుగా గోచరమగును. ఇటీవల సంస్కృతు, బంగ్లా, బటారు, కేసీ మాను మొదలగుచోట్ల గట్టబడిన యాలయములందొక్కొక్క గదిమాత్ర మున్నవి. ద్వారములు గల గోపురములు దక్షిణసింహాదేశమునందువలె నెక్కుగ నున్నవి. శిల్పాలంకారములందును, నిర్మాణమునందును శ్రేష్ఠతవలన విషయము లెవ్వియు వీనియందు కానరావు.

బలియందు గోపలమీదను, దారుఫలకముల మీదను వ్రాయబడినచిత్రములు కానవచ్చినవి. ౧౭, ౧౮-వ శతాబ్దములనాటి గ్రంథములందునుకొన్ని చక్కని చిత్ర రుప్రాలు కలవు. పౌరాణికకథలు, స్త్రీపురుషులశృంగారము విషయములుగాగల యాచిత్రములందు విదేశముల గురులు కానరాకపోవుటచే ఈ ప్రాంతములందు హిందూసంప్రదాయముల ననుసరించి చిత్రరచన యెట్లులు పెరిగి ప్రత్యేకత వహించినదియు వీటివలన మనకు తెలియ గలదు.

జానా:—అంకోగువాటు, అంకోరుతోము నిర్మాణములు కాంక్షోజదేశముయొక్క పూర్వపునాగరికముపై దృష్టి నాకర్షించినటుల బొరొబుడరు (బడాబహద్దరు) చరిత్రకారుల, కళారాధకుల దృష్టి నాకర్షించి, జానా యొక్క శేరును సుప్రసిద్ధముచేసివైచినది. ఇటీవల పురాతత్వజ్ఞు లీద్వీపమునంతను వెదికి యిచ్చటి నిర్మాణములనుగూర్చి వ్రాసి, భారతీయ నాగరికము ఖండంతరములందు వ్యాపించుటనుగూర్చి యనేకములను అద్భుత విషయములను ప్రపంచమునకు వెల్లడిచేసెరి.

జానాద్వీపము ఉచ్చితాంశుభంజినా కంపెనీవారి కూడిపత్త్యమున నుండు కాలమున చాలాసంవత్సరముల క్రింద నీనిర్మాణములపై ఉచ్చితాంశుభంజిన ప్రసరింపలేదు. ఇది తమకులోబడిన ప్రజలయెడలను, దేశమునందును నామరా నభిరుచి కలుగుటచే వ్యవసాయవాణిజ్యమున భిన్నభిన్నమార్గములను కనిపెట్టుటకును, ప్రజల ముక్కు ఆచారవ్యవహారములను, చరిత్రమును పరికిరిం

యటకును సమీక్షియొకటి క్రీ. శ. ౧౭౭౮లో బటేనియా యందుస్థాపింపబడినది. ౧౮౦౧-౧౮౦౮లో కొంతభాగమునకు గవర్నరుగనుండున నిక్కొలాను ఎంజెలుహార్డు నాగు ప్రాంబణముప్రాంతములంగుండున సనాతననిర్మాణములను బరికిరించి, కొన్నిటిని బాసచేయించి, వాటి చిత్రములను వ్రాయించుటకు కొలతలను తీయించెను. అప్పటి ఉచ్చితాంశుభంజిన గవర్నరుగారు వీటిసాంద్ర్యమును గ్రహించి, కొన్ని శిల్పిగ్రహములను నెమరాంగు అనుచోటగల తననినాసము నలంకరించుటకు తప్పించుకొనెను. కాని యిది తుదకు లీడనునందుగల వస్తుప్రదర్శనశాలకు చేరుటచే చేతిపోక, యిచ్చటికిని కళారాధకుల నానందింపజేయుటకు నిలచియున్నది. ౧౮౧౧ - ౧౮౧౬లో జానాద్వీపము బ్రిటిషుసరిపాలనము క్రిందనున్నప్పుడచ్చట గవర్నరుగనున్న సర్ ప్రెస్టెయిన్ కేసెల్సు పురాతనశిలానిర్మాణా ద్యాధారములను పరికిరించి, నూతనవిషయములను సేకరించి, జానాచరిత్రమును వ్రాసి ప్రచురించెను. అచ్చటి సనాతనభవనములను గూర్చి యిది యమూల్యమైన గ్రంథమైనను, చారిత్రక విషయములందు లోపపూరితమైయున్నది. జానాకాఫర్డు కోలినుమెక్లెం, డాక్టరు జానువీడను అనువారును కేసెల్సుమార్గముల ననుసరించిరి కారణాంతరములవలన వీరిపరిశ్రమ విశేషముగ ఫలించినదికాదు. బొరొబుడరు నిర్మాణమునుగూర్చియు, శిల్పమునుగూర్చియు విలును వ్రాసిన ౪౦౦ చిత్రములను ఉచ్చితాంశుభంజిన వ్రాసిన డాక్టరు లీమన్సుగారు వ్రాసిన వర్ణనతో అరువదియైదు చామాచిత్రములను సేకరించి బటేనియాసాసయిన్ వారు మరియొకమారు తదితర దేవాలయములనుగూర్చి ౩౩౨ ఛామాచిత్రములను లోకమున కందజేసిరి. ఉచ్చితాంశుభంజినమారిచే నియమితుడై డాక్టరుఫ్రీడె రిక్కు కొన్ని శాసనములను తర్జుమాచేసెను. హెండిక్సు కెర్నూపంజీకుడు సంస్కృతమును, జానాలో వాడుకయందున్న “కవి”యనుభాషను బాగుగ నేర్చుకొని శాసనములను, అచ్చట ప్రచారముననున్న రామా యణమును భాషాంతరీకరించి జానాయొక్క సనాతన నాగరికతను ప్రపంచమునకు బాగుగ వెల్లడిచేసెను. వీరి

శిష్యులగు డాక్టరు బ్రాందిసు అచ్చటిభావలందును, భవననిర్మాణతత్త్వమునందును మందిపండితులు. జాగో వద్దగల దేవాలయమునుగూర్చియు, సింగసారి, పొనింత రను వద్దగల సనాతననిర్మాణములనుగూర్చియు వీరు వ్రాసిన గ్రంథము లమూల్యములైనవి. ఉచ్చిప్రభుత్వము వారి యజ్ఞప్రకారము వాక్ఎర్పు పాడువడియున్న నిర్మాణములను బాగుచేయించి యనేకములగు చాయా చిత్రములను తీసెను. ఇచ్చటిపురాతత్త్వశాఖను ఆధునిక పద్ధతులపై పునరుద్ధింపజేసిన డాక్టరుక్రొము జావా యొక్క శాసనములు, చరిత్రము, కళలు మొదలగువిషయములను గూర్చి యమూల్యములైన వ్యాసములను వ్రాసిరి. ఉద్యోగమును చాలించుకొనినపిమ్మట హిందూ-జావాకళనుగూర్చి యొకగ్రంథమును రెండుసంపుటలుగా బ్రచురించిరి. వీరు బొర్నోబువరుగూర్చి రకరకాధారాదిత్రములతో ప్రచురపరచిన గ్రంథ మద్వితీయమైనది. జావా పురాతత్త్వశాఖ కిప్పుడధిపతియైయున్న డాక్టరు బోష్గా రిప్పడివిషయమునుగూర్చి విశేషము శ్రద్ధపూనియున్నారు.

పైనచేర్చిన పండితులు లోకమున కర్పించిన విషయములు భారతీయుల సనాతననాగరికమును నెల్లది చేయుటకు చాల నుపయోగపడుచున్నవి. భారతీయులు మాత్ర మివలసరాజ్యములయెడల విశేషముగ శ్రద్ధపూకుండుట కోచనియ్యదు. సుప్రసిద్దులగు రవీంద్రనాథ ఠాకురుగా రీప్రాంతములకునెల్లి, భారతీయులలో కొంత యుత్సాహమును కలుగజేయుట కుభ ప్రయత్నముగ నున్నది. జావాద్వీపమునందు మొదట హిందూ మతము ప్రచారమునకువచ్చెను. ఆతరువాత బౌద్ధమతము వ్యాపించినను హిందూమతమునందు ప్రజలకుగలిగిన నమ్మకము పోలేదు. పదునైదవశతాబ్దమున జావా మహమ్మదీయమతమును స్వీకరించుటచే దేవాలయములందు హిందూబౌద్ధమతాచారముల ననుసరించి పూజలు జరుగకపోయినను హిందూనాగరికముయొక్క చిహ్నములు మాత్రమిప్పటికిని సంఘమున నిలదియున్నవి. జావాప్రజలు హిందూత్వముయొక్క తత్త్వమును భాగుగ గ్రహించుటయే దీని కారణము. కొన్నితార్కా

ణములను చూచినయెడల నీవిషయము బాగుగ వ్యక్తమగును.

మన పురాణములందు కానబడు పేరులు జావా యందెప్పటికిని వాడుకయందున్నవి. ఈ ద్వీపమున నెత్తయిన పర్వతము “సేరు” అని పిలువబడుచున్నది. ఇది పురాణవ్రేసిద్ధముగు సుమేరుపర్వతమును జ్ఞాపకము తేగలదు. అర్జున, బ్రహ (బ్రహ్మ), కవి అనుపర్వతములు కూడ నిచ్చటగలవు. మన్యజావాయందు “సెరయ” (సరయ) అనునది కలదు. ఒక ధూభాగమునకు “బేసుకి” అను పేరుకలదు. బేసుకి వాసుకి యను సంశ్కృతపదమునకు వికృతరూపము. ఇచ్చటికి నిచ్చటి రాజులు సంస్కృతపదములగు రాజ, ప్రభు (ప్రభు), తాపతి (ధూపతి), అదిపతి (అధిపతి), అర్య (ఆర్య) అనుపేర్ల పిలువబడుచుండురు. మంత్రి, పతి, ద్యక్ష (అధ్యక్ష), వాదనా (వాదన) ఉద్యోగులలో కొందరు మూఝపుత్ర, మూఝవినిత, కాస్త్రవిదగ్ధ మొదలగుపేర్ల నిచ్చటివారిపప్పటికిని చెట్టుకొనుచుండురు. జానావారి పూర్వపుభావ పేరు “బాసకవి.” ఇది “భావ కవి” యను యను రెండుపదముల కూడిక. ఈభావ యందు హిందూగ్రంథము లనేకములు కొన్ని మార్పులతో వ్రాయబడినవి. పూర్వము సంస్కృతవ్యాకరణము, బౌద్ధమతము మొదలగునవి నేర్చుకొనుట కిచ్చటి కింతరదేశీయులు వచ్చుచుండుట! హిందూదేశమునుండి కూడ హైందవశాస్త్రములను నేర్చుకొనుటకు కొంద రిచ్చటికి వచ్చినటులహూడ నివర్తనములు కలవు!! నామాయణ, మహాభారత వీరులనిన జానావారి కిప్పటికిని గౌరవముపొచ్చు. నాట్యమునందును, నాటకములందును హిందూవీరుల వేషములను ధరించి, వారిచరిత్రము వర్ణనయించి జానాప్రజ లానందించుచుండురు.

ఇట్టి నాగరిక మిచ్చట యెటుల స్థాపితమైనదియు జానాచరిత్రమువలన దెలియుచున్నది.

హిందువు రీప్రాంతములకు రాకపూర్వము జావా ప్రజ లెట్టినాగరికులై యుండిరో చెప్పటకు వారి నిర్మాణములుకాని, శిల్పచిత్రములుకాని (కొన్ని మోటు విగ్రహములకప్ప) కానరాలేదు. ఇహళి చంపా,

కాంభోజము, మలయ మొదలగు దేశముల నాగరికమును బోలునదిచ్చును ఉండెనుకాబోలు. రానురాను భారతీయకళావిధానము లాదేశమునకు సరిపోవునటుల మారుట కీ నాగరికమే కారణమైయుండవచ్చును. చైనా, అన్నాము వారిపలుకుబడి యిట్టిమార్పుల నెంతవరకు ప్రవేశపెట్టెనో చెప్పట దుర్లభము కాని నీవిషయ మింకను నిర్ధారణము కాలేదు.

బ్రాతయ్యధము (భారతయ్యధము) నందలి వీరులు తమదీప్తమునందే పుట్టి పెరిగినటుల జావాప్రజలు భావించుచుండిరి. బౌద్ధుల తక్కువగమునకు కారకుడైన “అదిశిశిక” యిచ్చటికి క్రీ. త. 79-వ సంవత్సరమున వచ్చెననియు చెప్పుకొందురు. ఈకథలుతప్ప హిందువు లిచ్చటికి మొదట వచ్చుటనుగూర్చి చెప్పుటకు జావాయందుగాని, భారతదేశమునందుగాని యెట్టి యాధారము లును కానరాలేదు. దక్షిణదేశమునను, జావాయందును లభించిన శాసనములును, తూర్పుజావారాజుల చారిత్రమును తెలియజేయు “నాగరక్రతాంగము” అనుగ్రంథము వలనను తరువాత నీరెండుదేశములకు గలిగిన సంపర్కమును మాత్రము తెలియజేయుచున్నవి.

ఫాహియాను సింహళదేశమునుండి మరలి చైనాకు బోవుచుండగా పెద్దగుహనువచ్చుటవలన ఎ-పా-టియను దేశమున దిగి, బ్రాహ్మణులు, అన్యమతస్థులు నచ్చట గలరు కాని బుద్ధునిమతము ప్రచారమున లేదని వ్రాసెను. ఎ-పా-టి యవధూమియై యుండవలెను. యవధూమి సుమిత్రయని కొందరును, జావాయని కొందరును అభిప్రాయపడుచున్నారు. ఇం దేయూహ నిజమైనను ఈ ప్రాంతములం దానాటికి (క్రీ. త. ౪౧౪) హిందువులు విశేషముగ నుండుట నిశ్చయము.

క్రీ. త. ౬౭౧-వ సంవత్సరమున దిక్కింగు హిందూదేశమునకు బోవునప్పుడు ఫాచెయను స్థలమున నారూపములండి సంస్కృతవ్యాకరణమును నేర్చుకొనెను! సుమిత్రదీప్తమునందలి పాలెంబాంగువద్ద ‘ఫాచె’ యుండెననియు, నది హిందూవిజ్ఞానమున కాస్థానమై యుండెననియు పండితుల యభిప్రాయము. అనాటికి

హిందువు లిచ్చటనుండుటయే కాక హిందూనాగరికము బాగుగ పాదుకొనునటుల జేసిరని స్పష్టముగుచున్నది.

సుమిత్ర, జావాదీప్తములు హిందూవలసరాజ్యములలో మిగుల పేరుపడినవైనను ఈతూర్పుప్రాంతములందలి మొదటి సంస్కృతశాసనము లిచ్చటగాక బోర్నియోదీప్తమునందు లభించుట చిత్రముగనున్నది. శ్రమదీసుకొని వెదకినయెడల జావా, సుమిత్రలందు శిలాశాసనములు లభించగలవని నమ్మువచ్చును. ఫాబాయా నీదీప్తములకు వచ్చినప్పటికి బోర్నియోలో “ముహక్కము” నదీతీరమున నొకరాజ్యముండెననియు, దానిని ఆశ్వవర్మ, మూలవర్మ మొదలగురాజులు పాలించుచుండిననియు తెలియుచున్నది. బ్రాహ్మణులచట నొక యజ్ఞమును చేసేరని నిర్దిష్టమైన సంస్కృతమున నా శాసనములందు గలదు.

పశ్చిమజావాయందు సుమారు క్రీ. త. ౪౫౦ సంవత్సరమునాటి శిలాశాసనములు నాలుగు లభించినవి. “తారుగా” యను నగరమున పూర్ణవర్మపను హిందూరాజు పాలించుచుండెనని స్పష్టపడినవి. ఈశాసనమును సంస్కృతమును గలదు. అక్షరములపోలికయందు పల్లవులశాసనములను పోలియున్నది. జావా, బోర్నియో రాజులయొక్కయు, పల్లవులయొక్కయు నామాంతమున “వర్మ” శబ్దము కానవచ్చుచున్నది. కాని ఇచ్చటి రాజులు పల్లవుల కుటుంబమువారై యుండవచ్చును.

చెంగలు, నదియలవద్ద రెండుశాసనములు కానవచ్చినవి. అక్షరరచనయందు దక్షిణహిందూదేశమున ౭, ౮-వ శతాబ్దములనాటి శాసనములను బోలియున్నవి. కుంజరకుంజదేశమున కాపురముజేసిన సంతతివాడగు సంజయుడను రాజు శివలింగమును ప్రతిష్ఠజేయించెనని యీరెండుశాసనములందు గలదు. కుంజరకుంజదేశము తమిళనాడునందుగలదని డాక్టరు కుమారస్వామి గౌరె యభిప్రాయముగ గవలబడుచున్నది. కుంజరకుంజము దక్షిణహిందూదేశమున గలదని డాక్టరు వోడెను గౌరె వ్రాసిరి. “సంజయ” అనుపేరుగంటివి (జయంతి; అర్జును)దక్షిణశింగమునేలినరాజులచేరులను పోలియున్న

ది. మాడుగులనేలిన మత్స్యవంశజుల కిట్టిపేరు లుండివె.
మాడుగుల దక్షిణకలింగమునగలదు. కలింగదేశమునుం
డియు, మచిలీబందరునుండియు ప్రజలు బావాప్రాంత
తములకు వెల్లిరని నివర్తనములు కలవు. కాని కుంజర
కుంజదేశ మీప్రాంతములజే యొయుండువలెను. కుంజర
కుంజము కుంజరకోటమనియు, ఇదియే విజయనగర
ప్రభువులకు రాజధానియై యుండిన ఆనెగొండయనియు
కలింగమున దక్షిణభాగమునగాక, కలింగదేశమునకు దక్షి
ణమున గలదనియు గంసుభీవారు వ్రాసిరి. కుంజరధారి
యనగా అన్నామలెయని యర్థముకలదు. కాని తక్కిన
చారిత్రిక విషయములన్నియు నీయూహకు వ్యతిరేక
ములై యున్నవి.

ఆగస్త్యుని బుద్ధి కుంజరపర్వతముచేత నివ
సించుచుండెనని చెప్పుటకు హరివంశమున ఆధారములు
కలవటం. ఈతఁడు బావాయందు విశేషముగ బూజింప
బడుచుండెను. ఆగస్త్యుని పయనమున వర్షాకాలాంత
మున సుమత్రిమహాయకముగ నుండుదుకనుక బావా
ప్రాంతములకు బోవుచుండిన నామకు లీతనిని బూజించు
టయం దాశ్చర్యము లేదు. బావా, బలిగ్రీవులములం
డిన మత్స్యకమిప్పటికిని కలదు. ఆగస్త్యుని దక్షిణహిందూ
దేశమునను బూజింపబడుచుండెను.

మలయప్రాంతములందు భారతీయులను బరాంగు
కలింగు (కలింగులు) అని పిలచెదరు.

ఉత్తరహిందూదేశమున వాడుకయందుండిన
విక్రమయగమునకుబగులు దక్షిణహిందూదేశమునందలి
శకయుగవిద్యోపముల ప్రజలవలంబించిరి.

కనుక బావా, బలి, సుమిత్రమొదలగు ద్వీపము
లకు వెల్లి రాజ్యములను స్థాపించినవారు కలింగ ఆంధ్ర
దేశములందలి ప్రజలగుట నిశ్చయము. అప్పటి దేవాలయ
ములన్నియు ఆంధ్ర, వైజామరాష్ట్రములందు కాన
వచ్చు దేవాలయములను పోలియుండుట కిదియే కార
ణము. ఇట్టివల బావాయందు, బౌద్ధమతము వ్యాప్తికైది
నను తొలుత హిందూమతమునే యచ్చట ప్రవేశపెట్టె

బడినదనియు పైన జెప్పిన యాశములవలన స్పష్టపడు
చున్నది.

“తనరాజ్యము క్షీణించునని గుజరాతురాజునకు
తెలియవచ్చుటచే (సోదినవన), క్రీ. త. ౫౯౯ లేక
౬౦౩లో తనకుమారుని బావాకు పంప నీశ్వయించెను.
ఆరాజకుమారుడు ఆరుపెద్ద నూరుదెన్న పడవల
మీద ౫,౦౦౦ యనుచరులతో నాలుగుమాసములు
ప్రయాణముచేసి యొకద్వీపమున దిగెను. అద్వీపము
బావాకొండని తెలియుటచే మరల ప్రయాణముచేసి బావా
యందలి మాతారెము అనుచోట దిగెను. మనుష్యబల
మున్న యెడల నచ్చట గొప్పరాజ్యమును స్థాపించి
వచ్చునని కనుగొని గుజరాతునకు కబురంపగా నాతని
తండ్రినూనందించి ౨,౦౦౦ మంది హిందువులను
కుమారునివద్దకు బంపెను. ఆనాటినుండియు బావా
సుప్రసిద్ధమైన రాజ్యమైనది. గుజరాతుమొదలగు దేశ
ములతో నాణిజ్యము పెరిగెనది. అనేకదేశములనుండి
ప్రజలు రావెనుకలికిరి. ఈకథను ఖెగ్గనను వ్రాసి
యున్నాడు. గుజుగుప్తను కాశ్మీరపురాణ సుమిత్రకు
క్రీ. త. ౪౨౩ లో వచ్చి యాదేశపురాణిని, యామె
కుమారుని బౌద్ధమతమున గలుపుకొనెనని సుమిత్ర చరి
త్రమువలన తెలియుచున్నది. బావాయందలి “పశు”
యొక్కరాజును మహారాజాధిరాజ ఆదిత్యవర్మకు తా
ననేక యుద్ధములను జయముబొందిననియు, ఐదు
గురుగ్రానబుద్ధులభక్తుడననియు నొకశిలాశాసనమున (క్రీ.
త. ౬౫౬) వ్రాయించుకొనెను. ఆనాటికే రాజులు
కొండరు బౌద్ధమతమును స్వీకరించిరిని యీకథలవలనను
శాసనములవలనను తెలియుచున్నది.

పెండుకలింగ, ఆంధ్రదేశములనుండి హిందు
వులు వెల్లి దేశము నాక్రమించుకొని, హిందూవిజ్ఞాన
మును ప్రవేశపెట్టిన కొన్నికథాబ్దములకు ఉత్తరహిందూ
దేశమునుండి వెల్లినవారు బౌద్ధమతమునకు ప్రజలను
మార్చియుండురనియు, అష్టిమృగ కలింగ, ఆంధ్ర,
తమిళ దేశములనుండి యనేకులు పోవుచుండిరినియు
పైన జెప్పిన విషయములన్నియు నూచించుచున్నవి.

బెల్లమునుండి చక్కెరతీయుట

చక్కెర కర్మాగారపు పనివాండ్లు చక్కెరపంట కాలము ముగియగానే సంవత్సరమున మిగిలిన కాలమంతయు, గోల్లమీటుకొని పూర్పుంజవలసినదే. అట్టి సమయముల బెల్లపువంట ఉన్నయెడల ఆబెల్లమును శుభ్రపరచుట శుభమొగింపవచ్చును. అందుకుగాను చాలచక్కెరకర్మాగారములు బెల్లమును శుభ్రపరచుయంత్రమును గూడ సంతరించుకొనుచున్నవి. (౧౯౩౦-౩౧ సం. ౨౦ కర్మాగారముల, చెగకుతోను బెల్లముశుభ్రపరచుటతోనూ పనిచేసెనని. మిగిలిన ౧౮ కర్మాగారములును బెల్లమునే శుభ్రపరచినవి.) బెల్లమును శుభ్రపరచుపరిశ్రమవలన లాభపట్టుముల, చక్కెరబెల్లముల భరణబట్టి వచ్చుచుండును. బెల్లపుగల హెచ్చెనేని దానినుండి వచ్చు చక్కెరధరయు హెచ్చిపోవునుగా! సామాన్యపరిస్థితులలో ౧౦౦ టన్నుల చెగకునుండి ౧౦ టన్నుల బెల్లమును వంజెవచ్చును. దానిని శుభ్రపరచినచో ౫ లేక ౫౫ టన్నుల చక్కెరవచ్చును. అదేబరువుగల చెరకునుండి తిన్నగ చక్కెరనే వంజెనెడల ౯ టన్నులకు పైగా చక్కెరవచ్చును. రెండింటు వచ్చు మట్టి సమానమే. అందువలన నీపరిశ్రమ వట్టి ప్రయాసమాలకమయి దండుగపనియగును గాని శేశసాధ్యమైన క్రమాత్రమును సహాయకారి కాబాలకు, పరిశ్రమగ నాలోచించినను దీని లాభపట్టు లభింపములు. వర్తక మాంధ్యమిప్పటివలె సర్వత్ర వ్యాపించి బెల్లపుగర పడి పోయినప్పుడే ఈవిధానము కాస్త లాభించును. ఇటు పయిని చక్కెరపంట సర్వవ్యాప్తమయినయెడల ఈ బెల్లపుపరిశ్రమ పూర్తిగనిరుత్సాహపరుపబడునట్లు తోచెడిది. దీనినిసంరక్షించుటెటులో చక్కెర టారిఫుబోర్డు నారికిని బోధపడలేదు. ఈపరిశ్రమను నిలబెట్టుట కొక్క టేకారణము; అది చెరకులోని పదార్థమును తనలో నిలు

వరించి యుంచగలదు. బెల్లము హిందూజాతమున ఆహార పదార్థములలో నొకటిగ నుపయోగపడి తీరును, అందు వలన దీనివంట యన్నిట సానును.

బెల్లము నుంచిచెడ్డలు:—బెల్లము లేతగౌరవర్ణము మొదలు బొగ్గునలుపువరకును గల వన్నెలలో నుండును. ఈవన్నె వంటకాలమున రసమున కలిపిన గున్నమును బట్టి యుండును. మరియు పాకముచేయువారి చాక చక్కమునుబట్టి పూజ మారుచుండును. అది మైనము మెత్తన మొదలు ఇటుక గట్టిదనమువరకును గల నిర్మాణములలో పూజ నుండును. ఇదిపూజ వంటకాలమున వాడుకచేసిన గున్నమును బట్టియే మారుచుండును. ఒక్కొక్కప్పుడే బెల్లము గాలిలోని చెమ్మను గ్రహించి పలుచవలుచగ వ్రాకిపోవును. (ఇది బెల్లమున నెక్కుడుగ పరిస్ఫుటము కాబాలని చక్కెర (Glucose) ఉండుటవలన గలుగును.) దానిలో నూటికి ౬౦ మొ. ౭౫ వరకును చక్కెరయుండును. దానిని రవలుగ ఏర్పరిచి గ్రహింపవచ్చును. నూటికి ౫ మొ. ౧౫ వరకును పరిస్ఫుటము కాబాలని చక్కెరయును నూటికి ౨ లేక ౩ వరకు గున్నమును, ఇతరపదార్థములును ఉండును. ఇందు నీరుపూజ నూటి కయిదుముదలు పదివరకుండును. బెల్లములోని పదార్థములన్నియు వేర్వేరకొలచి చెప్పటకష్టము. నీమనిన పాకవిధానమునుబట్టి యవియెల్ల మారుచుండును. అయినను ఈపైనిచెప్పిన యంకెలు బెల్లము ముచ్చినకు త్రోవమాపగలవు.

బెల్లము శుభ్రపరచుపరిశ్రమ అది చాలగట్టిగ నుండవలెను. చాలతక్కువగ నుండవలెను. వన్నె చాల తక్కువగ నుండవలెను. అందుగా పరిస్ఫుటము కాబాలని చక్కెర (Glucose) తక్కువగ నుండవలెను. సగటున నీలక్షణములుగల బెల్లమునుండి నూటికి ౫౦ మొ. ౫౫ వరకు చక్కెరను తీయవచ్చును.

విధానము:—బెల్లమును మున్నగుండు నీటిలో కరగించవలెను. ఇందుకుగాను ప్రత్యేకపు పోట్లె

లుండును. వానిలో నీతెల్లమును చితుగగొట్టి కలుపు సాధనములుండును. ఇందు సాధారణముగ సగము నీరును సగము తెల్లమును ఉండును. ఈ తొట్టెలనుండి దానిని శుభ్రపరచుయంత్రమునకు పంపుదురు. అక్కడ దానికి తగినసన్నమును కలుపుదురు. సున్నపుదీపమును కొట్టి వేయటకు గంధకపుటావిరి నాపానకమున కెక్కింతురు. అవసరమయినచోట నీపానకము నవ్వవలెనని దళసరిగుడ్డలలో వడియగట్టుదురు. ఇట్లుశుభ్రపడిన పానకమును మరి మరగించి దించనక్కరలేదు. దానిని తిన్నగ వంటపెనమునకే గొంపోయి, చక్కెరవంటలోవలె చక్కెరరవలను విడివడజేయుదురు. కర్మాగారమున, వడియగట్టుసాధనములు మంచివి ఉన్నయెడల మంచిచక్కెర వచ్చును. ఇది వడియగట్టుటకు ఎముకలబొగ్గు వాడుకచేయు నాచారముగలదు. జంతువుల ఎముకలు కార్చి బొగ్గుచేసి ఆబొగ్గులలోనుండి ఈపానకమును పొందినయెడల దానిరంగంతయు తీసివేయుకత్తి యాబొగ్గునకు గలదు. ఈబొగ్గు వాడుకవలన చక్కెరలో నెముకలు కలుపుదురన్న లోకులమాట వచ్చినది. ఇదినిజమా? ఈయెముకలబొగ్గు చాలధరగలదనటచేత ఈవిధానమునుగూడ ఎక్కువ పెట్టుబడితో సాగింపవలెను. ఇప్పుడు చెరకురసమును ధాన్యపుటుముక (క్షాక)ను కార్చిన వడి బొగ్గుతో శుభ్రపరచుటకు వీలుగలదని రా. బి. వి. విశ్వనాథంగారు కనిపెట్టియున్నారు. దానిలోన వడియబోసిన చెరకురసమును పంపినయెడల నది లేత పచ్చనితెల్లమగును. దాని కాయన 'మిగడ తెల్ల'మను పేరు పెట్టినాడు. ఈబొగ్గు వాడుకచక్కెర వంట కంతరకువయోగించునో ఇంకనునిర్ణయింపలేదు.

ఎముకలబొగ్గు వాడుకయగు యంత్రకాలలో ఈ బొగ్గు తడవతడవకు నీటితో కడుగుచుండవలెను. అక్కడి గిననీరుమాడ రసముతో కలిపి రవల పెనమున కంపుదురు. అట్లయ్యెను ఈబొగ్గునకు పటివత తాళ్యతమా కాదు. కొంతవడికి దాని సత్వము చెల్లిపోవును. అప్పుడాటటిబొగ్గును తిరుగ నేవోద్రావకములతో కడిగి కార్చి దానికి నూర్చుత్వ మొసంగుదురు. ఈపానకమును చక్కెరపానకమును వలెనే మరగించి చక్కెరరవల

ంతురు. ఇంతకష్టపడి చేసిన యాతెల్లపు చక్కెర పరిశ్రమ లాభకరముగాదు. కాని దానికి మరి కొన్ని పరిశ్రమలు తోడు చేసి సామర్లకోటలో వలె దానిని సాగించిన అపరిశ్రమల మొత్తమున తగినలాభ ముండును. సామర్లకోట కర్మాగారమున పిప్పరమెంట్లును, సారాయలును తయారుచేయుదురు. ఈరెండును చక్కెరకంటె నెక్కుడు లాభమును చేపూర్చును. ఇదియే దిక్పిదర్శనముగ తెల్లమును శుభ్రపరచు లేక తెల్లమునుండి చక్కెరదీయుదిధానము. పనిలేనికాలమున నీపరిశ్రమ చక్కెరయంత్రకాలలో సాగించినదానివలన వచ్చు స్వల్పలాభ మాపని వాండ్ర వేతనాదులకయిన పనికివచ్చునుగదా. ఈపరిశ్రమ భావిదళ హిందూదేశమున నెట్లుండగలదో చెప్పలేము గాని ఇప్పటి దానిస్థితినిబట్టి చూడ మనదేశమే తనకుకావలసిన చక్కెరను వండుకొనుచో నీపరిశ్రమ కాలక్రమమున పడిపోవునేమా!

చక్కెరవంటలోని వ్యర్థపదార్థముల యుపయోగములు

ఏదైన కర్మాగారమున ముఖ్యవస్తుపరిశ్రమకే ప్రాముఖ్యముగలదో దానిని తయారుచేయనవ్వకు వచ్చు వ్యర్థపదార్థముల యుపయోగమున కంతటి ప్రాముఖ్యము గలదు. ఆరికముగ నిది యవసరముగదా.

ఇంతవర కీవ్యాసములను చదివినవారు చక్కెరలోని తోడిపెండ్లిపాతుండ్లు పిప్పి, వడపోత అచ్చులు ముడి కూడ, కర్మాగారమున నిలుచుట చూచియున్నారు.

ఇందు పిప్పినప్రపంచమందంతటను కర్మాగారపు టావిరియంత్రములను నడపు ప్రాయ్యిల్లోనికి వాడుక చేయుదురు. చక్కెర సంతరించినయెడల మరి వేరుగ వంటచెర కక్కరలేకయే చెరకు పిప్పిగో చక్కెరవంట నంతను సాగింపవచ్చును. వడపోత అచ్చులు, చెరకు లోని మాతస్యమును చెరకుపాలముల కెరవుగ వనికి వచ్చును కాని ముడ్డికి ప్రోవలేదు. హిందూదేశపరిస్థితుల కీవిధ తగిన యుపయోగము నీమిడివిషయమున కనిపెట్టవలసి

యున్నది. ఇదికాక నీవ్యర్థపదార్థముల నుపయోగమెట్లు పరిగణించుచున్నదో ఇచటకొలదిగ పరికిరింతుము.

పిప్పి: పిప్పిలో నూటికి ౪౦ మొదలు ౫౪ వరకు నీరుండును. ౧ మొ. ౫ వరకును చక్కెర, ౫౦ వరకును పీరుఉండును. ఈపిప్పి Cellulose అను పదార్థము. దానిని Cellulose పరిశ్రమల కుపయోగింప వచ్చును. అది ముఖ్యముగ కాగితపుపరిశ్రమకును, చేతి పట్టుపరిశ్రమకును ఉపయోగపడును. ఈ పరిశ్రమలు హిందూదేశమున వెలయుటకు పనికివచ్చునో చూడవలెను.

దీనినుండి చేసిన అట్టకాగితములును అట్టలును తీయున్నవని చెరకుపండును నన్యదేశీయులు తేసి చూపియున్నారు. పిప్పిబొగ్గు రంగు తీసివేయు సాధనముగ వాడుకకావచ్చును అనునది చాలకాలముక్రిందటనే కనిపెట్టియున్నారు. కాని హిందూదేశపు చెరకుపిప్పి కట్టి సత్వమున్నదో లేదో నిర్ణయించు ప్రయత్నము లిప్పటికిని జరుగలేదు. ఈపిప్పిని మడ్డితో కలిపిమేసిన పకుపు లానంపముగ మేయును. వాని కలి మంచి ఆహారము.

వడపోత అచ్చు:—ఇందు నూటికి ౧ మొ. ౨౦ వరకును చక్కెర నెరిదియుండును; కున్నముండును. భాస్వరద్రావకము (Phosphoric Acid) సత్రజని (Nitrogen) కూడ దీనిలో నుండును. ౭౫ వంతులు నీరుండును. ఎరవుగ నివి యుపయోగపడుట మాట యటుండ, పీనినుండి కట్టమైనము తీయవచ్చును. దీని నుండి రంగుతీయు బొగ్గుకూడ తయారుచేయవచ్చును. ఇంతప్రమాసపడి యీపదార్థముల దానినుండి య్ఘాడ దీయుటకంటె దానిని చెరకుపాలముల కెరవెత్తుటయే మంచిదని తోచెనని.

మడ్డి:—ఇందు చక్కెరపాలు నూటికి ౩౦ మొ. ౪౦ వరకుండును. కాని దానిని తీసికొన విలుండుదు. దానిని రవలుగ తీర్చి లేర్చి గ్రహించుసాధన విప్పట్టి కేదియును కనిపెట్టబడలేదు. ఇందుల కేదయిన సాధనముండిన అది యార్థికముగ లాభకరము. వెనుకచెప్పి

వట్లు దానిని పిప్పితో గలిపి పకువులకు మేపవచ్చును. దానిని చెరకుపాలముల కెరవెత్తుట మంచిదో కాదో ఇంకను నిర్ణయింపలేదు. ఇందులోనున్న చక్కెర, గాలిలోని సత్రజనిని నేలకు లాగికొనగలదట. కేవల మిది నేలకు చెక్కునచేయునేమో! కాబట్టి దానిని పిప్పి తో కలుపు గర్తముగ మార్చి మరియొ ఎరువెత్తుట మంచిది. ఆ యెరువెత్తుటలో కూడ భూవైకాళ్యమును బట్టి ఎంతెంత యెప్పుడెప్పుడెప్పుడునుండవలెనో తేల్చువలెను. దీనికి మనదేశపు భూతత్వమునుబట్టి పరిశోధన చేయవలసియున్నది. ఈమడ్డి నీటిలోకలిపి ఇండ్లుకట్టునపుడు వాడుకచేసిన కట్టడము బలముధికమాగును. అది పిప్పితో కలిపిగాని, తేదా వేరుగ గాని చెరకుప్రాయ్యిలో నుండించిన పిప్పియందు కంటె దీనియందు వేడి యధికముగ ఘట్టును.

ఇది సారాయివంటక! చాలబాగా యుపయోగకరమున్నది. దీనిని తగినంత పలుచనినీటిలో కలుపుదురు. అనీటిని పాత్రలలో బోసి కొలదిగ కల్లుమడ్డి దానిలో కలిపి మూతలుపెట్టుదురు. అది పురియును. దీనినుండి పెడలిరచ్చు బొగ్గుపులుసువాయువును ఇనుప గొట్టముల (Cylinders) లో పట్టి నిలువరించి నోడా నీటి కుపయోగింతురు. ఇందు తేలిన పలుచనిసారాయి (Dilute alcohol) బట్టి పెట్టి తగినపాత్రలలో గ్రహింతురు. ఈసారాయిని నిహపదార్థముగ మనదేశమున నెక్కుడుగ వాడుదురు. తక్కిన దేశములలో ఈపలుచని సారాయినుండి నీటిని తీసివేసి పాత్రసారాయి (Absolute Alcohol) తీయుదురు. దానిని పెట్రోలియంతో నొకపంపిణిని గలిపి మోటారుయంత్రములలో 'గాసోలీను' అనుపేర వాడుదురు. పెట్రోలుకంటె దీనివాడుకే మోటారులకు మంచిదని హెచ్చరించుచున్నారు. హిందూదేశమునమాత్ర మిది జరుగలేదు. బహుశః ఇట్టియుపయోగమే ఈమడ్డిని చేయవచ్చునేమో, కచ్చితముగ చెప్పవలసివచ్చిన నీచెరకుపండులో ఇంకొక వ్యర్థపదార్థము పొడనూపుచున్నది. ఇది ప్రాయ్యిలోని రొయ్యి. అదిపాలములకెరువుగ పనికివచ్చునట్లు తోపడు. వానిలో చాలనుట్టుకు పొటాషుపదార్థములే. అది

గ్రహించుకొని మొక్కకు చాలదు. దీని కేదయిన యుపయోగము కనిపెట్టవలెను?

ఈకొరిదిపాటి పురులలో చెరకుపంట చక్కెర తంటనుగూర్చి దిక్పొదిర్చుముగ నన్నియంశములను చెప్పుచుపోసిందిది. దీనిని చదువుటవలన శందరకు, చక్కెర, అదియెట్లు పుట్టుచున్నదో, వృద్ధిపొందుచున్నదో, దాని వెట్లు వండి గ్రహించుచున్నారో మొదలయిన యంశములు సామాన్యముగ తెలియుటకే వ్రాసి తిని గాని ఇది దాని సంపూర్ణచరిత్ర కాదు. కాని దానియాకృతిని మాత్రము సంపూర్ణావయవనిర్మాణముతో చూపగలదని నా నమ్మకము.

సంవత్సరమున కరువదికొట్టరూప్యములు చక్కెర కొరకు హిందూదేశమున ఖర్చుగుడున్నవట. ఇది ఏపరిశ్రమకును తీసిపోని ముఖ్యపరిశ్రమ కాదా? కాబట్టి హిందూవులు, అందు ముఖ్యముగ మనయాంధ్రులు, ఈ పరిశ్రమను తమకు తగినంతమట్టున కయిన నభివృద్ధి చేసికొనవలెను. ఇప్పుడున్న దొరతనమువారి సహాయము మున్నందు ౧౫ ఏండ్లుపిదప తీసికేయబడినను ఈపరిశ్రమను తనంతట తానే నడుపుకొనుకొని దేశమునకు కలుగవలెను. ఇందులకు మనకు ఆరీలేరైన కాస్త్రాజ్ఞానము, పనివాండ్లును, కెట్టుబడిదారులును కావలెను. తీసికెల్ల నిర్ణయించి హెచ్చరించు భారము ప్రజలదే.

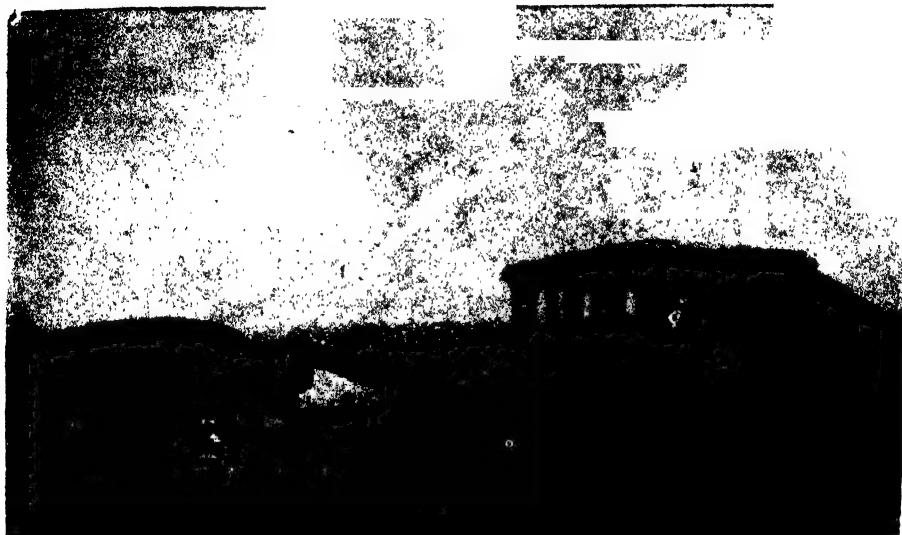

అత్తవారింట

తమయింట

—లోట చంకటేశ్వర రావు

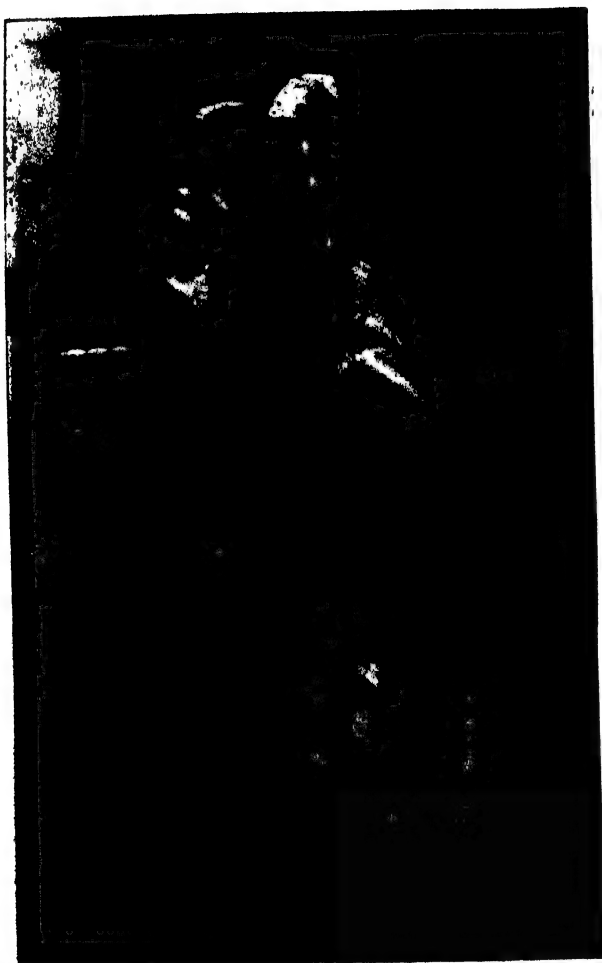
కన్యాకుమారి గ్రామము

A. A. C.

మూడు సముద్రముల కూటమి (కన్యాకుమారి)

A. A. C.

తొలిముసాబు తిలమక

G. K. K

2

మోహనరావు దుండగము

“డాక్టరుగా రెండుకువచ్చారు? మీరు రమ్మన్నారా లేక ఆయనే వచ్చాడా?”

“నేనే సనుంకి రమ్మన్నాను.”

“మీకు వంట్లో పనిగాలేదా?”

“డాక్టరుగంగాకు నాకు చాలగోజులనుంచి ఒక వ్యవహారం వుంది. రెండుగోజులనుంచి నెల్లిపోతాడు.” ఆయన డాక్టరుగారిలో మాట్లాడుతుంటే మేడక్రిందగదిలో నుండిరి. “నేను ఆయింటినుంచి గుంటున్న పూవులమొక్కలను చూచుచు ఇటువంటి దిరుగుమంటిని. అప్పుడు రూప మెత్తివచ్చిన కాకివాడలోని గ్రామదేవతయగు నూకాలమ్మవలె నాకాగలిగినటులుగల యేబడేండ్ల కర్మాటాంగన యొక్క జట్కాబంధినుండి దిగి నాయెదుట ప్రత్యక్షమయ్యెను.

“నీవేనా ఈయనను పెల్లిచేసుకొన్నావు? నా పేరు సరస్వతి. నిన్ను నూనాకు బాగా తెలుసు.” అని అసంవిద్యుత తెలుగులో అస్పష్టముగా తన్నుతాను తెలియ జెప్పకొనెను.

“ఏమమ్మాయి. వేరేరావారి. ఈగోజల్లా తిప్పేట్టున్నావు. బంధికిట్టిచావని కాకిదాకా—”

“నోగుమయ్యరా దున్నపోతా మాట్లాడారంటే తొక్కిస్తాను.”

అప్పు డాబంధివాడు శ్రవణకోరముగా నోటికి వచ్చినట్లు అచ్చతెనుగుమాటలతో తిట్టజొచ్చెను. ఆమె నానిని కొట్టబోయెను. అంతట మానాఖరు లడ్డువచ్చి బంధివానిని విడిపించిరి. నాభర్తగారు వాకిటిలోనికి వచ్చిరి.

“వేళగానివేళ వచ్చావు. మేడపైకిరా” అని వారు మేడమీదకు నెల్లిపోయిరి.

“మల్లీ మొరిగావంటే ప్రేమనుగో పెట్టించేస్తాను. నీ కోసం మాలియిస్తే మాదిగదాన్నే! నాపేరు సరస్వతి. మాద్దువుగాని, తమాషా”

“యెల్లవమ్మ, గొర్రేరంటే నేను జడినేవాడ్ని కాను. ఆడుదాన వయిపొయ్యవు. లేకపోలే—” అని బంధివాడు తన పొరుగుమును ప్రకటించెను. ఆమె విను పించుకొననట్లు తీరిగా మేడమీదకు నెల్లిపోయెను.

“సరస్వతి. కాలికమ్మలూనుంది.” అని బంధి వాడు ప్రభుమున నాకుదయించిన భావమునే తన భావలో ప్రకటించెను.

డాక్టరుగా రీవలకు వచ్చిరి. ఎవరు వచ్చిరని సన్నగిరి. “నే నెఱుగను. తన పేరు సరస్వతి యని చెప్పినది.” డాక్టరుగారు కంగారుపడుచు “సరస్వతా; అవులే పంపినేయకపోయావా, రాజశేఖరంగారి మనసు పాడు చేస్తుంది.” అని యింకను ఏమేమో గొణుగు కొనిరి.

“ఈలోకంలో అంతటి గయ్యూలి ఎక్కడా లేదు. అది మొదట వంటచేసేటటు. ఏలాతగలచెట్టేదో” అని డాక్టరుగారు తా మదిమఱకు గూర్చుండియున్న గదిలోనికి నెల్లిపోయిరి. నేను మేడమీదకు బోయి చూచితిని.

“నావాడికి రావా లీయాస్తే. మధ్య మీరంతా భక్షించేస్తున్నారు” అని సరస్వతి యనుచున్నట్లు నాకు వినుపించెను.

“మాతండ్రిగారిని చూసి పూరుకుంటున్నాను. యింకా ఈవిధంగా పేల్టా నాయంటికి రావద్దు. ఈలా వచ్చి యల్లరిపెట్టారంటే నానాఖరులు నువ్వు వీధిలో వుండగానే గంటేస్తారు. ఇదిగో అఖరు దళా వెయ్యి రూపాయ లిచ్చేస్తున్నాను. నీ విక ఎప్పుడూ రావద్దు; నన్ను అల్లరిచెట్టద్దు. ననూ” అని నా భర్తగా రను

చుండిరి. నే నాతలుపువద్ద నిలువక ఆవలనున్న గదిలోనికి వెడలిపోతిని. ఆనాటి మధ్యాహ్నమున నాభర్తగారు వచ్చి “విజయ, నీశేర ఉత్తరం వచ్చినది. పంటనే యియ్యడం ముడిపెట్టాను.” అని నాకొక యుత్తరమిచ్చి వెళ్లిపోయిరి. కవరు నిందిమాహగా అదియంగులమున మోహనరావు వ్రాసినట్లు కాన్పించినది. సంతకముండే చివరికాగితము ఆ యుత్తరములో లేకపోవుట నా కాశ్చర్యముగ నుండెను.

“ఈనాటిసాయంత్రం వచ్చి నిన్నుచూసి నా జన్మ పాపనంజేసుకుని—” అను నర్థమువచ్చు వాక్యముసంపూర్ణముగ నివరపంక్తియం నుండెను. నేను నిందిన కవరును తీసి పరీక్షించితిని. అప్పుడే యంటించబడినట్లు కవరుపై మూత తడిగనుండి చేతితో తీయగా వచ్చినేను. నాభర్తగారు గదిలోనికివచ్చిరి. “ఈ ఉత్తరం చూశారాయేమి? ఉత్తరం సగమేయున్నది.”

(‘విలక, స్కాండ్రలో అని భర్తగారు... నిలుపునా పట్టుకొని.....)

“అచ్చవ్వవంతుడు. పెట్టిపుట్టాడు. శ్రమలేకుండా పూర్వం లెవ్వరో గడించి కుర్చిపోతూవున్న డబ్బుతో నిన్ను కొనుక్కొని గలిగాడు. లేక పోలే ఇంత విద్యావతిని, ఇంత సౌందర్యవతిని పరిగెయ్య మాడడం వాడితరమ!” అని నాకు క్రోధము రవులుకొనిపోవునట్లు కొన్ని కారుమాతలు అక్షరరూపమున నాకంటబడెను.

“అహ! నేనే విప్పియాశాను. ఇదుగో తీసుకో మిరినకాగితం. వీడి కిడేంపాడ్యేకాలం! నాతాహకు పాశితాహకు తెలియకుండా నీకీవిధంగా వుత్తరం వ్రాస్తాడా గాడిదకొడుకు. యింకావస్తాట్ట! వస్తే బుర్ర పగులగొట్టేస్తాను.” అని వారు నీక్కిమను కోపముతో పలికిరి. నాకుమ మోహనరావుపై చట్టరాని యాగ్రహము వచ్చివది.

సాయంకాలము నాటియుడయమువలెనే మాయంటి పుష్పద్యూనమున నిటునటు తిరుగుచుంటిని. ఎవ్వరో చెల్లెలవెనక నేనున్నవై పునకు వచ్చుచుండిరి. మోహనరావు పకపకవపువ నాయెదుటకు వచ్చెను.

“కొత్తపెల్లకూతురుగారు! ఈ దివ్యభవనాల్లా పువ్వులతోటల్లా మమ్మల్ని పూర్తిగా మరచిపోయారు. మీ ఆయనకింతబబ్బ యెల్లావచ్చిం దనుకున్నారు? ఈరోజే కాకినాడలో తెలుసుకొన్నాను. ఈయనగారి తండ్రి వట్టిపిచ్చవాడు. ఒక్కరోజున ముగ్గురు బుర్రలు పసులగొట్టి చంపేశాడు. ఆయన కొడుకీయన. ఈయన కూడా ఏరాత్రో ఏపగలో ఎవరిబుగ్గో పసులగొట్టి తీరుతాడు.” అని మిక్కిలి వికలముగ నవ్వవారంభించెను.

“ఏం, నీకేపాయ్యేకాలం? ఏం చేలుకున్నావు నాభార్యతో?” అని సింహగర్జనముచేయుచు నాభర్తగారక్కడకు వచ్చిరి. మోహనరావు కంఠిరస్వరముతో “నేను కాదు — ఈమె నాన్నే హితురాలు. ఎప్పుడైతేలేదీ. అందుచేత సంశయించకుండా నేనే వచ్చాను.”

“ఏలన! స్కాండ్ రెల్!” అని నాభర్తగారు మోహనరావును నిలుపునబట్టుకొని ఒకసంపంగిపాద మీదకు గిరవాటునచిరి. మోహనరావు అక్కడనే కూలబడిపోయెను. నేను నిర్భంతపోతిని. నాభర్తగారు దిరిగి చూడకుండా వెడలిపోయిరి.

“నీపాడుబుద్ధియే ని స్నీయవస్థకు దీసుకువచ్చినది.” అని లేచి ఒడలుపవరించుకొనుచున్న మోహనరావును చూచుచు నేనంటిని.

“రాక్షసుడిలాగున్నాడు. నేనెప్పటికైనా పగ తీర్చుకుంటాను.” అని మోహనరావు ప్రతాపములు కొట్టకొచ్చెను.

“ఒహో! పొరువమంటే నీకేవుంది. నీవెంత పరాక్రమశాలివో ఈ అరనిమిషంలో నాకు చూపనే చూపించావు. ఇకనైన బుద్ధిగలిగివుండు.” అని నేను ఇంటివై పునకు బోవుచుండగా నాభర్తగారక్కడనే

యొకవృక్షముచాటునుండి మాసంభాషణ మాలకించుచుండిరిని నేను తెలిసికొంటిని. ఆయన నొఖిరులను చిలిచి “ఆతోటలోవున్న పెద్దమునుష్యుని కొంచెం మర్యాదగా అవతలకు తీసికొనిపోయి విడిచిపెట్టెరండి.” అని యాజ్ఞాపించిరి.

౮

ఎంతదారుణము!

అస్తంగకుశల సూర్యభగవానునిచే నెట్టిబడి యున్న ఆకాశసాందర్యము నుపలక్షించుచు నేను గోదావరియొడ్డున గూర్చుంటిని. ఆతరంగడోలికలమీది దేలివచ్చుచున్న పిల్లనాయువులు నాకు మహదానంద దాయకముగ నుండెను. తెంపగూరును విడిచినదిమొదలు నానైన యనుభవములను కళ్లొలముగ దలంచుకొనుచుంటిని. కొంతసేపటికి ఎవ్వడో మిసలసాహసముగ నా వద్దకు వచ్చి నాకు రెండుగజములసూరమున గూర్చుండెను. అక్కడ గట్టు మిసల నొరికముగ నీటిమట్టమునకు మిసల నెత్తుగనుండెను.

“ఆఖరుసారి నీవద్దకు వచ్చాను. నేను వ్యర్థమైన తెప్పియల్ థింగ్ నని (జంతువునంటి వస్తువునని) నీ ఒసినయిట్ కావడం నాకొక ప్రైమండ్స్ షాక్ గా వుంది. ఇప్పుడు కథ ఇంత అడ్డంగా తిరిగిపోయింది. కనుక ఇప్పుడు చెప్పేస్తున్నాను. ఇన్నాల్స్ బట్టలో నిప్పుదాచిఉంచినట్లు మటుగుపడచి వుంచాను. అది నన్ను దగ్ధపటలం చేస్తోంది. నాగ్రహచారంగాని నేను జహంగీరువంటి అద్భుతశాలినయ్యింటే ఈరాజశేఖరుడనేవాడు మరాఠ్ ఖాన్ టాగ అమాంతంగా పెద్దపులుల్ని ఎంత కొరుక్కుతినేవాడయినా నిన్ను సూర్యహాసుని చేసి, నాతమామచూపించి యుండును.”

“ఏమవరేకపాయ్యవు! నీకేడో పోగాలము వచ్చి యిలాప్రేలున్నావు. లోకంలో వున్న పిచ్చ వాళ్లందరిని ఒకచోటకు చేర్చి ఒక మొగలాయి దర్బారుజరిపిస్తే అందులో జహంగీరులాగ తాగుబోతు ప్రేలాపనకు నీకే పాదుషా పనిపించుకోవచ్చు. ఒక్క టుగకుండ్ల దాసాళాంతి చేశావో ఏమో కాని కర్లు

నెత్తివచ్చి ఇలా మాట్లాడుచు. ప్రపంచచరిత్రలో నూర్జహనువంటి పాపాత్మురాలు మఱిలేదు. నీకు నూర్జహను కావలెనై అని వుండేచోటికే నీవు హవ దయచెయ్యి.

“ఆహా! నీ అలాచనప్రకారం దేవునికి ఈరాత్రి పిటివక్ సంతోషము. తప్పకుండా ఏవడో ఒకడు నేవుడి వద్దకు వెళ్లి తిరిగి. ఇంతమందినీ ధూమి మొయ్యలే కుండా వున్నది. కాని నీవు పొరబాటు చెప్పవు. నీకు తెలియదు. చెప్పితే తెలుసుకోలేవు. నిజంగా మీ ఆయన తండ్రి వట్టిపిచ్చాడు. ఆపిచ్చాయనతల్లికి మఱితర పిచ్చు వుండేది. వాళ్ల వంశంలో నాలుగు తరాలనుంచి పిచ్చు నాళ్లు పుట్టవం. వాళ్లు ప్రపంచంలో ఉన్నవల సంగతి వ్యగ్రహేయం జరుగుతూ వచ్చింది. ఇంతా నీకు వట్టి పిచ్చుపేలావన. కాని మీ ఆయన తండ్రికి, తాతలకి, తాతతాతలకి గొప్ప గొప్పనాళ్లంతా పిచ్చునారకులో కవి గంపంపెండేరా లిచ్చేవారు. కాబట్టి నేను పిచ్చినాడినే లేక మీ ఆయన—”

అంతలో నాభర్తగా రచకుడు వచ్చిరి. మొదట మే మిరువురమున కలసియే నాహ్యోగి అచ్చకు వచ్చితిమి. నాకపరిచితులైన వారి స్నేహితులక్కడ దారస్థిలుటచే నారు నన్నక్కడ గూర్చుండుమని చెప్పి తాను వారితోగలసి వెళ్లిపోయిరి.

“విలక్ డేప్టర్ డ్లీ విలక్, చా డేర్ యు—” అని క్రోధావేశమున నాభర్తగారు చెయ్యియెత్తి వానిమీదకు బోయిరి. మోహనరావు కాళ్లకుబునిచెప్పి ఎగిరి యావలకు పలుకొత్తబోయెను. వాడు గట్టునకు మిగులచేరువగ నెగిరి పడుటవలన నీటిమట్టమునకు మిగులనెక్కువ నున్న హులమంతయు మోహనరావును, నాని భయభారమును వహించలేక చూచుచుండగ ప్రచండవేగమున గోదావరిలో బడిపోయెను.

అని యేడుపో లేక కోపమో చెప్పబాలనుగాని మోహనరావు ఆక్రందనము భీభత్సముగ నాకు వినుపింపకొచ్చెను. మట్టిగడ్డలనుడుమ తొంపిలో మొదట హులబడి, తరువాత తన్నాక్రమించుకొనివచ్చిన నీటిలో పూర్తిగ మునిగిపోయి తరువాత యొక్కిరికిరియగు

నట్లు విలవిల దన్నుకొనుచు తీరమునకు జేరి అతడెట్లో ప్రాణములను దక్కించుకొనెను.

“పాపాత్ముడు. ఈలోకంలో చేసే దౌర్జన్యాలకి ఈలోకంలోనే ఫలితం అనుభవిస్తున్నాడు.” అని నేనంటిని. కీచకాంతకుని ఉత్తమనాయకత్వ మెఱిగి కొని విసుమానపు బీనుగుగ జేయపడిన కీచకుని చూచునపుడు ద్రౌపది కుడయించిన విషణ్ణభావమే నాకును బుట్టి యాశ్చర్యమును కలిగించెను. మోహనరావు దుండగమునుగూర్చి నేను పలుకుచుండగా, —

“విజయా, నీవేమయు చెప్పనక్కఱలేదు. వాడు మానీన కారుహతలన్నీ నేను వింటూనేఉన్నా. నిష్కణ్ణో నాచేతులలోనే వాడితల పగిలిపోతుంది.” అని నాభర్త గారనిరి. వారిమాటలకు భయము, కంపము, బాలి, విషాదము, ప్రణయమును ఒక్కసారిగ బుట్టి నన్ను కలదివైన చెను.

మే మింటికి మఱివచ్చునప్పటికి చీకటిపడిపోయెను. ఆచీకటితోమాట నాకు విపత్తులను ప్రబలమై పోయెను. ఇన్నిరాత్రులు గడపియుంటినికాని ఆనాటి రాత్రివలె మహాభయంకరమగు రాత్రిని నాజన్మమధ్యమున నెన్నడు నెఱుగను.

వాకిల సెవ్యరో మారాకై ప్రతీక్షించుచు గూర్చుండిరి. ఆమె డాక్టరురంగాచారి ధర్మపత్ని కనులాంబ. నేనామెనుమాడగోరి డాక్టరుగారితో చెప్పియుండుటచే సూర్యోస్తమయసమయమున రాజమండ్రీలోని తనబంధువులయింటనుండి నాయాహ్వన మంగీరించుచు మాయింటికి వచ్చియుండిను.

ఆమెను నేను సముచితముగ సంభావించి భోజన సమయమగుటచేత డాక్టరుగారితో కలసి యందటనును భుజించితిమి.

“విజయా, అదియేమోకాని తాగినవాడివలె నాతల గిర్రున తిరిగిపోవుచున్నట్లుంది. డాక్టరేదో మందిచ్చాడు. ఆయన నాతో నేమని చెప్పెనో నీవు వినియేయుంటివి. నేనాగదిలో నుంచును. మందువలన నాకు గాఢముగా నిద్రపట్టవచ్చును. నీనెందులకైన పథరాత్రి నన్ను బిలువడుచినయెడల ఆగదిలోనికిరా.” అనిపలికి

భోజనానంతరమున నాథర్థగారు వెడలిపోయిరి. ఆ లేనట్లు నాకు దోచెను. మిగులపరాకుగా నసంపర్కము నాటిసాయంకాలమునుండియు వారిమనస్సు మనసులలో ముగా బ్రసంగించుచు విక్కిలియాండోలికులై యుండి

నట్లు నాకు పొడగట్టుటచే మఱల మోహన రావునుగూర్చి వారితో నే నేమియు బ్రస్తావించియుండులేదు.

నేను నిద్రబోవుచుంటిని. ఆకస్మికముగా నాకు నిద్రాభంగమైనది. సంహగర్జనమువలె నొకకుక్క యాయచున్నట్లును ఎవ్వగో హోహోకార మొనర్చుచున్నట్లును నాకు వినుపించెను. నేను కిటికీయొద్దకు బోయి చూచితిని. లేడిపె నులుకుచున

పెద్ద కుక్కయొకటి ఎవ్వగవెననో నులుకుచున్నది తెలిసికొంటిని.

అది నాథర్థగారు మద్రాసునుండి నాటియుద్దుమోతెప్పించిన ‘ఆల్సేషియన్’ జాతి “బ్లడ్ హౌండ్”ని గుర్తించితిని. నేను రాజమండ్రివచ్చిన మఱువాడే తంతి వార్తలపై దానికార్డరు నిచ్చి తెప్పించితిమి. అదిచూచుటకు సంహమువలెనుండి ఆగంతుకులకు భయముగొలుపుచుండుటచేత నేను దాని నినునగొలుసులతో కట్టియుంచి నాయత్తరువులేకుండు విడువరాదని నేవకుల కాజ్ఞాపించితిని. ఇట్టికుక్కలు కొన్ని ఒకరాజ బంధువుని నామరూపములు లేకుండు కండలు కొరికి తినవేసెనని నే నీనడుమ వృత్తాంతపత్రికలలో జూచి యుండుటచేతనే నాకుక్కను పలలభోజియగు రాక్షసివలె నూహించుచుంటిని. అది స్వోయ ప్రయత్నమునతన్ను బంధించియున్న శృంఖలము

లను ద్రంపు కొనినదో, లేక ఎవ్వరైన దానిని విప్పివేసిగో నాకు తెలియదు. ఇప్పుడు దాని పాలబడిన దురదృష్టవంతుడెవ్వడా యని

నామనసు మిగుల నాందోళనముగ నుండెను. నేనుద్వేగమున ‘టైగర్ టైగర్’ అనిదానిని మండిలించుచు కేకలు వేసితిని. క్రొత్తయగుటచేత అది నామాటలు విను

పించు కొనలేదు. ఎవ్వరి ఆయువో మాపించని తలంచితిని. చూచుచుండగా ఆమనిపి క్రోతవలె నెట్టు

(తననోటికండను బోగొట్టుకొనిన పులివలె కుక్కగాండ్రమునుచు నల్లరిచేయుచుండెను.) పై కకబ్రాకిపోయెను.

తననోటికండను బోగొట్టుకొనిన పులివలె కుక్క గాండ్రుమనుచు నల్లరిచేయుచుండెను. అంతలో దాని భయంకరాస్థాటము లడగిపోయి అది నేలపై పాలబడెను. చెట్టెక్కిన యామునుష్యుడు క్రిందికిదిగి పంటనే దాని నాక్రమించుకొని దానికొంతుకునబట్టి నులిమినేయుచున్నట్లు నాకనుపించెను. నేను నిర్ఘాంతపోయితిని.

కుక్క గిరిగిరికొట్టుకొనుచుండెను. నేను నా కన్నులనే నమ్మజాలకపోయితిని. నాలుగువందలను బోసి తెప్పించినకుక్క నాకునులనుటనే సీనునవలె నెట్టేపోయినదా యని నాకు మహాశ్చర్యము గలిగెను.

“చావు!” అని మెల్లగ, మిగులక్రోధముతో నా మనుష్యుడు పలికి చచ్చియున్న యాకుక్కపై నెక్కి కాలికొలది తన్నుచు ద్రోక్తున్నట్లు నేను తెలిసికొంటిని. “రాఘవునా!” అని నేను పిలిచితిని. ఆవ్యక్తి నామాటలు విని పలాయించుట పోవుచుండెను.

నేను తొందరగా నాధర్తగారు పరుండియుండు మని చెప్పియున్న గదిలోనికి బోయిచూచితిని. ఆయన ఆ గదిలోరేరు. పొన్నపై పవళించియుండినట్లుగూడ చిహ్నములులేవు. వారిపశనమందిరములోనికి బోయితిని. అచ్చటగూడలేదు. నాకు మహాశ్చర్యముగనుండెను. అప్పుడు రాత్రి పన్నెండున్నరగంటలు దాటియుండెను. నేను చేత ఎలక్రీక్టార్చి నొకదానిని బట్టుకొని గదులన్నియు నొకటివెంబడి యొకటి పరిశోధించుచు బోయితిని. వారెచ్చటను లేరు. మేడక్రిందిగదులలోనికిగూడ బోయిచూచితిని. క్రిందనొకమాటుమూలనున్న గదిలో వెలుతురుకానుపించెను. ఆగదిలోనికి దీపమెట్లు వచ్చెనాయని ఆశ్చర్యపడుచు నాచేతనున్న టార్చిని వెలుగింపకుండు నాయంధకారమున కొంతప్రయాసముతో నాగది గవాక్షము వద్దకు బోయిచూచితిని.

అప్పుడు నాకన్నుల కనుపవిన భయంకర దృశ్యమును జన్మమధ్యమున నెన్నడు మఱువను. ఆగదిని చేరి యున్న పెద్దగూటికంటి యొక యున్నత ప్రదేశమున నాధర్తగారు ఒక చిన్నముద్రాయంత్రమున కభిముఖముగ నిలువబడి యుండిరి. ఆయంత్రము ఝర్జన తిరిగి పోవుచుండెను.

ఒక నోట్లదొంతర నారి చేతులలోనికి వచ్చెను. నాకొడలు చచ్చినట్లయిపోయెను. అది కలయో, నిక్కవయో, మాయయో, నేను విజయలక్ష్మిని గానో, వారు నాధర్తగారు కానో అనుభావములు తండ్రిపతండుములుగ నావ్యాధ్యమున నొక్కక్షణమున బుట్టిపోయెను. నేనక్కడ నిలువజాలక రెండుమాడుగదు లీలకువచ్చి,

“ఎక్కడ నున్నారు? తోటలో ‘టైగర్’ చచ్చి పోయినట్లుంది. వేగంరండి” అని పిలిచితిని. వారు గవాక్షమువద్దకు వచ్చి “వస్తానుండు. ఏమిటో సరిగా తెలియకుండావుంది. అక్కడనే వుండు” అని పలికి కొంతనేపటికి నావద్దకు వచ్చిరి.

“ఏమి, ఈరాత్రి కూడ నిద్రాభంగ మయిపోయిందా?” అనివారనిరి.

“టైగర్ మారు విప్పినేయించారా ఏమిటి? దాని నెవడో చంపినేనట్లున్నాడు” అని నా నిద్రాభంగమైనతరువాత అదిచచ్చినట్లు నాకెలాకనుపించినదో వారికి విశదముగ జెప్పితిని.

“ఆశ్చర్యంగా వుంది. ప్రతిరాత్రి వస్తూన్న ఆ దొంగవాడ్ని కండులుకీ చంపివేతే నిమిత్తమే దాన్ని మదరాసునుండి తెప్పించాను. అందుచేత ఈ రాత్రి దాన్ని నేనే విప్పించేశాను. కాని వాడి చేతుల్లోనే అది హతమరిపోవడం నాకు చిత్రంగా వుంది. స్కాండ్ రెల్. ఆదొంగ యెవ రనుకుంటున్నావో కాని వాడు తప్పకుండు మోహనరానే ఆయ్యుండాని. ఎప్పటికో వాడి రక్తంకళ్ల జూసితీరుతాను.” అని నాకొడలు జలదరించునట్లు తమయద్వేగమును ద్వేషమును ఒక్కమాటుగా బ్రకటించిరి. మేము తోటలోనికిబోయి చచ్చియున్న కుక్కను జూచితిమి. శక్రువులచేత బలవంతముగా జచ్చిన మహాయోధునివలె నున్న ఆకుక్కయొక్క యాకారము నాకు మిగుల బాలిగొలుపుచుండెను. దాని నుండెలయొద్ద పెద్దగాయమై అచ్చటి నేలయంతయు రక్తసిక్తమయి యుండెను. ఆరక్తమును జూచుచుండగ దూరమున రెండుమాడు రొట్టెముక్కలు మాకంట బడెను. ఒకముక్క కుక్క సగమువఱకు తినియున్నట్లుండెను.

“విషపురాట్టైలై యుంటాయి. అది తినడం చూసి చచ్చేసమయంలో పగదీర్చుకుందామని దీని గొంతుక నొక్కడం మొదలుపెట్టి దీని నీవిధంగా పొడిచివుంటాడు.” అని నాభిర్తగారు నేవకులనుజిలచి చచ్చియున్న కుక్కను వాండ్ర కప్పగించి ఆవిషపు రాట్టైలను పరీక్షనిమిత్తమై భద్రముచేయించిరి.

“డాక్టరుగారు మందిచ్చారని చెప్పినారుగదా. ఇంకా నిద్రపోయారు కారేమి?” అని మేడమిదకు తిరిగివచ్చినతరువాత నే నంటిని.

“డాక్టరిచ్చినమం దింకా తీసుకోలేదు. వేరే ఆలోచనలో వుండిపోయాను. మధ్య ఈకుక్కవల్ల జరిగిన ఆల్లరిబకటి. అది వింటేస్తోందో చూద్దామనే క్రిందకువెళ్లి నాను. అంతరాయంగా ఆక్రిందిగదిలో ఏదో అనుమానంపుట్టి అక్కడనే ఉండిపోయాను.”

నేను డాక్టరుగారిచ్చిన మందు గ్లాసులోపోసి పారికిచ్చితిని. భావికార్యభుటనములు నాకు తెలసి యున్నయెడల నెన్నడును నాస్వహస్తములతో వారి కామందును త్రాగించియుండను.

కొంతసేపటికి వారొడ తెలుగుకుండ నిద్ర బోయిరి. వారికి గాఢముగా నిద్రపట్టినదని భావించి నాటి నిశ్శబ్దమున పూర్వార్థమున నిద్రించియుండిన నా శయనమందిరమునకు వచ్చి కూర్చుంటిని. నాజీవితాకాశము మేఘచ్ఛన్నమై భుషానువర కల్లోలముగ నా హృదయమును సంక్షోభింప జేయుచున్నదని నాకు స్ఫురించెను.

ఆహ! విద్యాభ్యసనము బాల్యకాలమునందలి వినోదోచితరె సౌఖ్యావహమయ్యు నెంతయల్పకాల మున నతిక్రమించిపోయినది! ఉన్నతవిద్యాపతనము— అందును ఆంగ్లవిద్యాభ్యాసము—నేయే యూహలతో జేసియుంటిని? ఒకప్పుడు ద్యోగాభిలాషిణిని—మఱి యొకప్పుడు కీర్తికాసింది... ఇంకొకప్పుడు రాజకీయ వ్యవహారములలో నాయకత్వమును వహింపవలెనన్న యశియాసలతో ఎన్నెన్ని మనోరథములు నాహృదయ మునందు జీర్ణించిపోయినవి? ‘ధనమూల మిదంజగత్’ అను పరమమూర్త మనునిమేషమును, సర్వవ్యవహారముల

యందును ప్రత్యక్షమగుచుండుటచేతనా నాతండ్రిగారి యొక్క యిష్టానుసారముగా ధనాభ్యులని నాభిర్త గారిపై నాకిట్లురాగము పెచ్చిపోయినది! వారు తమనోటితో పెలవిచ్చినట్లే ఈ మహైశ్వర్యమంతయు గేవల విశ్వామిత్రస్పృహయేనని భావించవలసినట్లు నా కండ్లార నారస్వహస్తములతో ముద్రాయంత్రమునుండి నోట్లను తయారుచేయుచుండగ చూచియుంటినే?

అయిన ననుగాక! జగత్తంతయు మాపై నెత్తి వచ్చినను ఆకాశము విటిగి మాపైబడిపోయినను భూమి తిరుగుబడినను ఐహికజీవితమున మాయిగురువురకును మాకు మేముగాక మాకన్యప్రసక్తియు నితగచింతలును వ్యర్థము లని భావించుచు నేను నిట్టూర్చునిచిదిరి.

అప్పుడు నాగదికి నావల నెవ్వరో నన్ను బిలుచుచు తలుపుఘట్టినట్లు నాకు దోచెను. నేను తలుపు వద్దకుబోయి నాటిరాత్రి మాయింటికివచ్చిన కమలాంబ యని తెలిసికొని తలుపు తెఱచితిని. ఆమె నేనుమేల్కాంచియుండుట కాశ్చర్యపడి “ఈగదిలో ఎల్కట్రిక్ దీపములను చూసి నీవు మేలుకొనియున్నావని నిద్రపట్టక ఈలావచ్చాను. అవులే ఇక్కడికి పెద్దపులులు వస్తాయా యేమిటమ్మా? నేను హాజిరి చచ్చిపోతున్నాను. గంటైందో లేక రెండుగంటలైందో కాని ఎవరో ‘టైగర్ టైగర్’ అనికేకవేశారు. నేను ఉలిక్కిపడి లేచి కిటికీ తలుపు వేసుకొన్నాను. కొంతసేపటికి సాహసంచేసి చూస్తే ఎవర్నో మోసుగుపోతూవున్నట్లు కనుపించింది. నాకు నిలువునా ప్రాణాలుపోయి పక్కగదిలో పడుకున్న మా ఆయనవద్దకువెళ్లి చెప్పేను. ఆయన నమ్మక పోడమేకాకుండా నేను వట్టిపిరికిదాన్నని, నన్ను పరిహాసంచేసి మేలుకొనివున్నానని నామీద కోపపడి ఏవో మందునీళ్లు కలిపిఇచ్చారు. నేను మల్లి కిక్కురు మనకుండా నాగదిలోనికి వచ్చేసి ఎంతదొర్లి చూసినా నిద్రపట్టిందికాదు. ఇంకా మేలుకొనివున్నానని చూస్తే ఆయన చంపేస్తారు. నేను మెల్లిగా తలుపుదీసిచూశాను. ఈఎల్కట్రిక్ లైట్ కనుపించింది. ఏదయినా పెద్దపులి తోటలో ఎవర్నయినా చంపేసిందా ఏమిటి? నేను స్పష్టంగా చూశాను” అని తెద్రపిర్రాతూరిడిగినది. నేను మాటైగరు చచ్చిపోయినసంగతినంతయు నామెకు తెప్పితిని.

“నీ వెంట యదృష్టవంతురాల వమ్మా! ఎంత పుణ్యంచేసి పుట్టావో యేమో! తక్కువనోములునోచుకుని మేము ఎక్కువగలములు కాశపడితే ఏలావస్తాయి? ఎన్నివందలుగిరిచేసే వస్తువయినా సరే స్రవంచంకో ముతక్కడా లేకపోయినా నీవు కావాలంటే రాజ

సంగతి చూసినయెడల గొంతుక సులిమినేయుదురనియు ఏదో బోకాభిరామాయగుచుగూర్చి చెప్పును నాయగ రాత్రిసమయమున నాశయనమందిగమున నట్లేసూర్పుంకి పోయెను. అప్పు డాకస్మికముగ ఉన్మత్తునిహాహాకారము ఆక్రందిము మహాభయంకరముగ మాకు వినుపించెను. నా

(నాథర్తగారు మిగుల వికృతముగ బాన్సుపై బకలించియుండిరి.)

శ్రీరాధాపుగారు “ఔలిగ్రామమిదనే కొనేస్తారు” అని ఆమె తనమనసులోని స్త్రీజనసాధారణమైన ఈరసమును వెల్లడించినది.

నేను యాభోచితముగ నాయల్పబుద్ధికి దోచినట్లు ఆమెతో సంభాషించుచు గూర్చుంటిని. ఆమె తనకు విద్రాధంగమైనదనియు ఒకమాటు నిద్రాధంగ మైన తరువాత మఱి నిద్రింపజాలననియు తనభర్తగా రా

కొడలు జలదించిపోయినది. కమ లాంబ వలకుచు వచ్చి నన్ను గట్టిగా పట్టుకొనెను.

“అమ్మో! యిదేదో పికాచాల కొంపలాగుంది. మనుష్యు డెవ్వడు ఇలాగ హాహాకారం చెయ్యడు. చెన్నపట్నం పిచ్చాసుపత్రిలో ఇలాగే దౌర్జన్యంగా ఆరున్నా వుంటారు. నాగుండెలు పగిలిపోతూ వున్నాయి” అని వివరణం ప్రారంభించింది.

కృత్యావ్యవస్థమీద ఆమెకు దైర్యము చెప్పి నేను పావనిని నిశ్చయించుకొని పరిక్షించి చూచితిని. కొంతసేపటికి ఎవ్వరో నక్కచు మామేడ క్రిందిభాగమునకు పరుగిడుచువచ్చుచున్నట్లు కాన

వచ్చెను. అప్పటికిచంద్రుడడస్తమించి యుండుటచేత నావ్యక్తియెవ్వరోగుర్తింప జాలకపోతిని. అప్పుడు నేను భయభ్రాంతురాలై గదిగుమ్మమువద్దనుండిన స్త్రీపల్కించుచున్న కమలాంబను ధీరస్వాంతము

జేసి పండుకొమ్మని యామెకు బోధించి ఆమె శయనించినతరువాత నేను నేవకు లంఘనతావునకు వచ్చితిని. వారప్పటికి మేలుకొని కొంతకాలవరపాటుతో నుండిరి. మాకు భయంకరముగ వినవచ్చిన ఆర్తనాదమునుగూర్చియే వారు తమలో దాము చెప్పుకొనుచుండిరి. అప్పటికి తెల్లవారుజామున నాలుగున్నరగంటలై యుండుటచేత నేను నౌకరులను తోటలోనికిబంపి అట్టి భయంకరకృత్యమునకు కారణమన్వేషించుచు ఆహ్వానించితిని. వారు నలువైపులకును బోయి పరిశోధన మారంభించిరి.

కొంతసేపటికి తోటమాలి నావద్దకువచ్చి ‘అమ్మా తోటకు వెనుకవైపున గోడ్డువద్ద నెవరో చచ్చియున్నాడు.’ అని నాగుండెలు పగులునట్లు చెప్పెను. అంతలో రాఘవుడువచ్చి ‘సాయంత్రం అయ్యగారు తోటనుంచి పంపివేయమని నెలవిచ్చి నాయననంజి. తల చితికి చచ్చిపోయున్నాడు.’ రాఘవునివెనుకవచ్చిన కారుడై వరుసగా ‘అమ్మా నేనుగూడ చూశాను. తలబీభత్సంగా పగిలి పోయింది. సాయంత్రంవేళ గోదావరిగట్టులో నీళ్లలో కూలబడి పోయినవాడేనంజి. ముఖం చాల వికృతంగా ఉంది.’ అని నాప్రాణములు పైకెగిరి! పోవునట్లు చెప్పెను. ‘ఎంత ఘోరం! ఎంత ఘోరం ఎవరు చంపేరో? పాపం వాడెంతట్లో చచ్చిపోయాడు!’ అని మిగుల భయభ్రాంతురాలై నేనొక కుర్చీయందు చదికిలబడి గండరగోళముగ నాలోచింప జొచ్చితిని. అప్పటికే మిగుల ఖోభించి యున్న నా హృదయము ఒక్కసారిగ నిష్పలలో పారలించినట్లయి పోయెను. పొంగిపొరలివచ్చుచున్న భేదమెట్లో యడంచు కొని నేనెట్లయిన మనస్సిని నగుటకు బ్రయత్నము నేయుచు మేడపైకివచ్చితిని. అప్పటికప్పుడే తెల్లవారి యుండుటచేత నేను నాగడిచుండి నార్థరంగారు శయనించియున్న గదిలోనికి బోయితిని. తలపుతీయుటయే తడవుగ దారుణమును, మహాభయంకరమును నగు దృశ్యమునుగాంచి నేను రిచ్చవడిపోతిని. నార్థరంగారు మిగుల వికృతముగ బాన్పై బలవించియుండిరి. వారు ధరించి యున్న మర్దురక్తమున దుడసి యుండెను. నారిచేయి పాన్పునుండి క్రిందకు వ్రేలాడుచుండెను. చేతికొక యడుగుదూరమున భార్గవరాముని గండ్రగొడ్డలివలె, బలరాముని హఠాయుధమువలె మిగులభయంకరమైన పెద్ద సుత్రయొకటి రక్తసిక్తమైయుండెను.

నేను మిగుల సుద్యేగమున వారిచెంతకుబోతిని. క్రూరులెవ్వరో దారుణముగ వారినట్టిసిద్ధికి దీసికొని వచ్చిరిని భావించితిని. కాని వారిచే గట్టబడిన నా మంగళహస్త మహాత్వమున వారి కపాయము

లేకుండ నుండుటయే కాక కేవలము నిద్రమైకమున
మేను మఱచి యుండినని తెలుసుకొంటిని.

“ఏమండీ, యిట్లున్నారు? లేండి. అయ్యో!
ఈమధ్య ఇలాగుం దేమిటి?” అని నేను వారి నెంతకదిపి
చూచినను వారికి మెలకువ రా లేదు. మధ్య నొకటి రెండు
సారులు ‘మోహనరావు!— ఛీ!— పసుపు!—
స్కాండ్ రో!’ అని వారు పండ్లుకొట్టికొనుచు
నామాటలకు సమాధానముగ నిద్రయందే సలవరింప
జొచ్చిరి.

ఆహా! ఎంత ప్రార్థనలు వచ్చినది. తుదకు నేను
బ్రతికియుండగనే ఎంతదౌర్జన్యమైపోయినది!— అని
విస్మయించి తనై యాలోచించుకొనుచుండగ తటాలున
మెఱపు మెఱసినట్లు నామనస్సునకొక యూహపుట్టెను.
నేను తనముయినను విలంబముచేయకుండ వారు
తొడుగుకొనియున్న మధ్యనుదీసి వైచి అట్టిదే యొక
మధ్యను బీరవాసుండి పైకిదీసి దానిని ధరింపజేసితిని.
వారు ధరించియున్న బట్టపై మఱియెట్టి రక్తపుగుర్తులును
లేవు. రక్తస్నిగ్ధమైయున్న ఆమధ్యను గుత్తెను దీసికొని
నేను నాగదిలోనికిబోయి వాటిని నాపెట్టెయందు పెట్టి
తాళమునై చితిని. తరువాత నేను మఱి నాభర్తగారి
వద్దకువచ్చి నిద్రించుచున్న వారిమొగమునగాని చేతుల
యందుగాని రక్తపుగుర్తులేమైన నున్నవేమో యని
పరీక్షించితిని. నాకెక్కడను కాన్పింపలేదు.

అప్పటికి బాగుగ తెల్లవారాయుండుటచేత నేను
మేడక్రిందకు బోయి అప్పటికప్పుడే లేచి ముఖప్రక్షాళన
మొనర్చుకొనుచున్న డాక్టరుగారిని చూచితిని. అంతలో
కమలాంబ యచ్చటకువచ్చి “ఎంతదారుణమెందో
విన్నారా? ఎవణ్ని రోడ్డువద్ద బుర్రపగులాట్టి చంపే
కారుట. మీరువిన్నారా?” అని ఖంగారుపడుచు
గడిగెను.

“మనుష్యులు లక్షలాది పుడుతూ చస్తూవుంటారు.
అందులో ఎవడో ఒకడు ఇలాదారుణపుచూపు
చస్తాడు. నాఖరులు చెపుతూండగా విన్నాను. నాడె
వడో ఆయుర్దాయమూడి చచ్చాడు. ప్రపంచంలో
పాపం పండిపోతూంటే ఇలా దారుణంగా పుస్తూవుం
టారు.” అని డాక్టరుగా రొకచిన్న ఉపన్యాసం ఇచ్చిరి.

“అవునండీ, డాక్టరుగారు! అహర్నిశలు మను
ష్యుల్ని కొయ్యడం, చంపడం మీకు నిత్యవిధిగా జరు
గుతూవుంటాయి. కాబట్టి మీకు ఎవరు తలబాపగిలి
చచ్చినా ఒళ్ళపలిగి చచ్చినా అవన్నీ తుద్రమైన ఈగలను
దోమలను చంపినట్లే తోస్తుంది. శవాల్ని కొయ్యడంలో
పరివార్ల పాండిత్యం పొంది డాక్టరులనిపించుకొన్న
మీకు హృదయమనే పదార్థమేమయినా ఉండొద్దో లేదో
నాకాశ్చర్యంగా వుంది.” అని నేనంటిని.

“నాకు హృదయంబావా? ఉండోలేదో నా
టైతస్కోప్ ఇస్తాను. ఒకసారి పరీక్షిస్తే నీడొటూ వదల
పోతుంది.” అని డాక్టరుగారు పలికిరి.

౯

ప్రసాదరావుగారి కవటనాటకము

ఈకవటనంసారమున మాయాపాశముల జిక్కు
వడుచున్న నేను డాక్టరుగారిలో కలసి నాభర్తగారి
గదివద్దకు వచ్చి తలుపుతెరిచితిని. ‘పరిభ్రమం మమ
నహి కోమలమతే పదార్థజితే’ యనుపద్య భాగమవుడ
ప్రయత్నముగ నాజిహ్వగ్రమునకు వచ్చుటచేత నాలో
నేను గొణిగికొనుచు నాభర్తగారివంక జూచితిని. వా
రింకను నిద్రాపరవశులై యుండిరి. డాక్టరుగా రాశ్చర్య
మును ప్రదర్శింపుచు “ఏమిది వాటె మిరకిరో” అని నాభర్త
గారి భుజముపై చేయివైచి ‘హాస్టగిష్ యు ఆర్ యు!’
అని ఇటునటు కదలించిరి. కొంతసేపటికి శ్వాసారు కన్ను
లను విచ్చి “అబ్బా!— ఏమండీ డాక్టరుగారు” అని
బద్ధకముగ కన్నులు నులిమికొనుచు “మీరేదో పవర్ ఫులో
డోస్ (గట్టిమత్తుమందు) ఇచ్చినట్లున్నారే! వళ్లంతా
చితుకగొట్టినట్లుంది. జబరాండి (గంజాయి) వంటి దేమ
యినా కలిపి ఇచ్చారేమిటి? ఏమిటి తల యింతబరువుగా
వుంది!” అని మిగుల చికాకుగా ననిరి. డాక్టరుగారు
తనభార్యను బిలిచి తన మెడికల్ షెట్టును (మందులపె
ట్టెను) దెప్పించిరి.

“విన్నారా? ఆ చచ్చిపోయినవాడు ఎవడో
మోహనరావుట! నాఖరులు—అలా చెబుతున్నారు.”
అని కమలాంబ తన భర్తగారి నుద్దేశించి పలికెను.

మహానరము]

“మోహనరావు చచ్చాడా? — ఎప్పుడు ఎలాగ చచ్చాడు?” అని నాథర్తగారు మిగుల నుద్యోగమున తమ యాశ్చర్యమును బ్రకటించిరి.

“మోహనరావా? ఎవడో నిర్భాగ్యుడను కొన్నాను. వాడు మీ నాన్నగారింటికి వచ్చేవాడు కాదమ్మా నీకు బాగా తెలుసు ననుకుంటాను” అని డాక్టరుగారు న న్నుడ్చింది పలికిరి.

“మోహనరావులే వాడే కావాలి.” అని నే నంటిని. “వాడెలా చచ్చాడు? నాతల పగిలిపోతూన్న దయ్యా డాక్టరుగారు” అని నాథర్తగారు తమ తలను రెండుచేతులతోను బట్టుకొనిరి.

డాక్టరు వారి కొకమందును త్రాగింది ఆచచ్చిన వానిని చూచి వస్తానని క్రిందకు వెళ్లిపోయారు.

తంఠివార్తనిచ్చి నాథర్తగా రంబుధ్యాయమున కూపరెంటెండెంటు ప్రసాదరావుగారిని రప్పించిరి.

“విజయా, నీవు ఇక్కడకు వెచ్చిన మాడవ రంగ్రే సంగతులు ఇంతభయంకరంగా నడవడం నాకు పరమవిషాదంగా వుంది. ప్రసాదరావుగా రిప్పుడు కాకి నాడ వెళ్లిపోతున్నారు. ఈసందిగ్ధసమయంలో ఆయన కంటే ప్రాణాధికమైన మిత్రుడు నాకెవ్వరూ లేడు. నీ వాయనతో కలిసి కాకినాడ వెళ్లిపో. ఒకటిరెండుగోజు లలో నేను కాకినాడ వస్తాను. గోజుకంటే గోజు ఈ మేడలో దొర్లవాల్గులు విజృంభించిపోతున్నాయి.” అని నాథర్తగా రనిరి. కొన్ని తర్క వితర్కములైన తరు వాత నే నందుల కంగీకరించితిని.

“విజయా, నీవు పట్టేమందు నా కొక సందే హం తీర్చుకోవాలని వుంది. ఈవేళ ప్రార్థులు నేను లేచి నప్పుడు నేను ధరించివున్నది నిన్నరాత్రి తొడుగుకొన్న పట్టుగాక వేరేవట్టుకావుంది. నీవు మార్చానా నీమిటికి కాక సోమనామ్బలిజమ్ (నిద్రపోతూ లేచి నడచుట) అనే తెనులపట్టుకుండేమో యని సందేహంగా వుంది.” అని నాగుండెలు నుట్టిలుమునట్లు పలికిరి. “అండ్లము ‘సోమనామ్బలిజమ్’ అనియు ‘స్టీప్వాకింగ్’ అనియు జేర్కొనబడుచు మిగుల నరుదును మహాభయంకరమును నను మానసికవ్యాధివలన ఒడలెలుగక నిద్రలో నడచి

పోయి ఈవార్తాపరాధ మొనర్చిరి నా మనోవీధిని మెఱపువలె దిగుక్కున మెఱసి ఒక్కసారిగ నెత్తిపై పిడుగువడినట్లు మిగుల విభ్రాంతి కలిగెను.

“విజయా, నీ కాకస్థికింగా చాల నాందోళనము కలిగించాను. నీకునుబయేమి? నాసంగతి తలచుకొన్న నాకే మహాతోభగా వున్నది. నీమనస్సునకుగూడ కష్ట మిచ్చుకుండ దాచియుంచాలని తలంచాను. కాని సంగ తులు చివటకు చాలఘోరంగా పరిణమించడంవల్ల ఇప్పుడు నీతో స్పష్టంగా చెప్పకుండ దాచుకోవడం కష్టంగావుంది.”

“మీ కష్టసుఖాల్లో సమభాగినినైన నాతో చెప్పకుండ ఎంతకాలం దాచివుంచుతారు? నన్ను లోక సామాన్యముగా భావించి మీ రభేర్యపడవద్దు. మీరొక వేళ ఎంతదారుణంగా ప్రవర్తించినా, అది స్పష్టంగా నాకల్లతోచూసినా, — నేను చేతులార ఈ విహికసం బంధం చంపుకోలేను.” అని చెప్పకొనుమండగా నా కమ్ములు బాష్పేతురీతములైపోయెను.

ఎరు నాహృదయమార్దవమునకు దుఃఖించుటయే గాక నన్నునేకవిధముల నువలాించిరి. ఆహా! కష్టకాల మున నొరపిడిచేతనే గదా దాంపత్యమొరగము తరిమిన చెట్టబడిన పాత్రవలె ఘగఘలాడుచు మెఱసిపోవును!

“ఆహా! విజయా! నేనెంతపాపాత్ముడనైనను చాల నదృష్టవంతుడను సుమా! కావుననే నిన్ను పెం డ్లాడగలిగినాను.” అని యిట్టివాక్యము లెన్నియైన పలి కినా జన్మమునకు గృతార్థత్వమును పవిత్రతయు నొడ నూర్చిరి.

“విజయా, నీమిత నొక్కినొక్కి యడుగు చున్నావుగనుక చెప్పునున్నాను విను. మోహనరావు చెప్పినట్లు మావాండ్రవంశమున బ్రతివానికీ మరీధ్రమ యు కొన్ని తరములనుండి సేదవలె బట్టుకొనియుండడం ప్రవమే. ఆది మాతండ్రిగారిలో చాల ముదిరి పోయింది. ఆ తిమిరతల్లి గారి వంశంలోంచి సంక్రమించింది. పాశ్చాత్యుల సిద్ధాంతాన్ననుసరించి అటువంటి వంశంలో పుట్టినవాళ్లు సాంసారికసుఖాలను వదలుకొని లోకంలో అటువంటివాళ్ల సంఖ్య వృద్ధి కాకుండ ఊరుకోవాలి. అయిదాటునెలకైతంవటకు

సేనట్టిసంకల్పంతోనే ఉన్నా. కాని నాలో ఉన్నాద చిహ్నములేవీ లేవని కలకత్తా, బొంబాయి—ఈలాంటి చోట్లలో గొప్పగొప్ప డాక్టర్లంతా పరీక్షించి చెప్పారు. వాళ్లంతా వంశక్రమాగతంగా వస్తూవున్న ఈభయంకర లోగం నాకు సోకదని, లేనిపోని భీరత్వంలో నుండ వలదని గట్టిగా చెప్పారు. పెండ్లాడి శాంతంగా కాల క్షేపం చెయ్యవలసిందిచెప్పారు. తరువాత డాక్టర్లు రంగా పరిచయమైంది. అతనుమాడ అదేవిధంగా చెప్పి డమేకాక నెంట్ నే పరిణయంచేసుకోని యెడల ఉన్నాద చిహ్నము లంకురింపవచ్చునని ఉపదేశం చేశాడు. అందువల్ల నే అంతలోంచరగా పెరిగి జరిగింది. చేతులు కాలిపోయినతరువాత ఇప్పుడు విచారితే ఏంలాభం? ఇప్పుడిలా కొంపమునిగిపోతూవుంది. స్లీప్ వాకింగ్ వల్ల నే రాత్రి అంతదారుణం జరిగిఉంటుంది.”

“ఏమో, నేను నమ్మలేకుండాఉన్నాను—నే నోకాసంగతి ప్రత్యక్షంగా చూశాను.”

“ఏం చూశావు? కొంపత్రవ్వ నేను రాత్రిలేచి లోటుపైకి నల్లడం చూశావా ఏమిటి?”

“నే నడచి చూడలేదు. నేను చూసినదేదో మీతో చెప్పవలసిన లేదు.”

“అవుతే ఈసంగతులన్నీ నాచేత చెప్పించ వచ్చును కాను?”

“క్షమించండి.— నే నేపాపపువ్వు లేచానో కాని అన్నీ ఘోరాలే కనుపించాయి.—ప్రాద్దున్న మీగదిలోకి రాగానే మీరు వట్లతెలియకుండా వుండ డమేకాక మీపద్దు రక్తమయంగా వుంది. అప్పు డాపద్దు నేనే మార్చివేశాను.”

నాభర్తగారు చాల విభ్రాంతులై పోయిరి. తప్పక తామే నిద్రలో ఏదో ఉన్నాడనేశయన నట్టివని చేసి యుందుమని వాపోవజొచ్చిరి. నేనువారిని దైర్యాన్ని కలుపుతేసి “మీరు ఖంగారుపడి ఈసంగతు లీవిధంగా మతివ్వరియొద్దను చెప్పవలసి ప్రార్థన. మీకు తెలియ కుండా ఈశ్వరు డీకార్యమును మీచేత జేయించిన యెడల మీకందువలన పాపముగాని, తడితరళితులుగాని కలుగ నేగూడదు.” అని యాశ్వాసిందిని.

ఆనాటిసాయంత్రమే ప్రసాదరావుగారోత్ కలసి నేను కాకినాడలో నాభర్తగారు నివసించియుండిన గృహమునకు వచ్చివేసిరి. వచ్చునపుడు రక్తసిక్తమై యున్న పద్దును సుత్రేయు రెండవకంటివానికి తెలియ కుండ నానూటుకేసునండే యుంది భద్రముగ నాతో దీసికొనివచ్చితిని. మార్గమున నాతో ప్రసాదరావుగా రీక్రిందివిధముగ సంభాషించిరి.

“మోహనరానవ్యరో మీకు సరిగా తెలియదను కుంటాను. రంగాచారి అనే ఇన్ స్పెక్టరు కొన్ని పోలీస్ ట్టాలు చేసినట్లు చెప్పెను. యస్. వెంకటరంగయ్య అనే గొప్పవాడొకడుండేనాడు. ఆయన తనభార్య గణించినతరువాత ‘సరస్వతి’ అనే వంటుచేసేదాన్ని చేరదీసినాడుట. ఈమోహనరావు ఆ వెంకటరంగయ్య గారికి ‘చేష్టద్రుసన్’ (బారశాడు)గా పుట్టినాడుట. మోహనరావు ఎప్పుడూ తనకంటనడకుండా ఉండే పరతుమీద, తనపేరైన వాడికి తెలియకుండావుండే పరతుమీద, వాడికి గొప్పనిదువులు చదివించి స్రుతిశైల కొంతసొమ్ము వచ్చేయేర్పాటు చేశాడట. తలచుకుంటే వాడినిరీత్ర నా కాశ్చర్యంగావుంది.”

“అవుతే ఎవ రా వెంకటరంగయ్యగారు?”

“అమ్మో, మీకంతమాత్రం నాకు చెప్పవలసని లేదు. కాని ఎప్పుటికైన మీకాసంగతి తెలియకుండా ఉండదు. శేషంపట్టోటి లోకంతోపాటు తెలుసు కొని ఆందోళన పడిపోతారని ముందు నేనే స్పష్టంగా చెబుతున్నాను. ఆయన మీమామగారు సత్యవరపు వెం కటరంగయ్యగారే. మీకు తెలిసే వుంటుండనుకొం టాను. ఆయనకు వయసు ముదిరినకొలది మతిచలించి పోయింది. అప్పుడే కాబో లీసరస్వతిని చేరదీశాడు. ఇంకా చరమకాలంలో పిచ్చుకోపం పట్టుకొని నిష్కరణంగా కొన్ని దారుణాలు చేశాడు.”

“అవుతే మోహనరావు చేసిన పిచ్చపనులకు”— అని నేను అరోకియండే నూగకుంటిని.

“ఆహా! ఆతండ్రిపిచ్చే కొంత దారుణం. కాని అది రాజశేఖరరావుగారిలో లేదని నిస్సంశయంగా చెప్పగలను—మోహనరావు ఒక్కొక్కప్పుడు వట్టి

ఉన్నప్పుడవడానికి చాలసంగతులు బాగులాగా వున్నాయి. బుర్ర పగిలివున్న వాడికేబుల్ గుట్టవట్టిందియన్న ఒక రివాల్యూరు వుంది. తరువాత రాజమండ్రిలో ప్రతి రాత్రి మితోటలోనికివచ్చి మీఇంట్లో ప్రవేశించి మిగిలిలో క్లోరోఫారమ్ రుమాలు వదిలిపెట్టిపోయినవాడెవ్వడో అడుగుల బాడలనుబట్టి ఇన్స్పెక్టర్లు ఋజువు చేశారు."

"మోహనరానేనా?—"

"ఆపిచ్చపనులన్నీ నాడే చేశాడు. అన్నింటికీని నివృత్తులు కనుపించాయి."

అప్పుడు వాడు సర్వము విశదమైపోయినది. తరువాత నన్ను మాయింటియొద్ద దిగివదిలి ప్రసాదరావు గారు తమ ఆఫీసునకు వెలిపిపోయిరి.

కాకినాడ వచ్చినతరువాత ఆనాటిరాత్రి బాగర ఆయాపలన బుట్టిన అలసత్వముచేతను, ఆయాసముచేతను నెలకొని వీశ్రమింపవలసినదాననైతిని.

మఱునాటి మధ్యాహ్నమున నేను వృత్తాంత సత్రికలను చదువుకొనుచుండగ సట్టాఫీరామయ్యగారను వక్తిలు మాయింటికి వచ్చెను. వృక్షమున బూర్ణముగపండి రాలుటకు సిద్ధముగ నున్న ఫలమువలె ఆతడుండెను. ఆయన నాభర్తగారి వ్యవహారములను జూచుచుండు రనియు ఎందులకోగాని నాభర్తగారి రాకకై ప్రతీక్షించుచుండీరనియు నేను తెలిసికొంటిని.

"మోహనరావు చచ్చినట్లు రాజశేఖరరావుగారు వాకు తెలిగ్రామ ఇచ్చారు. సంగతులు చాలా విషమించిపోయాయి. మోహనరావు మొదటినుంచి నాస్వరానే ఎప్పుడు సాముతీసుకుని విద్యాభ్యాసం చేసేవాడు. వట్టి ప్రిన్సిపల్ పాఠశాల పోయేవాడు. వాడి తల్లితో ఆ సంగతి నే నెప్పుడు చెబుకొంటే వాష్టి—వాడు, వాడి తల్లి—నీల్లిద్దరివంటి మూర్ఖుల్ని నేనెప్పుడూ చూడలేదు. ఆతల్లికి నేను చాలసాగు వార్నింగ్ ఇచ్చాను. 'అలస్య మమృతం విషమ్' అన్నట్లు నేనేవో కర్తవ్యం నిర్భయంచేసి తీరారి—స్టెట్టుబరీ డిక్టేషన్ (శాసనసమృతమైన వాక్యాలం)

ఒకటి వెంటనేచేస్తాను—ఈమూర్ఖులు నెంకటరంగయ్య గారు వ్రాసిన మరణశాసనం సరిగా అర్థంచేసుకొంటే వాళ్లే గ్రహించివుందురు." అని చెప్పి వారు వెడలి పోయిరి. వారిని సాగనంపుటకై గది బయటకు వచ్చుచుండగా ప్రక్కగదిలో డాక్టరు రంగాగారు నాకై ప్రతీక్షించియుండుటకు చాల నక్కజపశీతిని.

"అమ్మాయి, విజయలక్ష్మీ నీవెవ్వరితోనో మాట్లాడుకున్నావని ఇక్కడకూర్చున్నాను. నేను మెయిలులో వచ్చా. మద్రాసుకెల్లిన మీనాన్నగారుమాడ ఈకోజునే మెయిలుమీదవచ్చారు. నిన్ను వచ్చిచూసానని చెప్పమన్నారు. మొన్నరాత్రిజరిగిన ఘోరపు పనులన్నీ ఆయనతో చెప్పాను. నీవును చాల తెదరి పోయివున్నావు. రాజశేఖరరావుగారు తేల్చి సాయం కాలం వస్తానని చెప్పమన్నారు. వాకు పనుంది. పోయి వస్తాను." అనిచెప్పి వెడలిపోయిరి. ఒక యరగంటసేపటికి మాతండ్రిగారు వచ్చిరి. అంత యాందోళనమున నుండగ మాతండ్రిగారి నెన్నడును జూచియుండలేదు.

అమ్మాయి, విజయ!—ఈ ఘోరాలన్నీ చూస్తూ ఎంత ఖోభపడిపోతున్నావో నీమో! నీవు తలచినట్లు అతనిసంగతి కనిపెట్టుకుండా పెల్లిచేశానేమో అని బాధగావుంది."

"పోనీయండి నాన్నగారు. నాకిప్పుడు వచ్చిన విపత్తేమీలేదు. ఈశ్వరునిదయవల్ల ఆయనకేమిదిక్కులు లేకపోలే అదే వాకు పదిలమిటు."

"అయితే నీకితనివల్ల యితని చర్యలవల్ల సుఖం కలుగుతోందా చెప్పు."

"అసలే సంతారపు తగులమే దుఃఖమూలకం. కాంతి అనే పదార్థం ఎవరికో యోగులకుగాని వుండదు. నాకిప్పుడు సుఖం కలుగుతున్నదా అని అడుగుతున్నారు. కాబట్టి చెప్తామనిపండి. బుద్ధధగ వాసుడు చెప్పినట్లు సుఖంఅనేపదార్థం బహుళం ఈలోకంలో వుండదు. మనం సుఖమనుకునేది ఎప్పుడూ వట్టి బాధానివారణమే కాబట్టి మనమిటు గందరగోళాలు పుట్టుకుండా వుంటే అదే సుఖంగా భావిస్తాను."

“అహ! విజయ!— గొప్పవేదాంతములకుడ తెలుసుకోలేని సంగతులు నీవు ప్రత్యక్షంగా ఆచరణలోనికి తెచ్చున్నావు. కడకిదంతా ఏలా పరిణమిస్తుందో ఏమో అని చాలభయంగా వుంది. నేను నిజంచెబుతాను విను. కేవలం రాజశేఖరరావు ధనం చూసే ఈపెండ్లిచేశాను. పైకి విశ్వరంగంలో తులతూగి పోతూఉన్నట్లున్నా నాకు న్యాయపరంగా చాల చిక్కులు వచ్చాయి. అటువంటి సందర్భంలో ఈయనడబ్బు కొంత వ్యవహారానికి అక్కటకొస్తుందన్న పాడుబుద్ధి కొద్దీ ఈపెండ్లిచేశాను. ఇప్పుడేంచెయ్యను? ‘ఆవశ్యమనుభోక్తవ్యం కృతకర్య.’”

* * *

ఆసాయంకాలమున నేను నానూత్ కేసును తెలివి దానిలో రహస్యముగా తెట్టియుంచిన సుత్రయు రక్త సిక్తమైయున్న నాభర్తగారి మధువు పైకిదీసి ఒకకాగితముతో లుంగజాట్టి దాని నెక్కడనైన సురక్షితముగా నుంచవలయునను నుద్దేశముతో నాగదితలుపును తెరిచి ఈవలకు వచ్చితిని. అప్పుడొకసేవకుడు పలుగెత్తుకొని వచ్చి, అమృత పోలీసుసూపరెంటుగారు వచ్చారు. అని నాగుండె లదరునట్లు చెప్పెను. అప్పుడు నేను చేతనున్న కట్టను తొందరగ నొకయలమారులూ తెట్టి తాళమువేసి ప్రసాదరావుగారియొద్దకు వచ్చితిని.

“అత్యవసరంగా మాట్లాడవలసివుంది వచ్చాను. మోహనరావు నెవడు చంపేడోకాని నాడు తనప్రాణాలు రక్షించుకోవడానికి యత్నాలు చెయ్యకపోవడమే కాకుండా ఈహత్యాపేరం పూర్తిగా రాజశేఖరరావు గారి కంతానికి పట్టుకునేట్లు విశ్వప్రయత్నాలు చేస్తున్నాడు. సి. వి. డి. ఇన్ స్పెక్టరు రంగాచార్య నోట్లపెట్టిని, ఈహత్యని, ఆయనచేశాడని తాను ప్రత్యక్షంగా చూసినట్లు కొన్ని దాఖలాలు, సాక్ష్యాలు తయారుచేస్తున్నాడు. ఈమధ్యాహ్నం నాపేర, రంగాచారిపేర ఎనానిమస్ గా (ఆకాశరామున్నవ్రాసినట్లు) రెండు ఉత్తరాలు వచ్చాయి. వాడెవ్వడోకాని మోహనరావును రాజశేఖరరావుగారే హత్యేశకారనీ, సంశయించవలసినవనిలేదనీ, సంశయించేవాళ్లు నశించిపోతారనీ

వ్రాశాడు. రాజశేఖరరావుగారు ఆయింట్లోవున్న ఒక పెద్దకోలోహేమర్ (రాక్షసిబొగ్గుకొట్టుసుత్రై) తీసుకు వెళ్లి ఆహత్య జరిగించారని అప్పుడాయన మర్త్యరక్త మయమైపోయినదనీ, అవర్త ఉదయంలేచినప్పుడులేదనీ, ఎవరో దాన్ని మార్చియుంటారనీ, యిట్టివే కొన్నిసంగతులు వ్రాశాడు. ఇవన్నీ యదార్థమని రంగాచారి పరిశోధించి తెలుసుకొన్నాడు. ఇప్పుడాయన మర్త్య ఎక్కడుంటాయో తెలుసుకునే నిమిత్తం ఈలాగ వచ్చాను.” నేను నిరాంతరబోవుచు ఏమో చెప్పబోతిని. అప్పుడు ప్రసాదరావుగారు “అమృత మొదట నేనుచెప్పేది సావధానంగా వినండి. నేను ఈశిల్లాలో పోలీసు శాఖను పరిపాలిస్తూ ఉన్న ఉద్యోగస్థుడను. థియరీటి కల్లోగా నేను గోజుకు యిరవై నానగు గంటలు డ్యూటీలో ఉంచవలసినవాడ నయినా నేను మాడ అప్పుడప్పుడు ప్రైవేట్ సిటిజన్ గా మారిపోతూ ఉంటాను. ప్రైవేట్ సిటిజనుగాఉన్న సమయాల్లో నేను పోలీసు అఫీసరు నన్నసంగతి పూర్తిగా మఱచిపోతాను. లేని యెడల నాబ్రతుకునకు వినియోగంలే దని నా వ్రాశా.” అని గడియారంపై ప్రయాస్తూ ఏడుగంటలు దాకా నేను ప్రైవేట్ సిటిజన్ గా వుంటాను. ఈ మధ్యకాలంలో నేను రాజశేఖరరావుగారికి పరమ మిత్రుడను. మఱుడు ఈమధ్యనుగూర్చి, ఈకోలోహేమర్ నుగూర్చి చెప్పవలసి వుంది. అది రాజశేఖరరావుగారి శత్రువులకు చిక్కి వుంటే నాకు మిక్కిలి కష్టంగా వుంటుంది. అలా కాకుండా అది వారిస్నేహితుల చేతుల్లో వుంటే నాకు అంత ఏన్ గ జైటి వుండదు.” అని పరికిరి.

“మీరు ఏన్ గ జైటితో ఉండవలసిన పనిలేదు.” అని కొంతసమయస్ఫూర్తితో నంటిని.

“అలాగా? అవుతే నాకు మనస్సునకు కొంతెం కాంతిగా వుంది.—అంటే నేను ప్రైవేట్ సిటిజన్ గా మాట్లాడుతున్నాను.—ఏడుగంటలకు తరువాత నేను డ్యూటీమీదవచ్చి అప్పుడు మిమ్మల్ని నానా విధమైన ప్రశ్నలు వేయవచ్చును.—అప్పుడే ఒకకప్పుటి తెప్పించండి.”

నేను తెటకొట్టి నేవకుని పంపించి కప్పతోటి తెప్పించితిని.

“బ్రీతాగడం నాకొక పీక్ నెస్. (అవగుణం) సామ్యూల్ హాకసకొలాగ ఎన్నికప్పులై నా నిమమంలో ఉండేస్తాను. ఇదొక్కటే నాకవగుణంకాదు. నిర్ధమ లకు ఏదయినా ఇచ్చుకోండి అనే ఒకపీక్ నెస్ మాదా నావద్దవుంది. —అంటే మీరు ఉపయోగంలేని దుస్తులు కాని, సుత్తెలుగాని, గడ్డపారలుగాని మీవద్దవున్నాయనుకోండి. —ఉంటే వాటిని సరియైన వినియోగంలోకి తెచ్చే బీదవార్లకు అప్పిచ్చేస్తాను. నేరాలు చేసి సరియైన బ్రతుకు బ్రతికే ఉద్దేశంవున్నవారైందరో సరియైన పనిముట్లు దొరకకపోవడంవల్ల యుక్తమైన శీవితం చెయ్యలేక ఆవస్త పడుతున్నారంటారు” అని నాకు స్పూన్ తో టికెరిసి త్రాసుకుకు ప్రారంభించి,

“అవి దుర్వినియోగంచేసేవార్లచేతుల్లో పడి పోతాయేమోనని మీరు భయపడుతున్నారేమో! కాబట్టి మాటవరుసకు చెబుతున్నాను. అలాంటివస్తువులు మీదగ్గరవున్నాయనుకోండి. ఉంటే వాటిని ధైర్యంతో చెత్తతో పీఠులోపారేయించలేరు. ఒకవేళ ఏఉప్పుతేట్లో నైనా పారవేసియెడల రంగాచారి నీవలాగ వెంటనే వచ్చి ‘కార్యభంగం చేస్తాడు. అదేవిధంగా మీరు ఈ యింట్లోకాని, మతొక్కడనైనాకాని కప్పెట్టించినా అవి శ్రమఫలహస్తాల్లో పడిపోయి మొదటికే మోసం కలుగజేస్తాయి. కాబట్టి నేనొక్కడిని దొర్భాగ్యుల కేమయినా ఇచ్చుకుందామని ఉద్దేశ్య ఉన్నవాను గాను. మీకుకూడ ఆటవంటి వస్తువులుండవచ్చు. ఉంటే తప్పకుండా నాకే యిప్పించండి.”

“ఆహా! ఇతరులచేతుల్లో పడిపోవడంకంటే మీ కిస్తేనే భద్రమని భావిస్తున్నాను.”

“మీరిలా ఊహించడం నాకు ఆనందంగావుంది. రంగాచారి పెర్షివారంటులొవచ్చి ఈయింట్లో వినియోగం లేకుండా వుండే వస్తువులు, ఉపయోగంలేని తదితరవస్తువులు తనదొర్భాగ్యస్నేహితులకోసం తప్పకుండా పట్టుకుపోతాడు.”

అయిన టీ సగంతాగి బల్లమీద ఉందిచేసిరి.

“అవుతేవచ్చుడైనా పెర్షివారంటు(ఇంటిసోదా) ఎలాగ అమ్మలుజరుగుతుందో మీరెప్పుడైన చూశారా?”

నేను లేదని తలపడ్డముగ నాడిందిరిని.

“అవుతే అ దేవిధంగా జరుగుతుందో ముందు మీకొక రివోల్వర్ (మచ్చునాటకం) జరిపించి చూపిస్తాను. చూతురుగాని—”

“అవుతే మాయి బ్లీరాత్రి సోదా జరుగుతుందా చెప్పండి?”

“ఆహా! రంగాచారి తప్పకుండావచ్చి అందుకు ఉపక్రమణం చేస్తాడు.”

“ఏగదులతో ముందు సోదా ఉపక్రమిస్తారు?”

“ముందు రాజ శేఖరరావుగారి పతనమందిరంతో ప్రారంభిస్తారు. నడవండి ముందక్కడకి. ఇంట్లో సోదా అంటే ఏలాగుంటుందో కొంచెం గుచిచూతురుగాని. —కాని ఈరిహర్స్ లో నాపేరు ‘రంగాచారి’ అనే భావించండి.”

ఆహాసమందిరమున మొదట వారన్న వస్తువులను ఒకమారు నడచి చూచి కొన్నిద్రావ్యులను తెలిచిరి. కొన్నివస్తువులను అక్కడక్కడ పరీక్ష చేసి మజల వానిని మాసివేసిరి. తుదకు గోడలో నమర్చబడియున్న ఇనుపపెట్టెయొద్దకు వెళ్లిరి. తమకేలునుండి కొన్నిసాధనములనుదీసి చిక్కుపడకుండా వానితాళపు గుర్తులను ఒకటివెనుక నొకటిగ నన్నిటినీ సడలించి దానితలుపు తెలిచిరి. దానిని తెలుచురహస్యమును నాభర్తగారాయన కొకసారి చెప్పియుండిరి. దానిలో నీర్లువేయబడియుండిన కవరుల కట్టలు చాల యుండెను. అవిచూసి వారు ముఖమును చిట్టించిరి. తరువాత డైరీవలెనున్న పుస్తకమును దానిలో నుండిరిసి “రంగాచారి ఎందునిమిత్తమైనా వస్తే ముఖ్యంగా దీనికోసమే వస్తాడు. ఇది నాకంట పడుతుందని అనుకోలేదు.” అని అందలిపత్రములను ద్రిప్పజొచ్చిరి.

దానిలో “3౫౦ నైజాము, క. నో. ౧౦౦ చాలబాగున్నది. వారంగల్లునకు పంపబడినది.” అని యున్నపత్రమును నాకుజూపించిరి. “అనగ దీనిభావము” అని నే నడిగిరిని.

“అంటే ఎవరైనా దీన్ని నమ్మకలసివుంటే నైజాము వందరూపాయల కరెన్సీనోట్లు 3౫౦ వరం

గలులో వున్న ఏజెంటునకు సంపించితిమని అర్థం." తరువాత చాలపత్రములమీద—

"౨౦౦౦ — పదులు — కలకత్తా."

"౫౦౦౦ — ఐదులు — బొంబాయి."

"౪౦౦౦ — పదులు — బెంగళూరు."

"౧౦౦౦ — వందలు — ఢిల్లీ."

అని ఈవిధముగ పెన్సిలుతో గ్రాయబడియున్న పత్రముల యొద్ద నాగి నాకు చూపించిరి.

"చాలు యింక నాకేమీ చూపించకండి. ఇదేమో నాకు చాలభయంకరంగా వుంది. ప్రసాద రావుగారు, ఈడెరిలో యింకేమీ చూపించవద్దు. అయితే ఇవన్నీ సత్యమా చెప్పండి?"

"ప్రసాదరావునాగును. రంగాచారి ననండి. ఇవన్నీ సత్యమానా కాదా అంటే నాకు ఆహా! ఎందుకబద్ధమాతాయి? అని ప్రశ్నగ్రుత్తరం చెబుతాడు. ఏమయితే నేం—రంగాచారికి సత్యం ఎప్పుడైనా తెలుస్తేగా అసలు?"

అని వారు డెరినీవలనుంచి ఇనుపపెట్టెవేసిరి.

"దీన్ని కూడ మీకు ఉపయోగంలేని వస్తుబట్టలలో పట్టుకుపోతాను. ఒక పదిపన్నెండు పేజీలు పోయినా ఇలాంటి డెరిలకు ఆసపడేవారు వందలాది జనం వుంటారు—బోలే ఇలాంటి సందిగ్ధసమయంలో మీరు ఎవరిమీదనో ఒకరిమీద విశ్వాసం వుంటిరాని. ఇక నేనేగదులు చూడను. కాలాతీతమైపోయింది, నేను క్రిందకుపోతాను — మీకేమీ ఉపయోగంలేని ప్రాతగుడ్డలు, తదితరవస్తువులు, ఇస్తే చాలా సంతోషిస్తాను. కంప్యూటర్ ప్రాణా లుండగా నే నెప్పుడు మిశ్ర ద్రోహం చెయ్యనని జాపకం ఉంచుకోండి." వారు క్రిందికి నెడలిపోయిరి. మోహన రావు హత్యానేరమును ప్రత్యక్షముగ జూచి యొన్న వస్తువు సుత్తెను లుంగగ జాట్టియున్న గోధుమవస్త్రపు కాగితపుకట్టను వారివద్దకుకు దెచ్చి "ఇదుగోనండి" గుడ్డలు—ప్రసాదరావుగారు! కాక రంగాచారిగారా?"

"ప్రసాదరావువే. రంగాచారి—"

అప్పుడెవ్వరో తలుపు తెరిచి గదిలో ప్రవేశించిరి. సి. వి. డి. ఇకాస్పెక్టరు రంగాచారి నన్ను చూచుచు "అమ్మా నేనొక అకౌంట్లెజెంట్ హౌస్ (ఆనందవిహీన మైనపని) మీద వచ్చాను. తుమించండి." అని నూప రించెంటెంటుగారిని చూసి అభిమానముచేసి "నాకన్న ముందువచ్చారే!" అని పలికెను.

"ఇప్పుడే వచ్చాను. నీవువచ్చిన పనికానియ్యి." రంగాచారి "చిత్తం చిత్తం" అని జేబులోనుండి ఒక కాగితము తీస్తూ "అమ్మా ఇదుగో పెర్మిషన్లు కలెక్టరుగారు మంజూరుచేశారు. ఈమేడంతా సోదా చూడాలి." అనిపలికెను.

"అమ్మా అని వాడి దూయి. ఈజేళంలో త్రినే త్రిదుకూడా పోలీసునాడు దూయిమీద వచ్చినప్పుడు అడ్డుకోలేడు. బోలే రాజశేఖరరావుగారు రేపటికి కాని రారన్నమాట. నేను నడుస్తాను. అని నేను తెచ్చిన బ్రానుపేపరు కట్టను చంకబెట్టి—"బబారులో హాసింగ్ ఇలాఒకసారి చూసిపోదామని వచ్చాను—రంగాచారి! బబారులో నాస్యంతపనినిమిత్తం కొన్నవస్తువులకట్ట." అని వచ్చినపోలీసుభటులందఱును సలూము చేయుచుండగ వీధిలోనికి వెడలిపోయిరి.

ఆయన ఆవస్తువులను పట్టుకొని పోయినతరువాత మాయల్లున్నంత ప్రదేశమందును భూనభోంతరమంతటను నెంత గాలించినను, రక్తపుగుడ్డలుగాని, సుత్తెలుకాని, వొంగనోట్లకు దార్కాణమైన దినచర్యలుగాని, రంగాచారికన్నులబడవుగదా! ఇనుపపెట్టెను నానూట్ కేసును సోదాచేసినతరువాత వానికి శృంగభంగమైనట్లయ్యెను.

"అయితే నూపరంటెంటుగారు. తీసు—పోయిన ఆపార్సెలు (కట్ట) ఏమిటి?" అనియడిగెను. "అది మీరాయననే అడిగి తెలుసుకోవాలి."

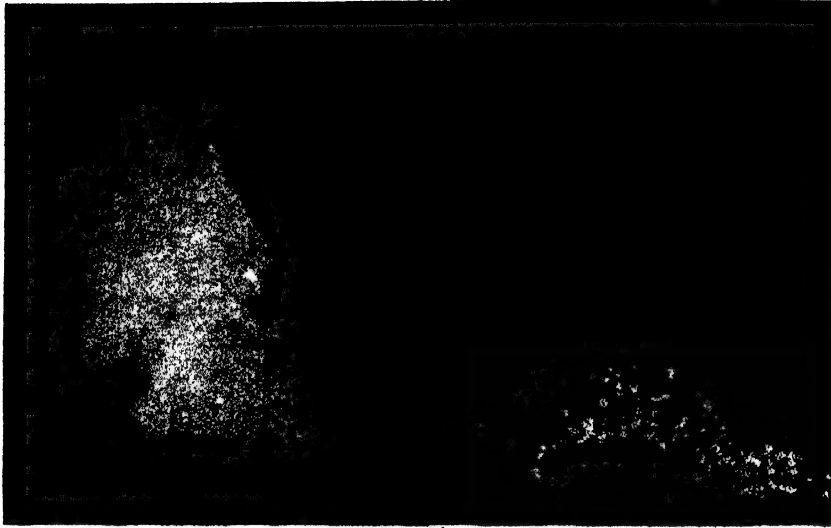
"అమ్మా తుమించండి. కట్టి పరిహాసంగా అన్నాను. మీరు నామీద దయయుంచి నేనిలాగ అడిగినని ఆయనతో చెప్పువలసిప్రార్థన. వారు నేరువిధంగా భావించవచ్చును." అని కేవల మవివేకమున నాప్రసంగమెత్తినట్లు మిగుల బ్రతిమాలుకొనుటయేగాక నాకన్న తుమాపణముల తెచ్చుకొని నెడలిపోయిరి.

(ఇంకా వున్నది.)

వకాంతవాసి
(ప్రకృతి చిత్రము)

వి. వి. భగీరథి.

K. P. S.

మిశ్రశిల్పము

ఉదయిని

జెన్న రాజధానియందు 1983 సంవత్సరము జూలై ప్రారంభము మొదలు
సెప్టెంబరు తుదివరకు గల మూడునెలల కాలమున ముద్రితములయి ప్రకటితములయిన

ఆంధ్ర గ్రంథముల పట్టిక*

ఇతిహాసములు

శ్రీమదాంధ్ర మహాభారతము, ఆరణ్యపర్వము—(ప).

సి. పార్థసారథి, నంటూరు

కథలు—విలిహాసికములు, పౌరాణికములు

ఆర్జునవిజయము—వి. వైద్యనాథ్

కుశలపుల చరిత్రము—యన్. సి. దేశికాచార్యులు

నలమహారాజుకథ, వచనకావ్యము—(ప) యన్. వి.

గోపాల్ అండ్ కో. మదరాసు

పారిజాతాపహరణము—సి. వెంకటప్పయ్య, యన్.

హరిప్రసాదరావు

ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము—యన్. వెంకటరంగాచార్యులు

భారతసావిత్రి—(ప) యన్. వి. గోపాల్ అండ్ కో,

మదరాసు.

మణిమండలోపాఖ్యానము—సి. మల్లయ్య

రఘువంశము భా. ౧, ౨—(అను) డి. పిచ్చయ్య

రాయబారము—డి. వెంకటకృష్ణారావు

రుక్మాంగదచరిత్రము—యన్. హనుమచ్ఛాస్త్రి

వరూధిని, దమయంతి—సి. యన్. వి. ఆర్. నూర్య

నారాయణగవి

విపులభాగవత కథావళి—సి. యోగానందగవి

విశ్వామిత్రమహర్షి—కె. వరలక్ష్మమ్మ

కమంతల—యన్. శేషగిరిరావు

శ్రీమదాంధ్ర కులసీరామాద్యము, బాలకాండము,

ద్వితీయభాగము—(అను) డి. వి. సుబ్బరావు

శ్రీరామకథామృతము—టి. వెంకటప్పయ్యశాస్త్రి

సీతావిజయము—డి. లక్ష్మణస్వామి

—కల్పితములు

గద్యకథామంజరి—బి. వెంకటరావు

జీవకారుణ్యకథలు—యన్. సి. రంగస్వామిఅయ్యంగార్

నిజమైన కాశీమణిలీలు—యన్. చలపతిరావు

—చారిత్రకములు

ఆర్యకథాలహరి, భా. ౧—టి. వి. నరసింగరావు

చంద్రహాసము—జి. జోషన్

భోజకాలిదాసుకథలు—సి. సోమేశ్వరరాయగవి

మహాపతివ్రత—(ప్ర) డి. సీతారామస్వామి, పితా

పురము.

విక్రమార్కచరిత్రము—బి. రామకృష్ణశాస్త్రి

కల్పము

విఘ్నేశ్వరపూజావిధానము—(ప్ర) సుందరరామ కా

స్తుతిలు అండ్ సన్స్, తెనాలి

కావ్యము

రసాశ్రయము—యన్. శ్రీనివాసరావు

గణితశాస్త్రము

గణితజ్ఞానబోధిని, తరగతులు, ౪, ౫—కె. వి. రామ
దాసు.

గణితము—జె. వి. సుబ్బరావు, యన్. వెంకటరమణ

ప్రారంభగణితము, బుక్ ౧—వి. వెంకటసుబ్బయ్య

లఘుగణితము, బుక్ ౧—యం. కాంకప్పయ్యఅయ్యార్

* ఈ పట్టికయందుగల సంకీర్తనదముల వివరణలు : అ.—అభ్యాసము. అను.—అనువాదము, అనువాదములు,
పద్యము. క.—కృతప్రకాశములు. భా.—భాగము. వ.—వచనము. సం.—సంపాదకులు. సటి.—సటికము.

గేయములు

అహింసాశ్రమము—యన్. వరదహన్
 గ్రామఫోను ఇమిటేషన్ పాటలు—వీ. గురుశూర్తి
 ఆచార్యులు
 తారకామృతసారము—జి. నారాయణదాస్
 గ్రామఫోన్ కామిక్కు పాటలు—(ప్ర) వి. శ్రీని
 వాసరావు, అనకాపల్లి
 గ్రామఫోనుపాటలు—(ప్ర) ఆర్. రామరావు, విజ్ఞా
 పట్టణము
 నూతన గ్రామఫోను కీర్తనలు—(ప్ర) సి. రాజయ్య, కడప
 నూతన గ్రామఫోనుపాటలు, భా. ౧—(ప్ర) జి. కలిశి
 మూర్తి, రావచంద్రపురము
 పాండురంగ భజనకీర్తనలు—జి. సీతారామయ్య, జి.
 వెంకటసుబ్బయ్య
 దసరాగేయములు—వీ. సీతారామయ్య
 పాగల్ మురళి—(ప్ర) పి. ఆర్. దాసు
 ప్రపంచ నివృత్తిపంచామృత కందార్థసంగ్రహము—జి.
 సుబ్రహ్మణ్యదాస్
 మనశ్శిద్ధిలాసచరిత్రము—కె. రామదాస్
 వేణుగోపాల పంచరత్నములు—జి. నరసింహరాజు
 లక్ష్మీ పద్మావతుల చవతుల కొట్లాట—యం. హరి
 భూషణం
 లీజ్ఞానబోధిని—యల్. ఉక్కప్పరావు
 శ్రీ కుసుమహరస్తోత్రరత్నావళి—యన్. శేషయ్య
 శ్రీ సుకుమార్ధారామచరిత్రసంగ్రహము—యం. పి. బస
 వాచారి
 శ్రీ ద్రౌపదీదేవిమాహాత్మ్యము—వీ. నరసింహదాసు
 శ్రీ పద్మావతి వేంకటేశ్వర మేలకొలుపులు—(ప్ర)
 యం. వి. ఈశ్వరయ్యనాయుడు, తిరుపతి
 శ్రీ పాండురంగ బృందావన సంకీర్తనములు—(ప్ర)
 జి. సీతారామయ్య, కడప
 శ్రీమద్రామానుజ హరిభజనకీర్తనలు—వీ. పోలయ్య
 శ్రీ రామనామసంకీర్తనము—(ప్ర) శ్రీ రామకృష్ణ
 పూజామందిరము, గుంటూరు

శ్రీహరమృత—(ప్ర) జి. ఆర్. దాస్, పాకినాడ
 శ్రీ హరినామసంకీర్తనలు—శ్రీ శృంగారం సీతారా
 మాచార్యులు
 సౌగంధికప్రమానపాఠము—జి. పురుషోత్తం

చరిత్ర

ఆంధ్ర హిందూదేశచరిత్రము, బుక్ ౨, ౩ — యం.
 వెంకటరంగయ్య
 హిందూదేశచరిత్ర—జి. అప్పారావు, ఆర్. మార్క
 నారాయణ
 హిందూదేశచరిత్రము—(ప్ర) జి. చల్లప్పకాశ్రీ

జీవితములు

అశ్వరూపార్యశామి—వీ. సత్యనారాయణ
 అమెరికా మహాపురుషత్రయము—వి. వెంకట కృష్ణ
 శర్మ
 అశ్వచరిత్రము—ఆర్. వెంకటశివుడు
 దేశభక్తుడు—కె. యన్. వెంకటరమణి
 పూజనీయుడైన బీర్—(ప్ర) చర్చి బుక్ రూమ్,
 బెజవాడ
 మార్టిక్ లూథర్—(రెవ.) యన్. యన్. సుబ్బయ్య
 మొహమ్మద్ గారి జీవితచరిత్రము—పి. లక్ష్మీనారా
 యణ
 శ్రీమతి ప్రారెమ్మ నైటింగేమ్—(ప్ర) చర్చి బుక్
 రూమ్, బెజవాడ
 శ్రీరామకృష్ణ వివేకానందము—యం. వి. యల్.
 నరసింహరావు
 శ్రీ వివేకానందస్వామి జీవితము, భా. ౧, ౨—వీ.
 వెంకటేశ్వరులు

కౌత్తిమశాస్త్రము

కౌత్తిమశాస్త్రము—జి. వెంకట సూర్యనారాయణ
 దండకములు

ఆంజనేయదండకము—వెంకటరాజేశ్వరరావు
 రామదండకము—(ప్ర) పి. మునియ్య, ఏలూరు

కామలాకంఠకము—(ప్ర) పి. వి. కునియ్య, ఏలూరు

నిరిశిష్టము

నవలలు

కళావతి—యం. వెంకటరాఘవాచార్యులు

కాంచనమాల—రంగురీ సుబ్బరావు

చంద్రసప్తమ—భోగరాజు వారాధాయూర్తి

చోరనాయకుడు—జి. వెంకటేశ్వరరావు

పంజాబు మేయిలు—డి. వెంకటసుబ్బరావు

పూజాపుష్పమంజరి—బి. వెంకటరావు

మాధవాశ్రమము—జి. సుబ్రహ్మణ్యశర్మ

సారంగధరవిజయము—సి. వెంకటకృష్ణశర్మ

నాటకములు

కపటదేశభక్తపట్టాభిషేకము—సి. నేనుమాధవరావు

ఖిల్జీరాజ్యపతనము—జి. వి. సుబ్బరావు

గయోపాఖ్యానము—జె. వెంకటరామరాజు

గిరికావలియము—కె. వెంకటహనుమయ్య

నందనానందచరితము—బి. వెంకటకృష్ణయ్య

భాగవతావతరణము—యన్. నరసింహశాస్త్రి

ముగ్ధరణము—(అను) కె. లక్ష్మీనరసింహరావు

గుక్కాంగదనాటకము—బి. భీమశంకరావు

శృంగారచంద్రహాసీయము—యం. నరసాచార్య

శ్రీరామాయణము—వెంకటరమణాచారి

శ్రీరామసామ్రాజ్యపాదుక—టి. అమరయ్య

సాత్రాజితి గర్వభంగము—వై. వెంకటసుబ్బయ్య

చాపరి

నీతి

నీతికథావరి—బి. వెంకటేశ్వరరావు

నీతికథారత్నావరి—లక్ష్మణస్వామిదాసరి

నీతిమంజరి—ఇ. వెంకటనరసయ్య

బాలవిద్యోగిని, బుక్ ౧, ౨—పి. రాములరెడ్డి

సదుపదేశము, భా. ౧—జి. శ్రీరామశాస్త్రి

సుజ్ఞానబోధిని—పి. శ్రీరాములురెడ్డి

అడవిపుస్తకము—యం. నరసాధ

అన్నపూర్ణాదేవిశిఖరు—(ప్ర) బాపినేడు, ఏలూరు

అన్నసక్రప్రతిష్ఠ—(ప్ర) సి. లక్ష్మీనృసింహశాస్త్రి,

మదిరీపట్టణము

అష్టావళిమహాపాపియరు బ్రాహ్మణునితో సాహిత్య

నిరాకరణమొనర్చుము—పి. రాఘవచంద్రయ్య స

చాస్త్రి

ఆత్మజ్యోతి—(అను) యం. విశ్వనాథం

ఆర్యవైశ్య యువజన మహాసభ—(ప్ర) యం. రామ

చంద్రరావు, ఏలూరు

ఇంద్ర వారద సంవాదపుకగ—పి. రంగరాజు

ఇంద్రియనిగ్రహత్వము—యం. కె. గాంధీ

ఉస్మానియా తెలుగునాచకము, తరగతి ౧—ఆర్.

సుబ్బరావు

ఎరి మెంటరీ ఉపాధ్యాయబోధిని—జి. సుబ్రహ్మణ్య

కాకినాడ డిస్ట్రిక్టుకోర్టులో తిరుపతి శ్రీ వెంకటేశ్వ

గులు సాక్షిచెప్పిన అద్భుతవిచిత్రము—(ప్ర) యం.

వి. నరసయ్యనాయుడు, తిరుపతి

కావ్యకథామంజరి, భా. ౧, ౨—(ప్ర) యన్. వీర

రాజుపంతులు, పితాపురము

కుసుమాంజలి—(ప్ర) పి. వెంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మ,

కావరి

కొడారి వేంకటసుబ్బరాయస్మృతి—(ప్ర) కె. శివ

రామకృష్ణరావు, మద్రాసు

గచ్ఛపద్మసంగ్రహము—(ప్ర) ఆర్. వెంకటేశ్వర్

అండ్ కో., మదరాసు

గురుదత్త సరస్వతీయము—యం. దక్షిణామూర్తి

గ్రామమునసబుల పరీక్షాప్రవర్తిని, భా. ౧, ౨—బి.

లక్ష్మీనరసింహం

చాటువులు—డి. గోపాలకృష్ణయ్య

తెలుగుసామెతలు—(ప్ర) లింగేశ్వరకమిటి, ఆంగ్ల

ఎవాంజిలిస్ట్ బాగ్గర్‌చర్చ్, నుంటూరు

దస్తావేజాల మతలబులు—యం. శ్రీరామమూర్తి
నరత్నములు—ఏ. సూర్యనారాయణరాజు
నియమములు, నిబంధనలు—(ప్ర) గంజాం హ్యుమెని
టేరియన్ లీగ్, సాంపేట
నిరుద్యభారతము—యం. వేంకటశర్మ
నూతనపద్ధతి ఆంధ్రవాచకము, బుక్ 3, 4, 5—ఏ. వి.
నరసింహంపంతులు, కె. దక్షిణామూర్తినాయుడు
పద్మ్యగద్యమంజరి, భా. ౧, ౨, ౩—(ప్ర) యన్. వీర
రాజు పంతులు
ప్రథమవార్షికనివేదిక—(ప్ర). గంజాం హ్యుమెనిటేరి
యన్ లీగ్, సాంపేట
ప్రాథమికగణితము, తరగతి, ౪—కె. సుందరరామయ్య,
కె. వెంకటసుబ్బారావు
బాలికావాచకము—పి. రామకృష్ణయ్య
భక్తబృందావనము—యం. వెంకటశర్మ
భారతీయ బాలికాభివృద్ధియము—(ప్ర) గరల్ గైడ్
అసోసియేషన్, మదరాసు
మణిమంజూష, భా. ౧—(ప్ర) ఇ. యం. గోపాల
కృష్ణకొన్, మధుర, మద్రాసు
మహర్షవని పద్మ్యములు—(ప్ర) శ్రీ సత్యనారాయణ
బుక్ డిపో, రాజమహేంద్రవరము
యతీంద్ర తత్వమంజరి—కె. యజ్ఞకవి
యూనియనులు—కె. లక్ష్మీనారాయణ
లక్ష్మీజగన్నాథసంవాదము—ఆర్. సింగరాచార్యులు
లక్ష్మీవాచకము, వెం. ౪, ౫—భి. నారాయణమూర్తి
లోకజ్ఞానపాతములు, బుక్ ౧, ౨, ౩—పి. సత్యనారా
యణమూర్తి, యం. రాధాకృష్ణమూర్తి
వాచకపారిజాతము, భా. ౧, ౨—(ప్ర) ఆంధ్రబుక్
డిపో, గుంటూరు
విజయరామాయణము దసరాపద్మములు—వి. లక్ష్మీ
నారాయణశాస్త్రి
విజ్ఞానవాచకము, తరగతులు ౫—ఏ. శంకరరావు, డి.
సోమలింగాచార్యులు, బి. సుబ్బరాయుడు
తత్వపద్మమంజరి, తరగతులు ౨, ౬—(ప్ర) యన్.
వీరరాజుపంతులు, పితాపురము

శృంగారపద్మములు—(ప్ర) కె. వీతారామయ్య, కడప
శ్రీ కృష్ణాపుష్కరము—కె. ప్రభాకరశాస్త్రి
శ్రీ కోనేటిరామలింగలిక—బి. కృష్ణస్వామయన
శ్రీ వెంకటేశ్వరప్రార్థన—(ప్ర) యం. వి. రుద్రయ్య
నాయుడు, తిరుపతి
సుగ్రీవపట్టాభిషేకము—వి. సత్యనారాయణమూర్తి
స్త్రీధర్మము—వెంకటనాంచారయ్య
హరిజనమొర—యం. నరసింహం

పాఠశ్రామికము

సుగంధపరిశ్రమ—పి. వి. యం. ఆర్. మూర్తి

ప్రకృతిశాస్త్రము

ప్రకృతిశాస్త్రపాఠములు, భా. ౩—పి. వెంకట
రామయ్య, బి. సుబ్రహ్మణ్యం
బాలవిజ్ఞానశాస్త్రము, వాల్యుము, ౨, భా. ౧—
కె. వీరభద్రయ్య.

ప్రబంధము

పారిజాతపహరణము—తిమ్మనార్యుడు

భూగోళశాస్త్రము

చంద్రగిరితాలూకా భూగోళశాస్త్రము—పి. కె. నా
రాయణయ్యంగార్
చిత్రారుణి భూగోళశాస్త్రము—పి. కె. నారాయణ
అయ్యంగార్
ప్రపంచభూగోళము, భా. ౧, ౨—పి. వీరభద్రరావు
భూగోళవర్ణనము—యన్. వెంకట్రామన్, యం. కె.
సుందరవరదానార్యులు
భూగోళశాస్త్రము—ఫ. రాఘవేంద్రరావు, ఏ. ఫణిం
ద్రుడు

మతము—హిందు

అత్తారామలనారి దేవాలయచరిత్ర—యం. హనుమంతు
ఈశ్వరోపాసనవిధి—(ప్ర) అర్జునమాజము, మదరాసు.
కన్యగురువాజననేయ యజ్ఞవల్క్య చరిత్రము — భ.
లక్ష్మీపతిశాస్త్రి

కర్మవిపాకము — (ప్ర) వి. శ్యామరాజు కావ్యము
అండ్ సన్, మదరాసు
చికాగో ఉపన్యాసములు—వివేకానందస్వామి
జగన్మాత—అరవిందగోష్ఠ
సంధ్యావందనక్రియాప్రయోగము—(ప్ర) జి. వీరబ్రహ్మ
చారి, దువ్వూరు
స్త్రీపునర్వివాహము కాస్త్రసమ్మతము—(ప) ఎ. గుబ్బు
రావునప్ర, బెజవాడ

—ఇతరములు

అధ్యక్షకోపన్యాసము — (ప్ర) రెవ. చ. అలన్,
సెల్లూరు
క్రీస్తుసంఘాధికృతమునకై, ధ్యానమును, విజ్ఞాపనమును—
(రెవ) జయరాజ్, డి. సా. సి.
క్రైస్తవ భజనకీర్తనలు—యన్. సుబ్రహ్మణ్యం
చిన్నజ్ఞానోపదేశ సంక్షేపము—యం. (రెవరెండ) ఇగ్నాటిస్
జనానా, హాస్పిటల్ సీనీస్ మొ. నెం. ౧-౨౦—ఆచం
ఇ. చ. జి. డి. యం.
తప్పిపోయినవస్తువు—(ప్ర) లిటరేచర్ కమిటీ, ఆంధ్ర
ఎవాంజిలికల్ లూథరన్ కమిటీ, గుంటూరు
ద్విజన్యము—(ప్ర) లిటరేచర్ కమిటీ, ఆంధ్రఎవాంజిలి
కల్ లూథరన్ చర్చ్, గుంటూరు
నాయకవిజయము—కె. కామ్యూల్
మూతన సువాస్తవమీద ప్రసంగము ప్రవచనములు—ఆర్.
సి. హెచ్. లెస్లీ
సెల్లూరు మేత్రాసనపు దేవమాతసభ పుస్తకము—యం.
(రెవ) ఇగ్నాటిస్
పరమవైద్యుడు—(ప్ర) లిటరేచర్ కమిటీ, ఆంధ్రఎవాం
జిలికల్ లూథరన్ చర్చ్, గుంటూరు
ప్రాస్థినమహాముని—(ప్ర) చర్చ్ బుక్ రూం, బెజవాడ
ప్రేమస్వరూపితుగు భగవంతుడు—(ప్ర) లిటరేచర్
కమిటీ, ఆంధ్ర ఎవాంజిలికల్ లూథరన్ చర్చ్,
గుంటూరు.
బిడ్డ, మతము—(రెవ) పి. పి. మహమ్మద్.

వై విలువాచకము, తరగతులు ౪, ౫—(ప్ర) ఆంధ్ర
ఎవాంజిలికల్ లూథరన్ చర్చ్, గుంటూరు
వై విలువాచకబోధిని—యన్. భూషణం
భజనకీర్తనలు—(రెవరెండ) కె. రాజరత్నము
మంచినమరయ్యుడు—(ప్ర) లిటరేచర్ కమిటీ—ఆంధ్ర
ఎవాంజిలికల్ లూథరన్ చర్చ్, గుంటూరు
మోక్షచూర్ణము—(ప్ర) లిటరేచర్ కమిటీ, ఆంధ్రఎవాం
జిలికల్ లూథరన్ చర్చ్, గుంటూరు
రాజా-సజలు—(ప్ర) లిటరేచర్ కమిటీ, ఆంధ్రఎవాం
జిలికల్ లూథరన్ చర్చ్, గుంటూరు

మాహాత్మ్యములు

కాళహస్తిమహాత్మ్యము — (ప్ర) యల్. రామయ్య
నాయుడు, కాళహస్తి
కృష్ణాపుష్కరమహాత్మ్యము — (ప్ర) రమేష్ అండ్
కో., మదరాస్
క్రిష్ణానదీపుష్కర మహాత్మ్యము — యం. మల్లికా
ర్జునరావు
క్రిష్ణాపుష్కరమహాత్మ్యకథావళి — యం. అచ్యుత
రామకాస్త్రీ
క్రీవేంకటేశ్వరమహాత్మ్యము—(ప్ర) యం. వి. దుద్ర
య్య నాయుడు, తిరుపతి
క్రీవేంకటేశాష్టోత్తర శతనామప్రభావము — ముచ్చాన
ధూత

మీమాంసాశాస్త్రము

ఆంధ్రమీమాంసాశాస్త్రముకౌటలి — కె. గోపాల
కృష్ణమృ

యోగశాస్త్రము

యోగదర్శిని—అరవిందగోష్ఠ
యోగసంకలనము, వాల్యూం ౨, భా. ౧—(ప్ర)
డి. గోపాలకృష్ణరావు, కాకినాడ
యోగసాధన—అరవిందగోష్ఠ

ఉండవల్లి గుహలు
జూలై ౧౯౩౩

—డి. సత్యవాని—

లోకములో నవా
లోక మ్ముదయమయ్యె!
శోక మ్ముడిగిపాడు
మోకవీ; ఓకవీ!

రాకాసుధాకరా
లోకోదయ మ్ముయ్యె!
చీకుచింతల మాను
మోకవీ! ఓకవీ!

*

కరిమొగిలుచాయలే
దరినితేలనిరేయి
భరమైన బ్రతుకైన
కరగిపాడెడురేయి
తెరచుకోసి తలుపు!
అరసిరానీ పిలుపు!
విరియనీ నీవలపు!
ఓకవీ! ఓకవీ!

*

చుక్కలన్నీ గోట
నొక్కమారే మీట
దిక్కుదిక్కుల వీణ
చొక్కిమోగిన రేయి
వెక్కివడ్డు వడేల!
ధిక్కరింపుము శోక
కర్కశావేదనల
నోకవీ! ఓకవీ!

పాలవెల్లి తరంగ
జోల రిక్కలమీలు
తేలియాడుదు నిగి
మేలమాడెడు రేయి
కేరికాభావనా
జాలమ్ము బర్వి నీ
వేలయానందింప
వోకవీ! ఓకవీ!

*

నిదుపున్న మిరేయి
పండువెన్నెలపూచె!
కొండకోసల శాంతి
మొండయ్యె! మొండయ్యె!
ఉండనీ నిట్టూర్పు—
బెండువాడినబ్రతువు
నిండిపోనీ వెలుగు!
ఓకవీ! ఓకవీ!

*

విశ్వగానాలాప
నిన్వత మ్మాలింపు!
విశ్వదీపాలోక
రశ్మి సందర్శింపు!
నిశ్వాస నిర్వాహ
విశ్వనిండకునేడు—
శక్యదానందమూ
ర్తీ! కవీ! ఓకవీ!

రీష స వ మి

(శ్రీ కాళీనాథరావుగారి తంజావూరు ప్రసిద్ధిప్రసంగమునుండి)

•

-

ఆంధ్రవాచస్పత్యమును "ఆంధ్రులను ధన్యుల గావింప" ను, ఇంతవఱకున్న నిఘంటువుల యందలి "లోపముండీర్చుటకు" ను ఆంధ్రవిద్యావాచస్పతీత్యావ్యసేకచిరుదాంకితులు బ్ర. శ్రీ. కొట్లశ్యామలకామశాస్త్రిగారు రచియింపఁబూనిరి.

నేను నిరుడు అగ్రహాసమున నీగ్రంథకర్తగారి "ఉభయభాషావాచస్పత్యము" అనుశీరఁ బ్రచురింపఁబడనున్న నిఘంటువులోని మచ్చుపాఠలపాత్రమును చూడఁగల్గితిని. దానిని చూచినంతనే ఆంధ్రభాషామతుల్లికి ఇట్టిమహాసేవ అపూర్వమనుకొని మురిసితిని.

నేటివఱకు ఆంధ్రసాహిత్యపరిపక్వవారు చిరకాలమునుండి రచియించుచున్న సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువునకు మార్గరశ్మి సోకలేదు; వానిశ్చనారి నిఘంటువు మచ్చుపాఠలనుండి వర్ధనము గాంచలేదు; శబ్దరత్నాకరము సమస్తాంధ్రశబ్దముల సాధింపలేదు; శబ్దార్థచంద్రిక పండితహస్తముల కెక్కి నిక్కలేదు. తెనుఁగువారికి ప్రభుత్వకృపారసమున "తమిళలెక్సికాన్" వంటిది చేయించుకొనుటకు భాగ్య మబ్బలేదు. 'కల్పద్రుమము' వంటిదో, 'వాచస్పత్యము' వంటిదో మనకు లభించునాయని మొగము వాదియుండునప్పు డిట్టినిఘంటువు సృష్టింపఁబడుట యనఁగా ఆఁకలివేళ కన్నము వంటిది యనుకొంటిని.

ఇంతలో పత్రికలన్నియు నొక్కొక్కటి మెచ్చుకొనుచు పండిత ప్రకాండాలచే మెప్పువడయుచున్న "శ్రీ శ్యామలకామశాస్త్రియము, ఆంధ్రవాచస్పత్యము" మొదటి 3 భాగములను ఒకచోట చూడఁగల్గితిని. కాశ్చులవారు ఉభయభాషావాచస్పత్యమును, ఆంధ్రవాచస్పత్యమును రెండు వేర్వేరుగ్రంథములుగా ప్రకటించిరా, తేక 'ఉభయము' గాక కేవలము ఆంధ్రవాచస్పత్యమా అని చూడఁగా నిది బహుభాషావాచ

స్పత్యముగా కనుపడినది. 'అధికస్య అధికంఫలమ్' అనుకొంటిని. ఉభయభాషావాచస్పత్య మనియుండిన తత్కీశమునందలి ఆంధ్రభాషామహాగములగు సంస్కృతభాషువులకు, అవ్యయములకుఁ బ్రయోజన ముండియుండును. "బహుభాషావాచస్పత్య" మనియుండిన ఆంగ్లద్రావిడ కర్ణాట మహారాష్ట్ర హిందూస్తానీపదముల ప్రవేశమునకు సాఫల్య ముండియుండును. ఆంధ్రవాచస్పత్యమని పేరిడి ఆంధ్రభాష కనుపయోగకరములగు పదములఁ జేర్చుటవలన నితరప్రయోజనము మృగ్యమయినను గ్రంథముమాత్రము విపరీతముగ బలియఁగలదు.

నిఘంటువనఁగా (Dictionary) వాస్తవము నందలి పదములను, నానీఅర్థములను నిర్ణయించుగ్రంథము. వివిధవిషయవిజ్ఞానమును వివరించుగ్రంథము విజ్ఞానసర్వస్వము (Encyclopedia) అనఁబడును. ఈ వాచస్పత్యమున్నరూపమున నీరంట నేదియు కాకున్నది. ఇదివఱకున్న నిఘంటువుల లేని వేలకొలదిపదములలో కొన్నియైన నిందు లేకపోవుటయేకాక వానిలోనున్న పదములే అనేకము లిందు లేవు. విజ్ఞానసర్వస్వమున చేరవలసిన విషయము లిందులేని వసంఖ్యములు. ఇది 'మసిపూసి చేసిన మారేడుకాయ'. అదియు తత్కర్తయనమర్థతనే ప్రకటించుచున్నది.

నిఘంటువులు ప్రామాణికములుగ నుండవలెను. ఈనిఘంటువున శబ్దార్థనిర్ణయమున దొరలిన 'ప్రామాదికము' లిన్నియు నన్నియుకావు. పారిభాషికపదము లను శీర సమస్తపదము లెంతవెడ్డవయినను, తుదకు వాక్యములు సూచ నింగుచేర్చఁబడినవి. వందలకొలది అనావశ్యక పదములు మార్చఁబడినవి. అత్యావశ్యకములగు పదములు వదిలివేయఁబడినవి. తత్సమశబ్దముల స్వీకరించు పట్ల సంస్కృతపదముల కొన్నిటి 'ప్రాతిపదికము' లు తారుమారయినవి. లింగ, వచన, విభక్తివివరములు తప్పత్రోవబట్టినవి.

ఇందు సంజ్ఞావివరణములు “అం” అనుసంజ్ఞతో వ్రాయఁబడినవి కలవు. వానివివరణములు వివరింపలేదు. “కాలా” అని గ్రంథసంకేతము గ్రుచ్చిపెట్టిన చోట్లనే కములున్నవి. కాని ఆగ్రంథరాజు మేదియో గ్రంథ సంకేతపట్టికయం దగుపడదు. అయ్యది ఏకావ్యమునకు సంబంధించినదో విద్యాభ్యులకుఁ దెలియుటెట్లు?

ఈవిషయములను ప్రాజ్ఞులయొకఁడుఁ దెచ్చుట కయి గ్రంథమునుండి కఠినయశబ్దముల యర్థవివరణాదు లీక్రింద డిక్ట్యాట్రముగ మధరింపఁబడినవి:

అట—(3. అచ్చట) అటు పదము ఈ అర్థమున పబిండుకము కాదు; అచ్చట అనుదానికి సంగ్రహ రూపము. పాప మిగ్రంథకర్త తనతత్త్వము ఆంధ్ర కవితాపితామహున కంటగట్టి “అటఁజనిగాంచె...”. అను పద్యము నుద్ధరించినాఁడు.

అంసపాది—(వై. వి. హంసపాది). తెనుఁగున సీరములకుముందు బిందువులేదు. అంచపాది గాని అంస పాది కాదు.

అకృతి—(ధందము రీతివదియూటిలో నొకటి) అకృతిగాని అకృతికాదు. లక్షణము, వివరణము ఇన్నవధందస్సనియు చెప్పవలయును.

అడ్డము—(దే. వి. రెండుమానికల సరుకు) నిర్బిందుకముకాదు. ఇట్లే ఎన్ని పదములపైన సృష్టింప వచ్చును.

అననూయ—(అ అనూయ కోటము) ఇది లోక విరుద్ధమయిన అర్థము. అనర్థ నాయకము. (అరిమహర్షి భార్య) అట్లయిన కకుంఠలతెలికై అననూయ అని కేరుగల దొక్కటి ఉన్నదే!

అంత్యతీరావము, అభిముఖచేరిక, బహువిధ చేరిక—ఈసమాసములు దుష్టములు. ఇట్టివన్నీ.

అత్రిశబ్దమునకు తరువాత—“అర్థకంసర ” మున్నగుపదము లించుమించుగ నన్నియు ధ ధ ల భేదము లేక వ్రాయఁబడియున్నవి. వీనినన్నిటిని చూపఁదలంపిన గ్రంథము పెరుగును.

అవ్యయభావము—(ఇది సంస్కృతభాషతో యున్నది.) పెడతల, క్రిగన్న లోనగునవి వీసమాసములు?

అశృపాతార్తి అశ్రుపాతావర్త మని యుండవలెను.

అశ్వధృవస్థానములు—ఇందలి ధకారమునకుగూడ కొమ్ముకారవశియు నుండవలెను.

అద్వదశపద్యబంధము—రెండుపద్యములు కలవు. వివరణము కూన్యము.

అద్వరససీసమాలిక—వివరణ, ఉదాహరణములు లేవు.

ఆసన్ననింశ—(సం. వి. ఇ. స్త్రీ). ఇరువది వస్తువులు. ఇది ఇరువదివస్తువులు కాదు. ఇంచుమించు చిరువది. ౧౯ లేక ౨౧ అసను. మఱియు నది ఇకారాంతము కాదు. అకారాంతము.

అక్రమము—(౧. క్రమములేవ్వట, ౨. క్రమము తప్పినది.....) రెండర్థములు నొక్కటియే.

అక్షము—(ర. ఇరుముయందుండు కంఠ) సంధి దోషము.

అటె—(ఇదిమునకు ౧-౯.....) నకారపాల్లు బంతిమొదట నిలిచినది.

ఇట్లే 101 పుటయండు(.....గలఁబ్రత్యయము) అని వ్రాయఁబడియున్నది. ఈసరళాదేశము వీరి వ్యాకరణ పాండిత్యమును స్పష్టపఱచుచున్నది.

అతిగోమశము. (మేక. చూ. మేషము' అడుమేక. (మేషము.)

మేషమునఁగా పొట్టేలు, మేకయని “పెద్దరాల శిశు”జ్ఞానమును గ్రుమ్మరించియున్నాడు.

ఆంధ్రమంశలము—(...తెనుఁగు మాటలాడు జనుల స్వస్థానమునకే ఆంధ్రదేశమనికేరు. దీనిని త్రిలింగములు, త్రినగములు అనియందురు.) ఆంధ్రదేశమును త్రిలింగములు త్రినగములందురా? త్రిలింగము, త్రినగము అనియుండవలెను.

అనుక్రమాలయము. (ప్రా. శ్రీ కృష్ణదేవరాయలు రచించిన యానుక్రమాలయము పెద్దనాగభూషణుని రచించినట్లు వాదప్రతివాదములు కలవు; రాజరాజనరేంద్ర పట్టాభిషేకసంకేత. ౧౭౭ పుట) ఇది అనుక్రమాలయ కథనా, వివరణమా?

అమరి—(సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆమరియను అందుని చూ. స్త్రీ.) ఆమరియను నాచుది యనగా నేమి?

అనందభైరవి—అనందభైరవి మాత్రము చేయు పదవి వివరింపబడినది. ఒకరాగము చేరుమాడకనా? గాని చేరెత్తలేదెందులకు? సంగీతశాస్త్రమును పడవు వారిదేలమునుదిరి?

అవతారిక—(సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అనుక్రమణిక. చూ. విషయనూచిక.) అవతారికకును, అనుక్రమణికకును, విషయనూచికకును భేదములేదా?

అవాంత్రము—ఇది దేశ్యవైకృతముక్త మెట్లు యోగము?

అర్థాశ—కురుకృతి అతిశూనమా?

అతిశూన—(గురాళి) అతిశూన శబ్దముని అర్థ మయిన కలుగునను ఆన గురాళి యగునా?

అపసీతములు—(పా. ఇది వాతాపసీతములు జలాపసీతములు అని ద్వితీయము.) అపసీతములన నేమో, తెలిసినమీదఁగదా వానిభేదము తెలియుట?

అంకించు—(ర దొంగిలించు) నాచుకొను, హరించు అర్థము వ్రాయఁబడవలెను. వీరిచ్చిన లక్ష్యము నేక దొంగిలించు అనుట యొక్కముకాదు.

అంగనము—(3) (అంగణము) అరాణము కాఁ జూచు!

అంగప్రాణములు — అం..... అర్థములు.) ఇది ఏకాస్త్రమునందలి పరిభాషాపదములు?

అంజగొట్టు—(జాగుచేయు) గనిమచెక్కు అను నర్థము వ్రాయఁబడలేదు.

అంతరక్షణి—(ఓక రకము పాపురము) నేల కాలానక వేయుపల్లటి అనునర్థము వ్రాయఁబడలేదు.

అందాజుపట్టె—(ప్రా. మదింపులెక్క) అందాజుపట్టె అని యుండునోపు.

అంకితము—(గుఱుతిపఁబడినది) యాశ్చర్యము గూడ నిచ్చియుండువలెను.

అన్నిదిక్కు—(అన్నిచయనము చేసినవాడు) అన్నిచయనమననేమో తెలియదు, ఆపన ముద్ధరింపఁబడ లేదు.

అచలశిష్యా—(అం. శబ్దాలంకారములలో నొక్కటి.) వివరణమును, ఉదాహరణమును, నిచ్చియుండువలెను.

అచ్చగ—(దేశతాస్త్రీ) దేశవేశ్య అవలెను.

అచ్చముగ—(సంశయములేకుండు) అచ్చము అను పదమున్నపుడు అచ్చముగ అనుపప మెందులకు?

అచ్చుకొలు—పా. శ్రాత్రభూస్వామికి రైతు అచ్చుకొనుట) “దీనిభావమేమి తిరుమలేశ?”

అడంగబొద్దు—(గోడపునాదిపై యిటునటుదారి లు నణగియుండునట్లు గోడయంచులయందు గీటి యేర్పఱచెను బొద్దు; చూడు మొలత్రాడు.) ఎంత పెద్దవివరణము! భావముమాత్ర మున్నట్లును.

అతర్కము—(దే. వి. (?) అగోచరమైనది, తెలిసికొనశక్యముకానిది) ఇదిగూ దీనిఅర్థము?

అతికృచ్ఛము—(పా.....చాం ద్రాయణ చరము) మిక్కిలి కష్టమైనదనునర్థము వ్రాయఁబడలేదు.

అతిచ్చిత్ర—పుట్టగొడు గమనగము వ్రాయఁబడలేదు.

అంచయేనును మావంగుబిడ్డ—ఇనొక వాక్య మంతటిసమాసము. అనవసరము.

అంటింపుకట్ల— బిడ్డ యనుచోట వివరింప వచ్చును.

అంతటితో—ఇదొకపదమా?

అక్రమపునీరము, అక్రమప్రవేశము, అక్రమభిత్తి ప్రవేశము—అక్రమపదముతో భ్రమించుపదము లిట్లునే కము బుద్ధరింపఁబడుటవలన గలగు లాభమేమి?

అగ్ని నష్టనివారణభీమా. ఇట్టిపదములను సేకరింప నెవరితరము?

అచతురుఁడు—మొదలగు నభ్యుదయపదములవేసి వేలుదరింపఁబడవలసియుండును.

అగ్రేభోజమ్, అగ్రకిమ్—ఇట్టిపదములవలన ఆంధ్ర వాఙ్మయమున కేమిభావమా!

అటలి—(పోవుచున్నాఁడు) ఈ తిలంతరూప ముల నెన్నింటిని వ్రాయఁగూడదు?

అతికృష్ణమచ్చము—(వాళలక్షణము చూ. లక్షణము ౧.) ఇంతమాత్రమున మూలపదమునుగూర్చి చదువరి కేమి తెలియఁగలదు? మచ్చము సంస్కృతమా?

అతిదీర్ఘాతిహాస్యాంగలక్షణము—(విధవా లక్షణము చూ. లక్షణము ౧.) లక్షణము ౧ అర్థమునందే అతికృష్ణ మచ్చలక్షణము, విధవాలక్షణము రెండును చెప్పఁబడినవా?

అభిజిద్ధనిష్ఠాపంచకమందు గమననిషేధ నిర్ణయము—పా. ఇది విచారించి ప్రయాణముచేయవలెను. కాలా. ౧౭౭ శ్లో. — ఇది పదమా? దీని జదివినవారేమనుకొనవలెను? “కాలా” అనునది కాలామృత మనుకొందము. దానిని చదివిన ప్రయాణనిషేధనక్షత్రము లెఱుంగనగుననియా?

అడలస్వరూపలక్షణము—(పా. సమస్త రూప కార్యములయందును జూడఁదగినది. కాలా. ౧౬౯. శ్లో.) ఇది ‘కాలా’లోని ౧౬౯ శ్లోకమునకు హెచ్చింపు!

అగ్రరము—దీని కాఅర్థములు వ్రాయఁబడియున్నవి. ఆఱునుచేరి ఒక్కటే అగ్రము. వైఖండికులు వ్రాయఁదగిన అగ్రములుగావు.

అనర్హత్యకారణము—(డి స్కాల్వరిఫికేషన్) ఏమి వీరి ఆంగ్ల భాషాపాండిత్యము?

ఆకాశచారులు—(పా. ౧౬ పదములు) అవి దేవతలొ దయ్యములొ తెలియదు.

ఆపత్కలమున రక్షించువాడు—ఈపద ముద్ధరించిన తెలివి ప్రశంసనీయము.

ఆవులేనియిల్లు—(నిరర్థకము లేడింటిలో నొకటి) ఇదియు నిరర్థకమనుటలో సందియమేమి?

ఆచాలు—(అర. కడుఘూ) ఈపదము వివరించు పట్ల శాస్త్రులవారు తమద్రావిడభాషా పాండిత్యమును వెల్లవిరియఁజేసినారు. (ఘూ) అఅమనున వర్ణయుక్తులు లేవు. ఇట్టి వుద్ధరింపఁబూనుట పెక్కిరింపఁబోయి వెల్లకిలఁబడుటయే.

అశ్వహృదయపరిజ్ఞానము—దీని వివరణమునకును దీనికిని గలసంబంధము గోకులాద్వమికి సిగ్గపంతుగకుగల సంబంధమువంటిది.

ఆరూఢము—(...దీనికి కోశారూఢము అనియు నాడఁబడును) ఈనాకృత్యమున కన్వయమెట్లు?

ఆలగోడుబాలగోడు—(దే. వి. వివరీతగ్రన్థిని) ఆల (ఆంధ్ర) గోడును బాలురగోడును అని వివరణము వ్రాయవలయును.

అబ్బ, చూడుభాగములలో నేఇట్లు వందలకొలది శబ్దములు అర్థములు వివరణములు తప్పులుకుప్పలుగా నున్నవి!

ఈనిఘంటువు సచిత్రమునూడ. అవి సమంజసములైనవనిచెప్ప నెవరును సాహసించరు. చిత్రములే వేయఁదలంపు గలుగుచో అనేకు లెఱుంగని వస్తుచిత్రముల చిత్రించుటపయోగకరముగాని పిడుగునకు బియ్యమునకు నొక్కటేమంత్రమున్నట్లొక్కబొమ్మయే పెక్కింటి కుదాహరింపఁబడుట అసహ్యకరము. అఅచేయి, అరచేయి, అర్ధచంద్రము, అసామిక, అభినయము వీని కన్నిటికి నొక్కటేబొమ్మ. అబ్బిజుడు (రాహువు) అరుంధతి, అసేవాస్సుడు (?) (శుక్రఁడు) వీనికన్నిటికి నొక్కటేబొమ్మ. ‘అమ్మలమత్త’ మత్తకాక పోవుటయింక భిక్షువునకు కల్పింపఁబడినరూపము అతి ఘోరము. విరానతమునకు నల్లనేమఁగుమనేసి నాల్గువంతములలో రెంటినూడఁగొట్టెవారు. అచ్చపది అనుచో వేసిన సారెపురుగు అష్టాదశపడియొనది. ఇట్టివానికి లెక్కలేదు.

వీరి లోకోత్పలకు, న్యాయములకు మత్యక
యైన నందిరాజు చలపతిరావుపంతులుగారి ఉపన్యాస
దర్పణమును స్మరింపమి వీరిని గ్రంథచార్యవోమము
పాలుగావించుచున్నది. ఇట్లే అభిగమమొదలగునానివివరణ
ములను విజ్ఞానసర్వస్వము మొదలగు గ్రంథములనుండి
వీరేరుకొనిగ్రంథసంకేతపట్టికయందువానిని స్మరింపజేసి.

ఇట్టివిషయములను పరికింప మొదలిడినచో కం
బటిలోని అన్నమున నెండుకలేదు పంటి దనును, ఇందు

వలన వీరికి నిఘంటువును వ్రాయుట కేపాటియోగ్యత
గలనో, ఇట్టి తప్పలకుప్ప వాచస్పత్యమువలన ఆంధ్ర
వాచస్పత్యమున కట్టి ఉన్నతి కలుగగలనో పాశకులే
హిహించుకొనగలగు. తమ కసాగ్యమైన ఇట్టిసాహసిక
కార్యమునకు కాస్తులుగాగు వ్రాసుకొనుట ఎఱిగియో
ఎఱుంగకయో అని శంకింపవలసివచ్చుచున్నది. కావున
దీనితత్వమును ప్రకటించుట కర్తవ్యమని తలంచి
యిట్లుచేతిని.

ప్రతిభ

D. P. R.

ఈ ఏప్రిలు భారతిలో మానవవికాసమునుగూర్చిన శ్రీ నెంకటాచలంగారి వ్యాసము మిక్కిలి మనోహరముగ, జ్ఞానదాయకముగ నున్నది. అందరి ఒకటిరెండు విషయముల గూర్చిన సంశయముల నీక్రిందవ్రాసితిని.

జడములనుండియే అనుహలపరిస్థితులందు జీవులు కలిగెనని చాలమంది వైజ్ఞానికులు చెప్పుట నిజమే. మన ప్రాచీనులలోను ఆసక్తునుండి సత్తుకలిగెనని కొందగు భావించిరి. (ఉ. అసవ్యా ఇద మగ్రాతీత్, తతో నై సవజాయత. తై. ఉ. అ. ౭). కాని అసక్తు అనుజపమునుండి జీవము (సత్తు) ఎట్లు కలుగుననుప్రశ్నకు ఇంతవరకు సరియగు సమాధానము రాలేదు. ఆరంభమందు సత్తుదార్థ ముండెననియు కొందరిభావము (ఉ. సదేవసామ్యేనమగ్రాతీత్. ఛాం. ఉ. ౬. ౨). అశీవమని పైకితోచు ప్రతివస్తువులోను లోలోన జీవశక్తి అవ్యక్తముగా ఉండునని, అది వ్యక్తమైనప్పుడు జీవ మనిపించుకొనునని మనప్రాచీనుల ముఖ్యసిద్ధాంతము. అవ్యక్తస్థితిలో అదిసత్తు అని అసక్తు అని చెప్పువీలుండదు. (ఉ. అవ్యక్తాత్ వ్యక్తయస్సర్వే ప్రథవంత్యుపారాగమే, భగవద్గీత, ౮-౧౮; నానదానీన్నో సదానీత్రదానీం... ఋశ్యేంద్రసంహిత. ౧౦ - వ మం. ౧౧-౨. నసత్రన్నానదుచ్యతే భ. గీ. ౧౩. ౧౩).

జీవాశీవములమధ్య వైజ్ఞానికులు చేయుచుండిన విభేదము యుక్తము కాదని 'ది లివింగ్ అండ్ ది నాన్ లివింగ్' మున్నగు గ్రంథములందు పరిశోధనల గూలమున శ్రీ జగదీశచంద్రవసుగారు తెల్పిరి.

జీవులు మనభూపటప్రాంతమందే కలరను నిర్ధారణ చాలసందిగ్ధమని తోచును. మహావిశ్వ మనంతము. అందు మనసౌరకుటుంబ మణుమాత్రము. ఇతర నూర్యు లెందరో కలరు. అందరి పరిస్థితులు వాటి గ్రహముల పరిస్థితులు మనవైజ్ఞానికుల కింకను తెలియదు. అవి మనకు అర్హునిములకొలది తెల్లదూరముండున్నవి. మన సౌరకుటుంబములోనే మన కతి సమీప గ్రహమును అంగారకునందు జీవులున్నది లేనిది వైజ్ఞానికులలో చాల చర్చాస్పదమై సందిగ్ధముగ నున్నది. మనప్రస్తుతపరిస్థితులన్నీ ప్రాణులుండు ననుటకును

వీలులేదు. అతిశాంతమగు ద్రువప్రాంతమందు అత్యుష్ణమగు ఎడారులలోను సముద్రమధ్యమందును ఆహాభౌతికపరిస్థితుల కనుహలమగు అంగునిశీషములతో జీవకోటి వ్యాపించియున్నది. భూమిపై కునప్రస్తుత యుగమునకు భిన్నమగు పూర్వయుగములందు ఇప్పుడు లేని అనేక చిత్రవిచిత్ర జీవులుండెను. ముందుయుగముల జీవులెట్లుండునో తెలియదు. అట్టిస్థితిలో గోశాంతరముల గ్రహములందు ప్రాణులున్న నివర్తనము మనకు దొరకకుండుటకు మనజ్ఞానోపమే కారణమని తలచుట న్యాయ్యము. ఇంతటి మహావిశ్వమున పరమాణు మాత్రమని చెప్పుచు మనభూమియే జీవాధారమనుట సవ్యముగ తోచదు.

చింపాంకి గోరిల్లా మున్నగువానరజాతులకును శరీరనిర్మాణమున చాలభౌతిక ఉన్నను, వానరులకన్నను నిరూంఢ రులర్లు మున్నగువారసింహజాతులకన్నను నరులలోగల ఆధిక్యము మనశ్శక్తి ఆధిక్యకక్తి వీటి విశేషములో కలుగుచున్నది. వాక్పాతుర్యము, హస్తనైపుణ్యము, నిర్మాణకౌశలము ఇత్యాయలచే నది గోచరమగుచున్నది. నరులలో ఇంకొక వ్యావర్తకచిహ్నము ఆధ్యాత్మికభావము. సృష్టిస్వభావముల గూర్చి తత్త్వ విచారము నైతికప్రవృత్తియు నరులలోనే కలదు. వేద ఋషులు, బుద్ధుడు, కంఠాశ్వాసియును, క్రీస్తు, మహమ్మదు మొదలగు అనేక ప్రవక్తలు వరుసగా నాభావముల వ్యాపింపజేసిరి. (క్రీతంకటచలంగారి దిద్దిన పట్టికలో క్రీస్తుతరువాతనే బుద్ధుడు నువహరించుట చాత పారబాటు, బుద్ధుడు క్రీస్తుకు చాలపూర్వీకు డనుటకు సందేహములేదు. బుద్ధుని సిద్ధాంతములు కొంతవరకు క్రీస్తుతోధన సిద్ధాంతములకు కారణము లయ్యెనని కొందరు విజ్ఞుల అభిప్రాయము). ఈ ఆధ్యాత్మికపరిణామమువలన మానవుల ఆధిక్యశక్తిలో మునుస్కందు అధికవికాసము కలుగవచ్చును.

కలగూరగంప

రామాయణమునుండి “ఇలియడ్” పుట్టినదా:

గ్రీకుభాషలో ఆదికవియగు హోమరు రచించిన “ఇలియడ్” అను గొప్ప పద్య కావ్యము నందలి కథా సంవిధానమంతయు సంస్కృత రామాయణమునుండి గ్రహింపబడినదని వాదించుచు ఒక లక్షో విశ్వవిద్యాలయపు ప్రొఫెసరు లండనులో కొన్ని పురాతన లిఖిత గ్రంథములను ప్రసరించినాడని ప్రీ ప్రెస్ జర్నలు వ్రాయుచున్నది.

ఈ ప్రొఫెసర్ పదునాలుగేండ్ల నుండియు ప్రపంచనాగరకతాచరిత్రను సంపూర్ణముగ సేకరించు లక్ష్య ప్రయత్నించుచు, తనవరిశోధనలయం దాకస్మికముగ నీ లిఖితపుస్తకములను కనుగొన్నాడట. ఇవి కలంబం యేండ్లకంటె పూర్వము రచింపబడినట్లు నూచనలున్నవి. పీనిలోని కొన్ని భాగములను నేటి యాంగ్ల భాషలోనికి తర్జుమాచేయునప్పు డీరామాయణము, ఇలియడ్, గ్రంథముల నూతనసంబంధము పొడకట్టినది.

ఈయన వాదము: వాల్మీకి రామాయణము హోమరు పుట్టకముం దెక్కియేండ్ల క్రింద రచింపబడినది. ఇలియడ్ లోని ప్రోజసుయధమునందలి ప్రతిభాగమును రామాయణయధమునందు ప్రతిబింబించుచున్నది. సీతకే హోమరు హెలెను అని పేరు పెట్టి తనకథకు బీజమువేసెను. లంక తగులబెట్టబడినట్లే ట్రాయి నగరమును దగ్ధమైనది. ఇంక నిట్టి పన్నియొక లపు.

ఇక భాషావిషయము: సంస్కృత మునకును గ్రీకుభాషకును ఎంతో దగ్గరసంబంధ ముండెడిది. సం

స్కృతమునందలి పదములెన్నియో గ్రీకులో స్వల్ప పరిణామముచెంది కలిసిపోయినవి. అసలు గ్రీక్ అను శబ్దమే కురువక పదమునుండి పుట్టినదట. ఇట్టిపదముల బాబితాయొకటి యాలిఖితపుస్తకములందు లభించినది.

విఖ్యాత పరిశోధకుడు ప్రొఫెసర్ గిల్బర్ట్ ముర్రే యీనాచుమును విని అబ్బురపడెను. తానింకను ఈవిషయమై శోధింపవలసియున్నదట.

“వెస్ట్ ఇండిస్” లోని వింత ఆచారములు

అమెరికాచెంతనున్న యాదీవులలో నికసంచు హిందూదేశేష్టులనుగూర్చి లండన్ ‘టైముస్’ పత్రికా విలేజురి యిట్లు వ్రాయుచున్నాడు:

“గిరిలో క్షైస్తవమతము పుచ్చుకొననివారు లేరు. కాని హిందువుల ఆచారముల నవలంబించని వారును లేరు. ప్రతికుటుంబమును చర్చికి నల్లి ప్రార్థనలు చేసేవచ్చును. కాని గృహమునందలి అలంకారములన్నియు హిందూసంప్రదాయము ననుసరించియే యుండును. వివాహోదసముయములంగు హిందూదేశమునంగు వలెనే వీరు తోగణములు కట్టుచుందురు. ముగ్గులు వేయుదురు. ఆశువారందరును హిందువుల దుస్తులనే యొల్లప్పుడును ధరింతురు. పురుషులునైతము ఆఫీసు వేళలందుతప్ప మరి పాశ్చాత్యశిలిని వస్త్రములు ధరింపరు. అన్నిటికన్న ఆశ్చర్యకరమైన విషయ మేమనగా, ఈక్షైస్తవకుటుంబములం దింకను కొన్ని యిండ్లలో తులసిమొక్కలు కాన్పించును.” కుం. స.

“వేత్తిగానరసంభవే”

—ఉమేష్.

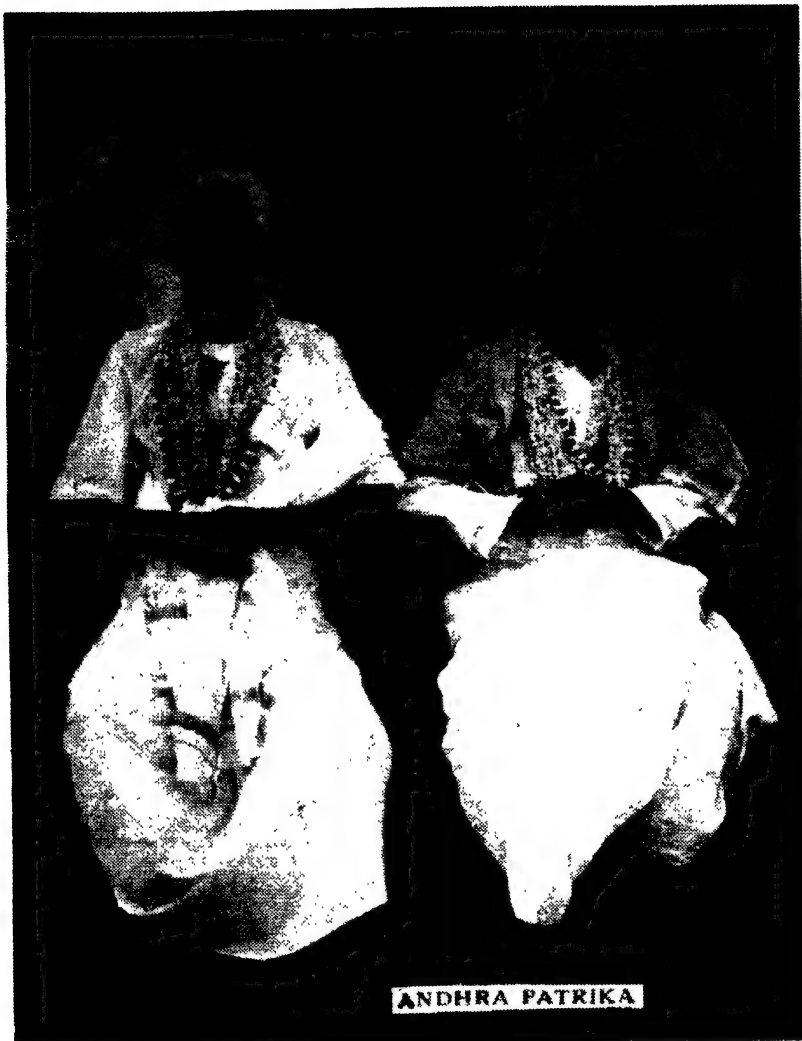
పండిత సమ్మాన మహోత్సవములు

౧. బ్రహ్మశ్రీ మహామహోపాధ్యాయ తాతా సుబ్బారాయశాస్త్రిగారి పష్టిల్పూర్తి మహోత్సవము విజయనగరము (౨౦-౪-౧౯౩౫).

౧. శ్రీమన్ పరవస్తు రామానుజస్వామిగారు, యం. ఏ. సమ్మాన సంఘాధ్యక్షులు. ౨. బ్రహ్మశ్రీ మహామహోపాధ్యాయ తాతా సుబ్బారాయశాస్త్రిగారు; ౩. బ్రహ్మశ్రీ మహామహోపాధ్యాయ యస్. కృష్ణస్వామి శాస్త్రిగారు; యం. ఏ., ఐ. ఇ. యస్.; బ్రహ్మశ్రీ ఆకెళ్ల సత్యనారాయణపంతులుగారు, యం. ఏ. యల్, యల్. బి, ఆహ్వానసంఘాధ్యక్షులు.

† వీరిని గురించి శ్రీ బులుసు వేంకటరమణయ్యగారు వ్రాసినవ్యాసము. భారతి ౧౧-వ సంపుటము ౪-వ సంచిక ౫౫౧-౫౫౫ పుటలలో ప్రకటితమయినది.

౨. శ్రీ యుత పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు*గారి సత్తతి పూర్తిమహోత్సవము, పితాపురము.
(౨౮-౪-౧౯౩౪)

౧. శ్రీ పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుగారు. ౨. శ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహము పంతులుగారు,
మహోత్సవాధ్యక్షులు.

* వీరినిగురించి శ్రీ మున్నంగి లక్ష్మీనరసింహశర్మగారు వ్రాసిన 'భావశబర' అను వ్యాసము. భారతి
౭-వ సంపుటము, ౧౧-వ సంచిక ౮౨౩-౮౨౪ పుటలలో ప్రకటితమయినది.

5/1935

హరిజనుడు

గ్రంథకర్త: అల్లాడినీలకంఠశాస్త్రిగారు, కవి, కవచం.

హరిజనోద్ధరణమునకై జగురున్న ప్రచారములలో 'హరిజనులజేవాలయ ప్రవేశ' మొకటి. హరిజనులు హిందువులుకారని వాదించునాగు అనేకులులేరు. అట్టియొక హరిజనులజేవాలయ ప్రవేశమునకు నిగోళము ఏకాలమున ఏవిధముగకలిగినదో తెలియరాకున్నది. హరిజనులున్ను మన కనేకవిధములకు సయోగపడుచున్నాగు. వారిని ఇట్లు నీచముగ చూచుటన్యాయమా?

ఈ యేకాంకనాటకము హరిజనుల జేవాలయ ప్రవేశమును గురించినది. నిర్మలమైనభక్తిగలనా శ్రేష్ఠ నాటకమను భగవంతుని ఆదేశమునకు పాశ్రులగునగుని యీచిన్ని పాత్రము బోధించుచున్నది.

మందలింపు

శ్రీ పూతలపట్టు శ్రీరాములురెడ్డిగారు (ఆంధ్రోపాధ్యాయులు, బోర్డుహెడ్డులు చిత్తూరు) ఈమందలింపును రచించినారు. ఇం చాటవలములు నూట ఎనిమిది గలవు. అన్నియు 'కుక్క' నంటగట్టుకొని నవి. దీనిని కుక్కశతకమనిన మిక్కిలి యొప్పును.

ఇట 'కుక్క' యన నీచును. నీచులు బహు ప్రకారములవారు. వారికిది మందలింపు. కొందఱయిన నట్టివా శేకోంతయిన బాగుపడుదురేని యీ 'మందలింపు' సార్థకము కాగలదు. కవిత్వము విషయమున, రచనమున వాడిగలది. వెల రు. ౦-౧-౬. ఇది గ్రంథకర్తవద్ద దొరకును.

రంగభూమి

(కళాపాఠశాలగావించు సచిత్రాంధ్రమాసపత్రిక)

సంపాదకుడు: యస్. యస్. సోమ గూణులు గారు, కర పెరుమాల్ మొవలిపేళ్ళి, రాయ పేట, మదరాసు.

సంవత్సరచందా రు. ౧-౮-౦ విశిషించిక రు. ౦-౨-౦.

కామవిలాసము

(న్నేపాలతాకవితానంఘము కర-వ శుష్కము, కొల్లాపురము, మావకొంపపాట్ల, కర్నూలుజిల్లా)

గ్రంథకర్త: విద్యాన్ యస్. విశ్వనాథ శాస్త్రి గారు, ఎం. ఏ; క్రాసు కర పుటలు. వెల రు. ౦-౮-౦.

రత్నావళి

గ్రంథకర్త: పెనుమర్తి సంగమరత్నముగారు. సారస్వతమండలము, తెనాలి; క్రాసు ౧౭౭ పుటలు. వెల రు. ౧-౮-౦.

వసిష్ఠగోత్రక్షత్రియులు

పూసపాటి రాచిరాజవిగచితము. ప్రకాశకులు: జగన్నాథశర్మగారు. శ్రుతియచారిత్రికమంశలి. రాజు బజారు, విజయనగరము. క్రాసు ౨౮ పుటలు. వెల రు. ౦-౪-౦.

(శ్రీ) యువసంవత్సర గంటలపంచాంగము

గణితములు : కొట్టిమక్కల సుందరరామశాస్త్రి
సిద్ధాంతిగారు, నరసారావుపేట, పల్ల తెలియదు.

భాంక

(సచిత్రాంశమాసపత్రిక)

సంపాదకుడు : బి. టి. నరసింహాచార్యులుగారు,
౧౩౬ మింట్ పిథి, మదరాసు.

విడిసంచిక నెల రు. ౦-౨-౦.

ఇన్నూరెన్నుపత్రిక (తెలుగు)

సంపాదకులు : యస్. రామకృష్ణారావుగారు
౨౩౧ పైక్రాఫ్ట్ రోడ్డు, గాయకేటి, మదరాసు.

సంవత్సరసంచిక రు. ౨-౦-౦ విడిసంచిక రు.
౦-౩-౦.

(Rural Teacher) గ్రామోపాధ్యాయుడు

సంపాదకుడు : డి. రామదాసుగారు, పోలవర,

గంజాం జిల్లా. ఇది విద్యార్థిమయక మాసపత్రిక.

సంవత్సరసంచిక రు. ౦-౧౨-౦ విడి సంచిక రు.

౦-౧-౦.

ఉత్తరశశని

K. P. S.

श्री

अखिल भारतवर्षीय-हिन्दी-साहित्य-सम्मेलन के चौबीसवें अधिवेशन इन्दौर के सभापति
महात्मा मोहनदास करमचन्दजी गांधी का

भाषण ।

भाइयो और बहनो !

ईश्वर की गति गहन है । अक्टूबर मास से मैं इस बोझ को टाल रहा था । यह पद पूजनीय मालवीयजी महाराज का था । पर उनका स्वास्थ्य बिगड़ने के कारण, और उनको विदेश जाना था । इसलिए उन्होंने त्याग पत्र भेजा । दूसरा सभापति चुनने में आपको कुछ मुसीबत थी । मेरा नाम तो स्वागत समिति के सामने था ही । मुझको जब स्वागत समिति का संकट बताया गया तो मैं विवश हो गया और पद ग्रहण करना स्वीकार कर लिया ।

स्वीकृति देने का मेरे लिये अन्य कारण तो था ही । गत वर्ष जब मेरे पास इस अधिवेशन के सभापतित्व का प्रस्ताव आया तब मैंने दक्षिण-भारत हिन्दी प्रचार के लिए दो लाख रुपये माँगे । भला आजकल दो लाख इस काम के लिए कौन दे?—‘हाँ, हम प्रयत्न करेंगे । आपके पद स्वीकार करने से सफल होंगे’—समिति की ऐसी बातों में फँस जाऊँ ऐसा भोला मैं कब था? मैंने तो दो लाख की गारण्टी माँगी । मैंने समझा कि इस पर मित्रों ने मुझे छोड़ दिया ।

लेकिन ईश्वर को दूसरी ही बात करनी थी । उसे मेरे मार्फत हिन्दी प्रचार की कुछ और सेवा लेनी थी । मालवीयजी महाराज न आ सके । उनको ईश्वर शतायु करे । मैंने आपके अधिवेशनों की रिपोर्ट कुछ अंशों में देखी है । सबसे पहला अधिवेशन सन् १९१० में हुआ था । उसके सभापति मालवीयजी महाराज ही थे । उनसे बढ़ कर हिन्दी-प्रेमी भारत वर्ष में हमें कहीं नहीं मिलेंगे । कैसा अच्छा होता यदि वे आज भी इस पद पर होते । उनका हिन्दी प्रचार क्षेत्र भारत व्यापी है ; उनका हिन्दी ज्ञान उत्कृष्ट है ।

मेरा क्षेत्र बहुत मर्यादित है । मेरा हिन्दी भाषा का ज्ञान नहीं के बराबर है । आपकी प्रथमा परीक्षा में मैं उत्तीर्ण नहीं हो सकता हूँ । लेकिन हिन्दी भाषा का मेरा प्रेम किसी से कम नहीं ठहर सकता है । मेरा क्षेत्र दक्षिण में हिन्दी प्रचार है । सन् १९१८ में जब आपका अधिवेशन यहाँ हुआ था, तब से दक्षिण में हिन्दी प्रचार के कार्य का आरंभ हुआ है । वह कार्य तब से उत्तरोत्तर बढ़ ही रहा है । धनाभाव के कारण वह रुकना नहीं चाहिए । पं० हरिहर शर्मा धन के लिये मुझे नित्य सताते हैं । उनसे मैं कहता हूँ कि ‘अब मुझे मत सताओ । दक्षिण से ही आपको पैसे मिलने चाहिए । इतना भी करने की शक्ति यदि आपमें नहीं है तो आप अपना प्रयत्न निष्फल समझिये ।’ कहने को तो मैं यह कह देता हूँ ; पर इतनी बड़ी संस्था को २१ वर्ष तक नाबालिग रहने का भी तो हक होना चाहिये । इसलिये जब मौका आया तब मैं ने दो लाख की माँग की । इतना द्रव्य अधिक भी नहीं है । लेकिन जो सज्जन मेरे पास आये उन्होंने रुई का दाम एक दम गिर जाने से दो लाख के लिये अपनी असमर्थता प्रगट की । बात भी ठीक थी । जमनालालजी ने भी उन भाइयों का पक्ष लिया । मैंने भी हार मानली और एक लाख की शर्त कबूल करली । अब किसी न किसी तरह से पर सवाई के साथ आपको मुझे एक लाख देना है ।

आप पूछ सकते हैं कि केवल दक्षिण ही में हिन्दी प्रचार के लिये क्यों? मेरा उत्तर यह है कि दक्षिण भारत कोई छोटा मुल्क नहीं है । वह तो एक महाद्वीप सा है । वहाँ चार प्रान्त और चार भाषाएँ हैं—तामिल, तेलुगु, मलयाली और कानडी । आबादी करीब सवा सात करोड़ है । इतने लोगों

में यदि हम हिन्दी प्रचार की नींव मजबूत कर सकें तो अन्य प्रांतों में बहुत ही सुभीता हो जायगा।

यद्यपि मैं इन भाषाओं का संस्कृत की पुत्रियाँ मानता हूँ, तो भी ये हिन्दी, उड़िया, बंगला, आसामी, पंजाबी, सिंधी, मराठी, गुजराती से भिन्न हैं। इनका व्याकरण हिन्दी से बिल्कुल भिन्न है। इनको संस्कृत की पुत्रियाँ कहने से मेरा अभिप्राय इतना ही है कि इन सब में संस्कृत शब्द काफी हैं, और जब संकट आ पड़ता है तब ये संस्कृत माता को पुकारती हैं और उसका नये शब्द रूपी दूध पीती हैं। प्राचीन काल में भले ही ये स्वतंत्र भाषाएँ रही हों; पर अब तो ये संस्कृत में से शब्द लेकर अपना गौरव बढ़ा रही हैं। इसके अतिरिक्त और भी तो कई कारण इनको संस्कृत की पुत्रियाँ कहने के हैं, पर उन्हें इस समय जाने दीजिये।

जो भी हो, इतनी बात तो निर्विवाद है कि दक्षिण में हिन्दी प्रचार सबसे कठिन कार्य है। तथापि अठारह वर्षों से हम व्यवस्थित रूप में वहाँ जो कार्य करते आये हैं उसके फल स्वरूप इन वर्षों में छः लाख दक्षिण वासियों ने हिन्दी में प्रवेश किया ४२००० परीक्षा में बैठे, ३२०० स्थानों में शिक्षा दी गई, ६०० शिक्षक तैयार हुए और आज ४५० स्थानों में कार्य हो रहा है। सन् ३१ से स्नातक परीक्षा का भी आरंभ हुआ, और आज स्नातकों की संख्या ३०० है। वहाँ हिन्दी की ७० किताबें तैयार हुई और मद्रास में उनकी आठ लाख प्रतियाँ छपीं। सत्रह वर्ष पूर्व दक्षिण के एक भी हाई स्कूल में हिन्दी की पढ़ाई नहीं होती थी, पर आज सत्तर हाई स्कूलों में हिन्दी पढ़ाई जाती है। सब मिलाकर वहाँ ७० कार्यकर्त्ता काम कर रहे हैं और आज तक इस प्रयास में चार लाख रुपये खर्च हुआ है, जिसमें से आधे से कुछ कम रुपये दक्षिण में ही मिले हैं। यहाँ एक और बात कह देना जरूरी है। काका साहब अपने निरीक्षण के बाद कहते हैं कि दक्षिण में बहनों ने हिन्दी प्रचार के लिये बहुत काम किया है। वे इसकी महिमा समझ गई हैं। वे

यहाँ तक हिस्सा ले रही हैं कि कुछ पुरुषों को यह फिक्र लग रही है कि यदि स्त्रियाँ इस तरह उद्यमी बनेंगी तो घर कौन सँभालेगा?

क्या इतनी प्रगति सन्तोष जनक नहीं मानी जा सकती? क्या ऐसे वृत्त को हमें और भी न बढ़ाना चाहिये? आज जब कि मुझे यह स्थान दिया गया है तब भी मैं इस संस्था को चिरस्थायी बनाने का यत्न न करूँ तो मेरे जैसा मूर्ख कौन माना जा सकता है? मुझको यदि दुबारा यह पद लेने का कुछ भी अधिकार है तो सिर्फ मेरे दक्षिण हिन्दी प्रचार के कार्य के कारण ही! भले ही उस कार्य में मैंने कोई पद लेकर काम न किया हो; पर हर हालत में उस वृत्त को सींचने में तो मैंने काफी हिस्सा लिया ही है। उसके संरक्षक श्री जमनालाल बजाज, श्री राजगोपालाचारी श्री रामनाथ गौयलका, श्री पट्टाभि सीतारामैया और श्री हरिहर-शर्मा हैं। इसका कौड़ी-कौड़ी का हिसाब रक्खा गया है, जो समय समय पर प्रकाशित होता रहता है।

मैंने आपको इस संस्था का उज्ज्वल पक्ष ही दिखाया है। इसका यह मतलब नहीं है कि उसका काला पक्ष है ही नहीं।

‘जड़ चेतन गुण दांघ मय, विश्व कीन्ह करतार।
संत हंस गुण गहहि पय, परि हरि वारि विकार॥’

निष्फलता भी काफी हुई है। सब कार्यकर्त्ता अच्छे ही निकले, पेसा भी नहीं कहा जा सकता। यदि सब कार्य आरंभ से अंत तक अच्छा ही रहता तो अवश्य और भी सुन्दर परिणाम आ सकता था। पर इतना तो कहा ही जा सकता है कि यदि अन्य प्रांतों के हिन्दी प्रचार से इसकी तुलना की जाय तो यह काम अद्वितीय ठहरेगा।

रही एक लाख के व्यय की बात! क्या यह व्यय सम्मेलन के प्रयागस्थ केन्द्र से होना आवश्यक नहीं है? यदि पेसा न किया गया तो क्या इससे सम्मेलन का अपमान नहीं होगा? इन प्रश्नों के उत्तर में मेरा नम्र निवेदन यह है कि इसमें अपमान की कोई बात नहीं है। सम्मेलन न होता तो दक्षिण भारत हिन्दी-प्रचार सभा भी न होती। सन् १९१८ में इसी शहर में इसी सम्मेलन की

छाया में इस संस्था का उद्भव हुआ। बाबू के इतिहास में जाना अनावश्यक है। अंत में इस संस्था को सम्मेलन ने स्वतंत्र कर दिया, या यों कहिए कि 'डोमीनियन स्टेट्स' दे दिया। इससे सम्मेलन का गौरव बढ़ा ही है, कम नहीं हुआ। यदि सम्मेलन से संबंधित सब संस्थाएँ स्वावलंबी बन जायँ तो इससे ज्यादा हर्ष की बात सम्मेलन के लिए कौन सी हो सकती है? आप से जो एक लाख रुपये की भित्ति माँगी जा रही है वह इस स्वतंत्र संस्था के लिए है। उसको भी झंड़ा तो सम्मेलन का ही फहराना है।

पर तब यह प्रश्न उठ सकता है कि क्या अन्य प्रांतों की बात छोड़ दी जाय? क्या अन्य प्रांतों में हिन्दी प्रचार की आवश्यकता नहीं है? अवश्य है। मुझे दक्षिण का पत्तपात नहीं है, और न अन्य प्रांतों से दोष। मैं ने अन्य प्रांतों के लिए भी काफी प्रयत्न किया है; लेकिन कार्यकर्त्ताओं के अभाव के कारण वहाँ इतनी क्या थोड़ी भी सफलता नहीं मिल सकी। बेचारे बाबा राघव दास उत्कल, बंगाल और आसाम में हिन्दी प्रचार के लिए अथक प्रयत्न कर रहे हैं। कुछ सफलता भी मिली है लेकिन उसे नहीं के बराबर ही मानना चाहिए। जो कुछ भी सहायता मैं उनको दिला सकता था वह दिलाने की चेष्टा भी मैंने की है। बाबा जी के माफ़त आसाम में गोहाटी, जोरहट, शिवसागर और नौगाँव में प्रयत्न हो रहा है। वहाँ १६० विद्यार्थी पढ़ रहे हैं। दो छात्रों और दो छात्राओं को छात्रवृत्ति देकर काशी विद्यापीठ और प्रयाग महिला विद्यापीठ में पढ़ाया जा रहा है। एक आसामी भाई बरहज (गोरखपुर) में हिन्दी पढ़ रहे हैं और वहाँ वालों को आसामी पढ़ा रहे हैं। आसामी प्रतिष्ठित लोग इस प्रचार कार्य में कम रस लेते हैं। जो मद्द बाबा जी को मिली भी है वह एक ही वर्ष के लिए है।

उत्कल में कटक पुरी और बरहमपुर में कुछ प्रयत्न हो रहा है। उत्कल के बारे में एक बड़ी आशा जनक बात यह है कि श्री गोपबन्धु चौधरी और उनकी धर्मपत्नी रमादेवी हिन्दी प्रचार में बहुत दिलचस्पी लेते हैं। अपने परिवार को भी

उन्होंने हिन्दी का काफी ज्ञान प्राप्त करा दिया है। वे सब आज कल एक देहात में रहते हुए पेसी ही क्रियात्मक सेवा कर रहे हैं। ऐसे ही कुछ दूसरे भी त्यागी कार्यकर्त्ता उत्कल में हैं। इस लिए उत्कल में हिन्दी प्रचार की आशा अवश्य रखी जा सकती है।

बंगाल में तो एक समिति भी बन गयी थी; सब कुछ हुआ था, हिन्दी पर प्रेम रखने वाले बंगाली भी काफी हैं। श्री रामानंद बाबू श्री बनारसीदास चतुर्वेदी की मदद से 'विशाल भारत' निकाल रहे हैं। यह कोई छोटी बात नहीं है। कलकत्ते में हिन्दी-प्रेमी मारवाड़ी सज्जन भी कम नहीं हैं। तो भी बंगाल में जितना कुछ हो रहा है वह बहुत ही कम समझा जाना चाहिए।

पंजाब की बात मैं छोड़ देता हूँ, क्योंकि पंजाब में उर्दू तो सब समझते हैं। वहाँ तो केवल लिपि की बात रह जाती है। इस प्रश्न पर विचार करने के लिए काका साहब की अध्यक्षता में लिपि-परिषद् हो रही है, इसलिए मैं इस बारे में कुछ नहीं कहना चाहता हूँ। अब रहे सिन्ध, महाराष्ट्र और गुजरात। इन तीनों प्रांतों में जो कुछ हो रहा है वह शायद ही उल्लेख योग्य हो। पर मेरी उम्मीद है कि इसी सम्मेलन में हम वहाँ के लिए भी कुछ न कुछ रचनात्मक कार्य करने का निश्चय करेंगे।

सारी मुश्किल तो यह है कि सम्मेलन के उद्देश्यों में तो अन्य प्रांतों में हिन्दी प्रचार खासा स्थान रखता है, लेकिन मेरा यह कहना अनुचित न होगा कि, सम्मेलन ने इस प्रचार कार्य पर उतना जोर नहीं दिया है जितना कि परीक्षाओं पर। मेरा निवेदन है कि इस सम्मेलन में हम इस बारे में ध्यानपूर्वक विचार करके इस संबंध में कोई स्पष्ट नीति ग्रहण करें।

मेरी राय में अन्य प्रांतों में हिन्दी प्रचार, सम्मेलन का मुख्य कार्य बनाना चाहिए। यदि हिन्दी को राष्ट्रभाषा बनाना है तो प्रचार कार्य सर्व व्यापी और सुसंगठित होना ही चाहिए। हमारे यहाँ शिक्षकों का अभाव है। सम्मेलन के

केन्द्र में हिन्दी शिक्षकों के लिए एक विद्यालय होना चाहिए जिसमें एक ओर तो हिन्दी प्रांत-वासी शिक्षक तैयार किये जायें और उनको जिस प्रांत के लिये वे तैयार होना चाहें उस प्रांत की भाषा सिखायी जाय, और दूसरी ओर अन्य प्रांतों के भी छात्रों को भरती करके उन्हें हिन्दी शिक्षा दी जाय। ऐसे प्रयास वृत्ति के लिए तो क्रिया भी गया था, जिसके फल-स्वरूप हमको पं० हरिहर शर्मा और हवीकेज मिले।

अप जानते हैं कि मेरी सलाह से काका साहब कालेलकर वृत्ति में प्रचार कार्य का निरीक्षण करने और पं० हरिहर शर्मा को मदद देने के लिए गये थे। उन्होंने तामिलनाडु, मलबार, त्रावणकोर, मैसूर, आन्ध्र और उत्कल तक भ्रमण किया, हिन्दी प्रेमियों से मिले और कुछ चन्दा भी इकट्ठा किया। इस भ्रमण में उनका अनुभव यह हुआ कि कुछ लोग ऐसा समझते हैं कि हम प्रांतीय भाषाओं को नष्ट करके हिन्दी को सारे भारतवर्ष की एक मात्र भाषा बनाना चाहते हैं। इस गलतफहमी से अभिन्न होकर वे हमारे प्रचार का विरोध भी करते हैं। मेरा खयाल है कि हमें इस बारे में अपनी नीति स्पष्ट करके ऐसी गलतफहमियाँ दूर करनी चाहिए। मैं हमेशा से यह मानता रहा हूँ कि हम किसी हालत में भी प्रांतीय भाषाओं को मिटाना नहीं चाहते। हमारा मतलब तो सिर्फ यह है कि विभिन्न प्रांतों के पारस्परिक संबंध के लिये हम हिन्दी भाषा सीखें। ऐसा करने से हिन्दी के प्रति हमारा कोई पक्षपात नहीं प्रगट होता। हिन्दी को हम राष्ट्र-भाषा मानते हैं। वह राष्ट्रीय होने के लायक है। वही भाषा राष्ट्रीय बन सकती है जिसे अधिक-संख्यक लोग जानते-बोलते हों और जो सीखने में सुगम हो। ऐसी भाषा हिन्दी ही है, यह बात यह सम्मेलन सन् १९१० से बता रहा है और इसका कोई वजन देने लायक विरोध आज तक सुनने में नहीं आया है। अन्य प्रांतों ने भी इस बात को स्वीकार कर ही लिया है।

काका साहब ने कुछ लोगों में दूसरी गलतफहमी यह देखी कि वे समझते हैं कि हम

हिन्दी को अंग्रेजी भाषा का स्थान देना चाहते हैं। कुछ तो यहाँ तक समझते हैं कि अंग्रेजी ही राष्ट्र-भाषा बन सकती है, और बन भी गयी है।

यदि हिन्दी अंग्रेजी का स्थान ले तो कम से कम मुझे तो अच्छा ही लगेगा। लेकिन अंग्रेजी भाषा के महत्व को हम अच्छी तरह जानते हैं। आधुनिक ज्ञान की प्राप्ति, आधुनिक साहित्य के अध्ययन, सारे जगत् के परिचय, अर्थ प्राप्ति, राज्याधिकारियों के साथ सम्पर्क रखने और ऐसे ही अन्य कार्यों के लिए अंग्रेजी ज्ञान की हमें आवश्यकता है। इच्छा न रहते हुए भी हमको अंग्रेजी पढ़नी होगी। यही तो भी रहा है। अंग्रेजी अंतर्राष्ट्रीय भाषा है।

लेकिन अंग्रेजी राष्ट्र-भाषा कभी नहीं बन सकती। आज इसका सम्प्रसारण सा जरूर दिखायी देना है। इससे बचने के लिए काफी प्रयत्न करते हुए भी हमारे राष्ट्रीय कार्यों में अंग्रेजी ने बहुत बड़ा स्थान ले रखा है। लेकिन इससे हमें इस भ्रम में कभी न पड़ना चाहिए कि अंग्रेजी राष्ट्र-भाषा बन रही है। इसकी परीक्षा प्रत्येक प्रांत में हम आसानी से कर सकते हैं। बंगाल अथवा वृत्ति भारत का ही लीजिये, जहाँ कि अंग्रेजी का प्रभाव सबसे अधिक है। वहाँ यदि जनता की माफ़त हम कुछ भी काम करना चाहते हैं तो वह आज हिन्दी द्वारा भले ही न कर सकें। पर अंग्रेजी द्वारा तो नहीं ही कर सकते। हिन्दी के दो चार शब्दों से हम अपना भाव कुछ तो प्रगट कर ही देंगे। पर अंग्रेजी से तो इतना भी नहीं कर सकते। हाँ, यह अवश्य माना जा सकता है कि अब तक हमारे यहाँ एक भी राष्ट्र-भाषा नहीं बन पायी है। अंग्रेजी राज-भाषा है। ऐसा होना स्वाभाविक भी है। अंग्रेजी का इससे आगे बढ़ना मैं असम्भव समझता हूँ, चाहे कितना भी प्रयत्न क्यों न किया जाय। हिन्दुस्तान को अगर सचमुच एक राष्ट्र बनाना है तो—चाहे कोई माने या न माने राष्ट्र-भाषा तो हिन्दी ही बन सकती है, क्योंकि जो स्थान हिन्दी को प्राप्त है वह किसी

दूसरी भाषा को कभी नहीं मिल सकता। हिन्दू मुसलमान दोनों को मिला कर, करीब बाईस करोड़ मनुष्य की भाषा थोड़े बहुत फेरफारसे—हिन्दी हिन्दुस्तानी ही है। इसलिए उचित और सम्भव तो यही है कि प्रत्येक प्रांत में उस प्रांत की भाषा, सारे देश के पारस्परिक व्यवहार के लिए हिन्दी, और अन्तराष्ट्रीय उपयोग के लिए अंग्रेजी का व्यवहार हो। हिन्दी बोलने वालों की संख्या करोड़ों की रहेगी, किन्तु अंग्रेजी बोलने वालों की संख्या कुछ लाख से आगे कभी नहीं बढ़ सकेगी। इसका प्रयत्न भी करना जनता के साथ अन्याय करना होगा।

मैंने अभी 'हिन्दी-हिन्दुस्तानी' शब्द का प्रयोग किया है। सन् १८ में जब आपने मुझको यही पद दिया था तब भी मैंने यही कहा था हिन्दी उस भाषा का नाम है जिसे हिन्दू और मुसलमान कुदृष्टी और पर बगैर प्रयत्न के बोलते हैं। हिन्दुस्तानी और उर्दू में कोई फर्क नहीं है। देवनागरी लिपि में लिखी जाने पर वह हिन्दी और अरबी में लिखी जाने पर उर्दू कही जाती है। जो लेखक या व्याख्यानदाता चुन चुन कर संस्कृत या अरबी-फारसी के शब्दों का ही प्रयोग करता है वह देश का अहित करता है। हमारी राष्ट्र-भाषा में वे सब प्रकार के शब्द आने चाहिए जो जनता में प्रचलित हो गये हैं। श्री घनश्याम-दास बिड़ला ने ठीक ही कहा है कि राष्ट्रभाषा वादियों को चाहिए कि विभिन्न प्रांतीय भाषाओं में जो शब्द रुढ़ बन गये हैं और जो राष्ट्रभाषा में आने के लायक हैं उन्हें वे ले लें। हर व्यापक भाषा में यह ग्राहक शक्ति रही ही है। इसी लिए तो वह व्यापक बनती है। अंग्रेजी ने क्या नहीं लिया है? लैटिन और ग्रीक में से कितने ही महावारे अंग्रेजी में लिए गये हैं। आधुनिक भाषाओं को भी वे लोग नहीं छोड़ते। इस बारे में उनकी निष्पक्षता सराहनीय है। हिन्दुस्तानी शब्द अंग्रेजी में कफ़ी आ गये हैं। कुछ अफ्रीका से भी लिए गए हैं। इसमें उनका 'फ्री ट्रेड' कायम ही है। पर मेरे यह सब कहने का मतलब यह नहीं है कि बगैर अवसर के भी हम दूसरी

भाषाओं के शब्द लें, जैसा कि आज कल अंग्रेजी पढ़े-लिखे युवक किया करते हैं। इस व्यापार में विवेक वृद्धि तो रखनी ही होगी। हम कंगाल नहीं हैं, पर कंजूस भी नहीं बनेंगे। कुरसी को खुशी से कुरसी कहेंगे, उसके लिए 'चतुष्पाद पीठ' शब्द का प्रयोग नहीं करेंगे।

इस मौके पर अपने दुख की भी कुछ कहानी कहूँ। हिन्दी भाषा राष्ट्रभाषा बने या न बने, मैं उसे छोड़ नहीं सकता। तुलसीदास का पुजारी होने के कारण हिन्दी पर मेरा मोह रहेगी। लेकिन हिन्दी बोलने वालों में रवीन्द्रनाथ कहाँ हैं? प्रफुल्लचन्द्र राय कहाँ हैं? जगदीश बोस कहाँ हैं? ऐसे और भी नाम मैं बता सकता हूँ। मैं जानता हूँ कि मेरी अथवा मेरे जैसे हजारों की इच्छा मात्र से ऐसे व्यक्ति थोड़े ही पैदा होने वाले हैं! लेकिन जिस भाषा को राष्ट्र-भाषा बनना है उसमें ऐसे महान् व्यक्तियों के होने की आशा रखनी ही जायगी।

वर्धा में हमारे यहाँ एक कन्या आश्रम है। वहाँ सम्मेलन की परीक्षा के लिए कई लड़कियाँ तैयार हो रही हैं। शिक्षक वर्ग और लड़कियाँ भी शिकायत करती हैं कि जो पाठ्य पुस्तकें नियत की गयी हैं उनमें से सब पढ़ने लायक नहीं हैं। शिकायत के लायक पुस्तकें शृंगार रस से भरी हैं। हिन्दी में शृंगार-साहित्य काफी है। इस ओर कुछ वर्ष पूर्व श्री बनारसीदास चतुर्वेदी ने मेरा ध्यान खींचा था। जिस भाषा को हम राष्ट्र भाषा बनाना चाहते हैं उसका साहित्य स्वच्छ, तेजस्वी और उच्चगामी होना चाहिए। हिन्दी भाषा में आजकल गन्दे साहित्य का काफी प्रचार हो रहा है। पत्र-पत्रिकाओं के संचालक इस बारे में असावधान रहते हैं अथवा गन्धगी को पुष्टि देते हैं। मेरी राय में सम्मेलन की इस बार में उदासीन न रहना चाहिए। सम्मेलन की तरफ से अच्छे लेखकों को प्रोत्साहन मिलना चाहिए। लोगों को सम्मेलन की तरफ से पुस्तकों के चुनाव में भी कुछ सहायता मिलनी चाहिए। इस कार्य में कठिनाई अवश्य है, लेकिन कठिनाई से हम थोड़े ही भाग सकते हैं।

परीक्षाओं की पाठ्य-पुस्तकों में से एक पुस्तक के बारे में एक मुसलमान की भी, जो देवनागरी लिपि अच्छी तरह जानते हैं, शिकायत है। उसमें मुगल बादशाह के लिए भली बुरी बातें हैं वे सब ऐतिहासिक भी नहीं हैं। मेरा नम्र निवेदन है कि पाठ्य-पुस्तकों का चुनाव सूक्ष्म विवेक के साथ होना चाहिए और उसमें राष्ट्रीय दृष्टि रहनी

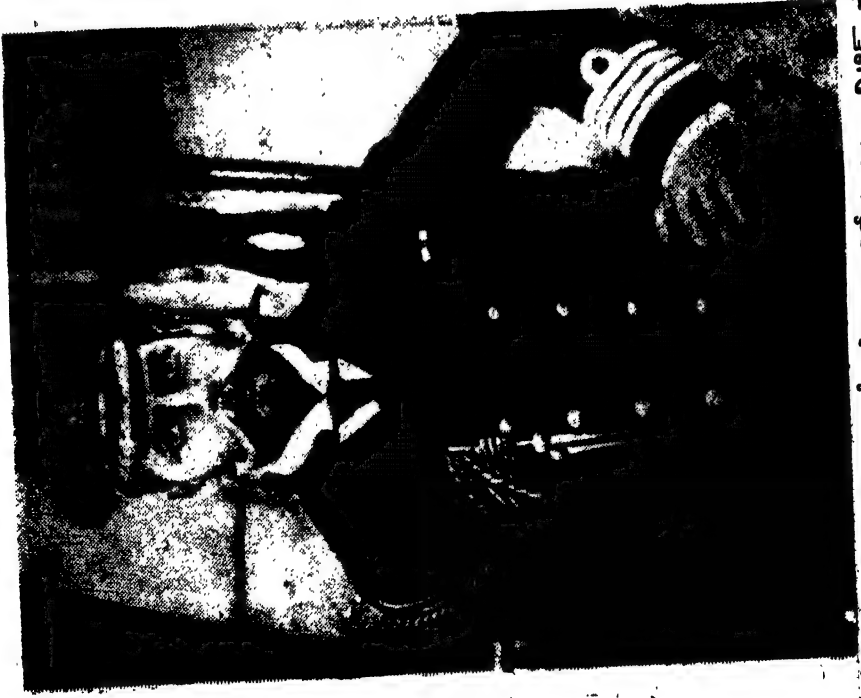
चाहिए, और पाठ्यक्रम भी आधुनिक आवश्यकताओं को ख्याल में रख कर निश्चित करना चाहिए। मैं जानता हूँ कि मेरा यह सब कहना मेरे क्षेत्र के बाहर है। लेकिन मेरे पास जो शिकायतें आई हैं उन्हें आपके सामने रखना मैंने अपना धर्म समझा।

(ह.) मो. क. गांधी.

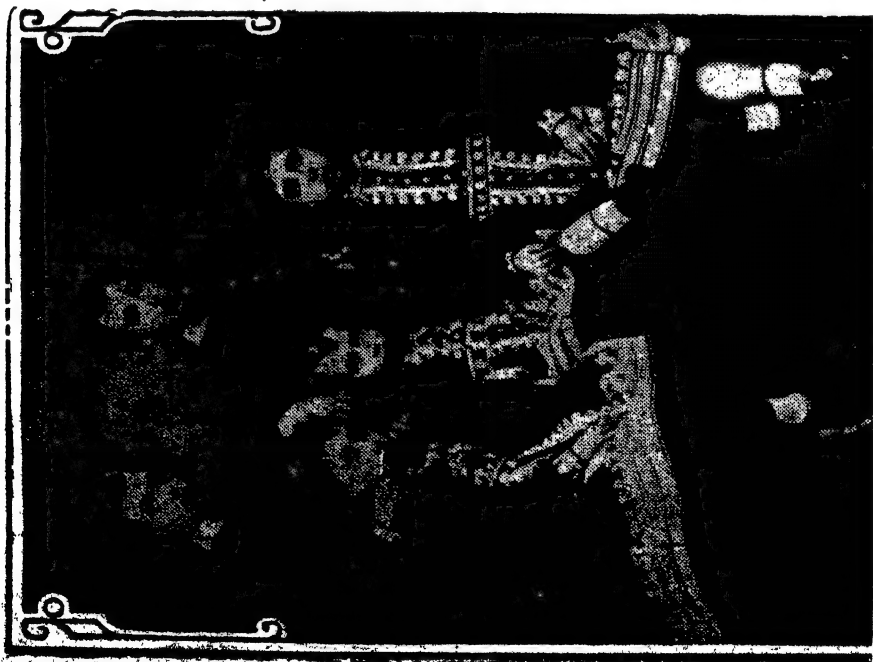

ర జ తో త్స వ ము ల-గ-గ-గ

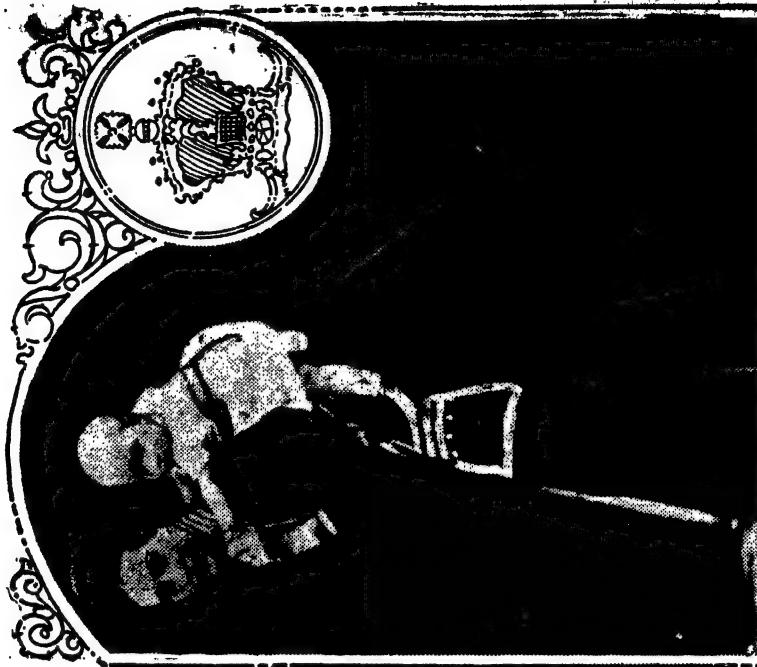
శ్రీ పంచమ జార్జి సార్వభౌమ దంపతులు

మే 6-వ తేదీ వీరి రజతోత్సవము బ్రిటిష్ సామ్రాజ్యమందంతటను కడు ప్రేమముగ జరిగెను

గార్భ రాక్షసుమారుడును, వారి సోడరసోడరములును (బాల్యమున)

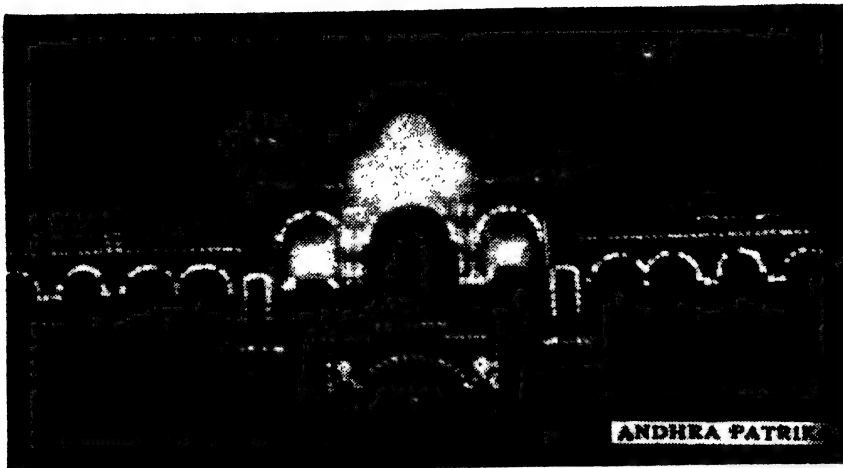
నెలశిశువుగనున్న బొగరిని తల్లి అలగ్నాద్రాణి ఎత్తుకొనుట

మీరాజ్ (ప్రవాహమునకుముందర తియబడిన పటము)

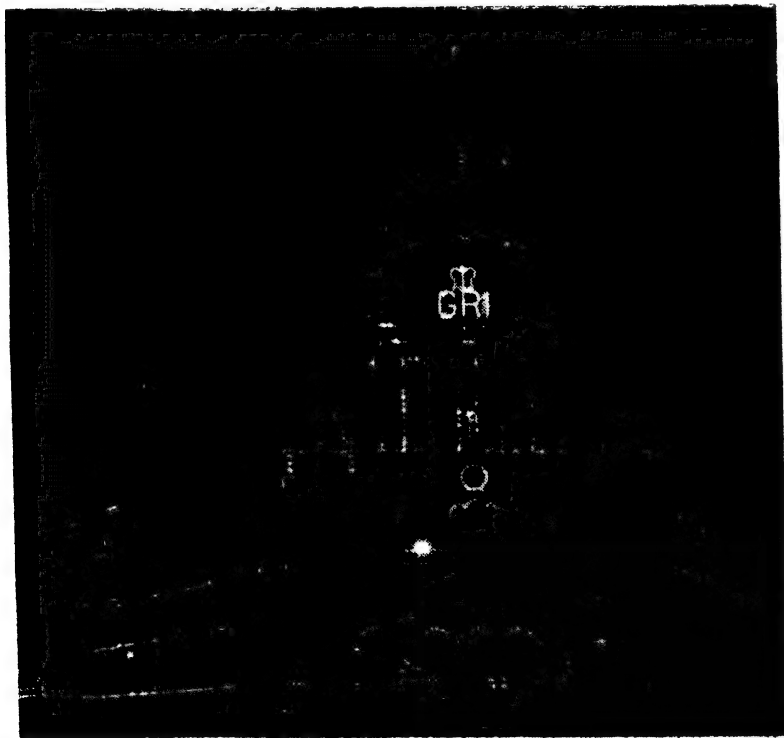

బాగ్గారు, వారి యశస్వయం లెక్కగారు.

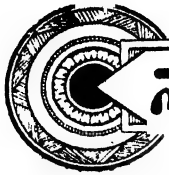

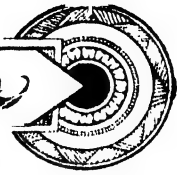
రాజుగారి రజతోత్సవాలంకారము :—చుడరాసు సెక్రటరియటుభవనము
తిరువళ్ళిక్కేనే సముద్రతీరమున విద్యుద్దీపములచే నలంకరింపబడినది.

బొంబాయి మునిసిపలు కార్పొరేషను భవనము, విద్యుద్దీపములతో నలంకరింపబడినది.

సాహిత్య విశేషములు

త్రనందము ప్రపంచ ప్రవృత్తికి పరిణామము పివీలికాదిబ్రహ్మసర్వంతము వ్యాప్తిమైన సరాసరప్రపంచమునకు ఆనందము పురుషార్థము, పరమార్థము. ఆనందానుభవమునకు ప్రపంచము చేయుచున్న ఘోరతపప్పునకు శాస్త్రములు, కళలు, కావ్యములు, కథలు, నాటకములు, రాజ్యాంగములు, మతములు, పాటలు, పద్యములు మొదలగు నేకల ప్రపంచప్రవృత్తియనుమహావ్యాప్తములు. ప్రవృత్తియందు నేకల పదార్థములను ఆనందసాధనములైనను, తంత్రసంబంధం న్వభావస్వరూపములు పరమార్థమున మానవత్వమునందానుభవమునకు సాధనములుగ నున్నవి. నిరపేక్షమైన అస్వత్తానందము సాపేక్షమైన వ్యత్తానందరూపమున సాధ్యముగ నున్నది. సాహిత్యకళాపాసకులు విశ్వప్రవృత్తియందు సకలార్థములందును శ్రీకృష్ణలీలను సందర్శించుట కధికారులు. వేణుగానము, కంసమర్దనము, రాధామాధవలీలాసములు, దుక్కిణీకల్యాణము, గోపాలసము, బాలకీడలు, జలకీడలు, పార్థసారథ్యము, గజేంద్రమోక్షాది భాగవత స్కంధము లన్నియును రసలీలావిలాసములు సాహిత్యకళాప్రవృత్తులు. విశ్వసాహిత్యకళా ప్రవృత్తులకానందానుభవము పరిణామము. సకలార్థము

లందును ఆత్మానందానుభవమానందమునకు మూలము. ఆత్మానందానుభవజ్ఞులైన సాహిత్యకళాపాసకు లాత్మానందముననుభవించుటకు చేయుచున్న యనంతములైన నిర్మాణములు సామాన్యములకును ఆత్మానందానుభవమునకు వినియోగపడుచున్నవి.

ప్రవృత్తిమైన ప్రాగోధనమయములందు సకలార్థములందును మహానుభావులు సామాన్యములకు నిర్మాణ విషయములందు మార్గదర్శకులుగ నుండుట ప్రయోజనకరము. పురాణ సాహిత్యకళా సంస్కారముల సందర్భము సాహిత్యములందు భయమార్గములను నిందాస్తోత్రములకు పాఠించుచున్నవి. ప్రాచ్యపాశ్చాత్య సాహిత్యకళా సంస్కారముల సందర్భసందర్భములందును నిర్మాణోద్యమములు దురభిమాన పరాయణములుగ నున్నవి. కార్యకరాయములు నిందాస్తోత్రములను, లాభసమ్మములను పాఠించుట సంశయములను పిడిచి ఆత్మానుభవమును పరిస్ఫుటము చేయుట పురుషార్థము. మానవులు కర్మాధికారులు ; కలాధికారులు కారు. మహాకవి భవభూతి మాంలీమాధవమునందు ప్రవాసినటులు సకలజనులును వారియాత్మానుభవానురూపముగను యోగారూఢులగుట సహజధర్మము.

శ్లో. యే నామ పంచ దిహి నః ప్రభయం త్యజన్తాం
జానన్తి తే కిమపి తా న్యుతి వైష యత్నైః ;
ఉత్పత్త్యైతే హి మమ కోపి నమానహ్యైః
కాలోహ్యాయం నిరకథ ర్విపుణాద పృథ్వీ.

నిరవధికమైన కాలము, విపులమైన శృంగారము, అనంతములైన పాత్రలు సకలనిర్మాణములను నుచితసమయగీతీని సగలుము చేయుచున్నవి. మహానుభావులవలెను సామాన్యులును స్వానుభవప్రమాణమైన ఆనందము సనుభవించుటకును, సమకూర్చుటకును సధికారులు. భారతీ శ్రీకా నిర్వహణావలోకనములును నీ సరమార్థమునే స్ఫురింపజేయుచున్నవి.

భారతి సాహిత్యకళాదిరంగములందు జేయుచున్న నేన సామాన్యమైనను ప్రాచీన నవీనసాహిత్యకళా సంస్కారముల సమ్మేళనమునకును, ప్రాచ్య పాశ్చాత్య సాహిత్యకళా సంస్కారముల సమన్వయమునకును యథోచితముగను వినియోగపడుచున్న విధమును సంచీకరియందలి రచనలు విశదము చేయుచున్నవి. ప్రపంచమునందు జాతి మత దేశ భేదములు లేకను విశ్వమానవభ్రాతృత్వమును స్థాపించుటకు జరుగుచున్న ప్రయత్నములు సకలసందర్భములందును ఆనందతాండవమున కవకాశములను సమకూర్చుచున్నవి. ఈ సంచీకరియందలి శ్రీ శివశంకర శాస్త్రిగారి కృతి వకుళమాలిక ప్రాచీన నవీన సాహిత్య సంస్కార సమ్మేళనమునకు ప్రమాణముగనున్నది. వకుళమాలిక సురుచిరసారభకుసుమానురాగకల్పితమైన ప్రేమ

మాలిక. కావ్యములందు శృంగారరసాదానుభవము విషయపరాయణమైన కామరాధనముననుగాకను త్యాగపరాయణమైన ప్రేమారాధనముననుగలుగగలవిధమునువకుళమాలికాకల్పనలు మనోహరముగను వర్ణించుచున్నవి. నవ్యసాహిత్యాచార్యులైన శ్రీ శివశంకర శాస్త్రిగారు వకుళమాలికయందు పొందుపరచిన కల్పనలు, సంభావనలు, వైలి, గీతము నవసాహిత్యనిర్మాణమునకు లక్ష్యముగ నున్నవి. స్వాతంత్ర్యము నిర్మాణమునకు కీలకము. ఆరంభమునందు స్వతంత్రనవీన రచనలు పూర్వసంస్కారప్రియుల నిరసనమునకు గురియైనను కాలక్రమమునను సాహిత్యోపాసకుల యాదరణమును బడయుచున్నవి. సాహిత్యాంగములైన విమర్శనలు, కథలు, చరిత్రములు, పరిశోధనలు నవీన మార్గము నవలంబింపవలసిన యవసరమును సాహిత్యాంగములు విశదముచేయుచున్నవి. నవజీవననిర్మాణవికాసములకు సాహిత్యోపాసకులువలెను కళోపాసకులు నవీననిర్మాణమార్గము నవలంబించుచున్నారు. మానవలక్ష్యము కళానిర్మాణములం దసహజమైన బాహ్యలంకారాడంబరములనుండి సహజమైన ఆత్మస్వరూపానుభవములకు సంక్రమించినది. శ్రీ భాగీరథిగారి చిత్రకళాకల్పనలు నవ్యకళాకల్పనలకు ప్రమాణములు. సాహిత్యకళాపరిణామమునందు రసానందమువలెను రసాభాసమును ప్రవర్ధమానంబగుచు శాంత

శివసుందరస్థానములను ప్రళయవిస్తవవికార
స్వభావస్వరూపము లాక్రమించుచు మహా
పరివర్తనమును గలుగజేయుచున్న విధ
మును సాహిత్యకళా నిర్మాణములవలెను
రాజకీయార్థికసాంఘికోద్యమములును సవ
గతముచేయుచున్నవి. ప్రపంచావృత మైన
సకలార్థములకును సర్వాశ్రయమైన సచ్చి
దానందము పరమార్థము. సచ్చిదానంద
ప్రాప్తికి ప్రపంచము చేయుచున్న మహాప్రస్థా
నము భయభ్రాంతిలను గలుగజేయుచు
రసాభాసముగ నున్నను ధర్మనిరామమున
కవసరముగ నున్నది.

* * *

రసాభాసము :

సవనిర్మాణములు సాహిత్యకళారంగ
ములందువలెను సకలార్థములందును నిందా
చిరససములకు గురియగుట సహజమైనను
పరమార్థసాధనములుగను పరిణమించు
చున్నవి. మానవధర్మ రక్షణపోషణముల
కవసరములైన యంత్రాద్యుపకరణములు
మానవధర్మసంహారమున కుపయోగపడుట
మానవశాస్త్రాధ్యాయమునందు దురదృష్టా
ధ్యాయము. ప్రపంచాభ్యుదయమునందు నిర్మా
ణమున కవసరమైన యంత్రాద్యుపకరణ
ములు సంహారమునకును నుపయోగపడుట
ప్రవృత్తికి సహజమైన సాపేక్షధర్మము
నకు నిదర్శనము. ప్రవృత్తియందు ఫితి
కన్యోన్యశ్రయములైన నృప్తిసంహారములకు

ప్రమాణావరణములను నిర్ణయించుట దుర్ల
భము. నిర్మాణాభావమైన సంహారమును,
సంహారాభావమైన పునర్నిర్మాణములును
దుర్లభములు. నిర్మాణసంహారములకు బీజము
సాధ్యము కాని సాధనముకాదు. ప్రపంచా
భ్యుదయమునకు సాధనములైన వాయువిమా
నములు సంహారమున కుపయోగపడుట
యసంగతమైనను, దోషమునకు కారకులు
మానవులుకాని విమానములు కావు. మాన
వుల ధర్మశక్తి సకలదోషములను జయించి
ఆత్మసామ్రాజ్యమును స్థాపించుటకువినియోగ
పడగలవిధమును ధర్మప్రస్థానము విశదము
చేయుచున్నది. మహాత్ము లీపరమార్థమును
నిర్మాణసాధనములందువలెను సంహారసాధ
నములందును సందర్శించుచు ఫితిప్రజ్ఞులగుట
ప్రవృత్తి నివృత్తిమార్గములకు పరమార్థము.
ప్రపంచావృతములైన సర్వాభిమానదూరహంకార
ములు ఫితిప్రజ్ఞకు ప్రతిబంధకములై రసాభాస
మును గలుగజేయుచున్నను సవ్యయుగనిర్మా
ణమునకు మహాదుఃఖానుభవ మనివార్యమై
ప్రపంచపరిణామమునకు వినియోగపడు
చున్నది. ప్రపంచావృతమైన విషమపరిస్థితు
లందు ప్రపంచోద్ధరణమునకు మృతమైన
గతముగాకను, చైతన్యమయమైన వర్తమాన
భవిష్యత్తులను కవులు, గాయకులు, కళా
భిజ్ఞులు, శాస్త్రజ్ఞులు, వీరులు, ధీరులు,
రాజులు, మంత్రులు, నియంతలు సకలార్థము
లందును యోగారూఢులగుట పురుషార్థము,
పరమార్థము.

రాయలసీమ ట్టామనివారణ

ఒక కాలమునందు సుత్రేత్రద్రాక్షా రామములకు నిలయమైన రాయలసీమ వర్తమాన కాలమునందు ట్టామనీమయగుట సంభవించినది. త్రేత్రములు పండుటలేదు. జలాశయము లింకేపోయినవి. ఈ రెంటిమీద నాధారపడియుండు నామండలవాసులు పడుచున్న కష్టములు అంధ్రావనినేగాక వివిధరాష్ట్రములను మారుమోగుచున్నవి. తినుటకు తిండిలేదు. కట్టు కొనుటకు బట్టలేదు. త్రాగనీరులేదు. పిల్లలకు పాలులేవు. పశువులకు మేతలేదు. రైతు తానుదినుట మానియెనను పశువును పోషించుకొనును. అందుల కెట్టియాస్కారమును లేక పోయినది. పంటలు పండినగాని మనుష్యులైనను పశువులైనను జీవించుట దుర్లభమని యందరగును చెబిసినచే. వరుణదేవుని యాజ్ఞానుసారము పండుపంటలు యీసీమయందు విస్తారము. ఆయన ప్రసాదించుటను మానెను. పంచభూతములలో నేదిలేకున్నను, నేది యతిశయమైనను వాని యన్నింటి నన్ని వేళమువలనను మహాప్రళయము సంభవించును. ఇపుడట్టి ప్రళయమేవచ్చినదన్న సతిశయోక్తిగాదు.

ఈప్రళయమును నివారించుటకు ప్రభుత్వమును ప్రజాహితసంఘములును బాటు పడుచున్నవి. ఇతరరాష్ట్రములనుండి సహాయమువచ్చుచున్నది. బాబు రాజేంద్రప్రసాదు గారిద్వారా మహనీయు లొకరు స్లావేలు ట్టామనివారణమున కొనంగిరి. ప్రభుత్వము వారు స్థాపించిన ట్టామనివారణకార్యములందు దాదాపు రం వేలమంది కార్మికులు పాల్గొనుచున్నారు. అచట పురుషులు అణకానిని, స్త్రీలు ముక్కానిని రోజు కూలి పుచ్చుకొని పనిచేయుట కొప్పకొనుట జూడ పరిస్థితులెటుల దుర్భరముగనున్నవో తెలుసు కొనవచ్చును. ప్రజాహితసంఘము అన్నియును స్థానికసంఘములు, కోశాగారములు, సహ కారసంఘములు జేయదగినసహాయము చేయుచున్నవి. గర్భాత్ములు వస్తుధనరూపముల సాయముజేయుచున్నారు. కాని యంతవరకు పండ్లపండువేలుకన్న నెక్కువవసూలుగాలేదు. ట్టామనివారణసంఘము చేయుచున్న కార్యములకు ఇపుడున్న కార్యావసరములకు నాధనము సముద్రములో నొకచినుకువలెనున్న దనవలయును. ప్రస్తుతము ముఖ్యవసర మొకటి కలదు. కఱపుప్రదేశముల స్త్రీపురుషులు పేలికలతో ప్రేలాడుచున్నారు. పిల్లలు బరివంటితోనున్నారు. తిండి నేదోవిధముగ బొందిలో ప్రాణముపోకుండు పెట్టుచున్నను వస్త్రములనాయ మిపుడు ముఖ్యముగ నవసరముగ నున్నటుల నీమధ్య కాంగ్రెసు అధ్యక్షులును, ట్టామనివారణసంఘాధ్యక్షులును, కార్యదర్శియు గావించిన ప్రకటనములవలన స్పష్టమగుచున్నది. ఈ పుణ్యకార్యమునకు ఆంగ్లమండలములందు వస్త్రముల వ్యాపారముచేయు వారందరును బూనుకోవలసి యుండును. కొట్టు కొకబట్టయు చీరయు నిచ్చిన యెడల చాలును. వారివద్దకు నెవరును వసూళ్లకు రాకున్నను అసంతృప్తరం ట్టామనివారణ సంఘ కార్యదర్శికి బంపవచ్చును. బట్టలవర్తకులందరును యీదిన్నపము నాలించెదరనియే నమ్మెదము.

కాయ కల్ప రసము

సకల వ్యాధులకును ఈ రసమును చొనికిని వైకిని యుపయోగించిన గంటల మాత్రమున అత్యద్భుతమగు గుణమిచ్చును.

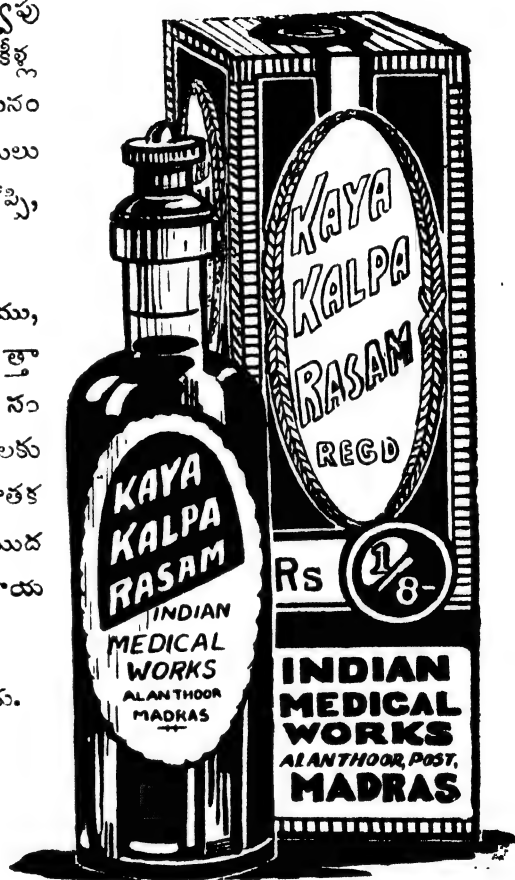
నివారణమగు వ్యాధులు:—తలనొప్పి, పార్శ్వపు తలనొప్పి, ప్రక్క-మెడనరములు లాగుట, కీళ్ల వాతము, వీపునొప్పి, కీళ్లనొప్పులు, శరీరమునం గేభాగమున వైన తిమ్మిరి, కీళ్లు పట్టుట, నరములు చుట్టకొనుట, నరముల వ్యాధులు, పండ్లనొప్పి, పడుము నొప్పి, చర్మమున వాపు, తామర.

అన్ని విధములైన జ్వరములు, అజీర్ణము, మంద విరేచనములు, కలరా, మలబద్ధము, పిత్తా శయ స్తీహారోగములు, పక్షవాతము, ధాను సంబంధమైన దుగ్ధణములు, కక్కు-వాయి, స్త్రీలకు కలుగు ఋతు సంబంధమైన వాయువు, సూతక కట్టు, సూతక సన్నిపాతము, గుంమము, మొదలైన అన్ని విధములైన దేహవ్యాధులు కాయ కల్ప రసమువల్ల నివారణమగును.

ఏ రోగమునకైనను కఠిన నిర్బాధము లేదు.

ఒక సీసా వెల రూ. 1-8-0.

తపాలాచార్జీ ప్రత్యేకము.

ఇండియన్ మెడికల్ వర్క్స్

ఆలందూరు పోస్టు,
మద్రాసు.

234, గోవిందప్పనాయక్ వీధి.
మద్రాసు.

ఆర్థరసాయనశాల

మ్యూల, కృష్ణా

సెప్టెంబరు 1925

ప్రశస్తాయుర్వేదశుద్ధముల
కునిలయము. ఏమందుకావ
లసిననుమాకువ్రాయుడు.
నమ్మకమైనవిలభింపగలవు

ఆయుర్వేదభూషణ
వేదూరి శంకరరాస్త్రి, ఎం.ఎం.
CONSULTING PHYSICIAN

నేషనల్ యిన్సూరెన్సు కంపెనీ, లిమిటెడ్.

“ఉన్నదానిని కాపాడుటయే సంప్రదాయ పరిరతులు” అని బర్మీ తెలిసియుండను. ప్రకృతివికాసమువలననే సంప్రదాయమును రక్షించుటకు పీలుకలు గును. 1905 సంవత్సరములో నెలకొల్పబడిన నేషనల్ యిన్సూరెన్సు కంపెనీ లిమిటెడ్ కు ముప్పదియవ సంవత్సరము సమీపించుచున్నది. మొదట నెట్టియుద్దేశముతో నెలకొల్పబడినదో తదాదిగా నేటివరకును అట్టి సంప్రదాయమే అవిచ్ఛిన్నముగా అనుష్ఠింపబడుచున్నది. ఈ కంపెనీయొక్క సేవాసంఘములో నేడు చేరి, మీ భవిష్యత్తునీవీతము సాధ్యమునకు మంచి యుపాదాని చేర్చుటచేసికొనుడు. వివరములకు :

బ్రాంచి క్రెకటరీ, నేషనల్ యిన్సూరెన్సు బిల్డింగు, యెస్ట్ వేస్ట్, 882, వై బాబూగుళ్ళోడ్డు, మదరాసు. ఆర్డర్స్ జింగ్ క్రెకటరీ, సబ్ ఆఫీసు 171 క్రొత్త పేట, మదరాసు. చీఫ్ యేజంటు,

ఆర్కాట్ శ్రీనివాసాచారిపేట, తెంగుకూరు సిటీ. ఆస్తులక్షికోట్లు. అమలులోనున్న వ్యాపారము 10 కోట్లు.

అగ్ని మోటారు ప్రమాదముల భీమకు అసోసియేటెడ్ నేషనల్ ఫైర్ అండ్ జనరల్ యిన్సూరెన్సు కంపెనీ, లిమిటెడ్ వారితో సంప్రదింపుకు

వి నో ద శి ల్ప ము

ఇందు అట్టలు, కాగితములు, కమ్మిలు, పుల్లలు, దారములు, గానూపాలు, గొట్టములు మొదలగువానితో, ఉపయోగకరములగు వినోద వస్తువులను తగూరుచేయు పదములు వివరింపబడినవి. ప్రాథమిక, మాధ్యమిక, బోధనాభ్యసన పాఠశాలల విద్యార్థులకును, గృహపరిశ్రమాభిలాషులయిన యందరికిని ఇవి అమూల్యమైన గ్రంథము. తెలుగున నిప్పటి కిటువంటి పుస్తకము నెలవడలేదు. సరళశైలిలో, సులభముగ బోధపడుటకు చిత్రసహితముగ రచింపబడినది. భారతీయందు ప్రచురింపబడుచున్న యమూల్యమైన వ్యాసములు ప్రజలకోరికపై ఇట్లు గ్రంథరూపముగ ప్రచురింపబడినవి. విద్యాధికారులను, స్థానిక సంస్థల యధిపతులను మెచ్చి, యాదరించిన గ్రంథము. నల గూపాయ నాలుగు ఆశాలు మాత్రము. కొలది ప్రశుభే ముద్రింపబడినవి త్వరపడవలయును.

ఆంధ్ర గ్రంథ మాల:

7, తంబూకెట్టి పేట, మదరాసు.

ఇకకంటాక్సు ఆఫీసరు:—

“కేసరి డెంటల్ క్లీం” వాడుటకు
యింపుగానుండి సంతృప్తికరముగా నున్నది.

యల్. డబ్లిపు. తాంస్లర్,
ఇకకంటాక్సు ఆఫీసరు, 2-వ ఫిర్కత్, మద్రాసు.

“నేను కేసరి డెంటల్ క్లీం వాడితిని. అది మిక్కిలి ప్రయోజనకారిగా గనబడెను. దంతధావన నవనీతమును గురించి సాధారణముగ నితరులు గోరునది రెండువిషయములు. పండ్లను శుభ్రపరచుట, మంచినీరువాసనగలిగి యుండుట. ఈరెండువిషయములలోను సడదర క్లీం చాల బాగుగానున్నది. ఈదంతధావన నవనీతము బజారులలో విక్రయింపబడు యితరములకంటె నెక్కువ శ్రేష్ఠముగా పనిచేయునని నాతలంపు.

జే. యస్. ఏ. రాజు, యం. ఏ. (ఆజేక)

ఇకకంటాక్సు ఆఫీసరు, మద్రాసు.

ప్రతిచోటను దొరకును.

కే స రి కు టీ ర ము
ఎగ్జూరు. మద్రాసు.

జిమ్నా

స్నానమునకు

మరియు

టాయిలెట్ కు

అతి చౌక,

శ్రేష్ఠమైన సబ్బు.

నాజుకు సువాసన చేర్చబడినది, సున్నితమైన చర్మమునకు తగినది.

అతి శుభ్రమైన నస్తువులచే తయారుచేయబడినది.

BENGAL CHEMICAL

::

CALCUTTA.

జిమ్నాను విజ్ఞప్తము:- యన్. జే. శాయి గౌండ్స్ లిమిటెడ్ కో., నెం 41, బంబయ్ వీధి, మద్రాసు.

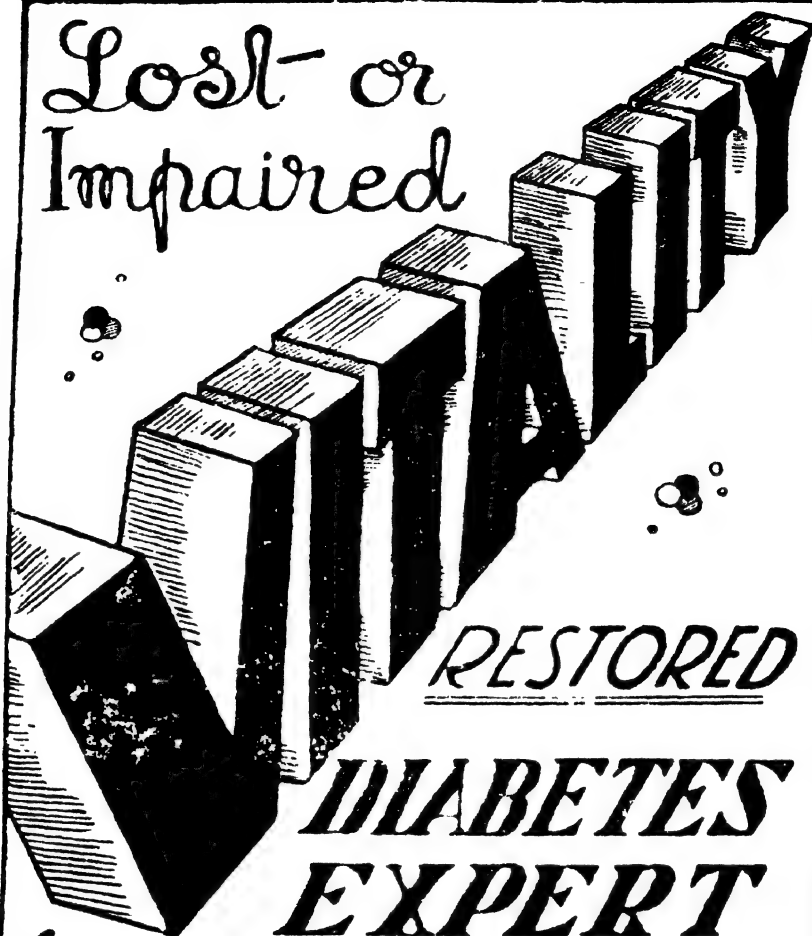
బసవపురాణము వెల 2-8-0

గ్రంథకర్త:- చాల్కురికి సోమనాథకవి పరిష్కర్త:- వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి

పంజెండవ శతాబ్దమున వెలసిన శైవమతస్థలిపాదక మగు ద్విపదకావ్యము ఇందు శైవమతోద్ధాతుడగు బసవేశ్వరునియు, తత్పూర్వులు శత్రుమకాలినులు నగు శివభక్తులయు చరిత్రములను సరసముగా, పాఠకులు మనసు కరగి తన్మయు లగునట్లుగాను, కవి భక్తింబి నాడు. గ్రంథమున మృదుమధురము లగు జానుదెనుగు పలుకుల జాలువార్చి రచనమున ముద్దులు గురియించినాడు. గ్రంథము భిన్న భిన్న మండలములకు జెందిన పెక్కుతాళపత్ర మాతృకలతో సరిమాచి పరిష్కరింపబడినది. పాఠాంతరములు నూచింపబడినవి. పరిష్కర్త రచించిన అమూల్యమున కీతిక (129 పుటలు) ఇందు గలదు. ఆకాలపుబ్రహ్మర్షి సారస్వతచారిత్రకవిశేషుల లెక్కకు మిక్కిలిగ నందు పరిష్కర్త యేర్పి కూర్చినారు. ఆధునికవిదులు కిది యత్యంతోపకారకము.

మేనేజరు, ఆంధ్రగ్రంథమాల, నెం 7, తంబుసెట్టివీధి, మద్రాసు.

Lost or
Impaired

RESTORED

DIABETES EXPERT

SECURE A SPECIALIST'S ADVICE,

*Full
particulars
from*

IN CASES OF LOST-
VITALITY & DIABETES.
WRITE LEGIBLY, STATING
YOUR AGE, MARRIED OR
SINGLE, OCCUPATION AND
A BRIEF HISTORY OF YOUR
CASE. CORRESPONDENCE
STRICTLY CONFIDENTIAL.

DR. JEAN F. STRANDGARD,

(LATE OF BERLIN AND VIENNA),
BANGALORE, S. INDIA.

భారతి

సచిత్ర మాసపత్రిక

అధిపతి

డా. నాగేశ్వర రావు

సంపాదకుడు

గన్నవరపు సుబ్బరామయ్య

సంపుటము ౧౨, సంచిక ౬

ఆంధ్రప్రదేశ్ ముద్రాలయము, మద్రాసు

౧౯౬౫

Printed at the
ANDHRAPATRIKA PRESS
G. T., Madras.

భారతి - ద్వితీయ సంపుటము-భా. ౧.

వ్యాసముల ఆశా రాదిపద సూచి

	సం.	పుట
అంగారకుడు-శీవవర్ణము—సూర్యుడు పంకజచలం	౧	౯౯-౧౦౧
అంబీర దేవుని ఓరుగంటి శాసనము—సేలటూరి సంకటరమణమ్య ...	౩	౪౨౬-౪౩౨
అంబీర దేవుని ఓరుగంటి శాసనము—కొ. రామదాసు	౬	౮౫౧-౮౫౪
అంతరిక్షశోధకులు	౬	౯౪౬-౯౪౮
అముదిత మారీచీపరిణయములపై స్త్రీవర్ణనము—పెట్టి లక్ష్మీనరసింహము (ప)	౩	౪౬౪-౪౬౬
“అస్మత్పితృసహాయనిమిత్తే..”—భావరాజు వేంకటకృష్ణరావు (క)	౪	౫౮౯-౬౦౪
ఆంధ్రకవితా సంప్రదాయములు-కృత్యాది—కోరాడ రామకృష్ణయ్య ...	౨	౨౨౩-౨౨౯
ఆంధ్రగ్రంథముల పట్టిక	౩	౪౮౯-౪౯౩
“	౫	౬౮౫-౬౯౦
ఆంధ్రదేశమున పిండారీదండాలనాటి కథలు—పెండ్యాల వేంకటసుబ్బాస్వామిశాస్త్రి	౩	౪౩౯-౪౪౩
ఆంధ్రనాటకకళాపరిషత్తు-నాటకబహుకృతి (మ. మా)	౨	౩౪౬-౩౪౮
ఆంధ్రమహాపురుషులు : ౩ రామలింగారెడ్డి—జొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తి	౨	౨౫౧-౨౬౦
“ ౪ శ్రీశోభారక విశ్వదాత నాకేశ్వరరావు ,, ...	౩	౪౪౯-౪౫౬
“ ౫ రాధాకృష్ణుడు ,, ...	౬	౯౧౫
ఆంధ్రవాచిస్పత్నిము—అయల సోమ కూజుల సుబ్బారావు	౨	౨౬౧-౨౬౩
“ ‘ కుమారదేవ ’	౫	౬౯౩-౬౯౬
ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తు—గౌరవపరిషత్ప్రదానము (మ. మా)	౨	౩౪౩-౩౪౪
“ చరిత్రగ్రంథరచనము (మ. మా)	౨	౩౪౪-౩౪౬
“ శాస్త్రగ్రంథరచనము (మ. మా)	౩	౩౪౪
ఆధునికాంధ్రవాక్యము-స్త్రీలు—చిరుమామిళ్ల శివరామకృష్ణప్రసాదు ...	౩	౩౬౧-౩౬౬
“ “ “ “ “ ..	౪	౫౮౯-౫౯౩
“ “ “ “ “ ..	౫	౬౮౫-౬౯౦
“ “ “ “ “ ..	౬	౮౨౦-౮౨౪
ఆధ్యాత్మికగానము (కల)	౪	౬౪౬-౬౪౮
ఇంగ్లండు అప్పీలి కులముగ్గుల విమానముల పంపిణీలు (కల) ...	౧	౧౬౧-౧౬౫
ఉపాయనము—పెనుగుర్తి కామేశ్వరరావు (ప)	౧	౧౮
పంపిణీ పులు—బుర్రో పంకజసుబ్బాస్వామి (క)	౫	౬౯౧-౬౯౩
వీ. శ్రీ. బోబోసతిగారు (భా. మ)	౪	౬౫౩
వీజనీయహాసభ	౬	౯౫౩-౯౫౪

కటికిలోకం—దువ్వూరి మార్గనారాయణమూర్తి (నా)	౫	౭౦౯-౭౧౨
కడలి—మల్లవరపు విశ్వేశ్వరగావు (ప)	౧	౧౨౩
కథా-కలా—పూడిపెద్ది వెంకటరమణయ్య	౬	౯౧౩-౯౧౪
కవిత్వము—పద్మరసన—దుర్గా సుబ్రహ్మణ్యశర్మ	౧	౩-౧౨
కార్కాల్ వద్దనున్న నువ్వరాజువిగ్రహము (కల)	౨	౩౨౬-౩౨౭
కావేరి—'గిరి' (క)	౨	౨౩౦-౨౩౯
కృత్యోద్యమ—వేమూరి విశ్వనాథశర్మ	౩	౩౮౫-౩౮౭
కనకనూలు—జి. అన్నాశర్మ	౧	౧౪౩-౧౪౬
కొంపిపాడు—కల్లపాటిం కృష్ణరావు (స)	౩	౪౪౭
కొంపిలుకపులు : వారికొలము-౧ గణపనారాయణము—శేలటూరి వెంకటరమణయ్య	౧	౨౯-౩౧
,, ,, ,, జక్కన ,, ,,	౫	౬౯౧-౬౯౫
కొంపియలు—చేమరసల్లి వెంకటకృష్ణారెడ్డి	౩	౩౭౮-౩౮౨
క్రొత్తతెలుగుపాదాలు (మ. మా)	౧	౧౮౧-౧౮౪
కుమార్తెలు—ప్రశంస—దువ్వూరి రామిరెడ్డి (స)	౩	౩౫౭-౩౫౮
గంపవతి—కుండుపల్లి నరసింహారావు (స)	౪	౫౩౫-౫౩౬
గమకి-గమకకర్త (కల)	౨	౩౨౭-౩౨౯
గుంటూరు రామకృష్ణరాజు	౬	౯౬-౩
'గ్యాంగ్ మాన్' మూలయ్య—కవికొండుల వెంకటరావు (క)	౬	౯౫౫-౯౬౨
చంద్రోదయం—కొవవటిగంటి కుటుంబరావు (క)	౩	౪౩౩-౪౩౬
చతుర్థాంధ్రనాటకకళాపరిషత్తు, చెన్నపురి (మ. మా)	౧	౧౮౦
చిత్రపటాలు—అడివి బాపిరాజు (స)	౬	౯౫౪
చిలుమూరి బుచ్చన్న పంతులు—'సంగీతప్రియం'	౫	౭౫౬
చెరకుపంట : చక్కెరపంట—పూడిపెద్ది వెంకటరమణయ్య	౧	౧౦౭-౧౦౯
చెరకుపాసకమును మరగించి బింబు—పూడిపెద్ది వెంకటరమణయ్య	౪	౬౧౩-౬౧౫
చెరకురసము : శ్రవరము—పూడిపెద్ది వెంకటరమణయ్య	౩	౪౫౮-౪౫౯
చెరువు—అడివి బాపిరాజు (గే)	౩	౩౮౮
జలపాతము—కపిఠలం శ్రీరంగాచారి (గే)	౧	౯౦
జనాభానిలలు—'రఘు'	౪	౫౮౫-౫౮౮
జాతీయభావము : కళ (కల)	౧	౧౭౧
జిజ్ఞాస-భవిష్యత్—చిక్కపాటి సీతాంబ (ప)	౪	౬౧౬
జీవవికాసము—కొమాండ్లూరి శివోపాధ్యాయులు	౫	౭౯౮
జోసెరిబాల్ (కల)	౪	౬౪౯-౬౫౦
జ్ఞాపకం—వీరేశ్వరపు కృష్ణమూర్తి	౩	౪౧౭-౪౨౧
డబ్బానీ—మి. విద్యారాజు, కపిఠలం శ్రీరంగాచారి	౫	౭౫౧-౭౫౬
'డాక్టర్ సాబ్'—బొడ్డు బాపిరాజు (స)	౫	౬౮౩-౬౮౪
కుంగభద్ర—నీపాల పద్మయ్యశాస్త్రి (ప)	౩	౩౭౬-౩౭౭

రాయలనాటి చాటుపద్యములు : కవ్యులరచనలు వానిగాఁగలు—నవకుసుమి వీరరాజు

పంతులు	౨	౨౦౦-౨౦౪
లేఖలు—బులుసు పాపయ్యకాశ్రీ	౪	౬౪౪
వకుళమాలిక—శ్రీ శివశంకరకాశ్రీ (ప)	౫	౬౬౩-౬౬౮
” ” ”	౬	౮౦౯-౮౧౪
వలయసగము—‘కుసుమ వేద’	౨	౩౨౯
వలసరాజ్యములందు భావనీ ముగ్ధకళ—శ్రీ పెట్టి రామరావు	౨	౨౮౯-౨౯౫
” ” ” ”	౫	౩౫౯-౩౬౪
నాయువిదానము : నీరుకాదు చాట—పొ. పరసించునారి (వి. శి)	౪	౬౪౫-౬౪౬
వాసకజ్జిక—‘కుసుమ వేద’ (ప)	౧	౪౮
విచిత్రశ్లోక—క. వి. ముద్గాగావు (క)	౪	౫౬౫-౫౭౩
” ” ” ”	౫	౬౯౩-౭౦౮
వినిమయము—పొంపెల్ల జనార్దనరావు (ప)	౩	౩౮౪
వివాదగీతి—మల్లవరపు విశ్వేశ్వరరావు (ప)	౨	౨౫౦
‘విష్ణునామనాటకము’—టి. ఆర్జునంబిశై	౩	౪౨౨-౪౨౫
‘నెట్టు ఇంక్షన్’ లోని చింతితాదములు (కల)	౫	౭౯౯
వేదమునుండి యుపసాహుతి (కల)	౧	౧౭౧
వేదము వేంకటరామరావులవారి కీర్తితము—కే. వేంకటరామరావు	౫	౭౩౩-౭౫౦
‘వేదరాజు’—తొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తి	౫	౭౧౩-౭౧౯
” విమర్శలు—కె. యస్. చౌదరి	౬	౮౩౭-౮౧౪
వ్యాపారనీతి—గ. సత్యనారాయణ	౧	౧౪౦-౧౪౨
వ్యావహారికాంధ్రవిజయము—బి.రా. శేషాచార్య	౩	౩౮౩-౩౮౪
వ్రాత—బి.రా. నెంకటసుబ్రహ్మణ్యం (క)	౧	౬౬-౭౮
కాలంకాయము—మారేమంజుల రామరావు	౪	౬౦౧-౬౧౨
కాస్త్రీ గ్రంథములు, పాత్ర గ్రం. విగ్రహక సంఘము (మ. మా)	౨	౩౪౬-౩౪౭
శ్రీ నామరీ వేంకటకాశ్రీగారి వష్టిపూర్తి (ఆం)	౪	౬౫౧-౬౫౨
శ్రీమతి శ్రీరంజని (భా. మ)	౩	౪౯౩
శ్రీమతి కల్యాణమ్మ (భా. మ)	౧	౧౭౮
శ్రీ పి. టి. రాజుగారు (ఆం)	౨	౩౩౩
శ్రీ బాలకృష్ణసింగుగారు	౨	౩౩౮
శ్రీరామచంద్రు—తొన్నలగడ్డ సత్యనారాయణమూర్తి	౧	౪౫-౪౮
శ్రీ సీంహాచలం—గిట్టల నరసింహారావు	౩	౪౬౩-౪౭౩
సంబోధన—మల్లం వేంకటసుబ్రహ్మణ్యం (ప)	౨	౨౬౮
సంస్కృతప్రత్యయములు—పరవస్తు వేంకటరామసుబ్రహ్మణ్యం	౪	౫౦౯-౫౧౯
సంస్కృతలింగవచనభక్తులు— ”	౧	౧౩-౧౭
సంస్కృతసంఖ్యావాచకములు— ”	౬	౮౩౦-౮౩౬

పర్మూల్మంకాంబెం, నారిమోటారుకారు (కల)	౪	౩౩౦
సయాము కొత్తగాణ (కల)	౪	౬౪౯
సయామురాజ్యాంగము ,,	౪	౬౪౯
'సాహసే బిష్ట్ర్యే'—నివాగ్ల శారగానుని (క)	౪	౬౩౧-౬౪౩
" " " "	౫	౭౬౯-౭౮౪
" " " "	౬	౮౬౭-౮౮౧
సాయెత్కొనము—౩. బాహు (ప)	౩	౪౯౪
పింహర్రయము—వం హారి బంగారయ్య	౧	౯౧-౯౭
పిరాబుడ్డి—కొ. వరసింహానారి (వి. ౨)	౩	౪౪౬-౪౪౭
వైదికశాస్త్ర-భారతీయులు—మోచర్ల కృష్ణమూర్తి	౧	౧౩౩-౧౩౬
స్త్రీసాహసము—గోపరాజు రాజన్న (క)	౩	౪౬౧-౪౬౬
స్వర్ణము-వరకమా? — కొట్లూరు ధర్మారావు (క)	౧	౩౭-౪౪
స్వర్ణీయ శ్రీమతి రాధాదాయమ్మగారు	౬	౯౬౪
హంసనిజము—కంచనపల్లి కనకమ్మ (నా)	౧	౪౯-౫౯
" " "	౨	౨౦౭-౨౧౬
" " "	౩	౩౪౯-౪౦౧
" " "	౪	౫౫౧-౫౬౪
హాస్యోపము—౫. సత్యనారాయణ (కల)	౧	౧౭౫-౧౭౭
హిందూదేశము-ఎక నామిక్ స్థానింప—వి. వి. నారాయణస్వామి వాయడు,				
కొప్పరి శింకటరావు...	౧	౧౧౮-౧౨౩
" (మ. మా.)	౨	౩౪౭
హిమాలయరశ్మి—అశివి బాపిరాజు (క)	౧	౧౦౩-౧౧౭
క్షమాంకుశము—౩. శివశంకరం	౩	౪౪౪-౪౪౫

స వ ర ణ లు

౧

భావ సం.ర ఫాల్గునమాస భారతిలో ప్రకటించిన అంబీరదేవుని ఓరుగంటిశాసనముయొక్క కాలమును నిర్ణయించు సందర్భమున నొకదోషంపాటిరివది. అందు (పుట ౪౨౯) ప్రమాది సం.ర మాఘ శుద్ధ ౧౦ శుక్రవారము శ్రీ. శ. ౧౪౫౯ ఫిబ్రవరి నెల ౧ వ తేది శుక్రవారమునకు సరిపోయినట్లు వ్రాసియున్నది. ఇది పొరబాటు. అది శ్రీ. శ. ౧౪౬౦ ఫిబ్రవరినెల ౧ వ తేది శుక్రవారమునకు సరిపోవును కావున శ్రీ. శ. ౧౪౬౦ ఫిబ్రవరి ౧ వ తేది శుక్రవారమునాడు అంబీరదేవుడు ఓరుగంటిని స్వాధీనము చేసుకొనెను.

౨

యువ|సం.ర వైశాఖమాస భారతీయందు ప్రకటింపబడిన 'కొండతుల్యపుట-వారికాలము' అనువ్యాసము నందలి "తరువాత కుమరగిరిరాజు రాజ్యారంభ కాలమున అనగా ౧౪౮౨-౮౫ సంవత్సరములకు మధ్య నతఃకు... ..కావున విక్రమాంగ-చరిత్ర రచనాకాలము శ్రీ. శ. ౧౪౮౫ - ౯౦ సంవత్సరములు మధ్య ననుట యొప్పును" అను వాక్యముల (౬౯౪ పుట)లోని యొక లప వరుసగా ౧౩౮౨-౮౫, ౧౩౮౫-౯౦ అని చదువుకొనవలయును. పొరపాటున ౩ వ బదులు ౪ వచినది.

— నేలటూరి వెంకటరమణయ్య. ౨

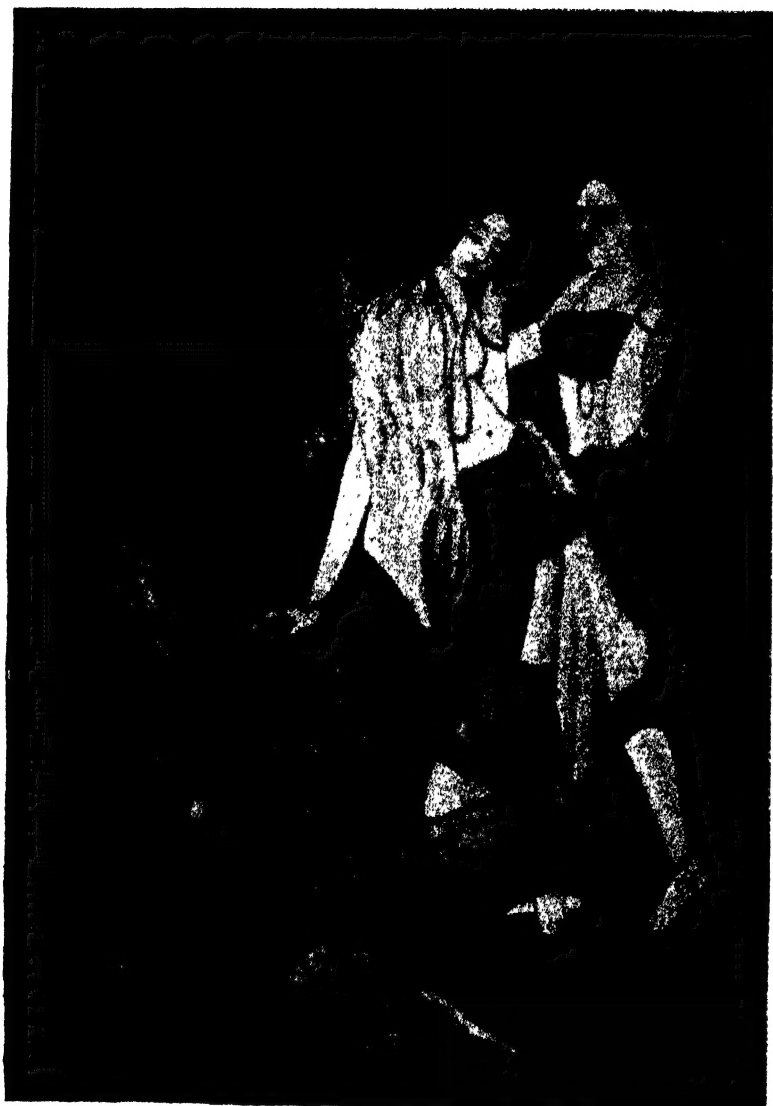
భారత - ద్వాదశ సంపుటము - భా. ౧.

త్రి వ క్ష చి త్ర ము ల ల కా రా ది సూ చి

సంచిక

అలంకరణము—శ్రీహర దుగ్ధారావు	3
కృష్ణప్రతిపత్తు (తెంజూపుర సాచీవచిత్ర సంగ్రహమునుండి)	౧
కృష్ణద్వితీయ "	౨
కృష్ణతృతీయ "	౨
కృష్ణచతుర్థి "	3
కృష్ణపంచమి "	3
కృష్ణషష్ఠి "	౪
కృష్ణస్తవము "	౪
కృష్ణస్తోత్రము "	౫
కృష్ణనవమి "	౫
కృష్ణద్విదశము "	౬
కృష్ణవికాదశ "	౬
'మూహా వంకన్నా'—చంద్రుపల్లి రామారావు	౧
తురకచిన్నది—టి. భీమారావు	౪
తేనెవర్తకురాండు—యస్. వి. యస్. రామారావు	౧
పూజకు—యస్. యస్. ఆనంద	౨
బొమ్మలనోము—శ్రీ సీ దుగ్ధారావు	౧
భారతీ సాంత్వనము—తంగిరాల వంకటసుబ్బయ్య	౫
సావిత్రి—చంద్రుపల్లి రామారావు	౬

గ. పాదము

సా వి త్రి

—చంద్రహాస రామారావు

